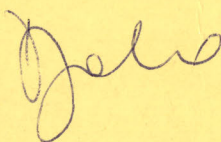

**BIULETYN POLSKIEGO TOWARZYSTWA
JĘZYKOZNAWCZEGO**

**BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE
DE LINGUISTIQUE**

ZESZYT LIV — FASCICULE LIV

WYDAWNICTWO ENERGIA

**BIULETYN POLSKIEGO TOWARZYSTWA
JĘZYKOZNAWCZEGO**

**BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE
DE LINGUISTIQUE**

ZESZYT LIV — FASCICULE LIV

**WYDAWNICTWO ENERGIA
1998**

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor: Kazimierz Polański

Członkowie: Andrzej Bogusławski, Stanisław Karolak, Ruta Nagucka,
Krystyna Pisarkowa, Aleksander Szulc

Sekretarz: Krzysztof Korzyk

Wydane z zasłku Komitetu Badań Naukowych

ISSN 0032-3802

© *Copyright by Wydawnictwo Energeia Warszawa 1998*

Wydawnictwo Energeia, skr. poczt. 43, 00-976 Warszawa

Skład: Wydawnictwo Energeia, Warszawa

Druk: Drukarnia LIBREX, Warszawa

Printed in Poland

SPIS RZECZY — TABLES DES MATIÈRES

Artykuły

J. Brzeziński, C. Piątkowski (Zielona Góra) Kategoria poetyzmu leksykalnego w analizie lingwistycznej tekstu artystycznego	5
A. Bondaruk (Lublin) The Structure of Adjective Phrases in Polish	13
G. Habrajska (Łódź) Kategoria liczby rzeczowników: gramatyczność a semantyka	23
P. Stalmaszczyk (Łódź) Pojęcie <i>predykcji składniowej</i> w gramatyce generatywnej	33
D. Szumska (Kraków) Znaczenie: enfant terrible semantyki i leksykografii	45
J. Szpyra-Kozłowska (Lublin) The sonority scale and phonetic syllabification in Polish	63
M. Nowakowska (Kraków) Przymiotnik relacyjny czy przymiotnik jakościowy?	83
M. Gaca (Warszawa) Podstawowe relacje kategorii CZASU w piśmie piktograficznym języka Naxi	95
M. Ruszkowski (Kielce) Opozycja: wypowiedzenie pojedyncze — wypowiedzenie złożone w modelu składni tradycyjnej	111
J. Kida (Rzeszów) Kategorie gramatyczne a nowoczesne koncepcje kształcenia językowego	121
A. Danylenko (Charków) O wzdłużeniu zastępczym w języku polskim ..	135

Recenzje

A. Pisowicz (Kraków) Bogdan Składanek, Wprowadzenie do gramatyki języka perskiego	151
M. Korytkowska (Warszawa) Złotka Guentchéva (red.), L'énonciation médiatisée	161

Bibliografia

P. Stalmaszczyk (Łódź) Bibliografia celtologii polskiej. Języki celtyckie ..	169
K. Korzyk (Kraków) Polska bibliografia językoznawstwa ogólnego i indoeuropejskiego oraz języków nieindoeuropejskich za lata 1996–1997 z uzupełnieniami	171

Sprawy administracyjne

Walne Zgromadzenie Członków PTJ w r. 1998	251
LIH Zjazd Naukowy PTJ w r. 1998	253

JERZY BRZEZIŃSKI, CEZARY PIĄTKOWSKI
Zielona Góra

Kategoria poetyzmu leksykalnego w analizie lingwistycznej tekstu artystycznego¹

Termin *poetyzm* pojawia się niekiedy w opracowaniach badaczy stylu artystycznego, niewielu jednak autorów podejmuje próby definiowania tego pojęcia (por. m. in.: Bartmiński 1973, 223; Skubalanka 1984, 72–73). W niniejszym szkicu przedstawimy własne, choć w niektórych punktach zbieżne z poglądami już znanymi (por. zwłaszcza Skubalanka 1984) stanowisko w sprawie poetyzmów leksykalnych. Zdefiniujemy, sklasyfikujemy i opiszemy wspomniane elementy słownika, uwzględnimy też konteksty umożliwiające wyróżnienie badanej kategorii. Rozważania teoretyczne ilustrujemy przykładami zaczerpniętymi przede wszystkim z tekstów rodzimych poetów końca XVIII i początków XIX wieku².

Zdefiniowanie poetyzmu leksykalnego oraz określenie jego cech dystyngujących nie jest sprawą prostą. Na podstawie dokonanego przeglądu różnych stanowisk teoretycznych oraz praktyki badawczej można przyjąć, że kategoria ta bywa wyróżniana ze względu na trzy kryteria: 1) barwę stylową, 2) znaczenie, 3) funkcję pełnioną przez wyraz w tekście artystycznym.

Najczęściej przywoływane przez znawców zagadnienia jest kryterium barwy stylowej — poetyzmami są zatem wyrazy (również wyrażenia, zwroty) posiadające poetycką barwę stylową, nie używane na ogół w innych stylach i mowie potocznej (por. Sierotwiński 1966, 195). Na podstawie różnych wypowiedzi teoretycznych (np.: Bartmiński 1973; Kurkowska, Skorupka 1959; Kuryłowicz 1947; Sierotwiński 1966; Skubalanka 1984; Sławiński 1988) można ustalić rejestr uzupełniających się cech tego typu słów,

¹ Przedstawiony wywód dotyczy poetyzmów leksykalnych jako jednostek wyrazowych (np. *rumak*), nie uwzględnia natomiast przykładów poetyckich połączeń słownych (typu *kiełich gorący*).

² Ze względu na charakter i formę pracy materiał egzemplifikujący nasze spostrzeżenia ograniczamy do niezbędnego minimum, rezygnując zazwyczaj z opatrywania przywołanych wyrazów odsyłaczami.

tw. **poetyzmów stylistycznych** (por. Skubalanka 1984, 73), a także dokonać ich klasyfikacji.

Komplementarnymi cechami poetyzmów stylistycznych będą:

1) *indeksalność*; pojawienie się takiego słowa „jest w danej sytuacji społeczno-literackiej skonwencjonalizowanym sygnałem specyficznie poetyckiego charakteru wypowiedzi” (Sławiński 1988, 370); w słownikach oraz w wypowiedziach normatywnych ten związek ze stylem konwencjonalnie poetyckim zaznacza się za pomocą kwalifikatora (por.: wyraz *poetycki*);

2) *funkcjonalność*; poetyzm jest wykładnikiem cech stylowych³ — poetyzacji, hieratyzacji, ozdobności;

3) *wyrzistość*; tradycyjne słowa poetyckie występujące w tekście na tle wyrazów o zabarwieniu naturalnym lub pospolitym nadają utworowi charakter swoisty, zabarwiając stylistycznie niekiedy całą wypowiedź (por. Kurkowska, Skorupka 1959, 307);

4) *opozycyjność* wobec synonimicznych jednostek słownika o zabarwieniu obojętnym; wspomniana właściwość umożliwia badaczom tekstów artystycznych wydobyć form językowych, „które są przez autora używane jako poetyckie, w przeciwieństwie do form prozaicznych” (Kuryłowicz 1947, 8);

5) *elitarność*; elementy poetyckie mają „pewne charakterystyczne plus” względem jednostek o zabarwieniu neutralnym (por. Kuryłowicz 1947, 9);

6) *ekwiwalentność*; „przekładalność” poetyzmu związana jest z istnieniem odpowiednika znaczeniowego nie mającego poetyckiej barwy stylowej (por. Bartmiński 1973, 223);

7) *kondensacja semiotyczna*; poetyzmy są nie tylko znakiem treści, ale też sygnałem kodu poetyckiego, np.: *głaz* ‘kamień’ + sem stylistyczny, poetycki;

8) *ograniczona liczebność*; por.: „Wyrazy mające poetycką barwę stylową na ogół w utworach literackich nie dominują” (Kurkowska, Skorupka 1959, 110);

9) *powtarzalność* w tekstach poetyckich; por.: „W XVII w. powtarzają się często takie wyrazy [...] jak *nektar, oblicze, opiewać, różany, błękitny, purpura, niebiosy, krynica* [...] *jagody, pożoga, pęta, skon, gody, zaklinać, ronic*” (Skubalanka 1984, 75);

10) *związek z tradycją literatury pięknej*; elementy te „przejęte są przez autora z wzorów literackich jemu znanych, suponują więc tradycję literacką i istnienie, obok języka potocznego, języka literackiego i poetyckiego” (Kuryłowicz 1947, 8);

11) *skonwencjonalizowanie*; por.: „to, co odczuwamy wyraźnie jako poetyzm, jest już zbanalizowane i w utworze literackim razi manierą, jest sprzeczne z tendencją do odświeżania środków ekspresji językowej” (Sierotwiński 1966, 195);

³Kategorię cechy stylowej omawiają i konsekwentnie wyzyskują w swoich rozprawach m. in. badacze z ośrodka opolskiego — S. Gajda (1982) i B. Wyderka (1990).

12) swoista *ekstremalność* stylistyczna; por.: „Słowa te, przeniesione na inne tło stylowe, kontrastują z nim jaskrawo” (Kurkowska, Skorupka 1959, 110).

Klasyfikacje dotyczące omawianej grupy leksykalnej uwzględniają kategorie formalno-językowe, nazewnicze, genetyczno-językowe, genetyczno-literackie (por. Skubalanka 1984, 74–77).

Klasyfikacja *formalno-językowa* wyróżni poszczególne typy poetyzmów słownych ze względu na wykładniki: fonetyczne (np. *smętny*), fleksyjne (*niebiosą*), słowotwórcze (*nieszczęsny*), semantyczne (*żrenica* ‘oko’), syntaktyczne (związane np. z rekcją czasowników, por.: *czekać kogo* ‘oczekiwać’).

Klasyfikacja *nazewnicza* wyodrębni jako najbardziej reprezentatywne kategorie m. in. nazwy zjawisk ze świata przyrody (np. *miesiąc* ‘księżyc’, *niebiosą*), nazwy części ludzkiego ciała (*prawica* ‘prawa ręka’, *żrenica* ‘oko’), nazwy przeżyć psychicznych (*nieszczęsny*, *smętny*).

Klasyfikacja *genetyczno-językowa* uzmysłowi, że „mamy wśród poetyzmów ogromną przewagę wyrazów archaicznych: *zwierciadło*, *komnata*, *podwoje*, *brzemienny*, *wieczera*, *niebiosą* — trzymają się głównie w języku dzięki swej poetyckości” (Skubalanka 1984, 76); poetyzmami mogą też się stać niektóre neologizmy (np. *zaświat* Krasińskiego), dialektyzmy (*jeno*) czy zapożyczenia (*rumak*).

Klasyfikacja *genetyczno-literacka* pozwala dostrzec, że wpływ na powstanie kanonu poetyzmów stylistycznych mogła mieć określona tradycja literacka bądź twórczość wybitnej jednostki, por. np.: *wieczera* (literatura psalterzowo-biblijna), *zefir* (literatura antyczna), *niwa* (tradycja retoryczna), *kosa* ‘warkocz’ (folklor), *lice* (J. Kochanowski), *wicher* (Kniaźnin).

Niektórzy badacze uwzględniają nie tylko kryterium barwy stylowej, ale także odwołują się do kryterium *semantycznego* (por. Skubalanka 1984). W tym ujęciu poetyzmy to wyrazy powtarzane przez poetów różnych epok ze względu na swe znaczenie. Jednostki słowne wydobyte na podstawie wspomnianego kryterium określa się mianem **poetyzmów semantycznych**.

Poniżej wymienimy najpierw cechy tych elementów, a następnie ustalimy charakterystyczne wskaźniki ich relewancji w określonych zespołach tekstów artystycznych. Omawiając właściwości poetyzmów semantycznych odnotujmy następujące spostrzeżenia.

Po pierwsze, w przeciwieństwie do poetyzmów stylistycznych takie jednostki leksykalne, jak *gwiazda*, *róża*, *słowik*, nie są w słownikach opatrywane kwalifikatorami ekspresywno-stylistycznymi; nacechowanie uzyskują one w kontekście — jako wyrazy powtarzalne w określonym rodzaju twórczości artystycznej (por. np. poezję miłosną przełomu XVIII i XIX w.).

Po drugie, nawiązując do powyższej uwagi stwierdzmy, że poetyzmy semantyczne są wyznacznikami różnych stylów typowych — derywatów stylu artystycznego — zróżnicowanych chronologicznie (epoka), wyodrębnionych ponadto ze względu na prąd, kierunek, gatunek literacki, tematykę, kon-

wencję stylistyczną, szkołę poetycką⁴. Wyróżnimy więc, oprócz przykładów wcześniej przytoczonych, m. in. poetyzmy zaświadczone w liryce sentymentalnej (por. *czuły, łzy, serce*), słownictwo typowe dla preromantycznej dумы gotyckiej (*księżyc, puszczyk, upiór*), wyrazy poetyckie występujące w twórczości romantyków (*blady, dziki, wiatr*) czy leksykę znamionną dla poematów przedstawicieli tzw. szkoły ukraińskiej (*koń, kozak, step*).

Po trzecie, konkretne decyzje autorskie związane z wyzyskaniem tej kategorii słownej uwarunkowane są przede wszystkim aprobowanymi w danej epoce bądź typie twórczości wartościami, ideami, poglądami (dotyczącymi zarówno faktów językowych, jak i zjawisk zasadniczo ekstralingwistycznych). W praktyce idzie tu o odpowiedni dobór znaczeń waloryzowanych ze względów estetycznych (np. *róża* w poezjach miłosnych), emocjonalnych (*miły* w liryce sentymentalnej), aksjologicznych (*cnota* w śpiewach historycznych).

Po czwarte, powtarzanie tych elementów w tekstach prowadzi do skonwencjonalizowania (a nawet banalizacji) słowa poetyckiego, co jest charakterystyczne nie tylko dla rodzimej literatury⁵.

Po piąte, ze względu na frekwencję poetyzmy semantyczne tworzą zespół bardziej liczny niż poetyzmy stylistyczne (por. Skubalanka 1984, 73).

Włączenie elementów leksykalnych, jak np.: *anioł, księżyc, miłość, róża, sen*, do kategorii jednostek stylistycznych (poetyzmów) znajduje swoją motywację dzięki istnieniu typowych wskaźników relewancji — zarówno ilościowych, jak i jakościowych.

Wskaźnikiem ilościowym będzie wcześniej wspomniana powtarzalność określonych słów w wyodrębnionym ze względu na kontekst literacki (np. chronologiczny, gatunkowy) zespole tekstów różnych autorów.

Za wskaźniki jakościowe uznać należałoby przede wszystkim: 1) charakterystyczną organizację strukturalną omawianej grupy leksykalnej — współtworzenie przez poetyzmy semantyczne rozbudowanych kręgów słownych (por. Skubalanka 1984, 230–233), np. typowego dla romantycznych utworów o tematyce miłosnej kręgu anielstwa (tamże, 233); 2) waloryzującą leksem (a w zasadzie desygnat) łączliwość tekstową, przy czym dowartościowanie wyrazu można wiązać z występującymi w dziełach literackich (zwłaszcza poetyckich) różnorodnymi środkami stylistycznymi, np. epitetem (*piękna róża, złoty sen*), antropomorfizacją („kurhan Czaromyła / Księżyc w srebrny płaszcz ubiera” — B. Zaleski, *Duma z pieśni ludu ukra-*

⁴Por. znamienne spostrzeżenie: „Wyrazy stają się poetyzmami w obrębie określonego stylu artystycznego (np. romantycznego, młodopolskiego)” (Sławiński 1988, 370).

⁵Świadczy o tym np. wypowiedź przytoczona przez amerykańskiego historyka literatury M. H. Abramsa (Abrams 1971, 279): „W roku 1834 zauważył Henry Taylor, iż napaści Wordswortha na XVIII-wieczne słownictwo poetyckie zakończyły się powodzeniem: poezja zbliżyła się częściowo do mowy potocznej. Ale Taylor zaznaczył przy tym, że wskutek tego nowe słownictwo poetyckie niepostrzeżenie zastąpiło stare [...] poezję zasypało w »czułym bredzeniu« takimi wytartymi określeniami, jak *dziki (wild), jasny (bright), samotny (lonely), sen (dream)*, zwłaszcza zaś rozmaitymi formami pochodnymi od słowa *dech (breathing)*. »Oddech — powiada Taylor — stał się słowem odnoszonym do wszystkiego, z wyjątkiem czynności oddychania«”.

ińskiego, w. 69–70), peryfrazą i porównaniem („Miłość [...] stróż ten święty, / Jakby anioł mój skrzydlaty” — B. Zaleski, *Rusalki*, w. 457–458).

Trzecie z kryteriów pomocnych w identyfikowaniu poetyzmów, mianowicie *funkcjonalne*, pozwala postrzegać je także jako leksykalne wykładniki poetyzacji tekstu, zaświadczone w konkretnej wypowiedzi artystycznej, związane nie ze stylem typowym, lecz z indywidualnym, osobniczym mówieniem. Wspomniana kategoria poetyzacji bywa zresztą różnie pojmowana⁶, co należałoby łączyć z właściwym poszczególnym okresom literackim zespołem poglądów na temat istoty poezji⁷.

Eksponentami poetyzacji w utworze artystycznym mogą być, oprócz poetyzmów stylistycznych i semantycznych, także elementy spoza kanonu środków właściwych w danym momencie historycznego rozwoju polszczyzny stylowi konwencjonalnie poetyckiemu (np. wyraz *burzan* w twórczości niektórych poetów romantycznych na tle dotychczasowej tradycji poetyckiej⁸). Te ostatnie jednostki słowne są związane przede wszystkim z indywidualnym programem artysty oraz z właściwymi epoce ideami. Zaznaczymy, że niektóre z nich mogą ze względów ilościowych (powtarzalność w tekstach różnych autorów) i jakościowych (relewancja stylistyczna) uzyskać status poetyzmów stylistycznych (por. neologizm Krasieńskiego *zaświat*) lub semantycznych (np. wyzyskane przez romantyków zapożyczenia: *burzan*, *rusalka*, *step*). Najczęściej jednak elementy te zaświadczać przede wszystkim osobniczą inwencję w zakresie spożytkowania materiału językowego, współtworząc jako autorskie słowa-klucze czy neologizmy indywidualny kod poety⁹. Omawiany zespół słowny określimy mianem **poetyzmów okazjonalnych bądź leksykalnych osobliwości poetyckich** (gdyby jednak uznać skonwencjonalizowanie i tradycyjność za istotne cechy poetyzmu)¹⁰.

W końcowej części artykułu chcielibyśmy zwrócić uwagę na wybrane fakty lingwistyczne i pozajęzykowe, czyli konteksty¹¹, na których podstawie możliwe się staje zarówno wyodrębnienie poetyzmów, jak i prześledzenie

⁶Np. w *Słowniku języka polskiego* (Doroszewski 1958–1969) termin ten określono jako „poetyzowanie, upoetycznianie”; znamienne, że w ilustrujących wyraz hasłowy cytatach poetyzacji („przesadnej” bądź „odrealnionej”) wyraźnie przeciwstawia się prawdę życiową, dodatnio wartościowaną („piękno rzeczywistości”, „piękno prawdy”).

⁷Zauważmy, że np. koncepcje języka poetyckiego prezentowane przez współczesnych znawców zagadnienia akcentują m. in. nowy, wyrazisty na tle tradycji literackiej, zwracający na siebie uwagę sposób użycia przez autora środków językowych (por.: Handke 1993, Sławiński 1974), choć z drugiej strony dostrzega się, że „są całe epoki, w których język poetycki unika wypowiedzi noszącej piętno indywidualne [...] których kanon stylowy składa się z pewnych konkretnych formuł obowiązujących każdego twórcę” (Mukařovský 1966, 132).

⁸Por. na ten temat artykuł K. Wyki (1961).

⁹Por. różne nacechowane stylistycznie wyrazy — stałe motywy obrazowania w poezjach Słowackiego (Boleski 1960).

¹⁰Rangę tego właśnie typu wyrazów jako czynników stylotwórczych, nadających wypowiedzi odkrywczy, poetycki charakter, słusznie podnieśli profesorowie A. Nagórko i Z. Zagórski w trakcie dyskusji dotyczącej wygłoszonego przez nas referatu.

¹¹W niniejszej pracy nawiązujemy do propozycji T. Skubalanki (1984, 19), by termin ten „rozumieć bardzo ogólnie, jako kontekst w sensie ontologicznym (np. kontekst czasowy), kulturowym, tekstowym (dzieło literackie), językowym”.

dziejów tej kategorii wyrazów w literackiej polszczyźnie. Są to: 1) współczesny autorowi język ogólny (zasób leksyki języka narodowego), 2) tradycja literacka, do której jednostka nawiązuje, 3) tzw. świadomość językowo-stylistyczna epoki, w której artysta działa, 4) program twórcy oraz 5) jego realizacja tekstowa.

Na podstawie różnic słownika sprecyzowanej pod względem chronologicznym epoki rozwoju języka narodowego wyróżnimy obok licznych wyrazów nie opatrywanych kwalifikatorami stylistyczno-ekspresywnymi (typu: *koń, pole, strumień*) także leksemy mające określoną barwę — m. in. poetycką (typu *rumak, niwa, ruczaj*).

Czynnikiem determinującym obecność w tekście artystycznym poetyzmów bywa też szeroko pojmowana tradycja literacka — odwołanie się przez autora do określonej konwencji poetyckiego ukazywania świata. Na przykład w poezjach zainspirowanych słowiańskim folklorem (choćby w dumkach B. Zaleskiego) wyrazy takie, jak *kalina, kukulka*, to nierzadko symbole dziewczyny; z kolei w preromantycznej dumie *puszczyk* jest nie tylko jednym z elementów nocnego pejzażu, ale też zwiastunem nieszczęścia.

Na poszczególnych decyzjach twórczych może zaważyć również znamieny dla danej epoki zespół przekonań dotyczących możliwości i ograniczeń związanych z wyzyskaniem materiału językowego w dziele literackim. Przykładowo: oświeceniowe poetyki i retoryki normatywne, liczne wypowiedzi językoznawcze, recenzje i komentarze do konkretnych utworów artystycznych zawierają cenne wskazówki zarówno dla ówczesnych twórców, mówców, jak i dla badacza próbującego dziś zrekonstruować tzw. świadomość językowo-stylistyczną tego okresu (por. Maćkowiak 1995, Kopczyńska 1976). Na ich podstawie wnioskujemy, że np. w obrębie interesującej nas kategorii słownej szczególnymi względami cieszyły się poetyzmy stylistyczne oraz te poetyzmy semantyczne, które nawiązywały do racjonalistycznych ideałów oświecenia, spełniały one bowiem postulowane wówczas normy tradycji piśmienniczej, godności i stosowności leksemu literackiego.

Ostatni z wyróżnionych kontekstów związany jest z artystycznym programem jednostki twórczej, realizowanym na płaszczyźnie osobniczego parole. Uwzględnienie tego punktu odniesienia pozwala z jednej strony zbadać tekstową dystrybucję elementów tradycyjnych (poetyzmów stylistycznych i semantycznych), z drugiej natomiast umożliwia wydobycie specyficznego, niekonwencjonalnego typu eksponentów poetyzacji (poetyzmów okazjonalnych).

Dokonajmy krótkiego podsumowania. Do przygotowania niniejszego tekstu zachęciły nas, po pierwsze, brak definicji poetyzmu w encyklopedycznych wydawnictwach językoznawczych (np. Urbańczyk 1992), po drugie, częste występowanie tej kategorii w opracowaniach badaczy stylu artystycznego (zarówno językoznawców, jak i literaturoznawców), po trzecie, różne (zależnie od przyjętego kryterium) rozumienie analizowanego terminu. Uznaliśmy za wskazane i pożyteczne przytoczenie rozmaitych stanowisk badawczych, przedstawiliśmy też własne poglądy w tej kwestii. Propo-

nujemy, by używając terminu *poetyzm* przywoływać kryterium stanowiące podstawę dla wyróżnionej kategorii słownej. Naszym zdaniem słuszne jest nie tylko tradycyjne, opierające się na kryteriach barwy stylowej i znaczeniowym, ale również funkcjonalne ujęcie poetyzmów jako wykładników poetyzacji wypowiedzi artystycznej. Taka propozycja, choć zapewne obiecująca pod względem poznawczym, wymaga jednak zidentyfikowania i przybliżenia różnorodnych kontekstów, a także przyjęcia określonych założeń teoretyczno-metodologicznych¹². Skromne ramy artykułu narzuciły tymczasem szkicowe, nie poparte bogatym materiałem egzemplifikacyjnym przedstawienie zagadnienia. W przygotowywanej rozprawie na temat poetyzmów wczesnoromantycznej twórczości balladowej zamierzamy rozwinąć zarysowaną tu problematykę.

Summary

The authors of the article discuss three types of lexical poeticisms distinguished on the basis of stylistic, semantic and functional criteria. Among the markers of poeticisation as a feature of style in artistic texts are both words traditionally used by poets because of their meaning (semantic poeticisms), as well as units outside the canon of typically poetic vocabulary (occasional poeticisms). It is especially the last type of lexical elements (such as neologisms or the poet's *mots-clés* that testify to the author's inventiveness in the use of language.

Contexts useful in the identification and description of poeticisms are provided by: (i) the general language of the times in which the writer lives (the stylistic-expressive variation of the vocabulary of Polish); (ii) the traditions of literary writing; (iii) the so-called *linguo-stylistic* awareness of a given epoch; (iv) the author's artistic programme, and its (v) textual implementation.

The material illustrating the theoretical part of the article has been taken from Polish poetry of the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries.

Bibliografia

- Abrams M. H., 1971. Wiatr — odpowiednik stanów duchowych. O pewnej romantycznej metaforze (The Correspondent Breeze. A Romantic Metaphor, 1957), tłum. Z. Łapiński, „Pamiętnik Literacki” z. 4.
- Bartmiński J., 1973. O języku folkloru, Wrocław.
- Boleski A., 1960. W sferze wyobraźni poetyckiej Juliusza Słowackiego. Główne motywy obrazowania, Łódź.
- Doroszewski W. (red.), 1958–1969. Słownik języka polskiego, t. 1–10 i suplement, Warszawa.
- Gajda S., 1982. Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym, Wrocław.

¹²Zwróćmy choćby uwagę na zaledwie zasygnalizowane w artykule, a mające związek z poruszaną problematyką i wymagające eksplikacji pojęcia języka poetyckiego, stylu konwencjonalnie poetyckiego, poetyzacji jako cechy stylowej.

- Handke R., 1993. Styl artystyczny, [w:] Współczesny język polski, red. J. Bartmiński, Wrocław.
- Kopczyńska Z., 1976. Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej oświecenia i romantyzmu, Wrocław.
- Kurkowska H., Skorupka S., 1959. Stylistyka polska. Zarys, Warszawa.
- Kuryłowicz J., 1947. Język poetycki ze stanowiska lingwistycznego, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” z. 2.
- Maćkowiak K., 1995. Kontekst stylistyczny w badaniach nad oświeceniową polszczyzną artystyczną, [w:] Język i styl gatunków literackich oświecenia i romantyzmu, red. J. Brzeziński, Zielona Góra.
- Mukařovský J., 1966. O języku poetyckim (O jazyce básnickém, 1940), tłum. W. Górny, [w:] Praska szkoła strukturalna 1926–1948. Wybór materiałów, red. M. R. Mayenowa, Warszawa.
- Sierotwiński S., 1966. Słownik terminów literackich, wyd. II, Wrocław.
- Skubalanka T., 1984. Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje, Wrocław.
- Sławiński J., 1974. Wokół teorii języka poetyckiego, [w:] Dzieło. Język. Tradycja, Warszawa.
- Sławiński J. (red.), 1988. Słownik terminów literackich, wyd. II, Wrocław.
- Urbańczyk S. (red.), 1992. Encyklopedia języka polskiego, wyd. II, Wrocław.
- Wyderka B., 1990. Cechy składniowo-stylistyczne siedemnastowiecznej prozy publicystycznej. Piśmiennictwo śląskie na tle ogólnopolskim, Opole.
- Wyka K., 1961. Kariera burzanu. Z dziejów słownictwa poetyckiego, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia, Kraków.

ANNA BONDARUK
Lublin

The Structure of Adjective Phrases in Polish

0. Introduction

This paper is devoted to a syntactic analysis of APs in Polish. The main emphasis is on the comparative and superlative forms of adjectives. The model which is utilised is the one proposed by Bresnan (1973) for English APs. Firstly, this model is presented in detail and then an attempt is made to apply it to Polish data. Two different forms of comparative and superlative APs are analysed, namely analytic and synthetic forms. The main question which is addressed is whether it is possible to assign the same syntactic structures to these two distinct forms.

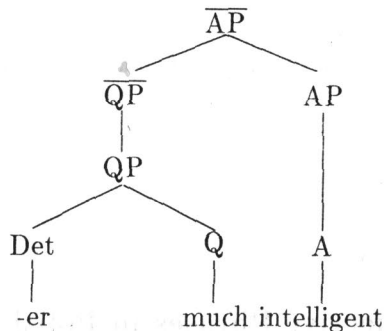
1. Bresnan's analysis

The choice of Bresnan's model for the analysis of Polish adjective phrases was dictated by two factors. Firstly, the analyses available in Polish provide either traditional accounts of the structural make-up of APs (Kallas (1998)) or describe the structure of APs within structuralist framework (Szupryczyńska (1980)). The only existing generative study is that of Węgrzynek (1995), who, nonetheless, does not examine the structure of comparative and superlative APs in detail. Secondly, Bresnan's analysis, even in English, is the only study which offers a unified and internally coherent description of the constituent structure of APs. Other analyses heavily rely on her account (cf. Selkirk (1977)). For this reason it seems natural to adopt Bresnan's model for the analysis of the syntactic structure of APs in Polish.

The crucial assumption that Bresnan makes is that there is an underlying quantifying element present in comparative and superlative APs. This element may correspond to *much*, *many*, *few* and *little*. Furthermore, she

argues that the word *more* is the comparative form of *much*, derived from it by means of the suffix *-er*. The same holds true of the other quantifiers just mentioned, so that *less* is derived from *little* *-er* and *fewer* — from *few* *-er*, etc.¹ If Bresnan's analysis is adopted the phrase *more intelligent* will have the underlying structure given below:

(1)

The rules needed to generate trees like (1) above are, according to Bresnan, as follows:

(2)

- a. $\left\{ \frac{\overline{AP}}{QP} \right\} \rightarrow \left(\left\{ \frac{\overline{AP}}{QP} \right\} \right) \left\{ \frac{AP}{QP} \right\}$ (Bresnan 1973, 293)
 b. $AP \rightarrow (Adv)A$
 c. $QP \rightarrow (Det)Q$

What needs to be noted is that in rule (2b) the adverb premodifying the adjective cannot be simply any adverb. It must belong to a set of special intensive words whose status can be compared with that of Det. Consequently, the position of the adverb in rule (2b) can only be filled by adverbs such as *utterly*, *really*, *perfectly*, *rather*, etc.

In order to derive the phrase *more intelligent* from the structure given in (1) Bresnan postulates a rule associating the suffix *-er* with the quantifier *much*, resulting in the form *much-er*, and subsequently a rule of suppletion substituting *more* for *much-er*. In this way, Bresnan accounts for periphrastic comparative forms. As for synthetic comparison, she notes the necessity to introduce a rule deleting *much* in front of an adjective along the following lines:

(3) Much Deletion

$much \rightarrow \emptyset / [\dots - A]_{AP}$

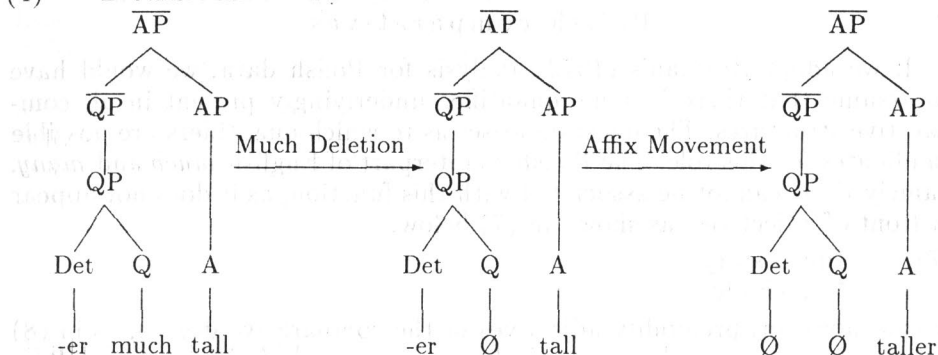
(Bresnan 1973, 278)

¹ An approach similar to Bresnan's has been suggested by Brame (1986). He puts forward a semantic analysis of *more* in which *more* is regarded as a composite function whose type is DQ, where D belongs to the type *-er* and Q belongs to the same type of category as *much*. Thus, in Brame's analysis *more* is simply a DQ. A completely different analysis from Bresnan's (1973) has been suggested by Jackendoff (1977), who treats *more* as a primitive of the category Deg, not as an inflected form of the quantifier *much*. In his analysis both *more* and the comparative suffix *-er* occupy the Deg node as two alternating options.

where A(P) = Adjective or Adverb (Phrase)

This rule is necessary in order to avoid the generation of forms like **much tall*, **as much tall*, etc. Thus, if the rule of *Much Deletion* is adopted a phrase such as *taller* has the derivation schematised in (4) below:

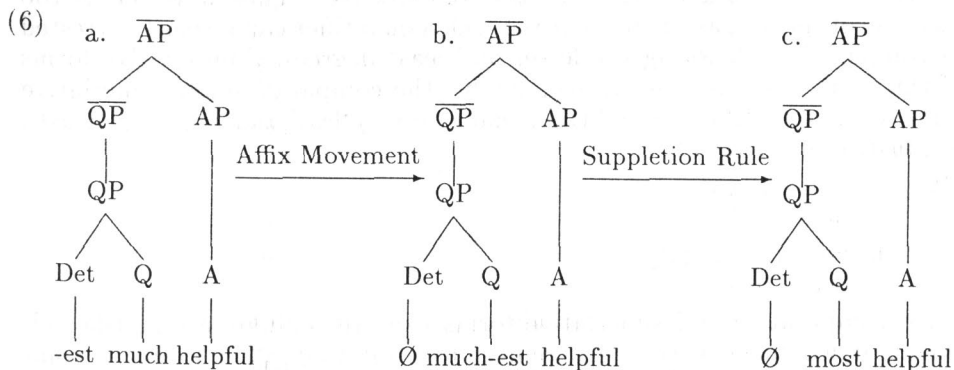
(4) D-structure

As far as superlatives are concerned, Bresnan (1973) suggests an analogous analysis for them to the one she offers for comparatives. This time, however, the *Det* element within QP is not *-er*, but *-est*, which gets attached to the underlying quantifier *much* (also to *many*, *few* and *little*), producing the form *much-est*, which is replaced by the suppletive form *most*. The claim that both *-est* and *-er* originate under *Det* within QP is supported by the fact that these suffixes and determiners such as, *so*, *as*, *too*, etc. are mutually exclusive, as confirmed by the unacceptability of the phrases given below:

- (5) a. **as more shallow*
 b. **too smaller*

Example (6) below will serve as an illustration of how superlatives are derived.

In sum, the major point of Bresnan's analysis is the assumption that there is an underlying quantifying element in both comparatives and superlatives. In the case of analytic comparative and superlative forms the

comparative and superlative morphemes attach to the quantifier, whereas in the case of synthetic comparatives the rule of *Much* Deletion must be invoked in order to produce the appropriate results.

2. Evidence for a quantifying element in Polish comparatives

If we adopt Bresnan's (1973) analysis for Polish data, we would have to assume that there is some quantifier underlyingly present in all comparative structures. The question arises as to which quantifiers are possible candidates for this role. The Polish counterpart of English *much* and *many*, namely *dużo*, cannot be associated with this function, as it does not appear in front of adjectives, as shown in (7) below:

- (7) **dużo stary*
*‘much old’

It can, however, premodify adjectives in the comparative degree, as in (8) below:

- (8) *dużo starszy*
‘much older’

Nonetheless, *dużo* ‘much’ in examples like (8) has more an intensifying than a quantifying function. The comparative form of *dużo* ‘much’/‘many’, that is *więcej* ‘more’ can occur neither in front of adjectives in the comparative degree, nor can it precede an adjective in the absolute degree.² This is confirmed by the ungrammaticality of the following examples:

- (9) a. **więcej ciekawy*
‘more interesting’
b. **więcej ciekawszy*
lit. ‘more more interesting’

One might conclude on the basis of the observations just made that there is no underlying quantifier in Polish comparatives. This, however, is too hasty a conclusion, as the presence of such a quantifier can be easily attested in comparatives denoting the lesser and least degrees. Comparative forms of this type, even on the surface, exhibit the comparative and superlative form of the quantifier *mało* ‘little’, that is *mniej* ‘less’ and *najmniej* ‘least’, as illustrated below:

- (10) a. *mniej bogaty*
‘less rich’
b. *najmniej bogaty*
‘least rich’

Since comparative and superlative forms like (10) employ a quantifier element, it would be very uneconomical to posit that other forms of comparison are derived differently. Conversely, by analogy with the lesser and

²The fact that the comparative form of *dużo*, namely *więcej*, cannot premodify adjectives in Polish makes it different from its English equivalent, i.e. *more*, which is perfectly acceptable in front of adjectives.

(11) On bardzo pije. cf. On dużo pije.
he a-lot drinks
 'He drinks a lot.'

(12) Ona bardzo narzeka. cf. Ona dużo narzeka.
she a-lot complains
 'She complains a lot'.

3. The structure of comparative APs

(13) D-structure AP

```
graph TD
    A[A'] --- B[QP]
    A --- C[A]
    B --- D[Det]
    B --- E[Q']
    D --- F[-ej]
    E --- G[Q]
    G --- H[bardzo]
    C --- I[za jety]
```

In order to arrive at our original phrase, namely *bardziej zajęty* 'more busy', we would have to postulate a rule associating the suffix *-ej* with the Q *bardzo*. Such an Affix Movement rule associating *-ej* with *bardzo* would be in the spirit of Chomsky (1981, 257). Chomsky specifies that a rule of Affix Movement is a local rule which does not share the basic properties of the general transformation Move α but is more like morphological rules. This rule, unlike transformational rules, does not leave a trace. However, such a rule of Affix Movement does not appear so attractive when compared to more recent approaches. In Chomsky (1995, 195) it is assumed that lexical items are assigned inflectional features in the lexicon as an intrinsic property and these features are subsequently checked prior to PF and LF. The feature checking mechanism involves movement either to those positions that carry phi-features, namely Agreement and Tense, or to their specifiers. The former kind of movement enables verbs to check their features, while nouns check theirs by moving to the specifier position. Although Chomsky does not mention adjectives, it might be suggested that adjectives are moved either to QP or Det and have their degree features checked in relation to one of these categories. Both QP and DP have degree features, and hence both are potential landing sites. An analysis along these lines, in the spirit of the Minimalist Program of Chomsky (1995), would enable us to eliminate the cumbersome mechanism of Affix Movement.³

Returning to (13), another problem which needs clarification in relation to it is the attachment of the QP. Since QPs present within NPs can generally be preceded by determiners, as shown in the following examples:

- (14) a. tych parę minut
 'these few minutes'
 b. tamtych kilka książek
 'those few books'

we can assume that they do not occupy the Det position, but rather expand N into N'. Generalising this statement for other categories it can be said that QPs expand X into X'.

As has already been noted, analytic comparative forms are equivalent to synthetic ones. Therefore, we can postulate that both the Det *-ej* (in *bardziej*) and the comparative morpheme *-(ej)ś* occupy the same position in the tree, that is, they are both generated under Det within the QP. One argument in support of this claim is that *bardziej* and synthetic comparative forms are mutually exclusive, as we see in example (15) below:

- (15) **bardziej* weselszy
 'more cheerful'

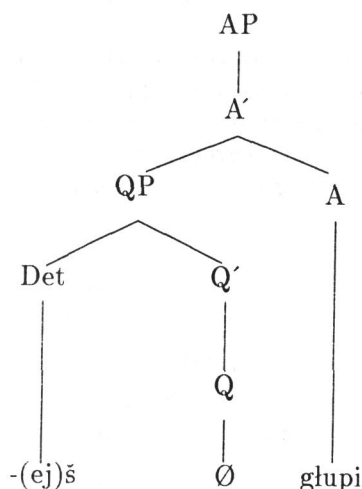
Moreover, it cannot be assumed that the comparative morpheme is generated under Q within the QP, as it does not show any features characteristic of Qs.

In contradistinction to Bresnan (1973), we do not postulate a rule of *Much-Deletion* to account for synthetic comparative forms. Instead, we put

³ We continue using Affix Movement for the rest of this paper for the ease of the exposition.

forward the idea that all these comparative forms have in their D-structures a Q position obligatorily left empty. This is in line with the assumptions of the Government and Binding framework adopted here. Thus, a synthetic comparative form, like *głupszy* will have the following underlying structure:

(16)

In (16) the quantifier position, marked $\emptyset$, is left empty and the Det position is filled by the comparative morpheme, whose shape is determined by the phonological rules.

Furthermore, there are also some other items, beside *-ej* and *-(ej)ś*, which can appear under Det within QP. The words in question are: *tak* 'so', *jak* 'how' *za*, *zbyt* 'too'. By analysing these words as Determiners we can predict that they are mutually exclusive with comparative and (as we shall see later) superlative forms. That this is indeed the case follows from examples like (17) below:

- (17) a. **za* bardziej mądry
 *'too more wise'
 b. **tak* dłuższy
 *'so longer'

(17) shows that *za* and *tak* cannot appear with comparative forms. This is due to the fact that *za* and *tak*, as well as *zbyt* and *jak* are attached in the same position in the tree as the comparative morpheme, namely to the Det node.

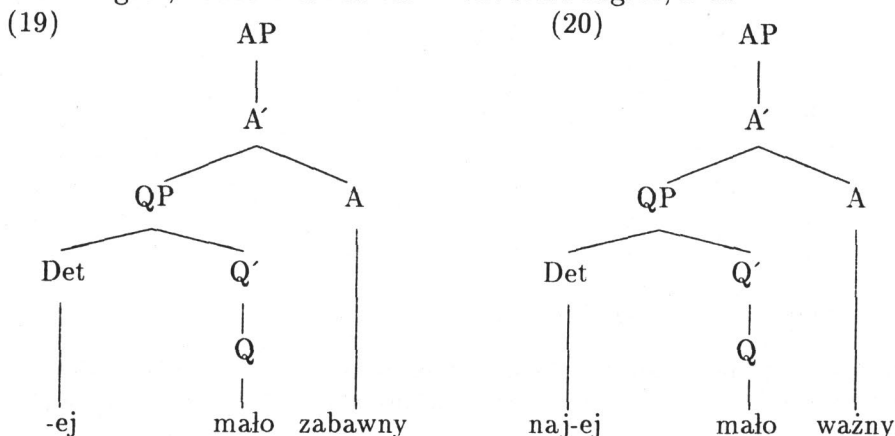
What additionally supports the treatment of *tak* and *za* as determiners is the fact that they can regularly premodify Qs, as is made clear by the following examples:

- (18) a. *za* mało czytelny
 'too little legible'

- b. tak bardzo świeży
'so much fresh'

Since *tak* and *za* can appear in front of Qs, such as *mało* 'little' and *dużo* 'much'/'many', one can conclude that *tak* and *za* cannot be regarded as Qs, because sequences of two Qs are generally unacceptable. In this way, we obtain an additional piece of evidence in favour of the claim that *tak* and *za* function as determiners, not Qs.

As far as the lesser and least degrees are concerned, they contain both at D-structure and at S-structure the quantifier *mało*. Their derivation can be illustrated by examples (19) and (20), where the former represents the lesser degree, whereas the latter — the least degree, i. e.:

In both (19) and (20) Affix Movement attaches the appropriate affixes to the quantifier *mało*, producing the desired forms *mniej zabawny* and *najmniej ważny*.

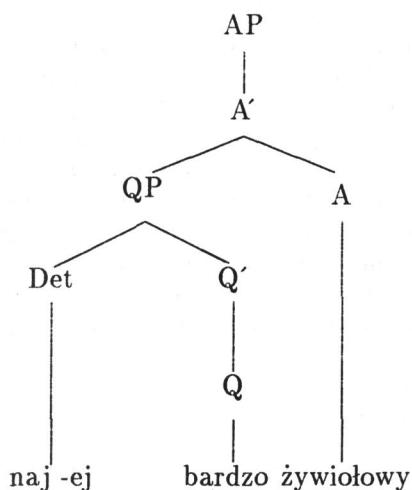
4. The structure of superlative APs

Having analysed the structure of simple comparative forms, we will now pay some attention to superlative APs. Just like in the case of comparative forms, where two cases were considered, also here we must analyse both analytic and synthetic forms. Furthermore, there exist obvious parallels between comparatives and superlatives which must be reflected in their underlying structures. Since it has been assumed that there is an underlying quantifier *bardzo* present in analytic comparative forms, by analogy, we can claim that the same is valid for superlatives. Some additional evidence for this claim comes from the fact that *bardzo* appears on the surface in periphrastic superlatives, as in, for example:

- (21) najbardziej żywiołowy
'most lively'

As a result, we postulate for superlatives like (21) above the underlying structure as in (22) below:

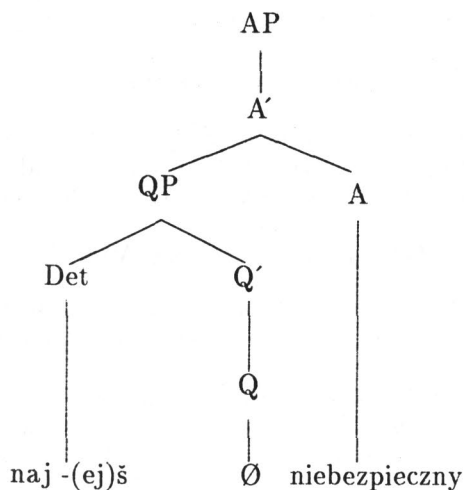
(22)

In (22) both the prefix *naj-* and the suffix *-ej* are generated under Det within the QP, as the use of *naj-* requires the use of *-ej*, as well. These two affixes get attached to *bardzo*, which produces the surface structure of the phrase in (22).

As for synthetic superlatives, we entertain the idea that, in a way similar to synthetic comparatives, they underlyingly have an empty Q. In this case the Det position is filled with *naj-* and the comparative suffix - *(ej)ś*. This is illustrated by means of the phrase *najniebezpieczniejszy* 'the most dangerous' in (23) below:

(23)

The same mechanism attaches the affixes to the adjective as in the case of analytic superlatives.

5. Conclusion

The paper aimed at an analysis of the structure of comparative and superlative APs in Polish. The main emphasis was laid on deciding whether there is an underlying QP present in the phrases of this type. The arguments were presented to show that in analytic comparative and superlative forms the words *bardzo* 'very' and *malo* 'little' function as QPs. The assumption that all APs underlyingly contain a QP (either filled or empty) together with the observation that comparative and superlative morphemes are generated under the determiner node and subsequently undergo Affix Movement associating them either with *bardzo* or with an appropriate adjective allowed us to arrive at a full range of comparative and superlative APs in Polish.

Summary

This paper aims at an analysis of the syntactic structure of comparative and superlative APs in Polish. The model which is adopted for this analysis and whose validity for Polish data is tested is the one offered by Bresnan (1973) for English APs. It is argued that this model with slight modifications, such as the introduction of empty categories, is capable of accounting for a full range of the phrases under consideration. Polish comparative and superlative APs exhibit the underlying presence of a QP which is filled by *malo* 'little' or *bardzo* 'very' in analytic forms whereas it is empty in synthetic forms. The comparative and superlative morphemes function as determiners within the underlying QP and at S-structure they get attached by Affix Movement to the QP in analytic forms or to an appropriate adjective in synthetic forms.

Bibliografia

- Brame M. 1986. Ungrammatical notes 11: much ado about *much*, *Linguistic Analysis* 16, 3-24.
- Bresnan J. W. 1973. Syntax of comparative clause construction in English, *Linguistic Inquiry* 4, 275-343.
- Chomsky N. 1981. *Lectures on government and binding*, Foris, Dordrecht.
- Chomsky N. 1995. *The minimalist program*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Doroszewski W. 1958-1969. *Słownik języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Jackendoff R. 1977. *X'-syntax: a study of phrase structure*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Kallas K. 1998. Przymiotnik, [w:] R. Grzegorzczkova, R. Laskowski i H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Selkirk E. 1977. Some remarks on noun phrase structure, [w:] P.W. Culicover, T. Wasow i A. Akmajian (red.), *Formal Syntax*, Academic Press, New York.
- Szupryczyńska M. 1980. *Opis składniowy polskiego przymiotnika*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Węgrzynek K. 1995. *Składnia przymiotnika w ujęciu generatywno-transformacyjnym*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.

GRAŻYNA HABRAJSKA
Łódź

Kategoria liczby rzeczowników: gramatyczność a semantyka

Zaproponowany temat tegorocznego Zjazdu PTJ: *Kategorie gramatyczne*, a zwłaszcza przyjrzenie się zgłoszonym tematom referatów, skłania jeszcze raz do refleksji nad pojęciem kategorii gramatycznej i terminem *kategoria gramatyczna*.

Z lektury słowników i encyklopedii językoznawczych wynika, że może to być i kategoria syntaktyczna, i fleksyjna, i słowotwórcza, a nawet klasa funkcjonalna¹.

¹ W *Encyklopedii języka polskiego* pod hasłem *kategoria gramatyczna* czytamy, że jest to:

1. „klasa funkcjonalna wyrazów, taka jak np. rzeczownik, czasownik, przyimek itp.
2. typ funkcji składniowej wyrazów językowych, np. podmiot, orzeczenie, dopełnienie; są to gramatyczne kategorie syntaktyczne
3. zespół wzajemnie wykluczających się funkcji gramatycznych, przysługujących wszystkim wyrazom należącym do danej części mowy i sygnalizowanych za pomocą ściśle określonego zespołu wykładników morfologicznych, np. kategoria rodzaju, liczby, osoby; są to gramatyczne kategorie morfologiczne (...)
5. termin „kategoria gramatyczna” czasem bywa stosowany także w odniesieniu do kategorii słowotwórczej [podkreślenia moje G.H.]”

W *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego*, to już przede wszystkim:

„zespół wzajemnie wykluczających się funkcji gramatycznych, przysługujących wszystkim członkom danej części mowy i wyrażanych za pomocą określonych wykładników morfologicznych, np. kategoria przypadku, rodzaju, liczby, osoby, czasu, trybu itd.”

(z odesłaniem, że „niektórzy rozróżniają” także to co mamy w 1 i 2 punkcie w *Encyklopedii języka polskiego*) Przy czym próżno tam szukać wyjaśnienia co to jest *funkcja gramatyczna* i jakie elementy języka są *wykładnikami morfologicznymi*. A wcale nie jest to oczywiste w kontekście, zawartej w tejże Encyklopedii, definicji *morfologii*, określanej jako:

„Dział lingwistyki, którego przedmiotem jest analiza reguł odmiany i budowy wyrazów, tzn. z jednej strony reguł tworzenia i rozpoznawania form fleksyjnych leksemu, z drugiej zaś zespołu reguł określających sieć stosunków motywacji między elementami zasobu leksykalnego (leksemami) danego języka i wyznaczających jednocześnie zespół środków rozbudowy zasobu leksykalnego danego języka oparty na zasobie leksykalnym tego języka. W przeciwieństwie do składni (...) [podkreślenia moje G.H.]”

W artykułach zamieszczonych w *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku* R. Grzegorczykowej oraz R. Grzegorczykowej i B. Szymanka czytamy: „Kategorie gramatyczne to (...) przeciwstawienia pojęciowe, które w danym języku wyrażane są w sposób regularny (tzn. za pomocą określonych form gramatycznych) oraz konieczny (tzn. mówiący zobowiązani są do przekazania określonej wartości danej kategorii)” [Grzegorczykowa 1993: 446] i w drugim artykule: „Część kategorii [pojęciowych — GH] wyrażana jest w języku polskim gramatycznie (fleksyjnie), np. liczba, czas, możliwość i istnienie (wyrażane kategorią trybu) bądź składniowo (np. kauzacja); wiele z nich ma wykładniki słowotwórcze, wreszcie niektóre z nich wyrażane są wyłącznie leksykalnie, jako składniki znaczeń leksemów, np. kształt, kolor” [Grzegorczykowa, Szymanek 1993: 464].

Z przeglądu prezentowanych na Zjeździe referatów wynika, że to precyzyjne rozróżnienie nie zostało zaaprobowane i nadal skłonni jesteśmy przyjmować jak najszersze rozumienie pojęcia kategorii gramatycznej.

Kategoria gramatyczna została przez R. Grzegorczykową ograniczona *expressis verbis* do kategorii fleksyjnej i przeciwstawiona kategoriom: syntaktycznej i słowotwórczej. Czy jednak trzy wymienione w definicji czynniki: (1) przeciwstawienia, (2) regularności i (3) obligatoryjności upoważniają do wyłączenia z kategorii gramatycznych kategorii syntaktycznej i słowotwórczej?

Przeanalizujemy stosowność tej definicji do **kategorii liczby**. Czy jest — a jeśli tak — to jaką jest kategorią gramatyczną?

R. Grzegorczykowa, stosując tak wąską definicję, jako przykład **kategorii fleksyjnej** (a więc gramatycznej) wymienia kategorię liczby [Grzegorczykowa, Szymanek 1993: 464], gdzie:

(1) liczba pojedyncza przeciwstawia się liczbie mnogiej

(2) liczba pojedyncza ma własne, właściwe sobie formy gramatyczne i liczba mnoga ma własne, właściwe sobie formy gramatyczne

ale warunek (2) przy kategorii liczby nie jest spełniony, bowiem mówiący, chcąc odróżnić pojedynczość od niepojedynczości wcale nie musi użyć obligatoryjnie albo liczby pojedynczej albo mnogiej, bo dla wyrażenia wielości może wybrać *collectivum*²:

przykłady: *liść ~ liście / ~ listowie*

Czy mylę się odczytując w tej definicji odesłanie i do fleksji i do słowotwórstwa? Czy więc *wykładniki morfologiczne* to i „wykładniki fleksyjne” i „wykładniki słowotwórcze”?

Zatem tak zdefiniowane kategorie gramatyczne obejmowałyby i kategorie fleksyjne i kategorie słowotwórcze.

I wreszcie, w *Słowniku terminologii językoznawczej* kategoria gramatyczna to:

„zespół środków gramatycznych spełniających tę samą funkcję językową i pozostających w opozycji formalno-funkcyjnej do innych zespołów spełniających inne funkcje (...) dzielą się na syntaktyczne (...) oraz morfologiczne, tj. fleksyjne i słowotwórcze.”

² *Collectivami* nazywam formacje, które pozostają w dwustronnej opozycji do odpowiedniego *singularis* i *pluralis*, same pozostając *singulariami tantum* o semantycznej interpretacji zbiorowościowej; są motywowane przez formę, której referentem może być dowolny (nie wyróżniony) element zbioru, a zatem odnoszą się do zbiorów składających się z elementów policzalnych; stanowią predykaty wyłącznie z wyrażeniem indeksowym jednoznacznie je identyfikującym.

dąb ~ dęby / ~ dębina

chłop ~ chłopci / ~ chłopstwo

nauczyciel ~ nauczyciele / ~ nauczycielstwo

Zatem i *collectiva*, **będące kategorią słowotwórczą**, mogą być także uznane za kategorię gramatyczną.

Aby nie dopuścić do takiej interpretacji, R. Grzegorczykowa i B. Szymanek zastrzegają, że „podstawowe pojęcia, za pomocą których człowiek ujmie świat, wyrażane w sposób regularny i obowiązkowy stanowią kategorie gramatyczne, natomiast wyrażane w sposób nieregularny i niobligatoryjny, ale za pomocą określonych wykładników, stanowią kategorie słowotwórcze” [1993: 463]. Jednak jeśli na tej podstawie wykluczymy z kategorii gramatycznych *collectivum*, to powinniśmy tak samo potraktować *singularis* i *pluralis*, bo jak wiadomo istnieje duża grupa rzeczowników nie występujących w liczbie mnogiej i mniejsza nie występujących w liczbie pojedynczej. Takie konsekwentne stanowisko przyjmował S. Szober, zaliczając formy liczby mnogiej do słowotwórstwa³.

Możemy jeszcze zapytać, czy na pewno o *collectivach* można powiedzieć, że współtworzą kategorię liczby? Otóż jeśli zgodzimy się z R. Laskowskim, że „podstawową funkcją semantyczną (nominatywną) kategorii liczby jest informowanie o liczebności zbioru przedmiotów nazywanych przez dany leksem rzeczownikowy”, a „środki morfologiczne tej kategorii służą tu sygnalizowaniu opozycji semantycznej: ponadjednoelementowy zbiór przedmiotów — przedmiot jednostkowy” [Laskowski 1998: 204–205], to musimy też przyznać, że *collectiva* ten warunek spełniają. Są więc *collectiva* semantyczną i morfologiczną, choć nie fleksyjną, kategorią liczby. Wynika to także z rozważań R. Laskowskiego, który stwierdza, że *collectiva*, tak jak i inne *singularia tantum*, „mają klasyfikującą kategorię liczby” [Laskowski 1998, 131]. Widać to wyraźnie w opozycjach: niejednostkowość (= *collectivum*) ~ jednostkowość (= *singularis*) i niejednostkowość ujmowana w sposób całościowy lub uporządkowany (= *collectivum*) [por. Bogusławski 1973: 21] ~ niejednostkowość pojęta dystrybutywnie (= *pluralis*) [por. Topolińska 1984: 321]. Tak samo nazwy par, będąc *singulariami tantum* przeciwstawiają się semantycznie (i gramatycznie) *singularis*, *pluralis* i *collectivum*:

wuj (sg.) ~ *wujowie* (pl.) ~ *wujostwo* (wuj z żoną)⁴

profesor (sg.) ~ *profesorowie* (pl.) ~ *profesorostwo* (profesor z żoną)
~ *profesura* (coll.)

generał (sg.) ~ *generałowie* (pl.) ~ *generałostwo* (generał z żoną)
~ *generalicja* (coll.)

³Por. „Formy liczby są, oczywiście, formami słowotwórczymi, bo wskazują nie na funkcję, jaką wyraz spełnia w zdaniu, lecz na różnicę, jaka zachodzi w ich treści znaczeniowej: rzeczownik użyty w liczbie pojedynczej ma inną treść znaczeniową niż ten sam rzeczownik użyty w liczbie mnogiej. Ze zmianą przyrostka wyrażającego liczbę zmienia się treść rzeczownika, a nie jego funkcja w zdaniu”. [Szober 1963, 115]

⁴W przypadku nazw par tworzonych od określenia roli mężczyzny w rodzinie z jednostkową referencją funkcję tę pełnią formy liczby mnogiej: *ojcowie* (ojciec i matka), *dziadkowie* (dziadek i babka).

W tradycyjnej gramatyce opisowej jest więc kategoria liczby widziana przede wszystkim jako element systemu charakteryzowany w stosunku do innych jego elementów, zatem głównie jako kategoria gramatyczna, a potem dopiero semantyczna. Powoduje to wiele trudności w opisie i konieczność wyodrębniania licznych wyjątków. Dopiero w opisie kategorii gramatycznych w *Encyklopedii kultury XX w.* R. Grzegorzczkowi [1993] i w nowym wydaniu *Morfologii* R. Laskowski [1998] wiążą wyraźnie i wprost gramatyczność z semantyką. Jednak nawet i w tym ujęciu, łączącym opisowość z funkcjonalizmem języka, R. Laskowski pisze „morfologiczna kategoria liczby rzeczowników ma zawsze charakter kategorii tekstowej” której „może (ale nie musi) towarzyszyć funkcja nominatywna” [Laskowski 1998: 204]. Tymczasem w komunikacji to semantyka pełni kluczową funkcję na wszystkich poziomach języka, także na poziomie morfologicznym⁵. Zatem jak słusznie twierdzi A. Awdiejew: „Celem gramatyki powinien być nie tylko opis jednostek językowych (repertuaru językowego) i reguł ich łączenia (reguł gramatycznych), lecz przede wszystkim określenie funkcji tych jednostek i reguł ich realizacji w naturalnym procesie komunikacji.” [1996: 3] Przyjęcie takiego założenia wyjściowego prowadzi do zupełnie odmiennego od dotychczas stosowanego sposobu opisu języka. Inne jest więc i ujęcie kategorii liczby w gramatyce komunikacyjnej⁶. Powinno ono zawierać całkowity opis funkcjonowania kategorii liczby na wszystkich poziomach języka: ideacyjnym, interakcyjnym i tekstowym⁷.

W procesie komunikacji już na poziomie ideacyjnym i singularis, i pluralis i collectivum i inne formy wyrażające zbiorowość składającą się z policzalnych elementów posiadają trzy współwystępujące wyznaczniki kategorii liczby: semantyczny, morfologiczny i syntaktyczny⁸.

Sens ideacyjny dla odpowiedniego singularis, pluralis, collectivum i nazwy pary jest wspólny, wynikający ze standardu semantycznego⁹, w skład którego wchodzi. Na standardowy sens ideacyjny, poprzez wprowadzenie operatorów, nałożone zostaje znaczenie wskazujące na ilość: uogólniające — w przypadku ‘więcej niż jeden’ lub specyfikujące — przy ‘jeden’ i ‘więcej niż

⁵ Por. A. Awdiejew: „Realizacja funkcji językowych nie była podstawowym celem opisu strukturalnego, szczególnie na poziomie morfologicznym, ponieważ taka realizacja zakłada uwzględnienie przekazu znaczeniowego, a sama metodologia strukturalizmu zakładała obiektywny opis jednostek językowych, w którym poziom morfologiczny nie przewidywał takiego odniesienia. Dopiero w latach 80-tych naszego wieku rozwinął się w Rosji nowy nurt badań gramatyki funkcjonalnej, w którym morfologia występuje nie tylko jako zbiór elementarnych jednostek językowych zorganizowanych pod względem formalnym, lecz jako zbiór elementów znaczących, czyli posiadających swoistą semantykę.” [Awdiejew 1996: 3]

⁶ Wstępny projekt modelu gramatyki komunikacyjnej przedstawił A. Awdiejew w 1991 roku. Tekst opublikowany jest w *Zeszytach Naukowych UJ* [Awdiejew 1991]

⁷ Zapropionowany przez M.A.K. Halidaya podział na poziomy ideacyjny, interakcyjny i tekstowy przyjmuję za A. Awdiejewem [1996: 2]

⁸ Zwraca na to uwagę także R. Laskowski. [1998, 130–134]

⁹ Pojęcie standardu semantycznego objaśnia A. Awdiejew w artykule *Standardy semantyczne w gramatyce komunikacyjnej*, wprowadzając następującą definicję: „Standard semantyczny to propozycyjalna forma symboliczna, wskazująca w danym języku na odpowiedni schemat wyobrażenia”.

jeden traktowane całościowo'. Wyznaczniki morfologiczne i syntaktyczne są mniej lub bardziej zróżnicowane.

W przypadku rzeczowników oznaczających przedmioty morficzne¹⁰ przy specyfikowaniu pojedynczości na poziomie ideacyjnym wystarczy jeden wyznacznik morfologiczno-syntaktyczny, którym jest końcówka fleksyjna.

Przy wskazywaniu na 'więcej niż jeden traktowane dystrybutywnie', poza uogólniającym wyznacznikiem w postaci końcówki, stosujemy specyfikujące operatory leksykalne, którymi są liczebniki oraz inne wykładniki parametryzacji, których semantykę i zasady łączliwości opisał A. Bednarek [1994].

Najbardziej zróżnicowane wykładniki morfologiczne i syntaktyczne pojawiają się, gdy chcemy wskazać na 'więcej niż jeden traktowane całościowo'. Specyfikacja zależna jest tu od liczebności zbioru wyrażającej się w opozycji 'dwa' do 'więcej niż dwa' oraz od postrzeganej wyróżnialności lub niewyróżnialności jednego z jego elementów. Należą tu nazwy par małżeńskich, rodzin, zespołów zarządzających, *collectiva* i być może niektóre pluralia tantum¹¹.

Nazwy par małżeńskich stanowią zbiory traktowane całościowo, których wystarczającymi wykładnikami na poziomie ideacyjnym są odpowiednie formanty, specyfikujące sens wyróżnionego elementu zbioru (godność, zawód, określenie pokrewieństwa — zawsze męczyzny) tak, że powstałe formacje wskazują na zbiory dwuelementowe ('wuj i jego żona', 'generał i jego żona' itd.). Mają charakter nazw „indywidualnych” [por. Bogusławski 1973, 16]. Jest to jedyna syntaktycznie niezależna kategoria rzeczowników niedeterminująca liczby czasownika (*wujostwo wyszli*, *generalostwo zapowiedzieli wizytę* itp.). Funkcjonują one podobnie jak te nazwy własne, odnoszone w procesie komunikacji albo do pary albo do całej rodziny, w których formantami specyfikującymi sens wyróżnionego elementu są końcówki pluralis. Są to formacje typu *Stasiowie* ('Staś i jego żona' lub 'Staś oraz jego żona i dzieci'), *Kowalscy* ('Kowalski i jego żona' lub 'Kowalski oraz jego żona i dzieci') itp.

W rzeczownikach oznaczających zespoły zarządzające typu *dyrekcja*, *rektorat* operatorami ideacyjnymi również są formanty specyfikujące sens wyróżnionego (najważniejszego) elementu, ale w taki sposób, że powstałe formacje wskazują na zbiory kilkuelementowe, ujmowane całościowo, których semantyczne centrum stanowi ten właśnie element ('dyrektor i jego zastępcy', 'rektor i prorektorzy' itd.). Różni je to od *collectivów*, gdzie formant specyfikuje sens dowolnego elementu zbioru. Żaden z elementów wchodzących w skład zbioru określanego jako *collectivum*, nie jest językowo wyodrębniony w opozycji do pozostałych, np. *profesura UL* = {*profesor*₁ +

¹⁰ Termin „przedmioty morficzne” stosuję za A. Bogusławskim [1973].

¹¹ Może należą tu takie rzeczowniki jak *sanie*, *drzwi* itp. (por. ros. *дверь* f., psł. sg. **двѣрь*, du. **двѣри* f.), wskazujące na dualność. Semantyka pluraliów tantum wymaga jednak głębszego zbadania. Materiał zawarty w cennej pracy Teresy Friedelówny z 1968 roku, w świetle obecnych badań semantycznych, wymaga ponownego przeanalizowania.

$profesor_2 + profesor_3 + \dots + profesor_n$ ¹²} *UL*, podczas gdy *rektorat UL* = *rektor* + *prorektor*₁ + *prorektor*₂ + ... + *prorektor*_n *UL*, *Stasiowie* = *Stas* + *żona* (*Stasiowa*) + *dziecko*₁ + *dziecko*₂ + ... + *dziecko*_n.

	dwa	więcej niż dwa
wyróżnialność jednego z elementów	nazwy par małżeńskich: <i>wujostwo</i> , <i>generałostwo</i> itp.;	formacje typu: <i>dyrekcja</i> , <i>kierownictwo</i> , <i>rektorat</i> itp. (lista tego rodzaju form jest bardzo ograniczona)
	<i>Stasiowie</i> , <i>Kowalscy</i> itp.	
niewyróżnialność jednego z elementów	może część tzw. pluraliów tantum (?)	collectiva

Powszechnie uważa się, że morfemy słowotwórcze są nośnikami uogólnionego znaczenia, podczas gdy morfemy fleksyjne stosowane są w procesie generowania tekstu. Jednakże w przypadku kategorii liczby zarówno końcówki fleksyjne jak i formanty słowotwórcze specyfikują znaczenie. Na ideacyjne operatory kategorii liczby składają się więc zarówno morfemy fleksyjne jak i słowotwórcze. Por.

Wyznacznik semantyczny

wyznacznik morfologiczny — operator ideacyjny

<i>liść</i> -	- Ø
<i>liść</i> -	- <i>e</i>
<i>list</i> -	- <i>owie</i>
<i>dąb</i> -	- Ø
<i>dęb</i> -	- <i>y</i>
<i>dęb</i> -	- <i>ina</i>
<i>chłop</i> -	- Ø
<i>chłop</i> -	- <i>i</i>
<i>chłop</i> -	- <i>stwo</i>
<i>wuj</i> -	- Ø
<i>wuj</i> -	- <i>owie</i>
<i>wuj</i> -	- <i>ostwo</i>
<i>generał</i> -	- Ø
<i>generał</i> -	- <i>owie</i>
<i>generał</i> -	- <i>ostwo</i>
<i>general</i> -	- <i>icja</i>

Bliskości obu typów morfemów w przypadku kategorii liczby dowodzą powszechnie znane z historii języka polskiego fakty uflexyjnienia właściwych collectivom formantów słowotwórczych w rzeczownikach typu: *liście*, *bracia*.

¹²Nawias {} stosuję dla wskazania całościowego ujmowania zbioru w odróżnieniu od pluralis ujmującego zbiór dystrybucyjnie, por. *profesorowie* = *profesor*₁ + *profesor*₂ + *profesor*₃ + ... + *profesor*_n.

Z kolei syntaktyczny wykładnik kategorii liczby odzwierciedla łączliwość predykatu z pierwszym argumentem, który tworzy z nim podstawową jednostkę informacyjną. [por. Awdiejew 1996: 107] Np.:

liść (sg.) *spadł* (sg.)

liście (pl.) *spadły* (pl.)

listowie (sg.) *spadło* (sg.)

profesor / *generał* / *wuj* / *chłop* itd. (sg.) *przyszedł* (sg.)

profesura / *generalicja* / *chłopstwo* itd. (coll.) *przyszła* / *przyszło* (pl.)

profesorowie / *generalowie* / *wujowie* / *chłopi* itd. (pl.) *przyszli* (pl.)

profesorostwo / *generalostwo* / *wujostwo* itd. ('para') *przyszli* (pl.)

Zgodnie z tym, co powiedzieliśmy wyżej o podstawowej semantycznej funkcji kategorii liczby, jaką jest informowanie o liczebności, także już na poziomie ideacyjnym uszczegóławiana jest liczebność / ilość poprzez kwantyfikację numeryczną lub partytywną. Wykładnikami kwantyfikacji są leksykalne operatory ideacyjne, do których należą liczebniki — pozwalające na dokładne ilościowe określenie zbiorów z dowolną dokładnością oraz inne leksemy pośrednio realizujące funkcję kwantytatywną, które mogą osiągać różny stopień precyzji. [por. Awdiejew 1996: 143] Łączliwość kwantyfikujących operatorów ideacyjnych posiada oczywiście swoje ograniczenia.

Operatory liczebnikowe występują przede wszystkim z formami pluralis (*cztery liście*, *dęby* / *czterej chłopci*, *nauczyciele* itd.), a przy wysokich nominalach także z collectivami żywotnymi (*dwa tysiące chłopstwa*).

Inne operatory mogą łączyć się w różnym zakresie z poszczególnymi formami kategorii liczby, np.:

— z pluralis

parę / *kilkanaście itp.* *liści*, *dębów*, *chłopów*, *nauczycieli* itd.

— z pluralis i z collectivum

dużo / *mało* / *trochę* / *część itp.* *liści* / *listowia*, *chłopów* / *chłopstwa* itd.

fura / *kosz* / *taczka itp.* *liści* / *listowia* itd.¹³

Na poziomie ideacyjnym dokonuje się zatem, przez zastosowanie różnego rodzaju operatorów, kwantyfikacja numeryczna zbioru nazywanego przez dany leksem rzeczownikowy. Przy czym dla ideacji singularis występuje tylko operator w postaci końcówki fleksyjnej, dla pluralis — końcówka fleksyjna i operatory określające liczebność zbioru, a dla collectivum — operator będący morfemem słotwórczym i operatory określające granice zbioru.

Ponadto w przypadku collectivów wskazujących na 'ogół, wszystkość' [u Bogusławskiego: collectiva typu (b), 1973, 21] operatory ideacyjne takie jak *dużo*, *mało*, *trochę*, *część* itp. implikują zniesienie całościowego ujmowania elementów zbioru [por. Bogusławski 1973, 23], a zatem neutralizują kolektywność i wprowadzają dystrybutywność: *trochę* / *część chłopstwa* = *chłopi*.

¹³ Więcej szczegółów na ten temat znaleźć można w pracy A. Bednarka [1994].

Na poziomie interakcyjnym semantyczna kategoria liczby rzeczowników wykorzystywana bywa głównie w funkcji perswazyjnej, a rola operatorów sprowadza się do podkreślania pojedynczości i/lub mnogości. [por. Bralczyk 1996: 113]

Dla podkreślenia pojedynczości, która na poziomie ideacyjnym wymagała tylko operatora w postaci końcówki fleksyjnej, na poziomie interakcyjnym stosowany jest liczebnikowy operator *jeden*: *jeden liść, dąb, chłop, nauczyciel* itd. Jeszcze silniej metafunkcję perswazyjną jedności podkreślają operatory: *tylko jeden, jedynie jeden, jeden i tylko jeden, wyłącznie jeden, tylko i wyłącznie jeden, jedynie* itp.

Natomiast do operatorów silnie podkreślających mnogość należą między innymi: *mnóstwo, bezmiar, góra, morze* itp. Przy pluralis operatory liczebnikowe funkcjonują na poziomie ideacyjnym, stąd ich siła perswazyjna nie jest duża i rzadko bywają stosowane jako operatory interakcyjne. Pojawiają się głównie „symboliczne *setki i tysiące*” [Bralczyk 1996: 116]

Na poziomie organizacji tekstu *collectiva* i nazwy par, należące do leksykonu ideacyjnego, same stanowią semantyczne znaczniki kondensacji. Zwracał na to uwagę (choć nie w aspekcie gramatyki komunikacyjnej) A. Bogusławski pisząc: „*collectiva* (...) nie są po prostu synonimami odpowiednich plur. Nie każdą np. wielość konkretnie wskazanych kawalerzystów na koniach nazwiemy „konnica”: określenie to zakłada relację współdziałania wojskowego, tak iż dziesięciu wyróżnionych jako zbiorowość, ale niczym nie związanych ze sobą kawalerzystów nie jest desygnatem wyrazu *konnica*. Podobnie *igliwie* to igły skupione przestrzennie (i chyba tylko w sposób naturalny)” [1973: 21].

Połączenie leksykonu z gramatyką od razu na różnych poziomach: ideacyjnym, interakcyjnym i tekstowym pozwala na równorzędne traktowanie nierozdzielnych w komunikacji — semantyki i gramatyki. Stosowanie jednolitej metody opisu na każdym poziomie umożliwia pełny opis interesującej nas kategorii. Pozwala uniknąć długich dowodów przynależności bądź nieprzynależności poszczególnych elementów do jakiejś kategorii na podstawie takich czy innych wykładników, koncentrując się nie na klasyfikacji leksemów, ale na ich funkcjonowaniu w procesie komunikacji. Kategoria liczby jako kategoria semantyczna wskazuje na ilość elementów występujących w pierwszym argumencie struktury predykatywnej, a jako kategoria gramatyczna łączy tak określony argument z predykatem, umożliwiając skonstruowaną w taki sposób jednostkę semantyczno-gramatycznej pełnienia funkcji komunikacyjnej, wskazującej na zakres i sposób kwantyfikacji numerycznej oznaczanych przedmiotów.

Bibliografia

- Awdiejew Aleksy, 1991, *Model gramatyki komunikacyjnej*, w: *Studia nad polszczyzną mówioną* Krakowa 3; Zeszyty Naukowe UJ, Kraków.
Awdiejew Aleksy, 1996, *Materiały do kursu „Gramatyka funkcjonalna współczesnego języka rosyjskiego”* (maszynopis).

- Awdiejew Aleksy, 1998, *Standardy semantyczne a znaczenie leksykalne*, w: *Język a kultura*, t. 12.
- Awdiejew Aleksy, *Standardy semantyczne w gramatyce komunikacyjnej*, w: *Gramatyka komunikacyjna I* (w druku).
- Bednarek Adam, 1994, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń.
- Bogusławski Andrzej, 1973, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim*, w: *Liczba, ilość, miara*, Wrocław.
- Bralczyk Jerzy, 1996, *Język na sprzedaż*, Warszawa.
- Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław 1991.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1993.
- Friedelówna Teresa, 1968, *Kategoria plurale tantum w języku polskim*, Toruń.
- Grzegorzczkowska Renata, 1993, *Kategorie gramatyczne współczesnej polszczyzny*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t.2, red. J. Bartmiński, Wrocław.
- Grzegorzczkowska Renata, Szymanek Bogdan, 1993, *Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t.2, red. J. Bartmiński, Wrocław.
- Habrajska Grażyna, 1995, *Collectiva w języku polskim*, Łódź.
- Heinz Adam, Gołąb Zbigniew, Polański Kazimierz, 1968, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa.
- Laskowski Roman, 1998, *Kategorie morfologiczne języka polskiego — charakterystyka funkcjonalna*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*.
- Szober Stanisław, 1963, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa.
- Topolińska Zuzanna, 1984, *Składnia grupy imiennej*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*.

PIOTR STALMASZCZYK
Łódź

Pojęcie *predykcji składniowej* w gramatyce generatywnej

Pojęcie predykcji zajmuje ważne miejsce w licznych pracach z zakresu logiki, filozofii, językoznawstwa i gramatyki opisowej. Nie zawsze jednak pojęcie to rozumiane jest w taki sam sposób, co częściowo wynika z faktu, iż często pojawia się ono na różnych płaszczyznach opisu rzeczywistości. Celem niniejszego artykułu jest zaproponowanie ogólnej klasyfikacji typów predykcji i bardziej szczegółowe przedstawienie rozumienia tego pojęcia w modelu gramatyki generatywnej.

Za podstawę do wstępnego rozróżnienia typów predykcji przyjmuję klasyczną definicję Arystotelesa: „Twierdzenie jest to stwierdzenie przyznające coś czemuś” (*Hermeneutyka*, rozdz. VI).¹ Z tej definicji wynikają dwie konsekwencje dla teorii predykcji.² Po pierwsze, predykcję można określić jako pewnego rodzaju relację (‘przyznawanie’) łączącą jeden szeroko pojęty byt (‘coś’) z drugim. Po drugie natomiast, należy już w tym miejscu dokonać rozróżnienia pomiędzy predykcją odnoszącą się do bytów w ontologii, a predykcją o charakterze lingwistycznym, odnoszącą się do bytów gramatycznych. Ten pierwszy rodzaj można określić mianem predykcji *ontologicznej*,³ a drugi mianem *lingwistycznej*, czy też ze względu na pewne pokrewieństwa zachodzące między analizą logiczną i lingwistyczną, predykcją *logiczno-lingwistyczną*. Predykcja ontologiczna stanowi przedmiot zainteresowań filozofii, natomiast na gruncie językoznawstwa (i logiki) na-

¹ W dalszej części tej definicji Arystoteles stwierdza „a przeczenie jest to stwierdzenie odmawiające czegoś czemuś”. Problem przeczenia (negacji) i jego związku z predykcją wykracza poza ramy niniejszego artykułu.

² Jeszcze inną konsekwencją, bardziej ogólnej natury, którą można wyprowadzić z powyższej definicji jest uznanie predykcji za istotę komunikatu językowego, zob. np. Grzegorzczukowa (1996:16).

³ Na konieczność dokonania takiego rozróżnienia zwraca uwagę m.in. F. Lewis (1991), który na przedmiot zainteresowań Arystotelesa proponuje określenie *predykcja metafizyczna*.

leży wprowadzić kolejne rozróżnienie i również dla niego odnajdujemy uzasadnienie w *Heremneutycie*. Jak zauważa Arystoteles: „Nie każda wypowiedź jest zdaniem stwierdzającym coś, lecz tylko taka, której przysługuje prawdziwość lub fałszywość” (rozdz. IV). Dla proponowanej tu klasyfikacji wynika z tego stwierdzenia konieczność odróżnienia predykcji *prawdziwościowej* (lub semantycznej) od *strukturalnej* (czyli formalnej).⁴

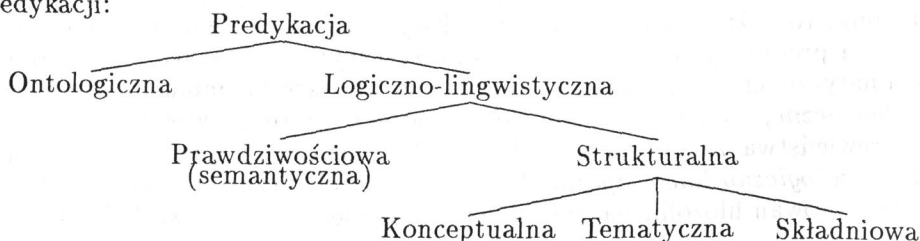
Dotychczas wprowadzony podział ma charakter ogólny, nie związany z żadną konkretną teorią. Poniższe uwagi natomiast chciałbym ograniczyć do jednego typu predykcji w modelu gramatyki generatywnej rozwijanej od połowy lat pięćdziesiątych przez Noama Chomsky’ego.⁵ Przyjmując założenia metodologiczne gramatyki generatywnej, wzbogacone o pewne elementy programu semantyki pojęciowej (*Conceptual Semantics*),⁶ postuluję konieczność uznania trzech typów predykcji strukturalnej, realizowanych na różnych poziomach reprezentacji:

- Predykcja *pojęciowa* (konceptualna) zachodzi na poziomie Struktury Pojęciowej i ma charakter stanowiący. Dopiero od tego poziomu pojęcie (a raczej [POJĘCIE]) realizowane jest w postaci predykatu.

- Predykcja *tematyczna* zachodzi na poziomie Struktury Argumentowej i związana jest z wyznaczaniem odpowiednich relacji tematycznych (takich jak agens, pacjens, itd.). Predykcja tematyczna może być wieloargumentowa. Dla konstrukcji typu podmiot-orzeczenie-dopełnienie, strukturę w której zachodzi predykcja tematyczna można schematycznie określić jako [Argument₁ [Predykat [Argument₂]]], lub, stosując inny formalizm, jako V (x,y).

- Predykcja *składniowa* zachodzi na poziomie składni i jest relacją o charakterze strukturalnym (konfiguracyjnym), która wiąże argument z predykatem. Jest zawsze jednoargumentowa, a jej uogólnioną postać określa się jako [Argument [Predykat]], niezależnie od wewnętrznej struktury Predykatu.

Następujący wykres ilustruje wprowadzoną powyżej klasyfikację typów predykcji:

⁴ Powyższe rozróżnienie zgodne jest w ogólnym zarysie z proponowanym przez Karolaka (1993:420) podziałem na predykcję w aspekcie semantycznym („sposób, w jaki treść predykatywna zostaje odniesiona do przedmiotu wskazanego za pomocą wyrażenia argumentowego”) i predykcją na płaszczyźnie formalnej („stosunek formalnosyntaktyczny między podmiotem a orzeczeniem gramatycznym”).

⁵ Zob. np. Chomsky (1957, 1965/1982, 1986, 1995).

⁶ Najpełniej sformułowanego w: Jackendoff (1997).

Dalszą część artykułu wypełni kwestia eksplicytnego przedstawienia miejsca predykcji składniowej w obrębie modelu gramatyki generatywnej, od Teorii Standardowej do Programu Minimalistycznego.

W Teorii Standardowej (Chomsky 1965/1982) pojęcia funkcjonalne (np. podmiot) mają zupełnie różny status od pojęć kategoryalnych (np. fraza nominalna). Są one inherentnie relatywne i wtórne w stosunku do kategorii gramatycznych. Nie biorą udziału w generowaniu zdań i można je odczytać ze znaczników frazowych. Każda funkcja gramatyczna ma postać $[B, A]$ i wiąże się z regułą przepisywania o ogólnej postaci $A \rightarrow X$, gdzie B jest jakąś kategorią, a $X = (Y)B(Z)$ (Chomsky 1965/1982:104). W przypadku języka angielskiego reguła przepisywania ma postać (1), a podmiot i orzeczenie definiowane są jako relacje (2) i (3), lub przy sprecyzowaniu reguły przepisywania zdania jako frazy nominalnej, po której następuje fraza orzecznikowa (4), orzeczenie ma postać relacji (5):⁷

- (1) $S \rightarrow NP + VP$
- (2) podmiot: $[NP, S]$
- (3) orzeczenie: $[VP, S]$
- (4) $S \rightarrow NP + Fr(aza) O(rzecznikowa)$
- (5) orzeczenie: $[FrO, S]$

W takim modelu gramatyki pojawia się pytanie o status i definicję predykcji. Sam Chomsky nie poświęcał temu pojęciu uwagi, a jak zauważył Kac (1976:232) zwolennicy gramatyki transformacyjnej niezmiernie rzadko wypowiadali się na temat sposobu reprezentacji struktur predykacyjnych.⁸ Jednakże wprowadzone powyżej reguły i definicje funkcji gramatycznych umożliwiają sformułowanie relacyjnej definicji predykcji, z odniesieniem do odpowiednich punktów na znaczniku frazowym:

(6)

Predykcja (I):

Dla struktury $[S NP, FrO]$ generowanej przez regułę (i), z relacjami gramatycznymi (ii) i (iii):

- (i) $S \rightarrow NP + FrO$
- (ii) podmiot: $[NP, S]$
- (iii) orzeczenie: $[FrO, S]$

relacja predykcji zachodzi pomiędzy $[FrO, S]$ a $[NP, S]$.

Powyższa definicja nie wprowadza żadnych nowych terminów, a do zdefiniowania predykcji wystarczają reguły i relacje już istniejące w obrębie

⁷Należy w tym miejscu zauważyć, że Chomsky uściśla pojęcie podmiotu (*subject-of*) i orzeczenia (*predicate-of*) tak by podkreślić ich relacyjny charakter. Pozwala to również na rozróżnienie pomiędzy kategorią orzecznika (*predicate*), który tworzy frazę orzecznikową (*Predicate Phrase*), od funkcji orzeczenia (*predicate-of*). W polskim tłumaczeniu *Zagadnień teorii składni* takie uściślenie nie pojawia się, a zamiast 'Frazy orzecznikowej' występuje tam 'Fraza orzeczeniowa' (np. Chomsky 1965/1982:142).

⁸Co charakterystyczne, słownik terminów gramatyki transformacyjnej Palmatiera z 1972 roku w ogóle nie odnotowuje pojęcia predykcji.

danej teorii. Oprócz tego, definicja ta odzwierciedla intuicje obecne w tradycyjnym rozumieniu terminu predykcji i dobrze opisuje kanoniczną realizację predykcji w strukturach jednoznacznie wyodrębniających argument (podmiot) i orzecznik (ograniczam się poniżej do przykładów z języka angielskiego):

(7)

- a. Joan [sleeps]
'Joan śpi'
- b. John [answered the question]
'John odpowiedział na pytanie'
- c. Tom [cut the wire with his mother's scissors]
'Tom przeciął drut nożyczkami matki'

Bardziej problematyczne dla naszej definicji stają się natomiast struktury z predykcją wewnętrzną, znane w literaturze angielskiej jako *small clauses*:⁹

(8)

- a. John gave Bill the dog; dead;
'John dał Billowi [psa martwym] = martwego psa'
- b. John made Bill; sick;
'John zrobił [Billa chorym]' = 'J. spowodował, że B. zachorował'
- c. John kept it; [near him];
'John trzymał to niedaleko siebie'
- d. John considers Chomsky; a genius;
'John uważa Chomsky'ego za geniusza'

Na występowanie w tego typu strukturach relacji predykcji zwracały uwagę już niektóre wcześniejsze gramatyki, a Jespersen (1924, 1937) dla uchwycenia kontrastu pomiędzy (9a) i (9b) wprowadził termin *nexus*, określając go jako rodzaj relacji łączącej dwie różne 'idee'. Relacja taka zachodzi jedynie w przykładzie (9a), podczas gdy (9b) to przykład wyrażenia jednej idei za pomocą dwóch słów (*junction*):

(9)

- a. He found the cage open.
'znalazł [klatkę] [otwartą]'
- b. He found the open cage.
'znalazł [otwartą klatkę]'

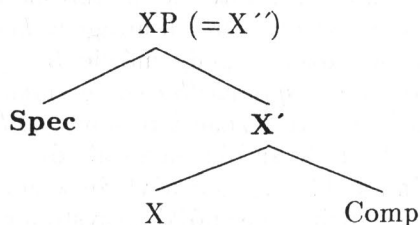
Zdefiniowanie w obrębie gramatyki generatywnej predykcji zachodzącej w powyższych przykładach staje się możliwe dzięki zastosowaniu rozwiązania wypracowanego przez teorię 'X-bar', czyli składnię frazową wielostopniową. Reguły przepisywania (10) generują strukturę (11), gdzie *Spec* to element wyszczególniający (specyfikujący), a *Comp* to element dopełniający:

⁹ Indeksy identyfikują argument i predykat w predykcji wewnętrznej, por. analizę takich konstrukcji w: Williams 1980, 1994.

(10)

$$\begin{aligned} X'' &\rightarrow (\text{Spec}) X' \\ X' &\rightarrow X (\text{Comp}) \end{aligned}$$

(11)

Definicję predykcji (6) można teraz przeformułować, tak by uniezależnić zachodzenie relacji od poszczególnych kategorii i jednocześnie podkreślić rolę odpowiedniej konfiguracji strukturalnej, opisanej na znaczniku frazowym:

(12)

Predykcja (II):

Dla struktury $[_{XP} \text{Spec}, X']$ generowanej przez regułę (i), z relacjami gramatycznymi (ii) i (iii):

- (i) $XP \rightarrow \text{Spec } X'$
- (ii) podmiot: $[\text{Spec}, XP]$
- (iii) orzeczenie: $[X', XP]$

relacja predykcji zachodzi pomiędzy $[X', XP]$ a $[\text{Spec}, XP]$.

Zaproponowane dotychczas definicje podkreślają konfiguracyjny charakter predykcji składniowej: zachodzi ona tylko i wyłącznie dzięki zaistnieniu odpowiedniego układu współtworzących ją dwóch elementów (argumentu i predykatu). Takie podejście do predykcji, wspólne dla gramatyki tradycyjnej, Jespersena i wcześniejszej gramatyki generatywnej, można nazwać 'dwudzielnym' lub dwuelementowym i określić następującym ogólnym schematem:

(13) [Argument [Predykat]]

Możliwe jest jednak również bardziej złożone podejście do predykcji. Kolejne dokładne odczytanie *Hermeneutyki* wskazuje wyraźnie, że predykcję należy traktować jako relację zachodzącą dzięki zaistnieniu odpowiednich okoliczności. Dla Arystotelesa wyznacza je przedział czasowy: „Proste stwierdzenie jest wymówionym dźwiękiem znaczącym, któremu coś przysługuje w jakimś przedziale czasowym” (*Hermeneutyki*, rozdz. V). Model predykcji uwzględniający zarówno odpowiednią konfigurację, jak i konieczność zaistnienia odpowiednich okoliczności, musi przyjąć postać trójelementową, a warunek konieczny do zaistnienia predykcji realizowany jest dzięki obecności odpowiedniego 'wykładnika' lub 'operatora' predykcji. Ogólny schemat predykcji składniowej wygląda zatem następująco:

(14) [Argument [Operator [Predykat]]]

Należy w tym miejscu zauważyć, że na poziomie metateoretycznym sformułowania przemawiające na korzyść przyjęcia powyższej hipotezy odnaleźć można w pismach reprezentujących bardzo różne tradycje filozoficzne, logiczne i językoznawcze. Arystoteles podkreślał rolę ‘przedziału czasowego’, natomiast Arnauld i Nicole zwrócili uwagę w *Logice* z Port Royal na spójkę jako wykładnik twierdzenia: „gdy mówię *Bóg jest sprawiedliwy*, *Bóg* jest podmiotem tego zdania, *sprawiedliwy* orzecznikiem, a *jest* wskazuje na moje twierdzenie; [...] *Bóg istnieje* znaczy to samo, co *Bóg jest istniejący*” (*Logika*, Część II, rozdz. 3). Rolę spójki omawiał również Frege, który w artykule ‘Pojęcie i przedmiot’ (1892) zauważył, że w zdaniu *Gwiazda Poranna jest planetą*, słowo *jest* pełni rolę spójki, „czysto formalnego składnika orzeczenia”.

Także w logice i metodologii nauk empirycznych w ujęciu Otto Neuratha i Rudolfa Carnapa pojawiają się z zdania protokolarne, lub obserwacyjne, mające ogólną postać: „W miejscu *m* i w czasie *t* znajduje się przedmiot *P* mający własność obserwowalną *W*”, które można interpretować jako definicję predykcji warunkowanej miejscem i czasem.¹⁰ Czy możliwe jest dodanie do definicji (12) warunku zaistnienia predykcji, na przykład przedziału czasowego? Dodanie określenia na wzór zdania protokolarnego jedynie opisałoby interesującą nas relację nie tłumaczyłoby natomiast jej natury. Co więcej, elementy definicji „miejsce *m*” oraz „czas *t*” byłyby wprowadzone *ad hoc*, bez należytego uzasadnienia na gruncie całej teorii.

We współcześnie rozwijanej wersji gramatyki generatywnej, tak zwanym ‘Programie Minimalistycznym’ (zob. Chomsky 1995), zakłada się współistnienie dwóch typów kategorii: leksykalnych (rzeczownik — N, czasownik — V, przymiotnik/przysłówek — A, przymimek — P) i funkcjonalnych (np. kategorie odpowiedzialne za fleksję — Infl, czas — T, zgodę — Agr, itd.). Kategorie obydwu rodzajów tworzą własne frazy, generowane zgodnie z regułami teorii X-bar (zob. (10), powyżej). W języku angielskim występują także, m.in. kategoria modalności (realizowana przez czasowniki modalne), aspektu (odzwierciedlona w końcówkach imiesłowów), środka czynności (widoczna np. w użyciu partykuł ograniczających *up* lub *down*), itd.

Jednym z głównych założeń metodologicznych gramatyki generatywnej zawsze było ograniczanie do niezbędnego minimum aparatu teoretycznego. Z drugiej zaś strony, wprowadzenie nowego elementu do teorii niejednokrotnie powodowało jego nadużywanie w celu wyjaśniania nowych problemów i opisywania różnych konstrukcji gramatycznych. Tak stało się z transformacjami w teorii Standardowej i z abstrakcyjnymi predykatami w Semantyce Generatywnej. By zapobiec nieograniczonemu ‘pączkowaniu’ kategorii funkcjonalnych, Thráinnsson (1996) wprowadził na grunt gramatyki generatywnej brzytwę Ockhama, w postaci tak zwanej ‘prawdziwej zasady minimalizmu’ (*Real Minimalist Principle*), która głosi, że należy postulować istnienie tylko tych kategorii funkcjonalnych które są realizowane (na poziomie morfo-składni).

¹⁰ Zob. krytyczne omówienie w: Popper (1959:95–105).

Zdefiniowanie predykcji w najnowszym modelu gramatyki generatywnej związane jest z przyjęciem założenia, że predykcja realizowana jest dzięki istnieniu odpowiedniej kategorii funkcjonalnej (nazwanej 'predykcją' — Pr).¹¹ Cytowana powyżej prawdziwa zasada minimalizmu wymaga by kategorie funkcjonalne znajdowały odzwierciedlenie w systemie gramatycznym języka. Czym zatem jest formalny wykładnik predykcji? Najbardziej oczywistym kandydatem jest czasownik posiłkowy (łączący), czyli spójka, która w zdaniach orzekających traktowana jest jako pusty wyraz.¹² Ponieważ jednak dokładna analiza tego czasownika musi wziąć pod uwagę szereg innych problemów,¹³ w tym miejscu ograniczam się jedynie do zarysowania powyższej sugestii. Innym przykładem gramatycznej realizacji wykładnika predykcji są niektóre partykuły. W języku angielskim istnieje grupa czasowników występujących w konstrukcjach z podwójnym dopełnieniem, realizowanych z partykułą *as* (NP₁ V NP₂ *as* NP₃), lub bez (NP₁ V NP₂ NP₃):

(15)

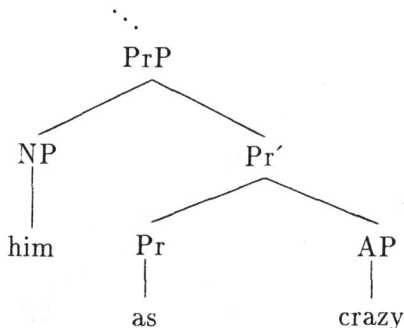
- a. Everybody considers him as crazy.
 - b. Everybody considers him crazy.
- 'Każdy uważa go za szalonego'

(16)

- a. The president appointed her as his personal advisor.
 - b. The president appointed her his personal advisor.
- 'Prezydent wyznaczył ją na swego osobistego doradcę'

Status elementu *as* w powyższych zdaniach był zawsze przedmiotem licznych kontrowersji i dyskusji. Przyjęcie proponowanej tu teorii predykcji pozwala na uznanie partykuły *as* za element warunkujący predykcję. Struktura odpowiednich fragmentów zdań (15a,b) przedstawia się teraz następująco:

(15'a)

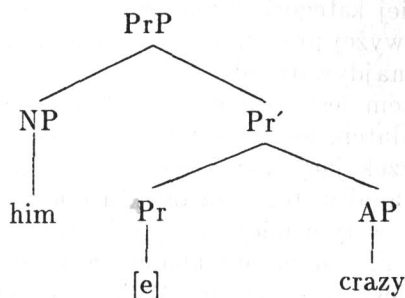

¹¹ Pierwszy z taką sugestią wystąpił Bowers 1993, zob. także Eide i Afarli 1997.

¹² Por. przywoływaną już wcześniej uwagę Fregego o roli spójki jako „czysto formalnego składnika orzeczenia”. Gawroński (1990:17) zauważa, że czasownik ‘być’ użyty jako łącznik nie ma znaczenia leksykalnego, ale „wyraża roszczenie prawdziwości zdania”.

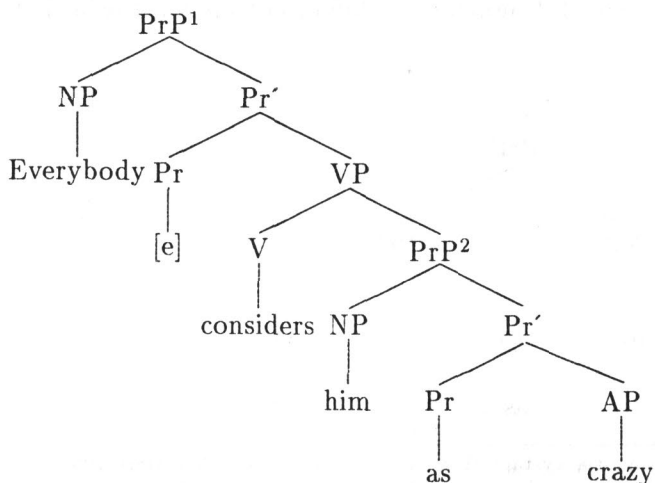
¹³ Zob. przegląd problematyki w: Gawroński 1990.

(15'b)

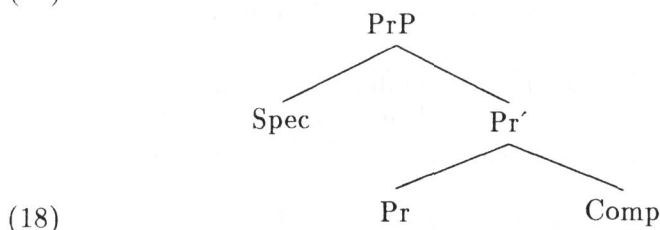

Wykładnik predykcji, partykuła *as*, jak każda kategoria, tworzy zgodnie z regułami składni X-bar (10), frazę — PrP (projekcję maksymalną). Rzeczownik występujący w pozycji *Spec* jest argumentem predykcji (podmiotem), natomiast w pozycji *Comp* znajduje się predykat. Do predykcji dochodzi dzięki obecności operatora predykcji w pozycji podstawy (*Pr*). W przypadku zdań typu (15b), *Pr* jest kategorią pustą, niezleksykalizowaną (czyli pozbawioną matrycy fonetycznej). Nie dochodzi tu do pogwałcenia prawdziwej zasady minimalizmu, ponieważ wprowadzenie tej kategorii do ogólnego paradygmatu uzasadnione jest przykładami typu (15a). Co więcej, wykładnik predykcji, w postaci kategorii pustej występuje w każdej strukturze predykatywnej. Pełna struktura zdania (15a), uwzględniająca zarówno predykcję wewnętrzną, jak i zewnętrzną, przedstawia się następująco:

(17)

Ogólna struktura, w której zachodzi predykcja składniowa ma postać (18):

Podstawą całej konstrukcji (czyli konfiguracji realizującej predykcję składniową) jest operator — Pr, argument predykcji znajduje się w pozycji Spec, podmiot zaś jest relacją [Spec, PrP]. Za predykat należy uznać w tym modelu pośrednią projekcję operatora — Pr', orzeczenie natomiast jest relacją [Pr', PrP], a dokładniej $[[Pr' \text{ Pr Comp}], PrP]$. Definicja predykcji odnosząca się do struktury (18) nie musi teraz zawierać odrębnego 'zdania protokolarnego' ponieważ element warunkujący zaistnienie predykcji — operator Pr — jest eksplicytnie obecny w regułach generujących odpowiednią strukturę:

(19)

Predykcja (III):

Dla struktury $[PrP \text{ Spec, Pr'}]$ generowanej przez reguły (i) i (ii), z relacjami gramatycznymi (iii) i (iv):

(i) $PrP \rightarrow Spec \text{ Pr'}$

(ii) $Pr' \rightarrow Pr \text{ Comp}$

(iii) podmiot: [Spec, PrP]

(iv) orzeczenie: $[[Pr' \text{ Pr, Comp}], PrP]$

relacja predykcji zachodzi pomiędzy $[Pr', PrP]$ a $[Spec, PrP]$.

Pozostaje jeszcze kwestia interpretacji semantycznej kategorii Pr i jej poszczególnych projekcji (Pr' oraz Pr''). W myśl sformułowanej przez Bo-ucharda (1995:22) 'Zasady pełnej interpretacji', każdemu (morfo-)składniowemu elementowi zdania musi odpowiadać element w reprezentacji semantycznej, natomiast każdy element reprezentacji semantycznej musi być identyfikowany przez jakiś element (morfo-)składniowy. Interpretacji semantycznej należy dokonać na gruncie określonego typu semantyki. Dla niniejszej teorii predykcji przyjmuję uproszczoną wersję semantyki kategorialnej, w której występują trzy kategorie podstawowe (pierwotne): zdanie (P), nazwa (e), i własność (W),¹⁴ oraz trzy kategorie funktorowe. Funktor w połączeniu z wyrażeniem prostym (argumentem) tworzy nowe, złożone wyrażenie (wartość). I tak, operator predykcji tworzy predykat od własności, a

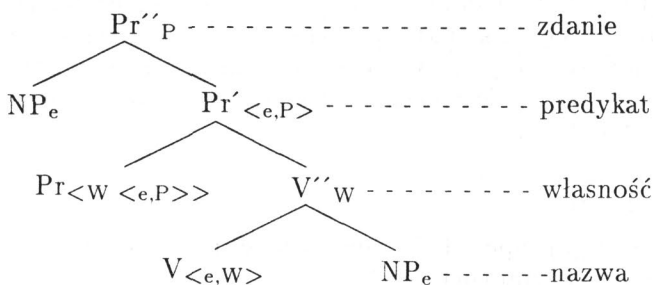
¹⁴ Kategoria podstawowych nie definiuje się, można jednak przyjąć, że przez 'zdanie' rozumie się tu wyrażenie sądu, czyli wypowiedź, której można przypisać prawdę lub fałsz; 'nazwa' to wyrażenie oznaczające szeroko pojęty byt, a 'własność' oznacza wyrażenie czynności, relacji lub stanu.

operator własności tworzy własność od nazwy. Funktorem jest również predykat — tworzy on zdanie od nazwy (czyli jest funkcją propozycjonalną).¹⁵ Poniższa tabela przedstawia właściwości poszczególnych funktorów i symbole wykorzystywane w ich opisie:

funktor	argument	wartość	symbol składniowy	symbol semantyczny
operator predykcji	własność	predykat	Pr	$\langle W, \langle e, P \rangle \rangle$
predykat	nazwa	zdanie	Pr	$\langle e, P \rangle$
operator własności	nazwa	własność	V	$\langle e, W \rangle$

Uproszczona struktura zdania z czasownikiem przechodnim ma następującą postać:

(20)

Zaletą przyjęcia powyższej semantyki dla predykcji składniowej jest stworzenie możliwości naturalnego połączenia z predykcją semantyczną (prawdziwościową), co stanowi pierwszy krok na drodze do zintegrowanej teorii predykcji. Opracowanie takiej teorii to jednak odrębny temat badawczy, który znacznie wykracza poza skromne ramy niniejszego artykułu.

Summary

The notion of predication is extensively used in philosophy, logic, linguistics and traditional grammar. This paper provides a general classification of predication types, and concentrates on defining the relation within the generative paradigm, from Standard Theory to the most recent Minimalist Program.

Within the generative model of grammar it is possible to distinguish three levels at which predication applies: Conceptual Structure, Argument Structure, and syntax. The respective types of predication are termed conceptual, thematic and syntactic. The remaining part of the paper is concerned solely with syntactic predication. In early generative grammar (as in traditional grammar), syntactic predication was analyzed as a relation holding between two elements, the argument and the predicate. However, an approach which stresses the existence of an

¹⁵ Założenia teoretyczne dla tego typu semantyki przedstawia Chierchia 1985, 1989; a formalną teorię składni, np. Tokarz 1994.

additional element — the predication operator — seems to be preferred. Outside modern linguistics such an approach has been advocated, implicitly or explicitly, by Aristotle, Port Royal Grammar and Logic, and more recently, by Frege and Neurath and Carnap. In the Minimalist Program, the operator of predication is realized as a functional category (Pr), heading its own projection.

The paper concludes with a tentative outline of categorial semantics for syntactic predication.

Bibliografia

- Arystoteles 1975. *Kategorie. Hermeneutyka*. Warszawa: PWN (tł. K. Leśniak).
- Arnould A. i P. Nicole [1662] 1958. *Logika czyli sztuka myślenia*. Warszawa: PWN (tł. S. Romahnowa).
- Bouchard D. 1995. *The Semantics of Syntax*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bowers J. 1993. The Syntax of Predication. *Linguistic Inquiry* 24, 591–656.
- Chierchia G. 1985. Formal Semantics and the Grammar of Predication. *Linguistic Inquiry* 16, 417–443.
- Chierchia G. 1989. Structured Meanings, Thematic Roles and Control. [w:] G. Chierchia, B. Hall Partee i R. Turner (red.), *Properties, Types and Meaning*. Vol 2. Dordrecht: Kluwer, 131–166.
- Chomsky N. [1965] 1982. *Zagadnienia teorii składni*. Wrocław: Ossolineum (tł. I. Jakubczak).
- Chomsky N. 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Eide K. i T. Afarli, 1997. A predication operator: Evidence and effects. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 59, 33–63.
- Frege G. 1977. Pojęcie i przedmiot. [w:] *Pisma semantyczne*. Warszawa: PWN (tł. B. Wolniewicz), 45–59.
- Gawroński A. 1990. Kiedy „być” znaczy „istnieć”? Z archeologii pytań metafizycznych. *Znak — Idee* 2, 3–18.
- Grzegorzczak R. 1996. *Wykłady z polskiej składni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jackendoff R. 1997. *The Architecture of the Language Faculty*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jespersen O. 1924. *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin.
- Jespersen O. 1937. *Analytic Syntax*. Helsingor.
- Kac M. 1976. On Composite Predication in English. [w:] M. Shibatani (red.), *The Grammar of Causative Constructions. Syntax and Semantics Volume 6*. New York: Academic Press, 229–258.
- Karolak S. 1993. Predykcja. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław: Ossolineum, 420–421.
- Palmarier R. A. 1972. *A Glossary for English Transformational Grammar*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Popper K. 1959. *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Basic Books, Inc.

- Thráinsson H. 1996. On the (Non-)Universality of Functional Categories. [w:] W. Abraham, et al. (red.), *Minimal Ideas. Syntactic studies in the minimalist framework*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 253–281.
- Tokarz M. 1994. *Elementy formalnej teorii składni*. (Biblioteka Myśli Semiotycznej 16). Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej UW.
- Williams E. 1980. Predication. *Linguistic Inquiry* 11, 203–238.
- Williams E. 1994. *Thematic Structure in Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

DOROTA SZUMSKA
Kraków

Znaczenie: enfant terrible semantyki i leksykografii

Motto:

[...] trzeba sobie uświadomić, że słowa nie istnieją w izolacji. Domysł, który znajdujemy w słowniku, jest tak samo niebezpieczny teoretycznie, jak użyteczny praktycznie.

B. Malinowski, *Ogrody koralowe i ich magia*

Niedługo minie prawie czterdzieści lat od ukazania się książki angielskiego romanisty S. Ullmanna pt. *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*, w której przeczytać można boleśnie aktualną po dzień dzisiejszy tak lingwistyki, tak logiki, jak i filozofii uwagę:

„Termin ‘znaczenie’ jest jednym z najbardziej wieloznacznych i kontrowersyjnych w całej teorii języka. W książce *The Meaning of Meaning* Ogden i Richards zebrali ponad sześćdziesiąt różnych definicji znaczenia [...]. Od tego czasu termin ten znalazł jeszcze wiele zastosowań, tak że w opinii wielu uczonych stał się nieprzydatny do celów naukowych” (Ullman 1962:55, za Pelc, Koł 1991:334).

Trudno zatem dziwić się, że ogarnięcie li tylko teoretycznych wymiarów problemu staje się w pewnym momencie swoistą intelektualną szkołą przetrwania lub przeradza się w to, co de Mauro określił jako „lęk przed znaczeniem” (de Mauro 1965:79 za Eco 1996:392). Niewątpliwie do czynników stresogennych należy zaliczyć tu fakt, iż dotychczasowe poszukiwania tego, co w literaturze przedmiotu zwykło określać się jako leksykalne, czy też potencjalne, czy też systemowe znaczenie wyrazu — a o nim, przede wszystkim, w przytoczonym wyżej cytacie mowa — utworzyły labirynt

ścieżek konceptualno-metodologicznych¹. Przedarcie się przez ów labirynt, w złudnym poczuciu obrania jedynie słusznej drogi, grozi nieświadomym pograżeniem się w wirtualną rzeczywistość językową, której niezaprzeczalna elegancja i harmonia, określana zwykle jako systemowość, może skutecznie zniechęcić do jej weryfikacji empirycznej, a stąd już niedaleka droga do podzielenia niechlubnych losów teoretyków „zżeranych przez ich własną teorię” (Rorty 1996:96).

Przekładając tę porcję metaforyki na język konkretów i metafor skonwencjonalizowanych, gdyż w ogóle bez metafor jak stwierdzili G. Lakoff i M. Johnson (Lakoff, Johnson 1988) obejść się nie można, należy stwierdzić, że rozwój metodologii opisu znaczenia w języku naturalnym stanowi zaprzeczenie kartezjańskiej zasady kumulatywizmu w nauce. Więcej tu potyczek intelektualnych niż praktycznych rozwiązań, więcej negacji i kontradycji niż konkretnych postulatów, co, być może, jest nieuniknioną konsekwencją ścierania się na tym polu badawczym dogmatyzmu i relatywizmu, a nawet nihilizmu w prezentowanych stanowiskach badawczych. W rezultacie większość pytań dotyczących rudymenarnych kwestii ma wciąż rosnącą liczbę możliwych i nie rzadko wzajemnie się wykluczających odpowiedzi, co z jednej strony podgrzewa dyskusję, lecz z drugiej — nie ułatwia bynajmniej konsekwentnego metodologicznie ujarzmiania materiału faktograficznego. Podczas owych, często nieefektywnych, zmagania z sensotwórczym potencjałem konkretnego tekstu, nieraz przypomina się gorzka refleksja J.L. Austina, iż „posługujemy się modelem roboczym, który nie potrafi sprostać faktom, o jakich rzeczywiście chcemy mówić” (Austin 1993:87).

Jak zatem opisać semantyczne, częstokroć „janusowe” oblicze słowa (Chojecki 1997:26)? Po pierwsze, można nie opisywać go w ogóle, wychodząc bądź z założenia, że słowo w izolacji jest pozbawione znaczenia, bądź, że to znaczenie opisowi się w ogóle nie poddaje. Por.:

— „Można słusznie utrzymywać, że, właściwie mówiąc, tylko zdanie ma znaczenie. [...] Powiedzieć, że słowo, czy zwrot „ma znaczenie”, to powiedzieć, że istnieją zdania, w których one występują [...] Zwrot „znaczenie słowa” jest błędny. [...] trzeba ponownie zbadać takie zwroty jak [...]: „być częścią znaczenia czegoś” i „mieć to samo znaczenie”. W tych sprawach trzeba dogmatyków dźgać ościeniem ...” (Austin 1993:79, 103)²;

— „Używam wyrazu ‘stół’ jako wyrażenia języka polskiego, gdy gotów jestem uznać takie a takie zdania przepisane przez język polski, w skład których wchodzi ten wyraz” (Ajdukiewicz 1960_a: 136)³;

¹ Przegląd koncepcji znaczenia w ujęciu retrospektywnym i interdyscyplinarnym zob. Grzegorzczkowska 1990:9–83. Problem ujmowania znaczeń jednostek leksykalnych w praktyce semantycznej szkół współczesnych zob. Anusiewicz 1994:71–111.

² Nie jest to pogląd notabene nowy, gdyż już stoicy traktowali sądy jako elementy myśli.

³ Krytyczne omówienie tego stanowiska zob. m.in. Grodziński 1964:125–131, który podkreśla, iż „gdyby zdanie, a nie słowo, było najmniejszą jednostką znaczeniową, nie moglibyśmy zrozumieć, a więc ani uznać, ani odrzucić żadnego po raz pierwszy spotkanego zdania” (op.cit., 131).

— „Analizować można sygnały, lecz nie rzeczy sygnalizowane. [...]. Tylko wszechwiedzący obserwator może analizować lub systematycznie zestawiać znaczenia” (Bloomfield 1933:162, tłum. K. Kamińska);

— „Sądzę, że wyrażenia leksykalne „nie mają granic”” (Langacker 1995:18/19).

Po drugie, można, hołdując zasadzie redukcjonizmu i mając w życiwej pamięci myśl niemieckiego filozofa G. Leibniza, że „jeśli nic nie jest zrozumiałe samo przez się, niczego w ogóle nie da się zrozumieć” (Leibniz 1903:430 za Wierzbicka 1991:25, a także Leibniz 1975), zaliczyć część szczególnie opornych wobec zabiegów eksplikacyjnych leksemów do indefinibiliów. Ponieważ „dość pospolite jest przekonanie, że łatwiej zakomunikować, jaka jest referencja wyrażenia niż jego znaczenie” (Koj 1993:83), takie rozwiązanie spotyka się z wyraźną aprobatą lub zyskuje choćby milczącą zgodę części badaczy. Tak zatem stosując się do niezaprzeczalnie praktycznej zasady, głoszącej iż,

„Cokolwiek DA SIĘ zdefiniować jest pojęciowo złożone i POWINNO BYĆ zdefiniowane; cokolwiek NIE MOŻE BYĆ zdefiniowane (bez błędnego koła) NIE POWINNO BYĆ definiowane” (Wierzbicka 1991:15)

można bez wyrzutów sumienia, aczkolwiek ze wskazanym umiarem wkładać te bardziej kłopotliwe okazy do szufladki z napisem „semantic primitives”⁴, albo uznawać je za częściowo nierozkładalne, por:

„Na podstawie dotychczasowych prób analizy semantycznej jednostek leksykalnych należących do różnych klas stawiam tezę, iż istnieje znacząca liczba klas takich jednostek, które nie podlegają całkowitemu rozkładowi (to znaczy „bez reszty”) na elementy prostsze [...]. Jednostki tego rodzaju będą nazywane dalej rozkładalnymi częściowo...” (Grochowski 1993_a: 53).

Jednakże choćby na marginesie warto dodać, iż wciąż nie wiadomo jak definitywnie określić moc zbioru tzw. pierwotnych składników semantycznych (w nowszej terminologii tzw. semantycznych uniwersaliów leksykalnych), bo jak na razie lista licząca bodaj 60 jednostek nie jest jeszcze zamknięta i czy jest to zadanie wykonalne (Pogonowski 1992:29)⁵.

Jak zatem zdefiniować to, co, przynajmniej teoretycznie, powinno być definiowalne? Dążenie do wyabstrahowania a w efekcie końcowym do opisu tzw. znaczenia systemowego słowa w oparciu o analizę składnikową (Bierwisch 1969 a także 1986) napotyka na trudną do zbagatelizowania przeszkodę, której nie omija także koncepcja postulatów znaczeniowych R. Carnapa (Carnap 1956, Vasiliu 1981:88, Grochowski 1993_a: 41), będąca w istocie nie tyle kontrprozycją metodologiczną, co alternatywnym, i jak praktyka pokazuje dość przekonującym, sposobem formalizacji metajęzyka opisu znaczeniowego, por.:

„[...] dążąc do zbudowania poprawnej logicznie definicji znaczenia danej jednostki leksykalnej, nie da się wyeliminować z procedury eksplikowa-

⁴ Szersze rozwinięcie tego zagadnienia zob. Wierzbicka 1972, 1997.

⁵ Jak podaje A. Okopień-Sławińska za A. Wierzbicką do 1979 roku „rekord redukcyjności należał do Kay Samuels i wynosił 90 elementarnych jednostek” (Okopień-Sławińska 1985:155).

nia [...] postulatów znaczeniowych dotyczących tej jednostki" (Grochowski 1986:116).

Wspomnianą przeszkodą jest brak jednoznacznej, a więc i precyzyjnej procedury znajdowania cech wystarczających i koniecznych definiedum, niezbędnych zarówno do przeprowadzenia adekwatnej analizy składnikowej, jak do sformułowania zdań analitycznych o statusie postulatów znaczeniowych⁶. Na ów brak zapewne nie pozostaje bez wpływu to, iż

„[...] nie ma wyraźnej, łatwo uchwytniej granicy między konwencjami językowymi a pozajęzykowymi, niemożliwe jest więc w praktyce konstruowanie takich definicji (semantycznych — przyp. mój — D.S.), które nie obejmowałyby elementów wiedzy o świecie.[...]. Definicje prezentujące tylko to, co wynika z konwencji semantycznych są informacyjnie ubogie, czy wręcz puste w zestawieniu z potoczną wiedzą o świecie, jaką dysponuje przeciętnie wykształcony człowiek" (Grochowski 1993_a: 55).

I nawet jeśli, kierując się zasadą mniej a lepiej, uznać, że

„Nie ma żadnej konieczności stosowania definicji-instrukcji praktycznych w odniesieniu do wszystkich jednostek leksykalnych języka ogólnego" (Grochowski 1993_b: 40)

to i tak właściwie będzie to powrotem do punktu wyjścia, w dodatku drogą nie do zaakceptowania dla oddanych idei izolacjonizmu językoznawstwa badaczy. Bowiem

„Odpowiedź na pytanie, jakie jednostki leksykalne (klasy jednostek) wymagają charakterystyki za pomocą definicji-instrukcji praktycznych, nie jest możliwa bez przeprowadzenia badań empirycznych (eksperymentalnych) z zakresu wielu dziedzin językoznawstwa zewnętrznego" (Grochowski, *ibid.*).

Pewnym kompromisem pomiędzy antydefinicyjnym lobby a zwolennikami koncepcji mniej lub bardziej wyczerpującego, lecz mimo wszystko opisu i to opisu analitycznego struktury semantycznej słowa ze wszystkimi tego konsekwencjami, czyli mniejszą lub większą „retrospekcją na własne przeżycia" (Ajdukiewicz 1960_a: 135) jest stanowisko adherentów Russellowskiego nurtu myślenia. Według operacjonistów mianowicie

— „[...] wyraz posiada znaczenie mniej lub bardziej niesprecyzowane, lecz jedynym sposobem odkrycia znaczenia może być tylko zaobserwowanie jego użycia" (Russell 1956:300–301 za Kovacs 1977:94);

— „Wielką klasę przypadków stosowania słowa ‘znaczenie’ — choć nie wszystkie jego zastosowania — można objaśnić tak: znaczeniem słowa jest sposób użycia go w języku" (Wittgenstein 1972:34).

Gwoli ścisłości wspomnieć w tym miejscu należy, że prymat operacjonizmu głosił już cytowany wyżej K. Ajdukiewicz (Ajdukiewicz 1960_a: 135), w którego koncepcji widać ponadto zrelatywizowanie znaczenia do czynnika pragmatycznego w postaci tzw. „dyrektyw uznawania zdań" (*op.cit.*, 130).

⁶Zresztą w pewnych warunkach oba metajęzyki są wzajemnie przekładalne zob. Bierwisch 1986:111. O zaletach i wadach analizy składnikowej zob. Duszak 1976.

Nie deprecjonując wartości żadnej z prezentowanych koncepcji warto choćby nieśmiało zauważyć, że jak w większości sporów teoretycznych prawda leży pośrodku. Problem tylko gdzie ów środek się znajduje. Praktyka podpowiada, że wartość każdej definicji znaczenia danej jednostki języka zależy przede wszystkim od tego, „...jak ona działa: jaką pomoc może dać przy opisie, interpretacji i klasyfikacji zjawisk semantycznych” (Ullmann 1962:64 za Pelc, Koj 1991:340). I niezależnie od tego z jakiej perspektywy badawczej będzie dokonywało się oglądu owego znaczenia, to i tak na którymś z etapów analizy nie da się uniknąć spotkania z tekstem, który jest jedynym wymiernym, choć, niestety niewspółmiernym, jego śladem. I niezależnie od tego, jaką rolę przypisze się faktom językowym i własnej introspekcji w wykreowanym na potrzeby danej teorii aparacie terminologiczno-metodologicznym w efekcie końcowym, czyli w momencie przejścia do analizy znaczenia konkretnych jednostek leksykalnych okazuje się, że trzeba uwzględnić i jedno i drugie. W przeciwnym wypadku analiza ta przerodzi się albo w drobiazgowe gromadzenie danych, czyli zatrzyma się na etapie faktografii, albo w czystą spekulację. Zasadniczy problem jednak tkwi w tym, że z racji nieizomorfizmu płaszczyzny formy i treści leksemowa powierzchnia komunikatu nie daje do znaczenia bezpośredniego dostępu, cokolwiek by w tym względzie mówiła kodowa teoria komunikacji werbalnej, stąd też — choć być może jest to etap przejściowy — jego badanie sytuuje się gdzieś na granicy lingwistycznego poznania.

Ostatnimi czasy, i nie można chyba tego tłumaczyć wyłącznie syndromem ogarniętego postmodernistycznym duchem⁷ końca wieku, coraz częściej pojawiają się opinie o fiasku poszukiwań obiektywnej procedury wyodrębniania cech definicyjnych (Apresjan 1972:54/55, Nagórko 1988:58, Grzegorzczkowska 1993:9, 1996:15), a co za tym idzie i Arystotelesowskiej wizji „wysłowienia istoty rzeczy”, nieadekwatności teorii semantycznych opartych na dekompozycji znaczeń (Bogusławski 1988) oraz o niespełnianiu przez definicje analityczne postulatu przekładalności, por.:

„Dodatkowe właściwości konstrukcji analitycznych to naddatek semantyczny, którego nie ma w znaczeniach odpowiadających im form jednowyrazowych. Odrębne zagadnienie stanowi niedobór semantyczny. Ta część znaczenia, która związana jest z holistyczną, całościową interpretacją jednostki leksykalnej, gubi się podczas podziału znaczenia owej jednostki na części” (Lewandowska-Tomaszczyk 1996:52).

W kontekście obserwowalnego kryzysu metodologicznego eksploatowanej chyba ponad miarę strukturalistycznej koncepcji języka nasuwa to refleksję, iż nadszedł już czas na dokonanie rzetelnego bilansu zysków i strat wszechobecnego w lingwistyce za sprawą F. de Saussure’a, a może raczej za sprawą bardziej radykalnych niż sam mistrz jego uczniów i adherentów, „systemotropizmu”. Jak się wydaje ów „systemotropizm” był (czy też nadal jest), wynikiem pewnego wypaczenia idei dualistycznej koncepcji mowy od-

⁷ Szerszy komentarz na temat postmodernizmu w nauce zob. Bauman 1994 za Tabakowska 1995:102.

notowanej na kartach, bądź co bądź nieautoryzowanego, dzieła wielkiego Szwajcara (niemniej jednak słowo „system”, jak to zostało skrupulatnie policzone, pojawiło się na niespełna 300 stronicach *Kursu językoznawstwa ogólnego* aż 138 razy, zob. Życiński 1983:69), por.:

„W. Labov ocenia stosunek współczesnej lingwistyki do jej patrona, de Saussure’a jako pełen paradoksów. W zasadzie współczesny strukturalizm bardzo się od poglądów de Saussure’a oddalił” (Pisarkowa 1975:17).

Ów dualizm jest bowiem często i nader sugestywnie przedstawiany jako antynomia systemu i użycia z wyłączeniem tego pierwszego na prawo bycia obiektem zainteresowania językoznawców. Jednym z przykładów takiej właśnie interpretacji Saussure’owskiego *langue* może być chociażby dość bezceremonialna krytyka, która wyszła spod pióra W. Mańczaka w roku 1967. Pisał on m. in.:

„Dualistyczna koncepcja Saussure’a, według której istnieje *langue* i *parole*, jest równie irracjonalna, jak pogląd laika, który wyobraża sobie, że istnieje ciepło i zimno, światło i ciemność, podczas gdy fizykowi znane jest tylko ciepło lub światło występujące w najprzeróżniejszych ilościach. [...]. ‘Odkrycie’ Saussure’a, jakoby przedmiotem językoznawstwa były nie konkretne teksty, ale abstrakcyjny ‘system znaków’, do niczego pozytywnego nie mogło doprowadzić...” (Mańczak 1967:40, 42).

Tymczasem konfrontacja powyższego z odpowiednimi *passusami* „*Kursu...*” przeczy zasadności takiej opinii. Jeśli nie wrywać z kontekstu całej lektury najczęściej cytowanego jako hasło sztandarowe strukturalistów ostatniego zdania dzieła, a mianowicie, że

„jedynym prawdziwym przedmiotem językoznawstwa jest język rozpatrywany sam w sobie i ze względu na siebie samego” (Saussure 1961:236),

to stanie się oczywiste, że istota przeciwstawienia *langue* : *parole* jako tego co powszechne, temu co jednostkowe w mowie leży właśnie na płaszczyźnie ilościowej (Saussure 1961:25, 87), a podstawowym kryterium kwalifikacji jest nie co innego jak obserwacja żywego języka, a zatem konkretnych tekstów, por.:

— „Synchronia zna tylko jedną perspektywę, mianowicie perspektywę osób mówiących i cała jej metoda polega na gromadzeniu ich świadectw” (Saussure 1961:98);

— „...analiza obiektywna — połączona wewnętrzną więzią z subiektywną analizą żywego języka — ma określone i należne jej z prawa miejsce w metodzie językoznawczej” (ibid., 189).

Na badania nad znaczeniem wyrażen w języku naturalnym presja rygorystycznego przestrzegania dychotomii *langue* : *parole*, rozumianej jako system vs. jego użycie, wywarła wpływ szczególny. Ba, można by nawet pokusić się o stwierdzenie, że okazała się w pewnych aspektach paraliżująca. O co właściwie znów pretensji do F. de Saussura, będącego, jeśli nie autorem w pełnym tego słowa nomen omen znaczeniu, to przynajmniej *genius loci Kursu językoznawstwa ogólnego*, mieć nie można, bo nie sprecyzował miejsca

semantyki w proponowanym tam programie badań językoznawczych (Culler 1976). A zatem, po pierwsze, przeszczepiła na grunt semantyki prymat opozycji binarnych wraz z zasadą arbitralności znaków językowych, po drugie, zmobilizowała do poszukiwania za wszelką, a właściwie za empiryczną cenę — tzw. znaczenia systemowego (potencjalnego) przeciwstawianego na płaszczyźnie jakościowej tzw. znaczeniu aktualnemu, z wyraźną, choć nie końca aprobowaną nawet przez zwolenników dualistycznej koncepcji znaczenia, deprecjacją tego ostatniego, por.:

„Pojęcie znaczenia potencjalnego powinno niewątpliwie znaleźć miejsce w teorii znaczenia, niemniej jednak niesłuszna wydaje się próba zastąpienia znaczenia aktualnego przez znaczenie potencjalne, próba przedstawienia definicji znaczenia potencjalnego jako podstawowej definicji znaczenia” (Grodziński 1964:115).

W najbardziej skrajnych przypadkach rodziło to „skłonność do sublimowania logiki języka” (Wittgenstein 1972:31). Powodowało to stopniowe przekształcanie się semantyki empirycznej, jaką chyba powinna być semantyka języka naturalnego, w teoretyczną wraz z całym dobrodziejstwem jej inwentarza metodologicznego o logicznej przecież proveniencji. Przed czym przestrzegał już w 1933 roku A. Tarski w swojej — notabene należącej do jednej najczęściej cytowanych na świecie — pracy pt. *Pojęcie prawdy w językach nauk dedukcyjnych* (zob. Tokarz 1994), i co zresztą zignorował jego własny uczeń — R. Montague.

Jeśli skonfrontować postulat rygorystycznego ograniczania znaczenia leksykalnego do semów denotatywnych z pominięciem semów konotatywnych i tego, co R. Stevenson, określił jako „aurę uczuciową bezpośrednio otaczającą słowo”, czyli znaczenia emotywnego (zob. Ślósarska 1995:128) z praktyczną niemożliwością „zapropinowania takiej definicji analitycznej dla wyrazu, która byłaby w stanie oddać cały sens tego wyrazu, ale i nic ponadto” (Lewandowska-Tomaszczyk, op.cit., 52), czyli zgodnie z granicami wytyczonymi przez Morrisowską triadę⁸, to stanie się jasne, że strukturalizm stał się w pewnym momencie metodologiczną pułapką dla semantyki. Wyposażył ją bowiem w aparat metodologiczny niezdolny sprostać żywiołowi procesów amalgamacyjnych, zachodzących przy tworzeniu i odbiorze autentycznych, a przy tym często dalekich od obowiązującego na terenie langue *savoir-vivre*’u, „nieuczestnych” komunikatów werbalnych, co szczególnie dotkliwie odczuwają badacze penetrujący „czarny ład” syntagmatyki poetyckiej, por.:

„Badacz semantyki poetyckiej [...] nie może zawierzyć metodzie semantycznej parafrazy, a więc metodzie na której współczesna semantyka leksykalna z reguły całkowicie polega” (Okopień-Sławińska 1985:155).

⁸ Właściwie do tej pory kwestia wytyczenia granic między semantyką, pragmatyką a syntaktyką znaku nie jest całkowicie rozwiązana, przysparzając, na przykład, problemów typu, czy „element percepcji wpisywany przez semantyków w analizę przymiotnikowych wykładników cech należy do ich semantyki, czy do pragmatyki typu: ‘czuć’, przy *stony*, *słodki*, ‘słyszeć’ przy *cichy*, *głośny*” (Nagórko 1988:64).

Stąd też za dość reprezentatywny należy uznać wniosek J. Ślósarskiej, iż

„Linie napięć pomiędzy wyrazami, wychwycone częściowo w słowniku i zastosowane do interpretacji składni semantycznej wyrażań poetyckich, okazały się nie w pełni obowiązujące i niekompletne” (Ślósarska 1995:43)⁹.

Skutki lekceważenia, bądź niedostrzegania faktu, iż prymarnym zadaniem semantyki języka naturalnego jest nie ustalanie reguł desygnacji lecz przede wszystkim interpretacja znaków językowych w celu dotarcia do zawartego w nich potocznego a nie encyklopedycznego sposobu ujmowania świata dość obrazowo sformułował J.L. Austin, pisząc:

„Załóżmy, że wprawiony w zakłopotanie zwykły człowiek zapytał mnie: *Co to jest znaczenie (tego słowa) parny?* Ja zaś odpowiedziałem: *Idea czy pojęcie parności albo Klasa rzeczy zmysłowych, o których słusznie jest powiedzieć: to jest parne* ów człowiek popatrzyłby na mnie jak na idiotę” (Austin, op.cit., 83).

Jako swego rodzaju komentarz do powyższych refleksji nasuwają się słowa W. Labowa, który przestrzegał, iż:

„Kara za ignorowanie danych dostarczonych przez społeczność językową jest rosnące uczucie frustracji, przekonanie, że językoznawstwo jest zabawą, w której każdy teoretyk wybiera rozwiązanie dyktowane mu przez kryteria jego własnego smaku lub intuicji” (W. Labov za Pisarkowa 1975:17).

Czy propozycję wyjścia z tego impasu da w założeniu odmienna konceptualnie i, co się nieodłącznie z tym wiąże, metodologicznie semantyka wyłoniona z kognitywnej teorii języka (zob. Langacker 1995)? Nie dość rozważnie byłoby ostatecznie wyrokować, czy jest to rzeczywiście alter ego semantyki, czy tylko kognitywny lifting uatrakcyjniający jej dotychczasowe oblicze. W każdym razie dość powiedzieć, że semantyka kognitywna zdobywa coraz większą popularność w polskim środowisku językoznawczym, o czym świadczy wciąż rosnąca liczba prac poświęconych temu tematowi¹⁰.

Jakie zatem rozwiązania podsuwa kognitywne podejście do znaczenia? W największym skrócie, usprawiedliwionym bogatą literaturą przedmiotu, można by rzec, że usankcjonowany tradycją Arystotelesowski realizm jest tu zastąpiony przez relatywizm. Znaczenie jest interpretowane jako przejaw funkcjonowania zdeterminowanej eksperyencjalizmem konwencji¹¹ (Muszynski 1998:31), która składa się z kolei na kulturowo zrelatywizowaną strukturalizację rzeczywistości w języku, określaną jako tzw. językowy obraz świata (Bartmiński 1993_a: 91), por.:

⁹Por. także: „A general theory of meaning must integrate the various contexts for meaning, such as the literal, the figurative, the written, and the conversational” (Meyer 1994:102).

¹⁰Obszernej bibliografii z uwzględnieniem wszystkich wydań poświęconej tej problematyce tzw. lubelskiej czerwonej serii dostarcza wydana ostatnio pod redakcją J. Bartmińskiego i R. Tokarskiego praca *Profilowanie w języku i w tekście* (Bartmiński, Tokarski 1998).

¹¹Nasuwa się tu na myśl R. Poincaré i idee tzw. zwykłego konwencjonalizmu wraz z uwagą, iż „...interpretacje opierające się na konwencjach nie są ani prawdziwe, ani fałszywe, lecz wygodne” (Ajdukiewicz 1960_b: 175, 195).

„Znaczenie danej jednostki leksykalnej jest określone w odniesieniu do domen kognitywnych i ich sekwencji i tworzy sieć znaczeń tej jednostki” (Krzeszowski 1994: 95).

Konsekwencją odniesienia znaczenia do doświadczenia mentalnego jest sceptycyzm wyrażany w stosunku do autonomiczności znaczeń leksykalnych i możliwości ich pełnego przełożenia na kod werbalny, por.:

„...struktury języka są tylko częściowo rozkładalne, a wyrażenia językowe nie są pojemnikami na znaczenia; są one raczej ‘węzłami dostępu’ do złożonej sieci struktur znaczeniowych” (Fife 1994:27 za Muszyński, op.cit., 28).

Ów sceptycyzm, co do realnych możliwości dokonania wyczerpującego opisu warstwy semicznej jednostki leksykalnej jest dodatkowo uzasadniany istotną obserwacją, iż

„Rozumienie znaczeń (tj. rozumienie wyrażań, których używamy) całkowicie różni się od ich eksplicytnej analizy. Po prostu nie zdajemy sobie sprawy z istnienia pewnych aspektów znaczenia na poziomie świadomej analizy, chociaż rozumiemy je na poziomie bezrefleksyjnego użycia języka” (Langacker 1995:53).

Na fakt ten zwracał po części uwagę także E. Grodziński, podkreślając ponadto, iż umiejętność definiowania znaczeń słów nie jest w ogóle potrzebna użytkownikowi języka, gdyż nie stanowi warunku ich poprawnego używania (Grodziński 1964:101).

Na marginesie warto ponadto dodać, iż powyższe uwagi stawiają w nowym, korzystniejszym świetle nieefektywność dotychczasowych metod eksplikacji w docieraniu do semantycznego dna leksemów, bowiem, zgodnie z takim właśnie ujęciem, jaki by nie był aparat metodologiczny lingwistyki ma on i tak mocno ograniczony barierą faktów językowych dostęp do fragmentu przestrzeni mentalnej sygnowanej danym wyrażeniem językowym.

Pozostaje oczywiście wciąż aktualne pytanie, jak odtworzyć, zakładając, zresztą jak przy każdym zabiegu modelowania, pewną aproksymację, model pojęciowy słowa? Jedną z propozycji jest formuła definicji otwartej (Bartmiński 1993, Bartmiński, Tokarski 1993:59) przedstawiająca znaczenie jako triadę zhierarchizowanym pod względem stopnia konwencjonalizacji cech znaczeniowych. Stopień konwencjonalizacji stanowi tu kryterium pozwalające określić ich status bądź jako ustabilizowanego rdzenia znaczeniowego słowa, bądź zaliczyć je do elementów fakultatywnych w postaci konotacji systemowych lub tylko tekstowych (Tokarski 1998:36).

W szczególnie trudnych do ujęcia w ramy metajęzykowej refleksji przypadkach proponuje się tu wykorzystanie funkcji eksplikacyjnej cytatu (Tokarski, op.cit., 43), czyli, innymi słowy, wraca do postulatu wspomnianych wcześniej operacjonistów zastępowania eksplikacji przez demonstrację użycia. Niestety, mimo bardzo obiecujących prób przeniesienia tych założeń na grunt praktyki, wśród których naczelnie miejsce zajmuje redagowany przez J. Bartmińskiego „*Słownik stereotypów i symboli ludowych*” (Bartmiński

1996)¹² chyba wciąż jeszcze za wcześnie na ostateczną, a zapewne oczekiwaną przez wielu odpowiedź, czy proponowana tam metodologia zdoła uporać się z materiałem języka potocznego, czy też — jak określa go A. Markowski — obiegowego (Markowski 1993:101). Można jedynie stwierdzić, że jest to holistyczny, a co za tym idzie maksymalistyczny typ opisu, będący w wyraźnej opozycji do dotychczas propagowanego i aprobowanego typu opisu analitycznego i minimalistycznego zarazem, czego przykład daje choćby metoda A. Markowskiego, opierająca się na zasadzie identyfikacji wyrazów (Markowski 1993:105).

Nie kwestionując ani charakterystycznego dla dekompozycji leksykalnej minimalizmu, ani kognitywistycznego maksymalizmu trzeba stwierdzić, że na konieczność przejścia pomiędzy Scyllą ekonomiczności a Charybdą adekwatności są skazani zwykle nie teoretycy, którzy mogą mierzyć zamiar podług sił, dobierając materiał językowy do potrzeb egemplifikacji, lecz praktycy, czyli leksykografowie, zmuszeni do mierzenia sił na zamiary i to z różnym, jak pokazuje lektura słowników, rezultatem. Oczywiście niewybaczalną ignoracją byłoby tu pominięcie, choćby tylko na gruncie polskim, prób transmisji dokonań semantycznych na pole leksykografii w postaci nie tylko wymienionego wyżej *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, ale i prac o wiele wcześniejszych. Nie sposób zatem przy tej okazji nie wspomnieć zainspirowanego koncepcją składni predykatowo-argumentowej (Karolak 1977, Grochowski 1984, Korytkowska 1992) *Semantyczno-syntaktycznego słownika słowiańskich czasowników odmiennych* pod redakcją S. Karolaka (Karolak 1980) oraz równie pionierskiego w zamyśle *Słownika syntaktyczno-generatywnego czasowników polskich* pod redakcją K. Polańskiego (Polański 1980–1992). Niestety jednak, oba opracowania mają charakter fragmentaryczny, obejmując tylko jeden, choć niezaprzeczalnie ogromnej wagi wycinek leksykonu, a mianowicie jego komunikacyjny modus faciendi, czyli predykaty zdaniotwórcze. Co więcej, pierwsze z nich, któremu przyświecała idea, spędzająca niejednemu badaczowi sen z powiek, „stylizacji definicji semantycznej, która pozwoliłaby uniknąć klasycznego wręcz w leksykografii błędnego koła” (Karolak 1980:17) okazało się w dodatku efemeryczne, bowiem zakończyło się, a raczej zostało przerwane na tomie pierwszym. Z racji faktu, iż konkurencyjny w stosunku do verbocentrycznej semantyki generatywnej kognitywizm stawia na pierwszym miejscu rzeczownik (Nowakowska-Kempna 1993:177) rodzi to uzasadnione obawy, czy przypadkiem semantyczny opis predykatów o wykładnikach przymiotnikowych — notabene niezwykle opornych wobec dotychczasowych procedur definicyjnych¹³ — nie został na czas bliżej nieokreślony odłożony ad acta jako problem drugorzędnej wagi. Obaw tych

¹²Warto odnotować, iż zeszyt próbny tego słownika ukazał się już w 1980 roku.

¹³Na przykład proponowany przez kognitywistów opis znaczenia poprzez siatkę konceptualną utworzoną z relacji specyfikujących w oparciu o matrycę domen i jej podstruktury — por. przeprowadzoną tak analizę słowa *kawa* zob. Turewicz 1998:66 — nie wydaje się być łatwą do zrealizowania, a może nawet niemożliwą w odniesieniu do przymiotnika właśnie. Choć, oczywiście, wobec braku dokumentacji podjęcia takich prób, trudno o kategoryczność w tej kwestii.

bynajmniej nie rozwiewa wydany przed paru laty i jak na razie pozbawiony konkurencji *Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich* W. Śliwińskiego (Śliwiński 1993), obejmujący zresztą tylko przymiotniki niemotywowane synchronicznie oraz „zdolne do pełnienia tak funkcji atrybutywnej, jak i predykatywnej” (op.cit., 5), w tradycyjnym rozumieniu tych obu terminów, czyli do występowania zarówno w syntagmie nominalnej, jak i do pełnienia funkcji orzecznika w orzeczeniu imiennym.

Praca ta, będąca leksykograficznym postscriptum do rozprawy habilitacyjnej, poświęconej analizie syntagmatycznych związków przymiotnikoworzeczownikowych (Śliwiński 1990) chyba jednak nie spełniła pokładanych w niej przez autora nadziei, por.:

„Przedkładana praca, próbująca spożytkować osiągnięte w rozprawie rezultaty, ma charakter słownika. [...]. W polskiej tradycji leksykograficznej stanowi on novum, najbliższy koncepcyjnie jest *Słownikowi syntaktyczno-generatywnemu czasowników polskich...*” (Śliwiński 1993:6/7).

Jest ona, niestety, przykładem jak daleka i trudna jest droga do zastosowania teorii, nawet własnej, w praktyce, a zwłaszcza leksykograficznej. I nie chodzi bynajmniej o często stosowaną w słownikarstwie manierę nadawania statusu definiensa wyrazom synonimicznym (lub jako takie postrzeganym przez autora) w stosunku do definiendum, której i tu nie udało się uniknąć, por:

— *trzeźwy, czyli taki, który nie jest pijany* (Śliwiński 1993:70); *narwany, czyli taki, który postępuje w sposób niezrównoważony, porywczy* (op.cit., 71);

— *modry, czyli ciemnoniebieski* opatrzone dodatkowo uwagą *synonimy (sic!): granatowy, szafirowy* (op.cit., 113) .

Zdecydowanie bardziej rozczarowuje fakt, że nowatorskie rozwiązania teoretyczne w postaci prób interpretacji konkurencji formalno-syntaktycznej jako wypadkowej konkurencji sensów na płaszczyźnie treści w oparciu o zmodyfikowaną w tym celu kategoryzację przymiotników i rzeczowników uległy pewnemu rozmyciu w konfrontacji z konkretnym materiałem językowym, ze szkoda, oczywiście, nie tylko dla wizerunku samego słownika, ale i niezaprzeczalnie dużego wkładu pracy jego autora.

I tak, na przykład, bez wyjaśnienia pozostawiony został fakt występowania różnic w łączliwości syntaktycznej przymiotników opatrzonych taką samą definicją, por. m.in. *parszywy* i *paskudny*, eksplikowane jako: *oceniany ujemnie pod jakimś względem* podczas gdy, co nawet jest zaznaczone w odpowiednich artykułach hasłowych, zakres ich kategorialnej łączliwości z rzeczownikami jest odmienny (op.cit., 81). Ta sama uwaga dotyczy także quasi-pary *elocwentny: taki, któremu mówienie przychodzi łatwo* (op.cit., 50) i w *wyszczekany* (sic!): *taki, który łatwo umie się wypowiedzieć, wygadać* (op.cit., 120), gdzie w dodatku definicja jest opatrzona — postrzeganym tu jako reprezentatywne — połączeniem *wyszczekany sędzia* (?).

Co więcej, w niektórych przypadkach zaproponowane definicje nie tylko nie tłumaczą łączliwości składniowej danego przymiotnika, lecz nawet sta-

wiają pod znakiem zapytania semantyczną motywację dobrze znanych każdemu użytkownikowi języka polskiego połączeń. Na przykład:

— *ciężki, czyli taki, który dużo waży* (op.cit., 41), skąd zatem akceptowalność połączenia *ciężka moneta*?

— *młody, czyli taki, który ma mało lat* (op.cit., 69), co sugeruje, że *młoda matka, młody profesor* odnosi się do osób mniej więcej w tym samym wieku;

— *niski, czyli taki, który ma małą odległość pomiędzy podstawą a wierzchołkiem* (op.cit., 74), co z kolei nie wyjaśnia, czemu *niski* może być *stół*, a nie *książka, koń*, i raczej nie *kot, czy królik*, ani tego, że połączenia *niski parapet, czy niski sufit* określają nie wymiary desygnatów, lecz ich odległość od podłoża;

gdzie zabrakło odniesienia do istniejącej normy, czy też odwołania się do pojęcia przedmiotu przeciętnego w danej klasie, a o czym zresztą właśnie w kontekście znaczenia przymiotnika *ciężki* pisał już w 1964 roku E. Grodziński (Grodziński 1964:76). Dziwi to tym bardziej, że w przypadku niektórych przymiotników parametrycznych taka uwaga się pojawia, por.: *duży* — *wiekszy niż można by się spodziewać* (podkr. moje — D.S.) (op. cit., 48).

Ponadto od czasu do czasu spotyka się na stronicach *Słownika...* sformułowania, mogące być powodem kompletnego zaskoczenia i to chyba nawet dla przeciętnego użytkownika języka. Bo wyobraźmy sobie kierowcę, dla którego *śliska nawierzchnia*, będzie oznaczała nic ponad to, iż *łatwo po niej coś przesuwac*. Z powyższego bowiem w ogóle nie wynika, dlaczego w komunikatach o stanie dróg informacja o śliskiej nawierzchni traktowana jest jako ostrzeżenie przed niebezpieczeństwem. Notabene, nawet jeśli przyjąć taką eksplikację, to jak rozumieć cytowany przez autora przykład realizacji tego właśnie znaczenia przymiotnika *śliski* w postaci połączenia *śliski piskorz* (op.cit., 109). I czy na pewno można określić *srogi* w połączeniach typu *srogi ojciec, zwierchnik jako niebezpieczny w zetknięciu* (op.cit., 102), stawiając go na równi z przymiotnikiem *dziki*, opatrzonym tu dokładnie taką samą eksplikacją (op.cit., 49)? A jeśli tak, to dlaczego nie są akceptowalne połączenia typu *srogi więzień, przestępca i dzika matka, dziki zwierchnik*? Wydaje się, że przymiotnik *srogi* — oczywiście w jednym ze swoich znaczeń — łączy się z rzeczownikami nazywającymi osoby, dysponujące względem innych osób autorytetem moralnym lub sankcjonowanym przez prawo i konsekwentnie egzekwujące wszelkie wynikające stąd uprawnienia. Dlatego też akceptowalne są połączenia *srogi sędzia, małżonek, nauczyciel, ksiądz*, ale nie **sroga podwładna, fryzjerka, srogie dziecko, srogi przyjaciel*.

Osobnym zagadnieniem jest problem interpretacji tzw. przymiotników subiektywnej oceny, które są fundowane na odpowiednich predykatkach jakościowych i jako takie właściwie są pozbawione autonomicznego znaczenia¹⁴. Stąd wszelkie próby budowania definicji przymiotników takich jak *dobry, wspaniały, fantastyczny, paskudny* itp. muszą albo zakończyć się na etapie tak naprawdę niewiele znaczących ogólników typu *oceniany dodat-*

¹⁴Nieco szerzej na ten temat zob. Szumska 1998.

nio/ujemnie pod jakimś względem, i to rozwiązanie, może najmniej satysfakcjonujące, ale i najbardziej ekonomiczne i bezpieczne zarazem, wybrał autor *Słownika...*, albo ujarzmić żywioł kontekstualnych zależności. Pytanie tylko, czy zrobienie udanego faktomontażu z tak rozbudowanej w tym przypadku faktografii jest zadaniem wykonalnym i z punktu widzenia potencjalnego adresata takiej informacji słownikowej w ogóle koniecznym? Tym bardziej, że możliwość jakiegokolwiek intersubiektywnego zakreslenia granic łączliwości tzw. przymiotników subiektywnej oceny praktycznie chyba nie istnieje (Grodziński 1964:224).

Jakie zatem płyną stąd wnioski? Jak na razie koncepcje opisu portretu znaczeniowego słowa okazują się dosyć kruche w konfrontacji z twardą rzeczywistością językową lub są zdolne uporać się z nią tylko fragmentarycznie. To też trudno się dziwić, iż tak naprawdę leksykografia — przynajmniej po części — żyje z konieczności swoim własnym, niejako niezależnym od dokonań teorii semantycznych, życiem, i dlatego chyba „poważne badania leksykograficzne oparte na mocnych podstawach teoretycznych dopiero się zaczynają” (Wierzbicka 1991:35). Choć z drugiej strony wydaje się, iż skoro dalsze być albo nie być leksykografii zależy właśnie od jej gruntownej odnowy metodologicznej, to musi ono wiązać się ze zdolnością do udźwignięcia przez nią bagażu teoretycznego semantyki, bo tak chyba należy rozumieć przymiotnik *mocny* w konstatacji A. Wierzbickiej. Jeśli tak się nie stanie, to uprawianie słownikarstwa powoli zacznie przeradzać się w zajęcie czysto, nie bójmy się tego stwierdzenia, skomercjalizowane, czyli determinowane prawami popytu i podaży, i wtedy będzie się liczyła szybkość opracowania i ilość danych, a niekoniecznie nowatorstwo i jakość, albo, pozbawione życiodajnego mecenatu, który entuzjaści panującej obecnie w języku polskim „lingwistyki” (Chojecki 1997:126) nazwaliby po prostu sponsoringiem, odejście w przeszłość lub pozostanie zajęciem dla idealistów lub hobbystów.

Nie trzeba chyba specjalnie podkreślać, iż mimo, że „nie brakło językoznawców i leksykografów, którzy w ogóle nie widzieli wielkiej potrzeby interpretowania znaczeniowego wyrazów w słownikach” (Doroszewski 1968:243), to jednak wypisywanie na sztandarach filologów hasła *słownikom śmierć*, byłoby nie tylko niezdrową ze wszech miar i demoralizującą przesadą, ale i karygodną krótkowzrocznością. Nawet jeśli postawi się pod znakiem zapytania celowość dotychczasowego, przynajmniej na gruncie polskim, choć nie tylko (Doroszewski 1968, Novoe 1983), dość tradycyjnie uprawianego i momentami porywanego przez nurt epigonizmu słownikarstwa, to i tak trudno przecenić fakt, iż „nie dało ono zginać słowom”, które przecież tak łatwo mogą odejść w nierekonstruowalną semantycznie przeszłość. A przeszłość ta wcale nie musi być odległą, by wspomnieć trudności z powodu braku dokumentacji leksykograficznej międzywojennej polszczyzny, z którymi borykały się autorki pionierskiej pracy pod znamienym tytułem *Nie dajmy zginać słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie* (Handke, Popowska-Taborska, Galsterowa 1996).

Czyżby zatem należało pogodzić się z faktem, że „domysł, który znajdujemy w słowniku, jest tak samo niebezpieczny teoretycznie, jak użyteczny praktycznie” (Malinowski 1987:55) i skoncentrować się przede wszystkim na rozwiązaniu problemu, różnie niestety i czasami dosyć kontrowersyjnie rozumianej, „użyteczności praktycznej” umieszczonego w słowniku owego, jak to określił U. Eco, „prowizorycznego amalgamatu” (Eco 1994:111), traktując ową prowizoryczność w kategoriach *malum necessarium*? Jest to na pewno pytanie warte szerszej i może nawet interdyscyplinarnej dyskusji, do której autorka niniejszych refleksji zamierza się włączyć, prezentując własną propozycję eksplikacji znaczeń przymiotników w ramach obszerniejszego, a przygotowywanego obecnie opracowania.

Na koniec jeszcze uwaga bardziej ogólniejszej i chyba pokrzepiającej natury. A mianowicie taka, że studiowanie takich niedookreślonych problemów, w które obfituje lingwistyka, jak choćby właśnie znaczenie w języku naturalnym, choć może czasami sprowadzić na manowce intelektualne, to jednak przede wszystkim uczy szacunku wobec empirii oraz tolerancji w dyskusji, a to są już chyba wartości same w sobie.

Summary

The aim of the paper presented here is to show as convincingly as possible that the twentieth century conceptions of “the meaning of meaning” have made no considerable progress in the study of the semantic portraits of lexical units. Moreover, in author’s opinion, the structural ones proved to be a kind of methodological “trap” for the semantic research having made the deceptive illusion that we could find the meaning of the words without taking into account their textual life and the common knowledge of the speakers. Also the poststructural proposition which has been put forward by cognitivists and which seems very interesting from the theoretical point of view gives no practical solution how to put a good, appropriate construction on a dictionary meaning of words. The final conclusion is that the most important task which should be undertaken in the nearest future is to bring semantics closer to the real texts and at the same time bring lexicography nearer to the semantics in order to explain in the more satisfactory way the mysterious process of the verbal communication

Bibliografia

- Anusiewicz J. 1994. *Lingwistyka kulturowa*, Wrocław.
- Apresjan J.D. 1972. *Definiowanie znaczeń leksykalnych jako zagadnienie semantyki teoretycznej*, tłum. J. Faryno [w:] A. Wierzbicka, red., *Semantyka i słownik*, Wrocław, s. 39–57.
- Ajdukiewicz K. 1960_a. *O znaczeniu wyrażań*, przedruk z 1931 [w:] K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie*, Warszawa, t.1. s. 102–136.
- Ajdukiewicz K. 1960_b. *Obraz świata i aparatura pojęciowa*, przedruk z 1934, [w:] K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie*, Warszawa, t.1, s. 175–195.

- Austin J.L. 1993. *Znaczenie słowa* [w:] J.L. Austin, *Mówienie i poznawanie*, tłum. B. Chwedeńczuk, Warszawa, s. 78–103.
- Bartmiński J. 1993_a. *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński, red., *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, Lublin, s. 90–108.
- Bartmiński J. 1993_b. *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji*, [w:] op.cit., s. 75–89.
- Bartmiński J. 1996. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. I, Lublin.
- Bartmiński J., Tokarski R. 1993. *Definicja semantyczna: czego i dla kogo*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *O definicjach i definiowaniu*, Lublin, s. 47–61.
- Bartmiński J., Tokarski R. 1998, red., *Profilowanie w języku i w tekście*, Lublin.
- Bauman Z. 1994. *Nowoczesność i ambiwalencja*, Warszawa.
- Bierwisch M. 1969. *Certain Problems of Semantic Representations*, [w:] *Foundations of Language* 5, s. 153–184.
- Bierwisch M. 1986. *Semantyka składnikowa*, tłum. A. Weinsberg [w:] *Przegląd Humanistyczny* 11/12, s. 109–121.
- Bloomfield L. 1933. *Language*, New York.
- Bogusławski A. 1988. *Język w słowniku. Desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*, Wrocław.
- Carnap R. 1956. *Meaning and Necessity. A Study in Semantics and Modal Logic*, Chicago.
- Chojecki A. 1997. *Mowa mowy. O języku współczesnej humanistyki*, Gdańsk.
- Culler J. 1976. *Saussure*, London.
- Doroszewski W. 1968. *O definiowaniu znaczeń wyrazów. Semantyka nauką pragmatyczną*, [w:] *Poradnik Językowy* 4, s. 236–246.
- Duszek A. 1976. *Powiązania semantyki ze składnią*, [w:] *Poradnik Językowy* 9, s. 402–408.
- Eco U. 1994. *Lektor in fabula. Współdziałanie w interpretacji tekstów narracyjnych*, tłum. P. Salwa, Warszawa.
- Eco U. 1996. *Nieobecna struktura*, tłum. A. Weinsberg, P. Bravo, Warszawa.
- Fife J. 1994. *Wykłady z gramatyki kognitywnej* [w:] H. Kardela, red., *Podstawy z gramatyki kognitywnej*, Warszawa, s. 9–64.
- Grochowski M., Karolak S., Topolińska Z. 1984. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa.
- Grochowski M. 1986. *Presupozycje leksykalne a postulaty znaczeniowe i eksplikacje semantyczne*, [w:] *Македонски јазик XXXVI/XXXVII*, s. 112–120.
- Grochowski M. 1993_a. *Konwencje semantyczne a definiowanie wyrażen językowych*, Warszawa.
- Grochowski M. 1993_b. *Obiekty, cele i metody definiowania a rodzaje definicji. Zarys problematyki*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *O definicjach i definiowaniu*, Lublin, s. 35–45.
- Grodziński E. 1964. *Znaczenie słowa w języku naturalnym*, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R. 1990. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.

- Grzegorczykowa R. 1993. *Teoretyczne i metodologiczne problemy semantyki w perspektywie tzw. kognitywnej teorii języka*, [w:] R. Grzegorczykowa, Z. Zaron, red., *Polono-Slavica Varsoviensia. Studia semantyczne*, Warszawa, s. 9–22.
- Grzegorczykowa R. 1996. *Filozoficzne aspekty kategoryzacji*, [w:] R. Grzegorczykowa, A. Pajdzińska, red., *Językowa kategoryzacja świata*, Lublin, s. 11–25.
- Handke K., Popowska-Taborska H., Galsterowa I. 1996. *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*, Warszawa.
- Karolak S. 1977. *Z problematyki opisu wyrażen predykatowo-argumentowych*, [w:] *Studia Gramatyczne I*, s. 75–102.
- Karolak S. 1980. red., *Semantyczno-syntaktyczny słownik słowiańskich czasowników odimiennych*, t. I, Katowice.
- Korytkowska M. 1992. *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, Warszawa.
- Koj L. 1993. *Krytyka, rozumienie i ocena*, [w:] L. Koj, *Wątpliwości metodologiczne*, Lublin, s. 77–83.
- Kovacs Fr. 1977. *Struktury i prawa językowe*, tłum. M. Sysak-Borońska, Wrocław.
- Krzeszowski T.P. 1994. *Konotacja i denotacja*, [w:] H. Kardela, red., *Podstawy gramatyki kognitywnej*, Warszawa, s. 85–96.
- Lakoff G., Johnson M. 1988. *Metafory w naszym życiu*, tłum. T.P. Krzeszowski, Warszawa.
- Langacker R.W. 1995. *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, red. H. Kardela, Lublin.
- Leibniz G. 1903. *Opusculs et fragments inédits de Leibniz*, Paris, reprinted in 1961, Hindelsheim.
- Leibniz G. 1975. *Tablice definicji*, [w:] E. Janus, red., *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*, Wrocław, s. 8–89.
- Lewandowska-Tomaszczyk B. 1996. *Uniwersalizm a relatywizm na tle nowych teorii kognitywnych*, [w:] R. Grzegorczykowa, A. Pajdzińska (red.), *Językowa kategoryzacja świata*, Lublin, s. 47–70.
- Lewandowska-Tomaszczyk B. 1998. red., *Lexical Semantics Cognition and Philosophy*, Łódź.
- Malinowski B. 1987. *Ogrody koralowe i ich magia*, tłum. B. Leś, [w:] *Dzieła*, t.V, Warszawa.
- Mańczak W. 1967. *Gramatyka 'transformacyjna' a zdrowy rozsądek*, [w:] *Język Polski XLVII/1*, s. 37–49.
- Markowski A. 1993. *Definiowanie i definicje w opisie języka obiegowego. Przyczynek do dyskusji*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *O definicjach i definiowaniu*, Lublin, s. 101–105.
- Mauro de T. 1965. *Introduzione alla semantica*, Bari.
- Meyer M. 1994. *Rhetoric, Language and Reason*, Pennsylvania.
- Muszyński Z. 1998. *Profilowanie profilowania*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *Profilowanie w języku i w tekście*, Lublin, s. 19–34.
- Nagórko A. 1988. *Problem konotacji semantycznych w opisie przymiotników*, [w:] J. Bartmiński, red., *Konotacja*, Lublin, s. 55–65.

- Nowakowska-Kempna I. 1993. *Definiowanie znaczenia wyrażen w kognitywizmie. Wybrane zagadnienia*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., O definicjach i definiowaniu, Lublin, s. 161–180.
- Новое, 1983. Новое в зарубежной лингвистике, XVI. Проблемы и методы лексикографии, Москва.
- Okoień-Sławińska A. 1985. *Semantyka wypowiedzi poetyckiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Pelc J., Koj L. 1991. red., *Semiotyka dziś i wczoraj*, Wrocław.
- Pisarkowa K. 1975. *Pragmatyczny składnik kompetencji językowej*, [w:] Polonica I, s. 7–18.
- Pogonowski J. 1992. *Założenia semantyki kombinatorycznej*, [w:] Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk Wydział Filologiczno-Filozoficzny. Prace Komisji Językoznawczej t.XVI, Poznań, s. 27–43.
- Polański K. 1980–92. red., *Słownik syntaktyczno — generatywny czasowników polskich*, t. I (1980), t. II (1984), t. III (1988), t. IV (1990), Wrocław, t. V (1992), Kraków.
- Rorty R. 1996. *Przygodność, ironia i solidarność*, tłum. W.J. Popowski, Warszawa.
- Russell B. 1956. *Logic and Knowledge*, London.
- Saussure de F. 1961. *Kurs językoznawstwa ogólnego*, tłum. K. Kasprzyk, Warszawa.
- Szumśka D. 1998. *Atrybucja a predykacja*, [w:] J. Bartmiński, B. Boniecka, red., *Tekst. Problemy teoretyczne*, Lublin, s. 99–108.
- Śliwiński W. 1990. *Łączliwość składniowo — semantyczna przymiotników z rzeczownikami we współczesnym języku polskim*, Kraków.
- Śliwiński W. 1993. *Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich*, Kraków.
- Ślósarska J. 1995. *Syntagmatyka poetycka*, Warszawa.
- Tabakowska E. 1995. *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Tokarski R. 1998. *Kulturowe i tekstotwórcze aspekty profilowania*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *Profilowanie w języku i w tekście*, Lublin, s. 35–52.
- Tokarz M. 1994. *Elementy formalnej teorii składni*, Warszawa.
- Turewicz K. 1998. *Profil a kategorie gramatyczne*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski, red., *Profilowanie w języku i w tekście*, Lublin, s. 63–77.
- Ullmann S. 1962. *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*, Oxford.
- Vasiliu E. 1981. *Elementy semantycznej teorii języków naturalnych. Semantyka logiczna zdań jądrowych*, tłum. R. Wyborski, Wrocław.
- Wierzbicka A. 1972. *Semantic Primitives*, Frankfurt/M.
- Wierzbicka A. 1991. *Uniwersalne pojęcia ludzkie i ich konfiguracje w różnych kulturach*, [w:] *Etnolingwistyka* 4, s. 7–41.
- Wierzbicka A. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words*, New York-Oxford.
- Wittgenstein L. 1972. *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz, Warszawa.
- Życiński J. 1983. *Język i metoda*, Warszawa.

JOLANTA SZPYRA-KOZŁOWSKA
Lublin

The sonority scale and phonetic syllabification in Polish

1. Introduction

The syllable occupies a prominent position in current phonological thinking and in the description of various languages. Polish is no exception; in recent years several analyses of Polish syllable structure have been put forward (e.g. by Rubach and Booij 1990, Gussmann 1991, 1992, Bethin 1992, Szpyra 1995), each of the proposals examining the role of this concept in various phonological and morphological processes. These studies have demonstrated that numerous phenomena of Polish can be approached in a more adequate and insightful way if the syllable and/or its constituents are employed in the analysis of linguistic data.

An important aspect of syllables, to which reference is made by all the authors, is phonetic syllabification. It is a significant, but rather neglected and little-studied phenomenon, whose nature is poorly understood. What is more, different and often conflicting views on phonetic syllabification in Polish can be found in the literature. In order to clarify the situation, I have conducted a series of experiments whose aim has been to determine what principles are employed by native-speakers of Polish when they are asked to divide words into syllables. Moreover, our interest has been to examine the relationship between phonological and phonetic syllables and provide experimental verification of various theoretical proposals.

In this paper I shall concentrate only on one aspect of the syllabic division (for a discussion of other aspects of the problem, see Szpyra-Kozłowska in press a and in press b), namely the role of the sonority values of consonants in phonetic syllabification. In other words, the issue at stake is the relation between the sonority profile of two-member consonant clusters and

the way they are divided into syllables. Thus, the paper seeks an answer, obtained in an experimental fashion, to the following questions:

1. Does the sonority profile of a consonant cluster play a role in phonetic syllabification?
2. If it does, how many and what types of sonority distinctions are recognized in phonetic syllabification? To put it differently, what is the sonority scale for Polish consonants observed on the surface?
3. How does the sonority scale revealed in phonetic syllabification relate to the recent models of the phonological syllable in Polish and sonority scales they entail?

Let us recall that already a hundred years ago the sonority relations between consonants were recognized as the major factor which governs syllable structure in languages of the world. The principle, known as the Sonority Sequencing Generalization (e.g. Selkirk 1982), states that the sonority of consonants increases towards the syllable nucleus and decreases away from it. This means that consonant clusters in the onset are supposed to represent a sonority rise, while those in the coda a sonority fall. Additionally, syllable structure is often dependent on the so-called 'minimal distance constraints', according to which some syllable constituents, mostly onsets, prohibit adjacent consonants which are too close to each other in terms of their sonority.

According to Goldsmith (1990:110), "sonority is a ranking on a scale that reflects the degree of openness of the vocal apparatus during production or the relative amount of energy produced during the sound." Different versions of the sonority scale have been proposed in the literature. In (1) we present several of them.

(1)

(a) Jespersen (1904):

vowels > r > l > nasals > voiced fricatives > voiced plosives > voiceless fricatives > voiceless stops

(b) Hooper (1976):

vowels > glides > liquids > nasals > voiced fricatives > voiceless fricatives and voiced stops > voiceless stops

(c) Selkirk (1984):

vowels > r > l > nasals > s > voiced fricatives > voiceless fricatives > voiced stops > voiceless stops

(d) Goldsmith (1990):

vowels > glides > liquids > nasals > fricatives > affricates > stops

(e) Clements (1990, 1992):

vowels > glides > liquids > nasals > obstruents

These sonority scales share numerous similarities. Crucially, according to all of them, all sonorants are more sonorous than all obstruents, which is rather obvious. There are, however, certain differences in the approach to the sonority relations within these two classes of consonants. Thus, some

proposals make a distinction between two types of liquids (i.e. /r/ and /l/), while others do not. Within the class of obstruents either no further distinctions are made, or several divisions are suggested. Some authors isolate fricatives, affricates and plosives as three types of obstruents which differ in terms of their sonority. Others claim that the voicing of obstruents affects their sonority values. Finally, quite frequently the voiceless fricative /s/ is singled out as a segment which constitutes a class of its own, i.e. it is regarded as the most sonorous obstruent. According to Clements (1992:65), his proposal 'is the sole version of the sonority scale provided by the theory of universal grammar.' He notes, however, that languages may depart from this scale by inverting the rank of certain segments or by making finer distinctions.

The question that arises is whether Polish syllables are governed by the Sonority Sequencing Generalization and, if this is the case, what version of the sonority scale is operative in this language.

The issue whether the SSG plays any role in the formation of Polish syllables is nontrivial in view of the fact that this principle is notoriously violated on the surface — a fact which all studies of Polish syllables never fail to emphasize. Thus, word-initial and word-final consonant clusters frequently display sonority reversals, as in (2)¹

(2)

sonority reversals:

<u>word-initially</u>	<u>word-finally</u>
rtęć 'mercury'	wiatr 'wind'
łśnić 'shine'	myśl 'thought'
mdły 'dull'	kadm 'cadmium'

¹ The Polish examples are provided in their orthographic form since this is how they were recorded by the subjects. Below we present the most important sound-spelling correspondences in Polish.

c, dz — dental affricates

cz, dż — alveolar affricates

sz, ż/rz — alveolar fricatives

ś/si, ź/zi — prepalatal fricatives

ć/ci, dź/dzi — prepalatal affricates

ń/ni — prepalatal nasal

h/ch — the voiceless velar fricative

w — the voiced labio-dental fricative

ł — the labio-velar glide

j — the palatal glide

pi, bi, wi, ki, mi, gi, etc. — palatalized consonants (the vowel is pronounced before consonants and word-finally; before other vowels it is a silent palatalization marker)

e, a — nasal vowels, pronounced as such before fricatives and word-finally. Before other consonants they are sequences of oral vowels followed by a nasal consonant homorganic with the following obstruent. Before *l* and *ł* they are pronounced as oral vowels.

y — the high retracted unround vowel

u/ó — the high back rounded vowel

Instances of sonority plateaus and word-medial clusters of various sonority profiles are also commonplace. Such observations have led some linguists to reject the sonority relations as a factor relevant in determining the shape of Polish syllables (e.g. Dukiewicz and Sawicka 1995).

Recent generative studies, however, are all unanimous in claiming that the sonority restrictions do play a significant role in Polish syllable structure, if not on the surface, then at the phonological level. According to all of them, Polish phonological syllables are rule-governed and much more restricted in their structure than phonetic syllables. This means that some sonority distinctions which are relevant at a deeper level of the language tend to be obliterated on the surface. No agreement has been reached, however, with respect to the shape of phonological syllables and to the number of sonority distinctions recognized by Polish.

According to Rubach and Booij (1990), the formation of onsets and codas respects the SSG in that the former ban sonorant plus obstruent sequences, while the latter disallow obstruent plus sonorant clusters. These authors claim that several obstruents may appear in onsets and codas in whichever order since, in their view, with non-identical obstruents there is no requirement of sonority distance. Additionally, Rubach and Booij rule out the presence of two sonorants in the coda. Thus, in this approach the only relevant distinction among consonants is between obstruents and sonorants, and no further divisions with respect to sonority need to be made by Polish. To put it differently, this view of Polish syllables requires the recognition of a very limited sonority scale of the following shape,

sonorants > obstruents

Gussmann (1991) assumes a more restricted structure of the phonological syllable and proposes the following basic syllable template for Polish,

(S) O R V R where S = a coronal fricative

According to this template, the onset of the phonological syllable maximally contains a coronal fricative, an obstruent and a sonorant, while the coda admits only a single sonorant. This proposal also operates with a sonority scale restricted to sonorants and obstruents, but in addition it singles out coronal fricatives as the consonants which occupy a privileged position in Polish syllable structure.

Bethin (1992) argues for two syllable templates in Polish,

O R V R C C V C

The first one represents the lexical template (in cyclic derivation) and the second one the word-level (postcyclic) syllables. Thus, Bethin postulates maximally two consonants in the onset and one in the coda, the restriction being that at a deeper level only one obstruent can be present in the syllable, while at the word level this constraint is no longer valid. Bethin's approach to Polish syllables crucially relies on the division of consonants

into obstruents and sonorants, but requires no finer sonority distinctions within these two classes of segments.

Szpyra's (1995) view of phonological syllables is radically different from the previous proposals in that she argues for the following syllable template,

O A V C₁ C₂ where C₁ is more sonorous than C₂

According to this template, a well-formed onset can maximally comprise an obstruent followed by an approximant (a glide or a liquid), while the coda can consist of any two consonants, i.e. of two obstruents, two sonorants or a sonorant and an obstruent, provided that the cluster represents a sonority fall. Thus, this approach assumes that in phonological syllables there is an abrupt rise of sonority in the onset and a gradual fall in the coda. It requires the recognition of several classes of consonants differing in terms of their sonority. Szpyra's scale needed at the phonological level is as follows,

glides > liquids > nasals > fricatives > stops

In brief, all the views of phonological syllables presented here make a crucial distinction between sonorants and obstruents and consider sonorant + obstruent onsets and obstruent + sonorant codas as ill-formed. Nevertheless, while this division is sufficient for the majority of the proposals under discussion, Szpyra's template requires finer sonority distinctions and isolating five groups of consonants which differ in terms of sonority.

It seems that the number and types of sonority distinctions recognized by phonetic syllabification are of much significance in establishing the shape of phonological syllables as well. The general view seems to be that more distinctions among consonants are made at the phonological level than on the surface. In other words, the structure of phonetic syllables is thought (e.g. by Bethin 1992 and Gussmann 1992) to be much more relaxed than the structure of phonological syllables. It is therefore logical to assume that if some sonority distinctions are made at the phonetic level, they are also likely to play a role at a deeper level of the language. In short, the study of phonetic syllables can shed much light on the nature of phonological syllables.

2. The experiment

Proposals concerning syllable structure are usually based on the analysis of the role the syllable and its constituents play in various linguistic phenomena. In what follows we shall argue that experimental evidence is also relevant for establishing whether and which sonority distinctions are operative in Polish.

2.1. *The aims*

The main purpose of this experiment has been to examine to what extent the sonority relations between consonants in two-consonant clusters

in Polish determine the way in which they are divided into syllables by native-speakers of Polish. In other words, our aim has been to establish what sonority scale is operative in phonetic syllabification in Polish and how it relates to the existing approaches to Polish syllables.

2.2. *The method*

2.2.1. *The stimuli*

In this experiment the stimuli were two lists of 300 Polish words (each list comprised 150 items) which contain different possible word-medial consonant clusters. An attempt has been made to provide forms with the most common consonant sequences found in Polish and include as many items as possible which differ only in the ordering of consonants. In some instances minimal pairs (such as *warta* 'guard'/'*watra* 'watch-fire', *korba* 'crank'/'*kobra* 'cobra', *modry* 'blue'/'*mordy* 'mugs') have been used. All the items to be syllabified have been arranged in such a way as to minimize the effect of analogy. Thus, no words with similar or identical types of clusters have been provided next to each other. Moreover, every tenth example in the test did not contain any sequences of consonants, but comprised intervocalic consonants. Such items have been introduced in order to break the pattern that the subjects might have formed in syllabifying consonant clusters. The words were of different length and morphological complexity, but mainly monomorphemic and suffixed forms were used. Among the 300 stimuli, there were 175 words with two-consonant clusters, 65 with three consonants, 25 with four consonants, 5 with five consonants and 30 with single intervocalic consonants. In this paper we shall analyse only the syllabification of 175 items with word-medial sequences of two consonants. They are all listed in the appendix.

2.2.2. *The procedure*

The experiment was conducted in two sessions with a week's interval between them. The same 45 subjects participated in each session. The subjects were dictated the stimuli by the experimenter², each of which was repeated twice, and asked to divide them into syllables on the sheets of paper given to them. There were a few second's intervals between one item and the next one. Each session lasted about 15 minutes and involved 150 words to be syllabified. Syllable boundaries were to be indicated by means of hyphens. The procedure was demonstrated with a few uncontroversial examples (containing no consonant clusters).

An additional experiment was also carried out in which 20 subjects, after the completion of the written test, were asked to divide 30 randomly chosen words from the original list of 300 items into syllables orally. Then the results of the written and the oral task performed by these students were compared. This procedure was employed in order to find out whether

²There have been no dialectal differences between the experimenter and the subjects, all of whom are speakers of the so-called literary Polish.

the form of the experiment, i.e. oral versus written, had any bearing upon the results. Since in both cases they have been almost exactly the same, we have concluded that the written form of the test is a reliable source of data on the phenomenon under investigation.

2.2.3. *The instructions*

The subjects were told that the purpose of the experiment was to study the way in which native-speakers of Polish divide words into syllables. They were asked to rely on their intuition and not to consult their colleagues. They were assured that there could be no incorrect answers. All the tests were anonymous. If alternative syllabifications were available in their opinion, they were supposed to write them down as well.³ They were instructed to use hyphens in the place of syllable boundaries and asked to write clearly and intelligibly. A few simple, uncontroversial examples which involved single intervocalic consonants were written on the blackboard with syllable boundaries marked in order to demonstrate how the answers were meant to be presented.

2.2.4. *The subjects*

The subjects were 45 students of the English Department of Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, aged 19–23, all of whom are native-speakers of Polish. All subjects participated in two sessions.

3. Results and discussion

In this section we shall present and discuss the results of the experiment according to the type of consonant clusters which appeared in the stimuli. Only representative examples of each kind are provided. The percentages indicate the ratio of open-syllable divisions for a given type of the cluster.

Obstruent + Sonorant (31.6%)

Within this category we have considered the syllabic divisions of obstruent + glide, obstruent + liquid and obstruent + nasal clusters. Selected examples are given below. The figure in parentheses indicates the number of subjects who have chosen a particular syllabification option.

(3)

obstruent + glide (40.4%)

O + j (46.6%)

mi-sja 'mission' — 31.1% (14) — mis-ja — 68.8% (31)

kola-cja 'supper' — 48.8% (22) — kolac-ja — 31.1% (14)

A-zja 'Asia' — 60% (27) — Az-ja — 40% (18)

³This option has not been used by the subjects, who, with one or two exceptions, provided only one syllabic division of all the stimuli.

O + l (34.3%)

mio-tła 'broom' — 28.8% (13) — miot-ła — 71.1% (32)
 Go-pło 'name of lake' — 35.5% (16) — Gop-ło — 64.4% (29)
 wy-żyły 'pointers' — 20% (9) — wyż-ły — 80% (36)

obstruent + liquid (32.3%)O+r (41.4%)

mo-dry 'blue' — 48.8% (22) — mod-ry — 51.1% (23)
 poda-gra 'gout' — 62.2% (28) — podag-ra — 37.7% (17)
 wa-tra 'watch-fire' — 46.7% (21) — wat-ra — 53.3% (24)

O+l (23.3%)

ko-tlet 'chop' — 13.3% (6) — kot-let — 86.6% (39)
 pu-kle 'locks' — 24.5% (11) — puk-le — 75.5% (34)
 te-flon 'Teflon' — 28.8% (13) — tef-lon — 71.1% (32)

obstruent + nasal (22.3%)O+N (15%)

ła-dny 'pretty' — 15.5% (7) — ład-ny — 84.4% (38)
 ba-czność 'attention' — 24.5% (11) — bacz-ność — 75.5% (34)
 ro-śnie '(it) grows' — 17.7% (8) — roś-nie — 82.2% (37)

s,z+n (38.5%)

rado-sny 'joyful' — 35.5% (16) — rados-ny — 64.4%
 wio-sna 'spring' — 44.5% (20) — wios-na — 55.5% (25)
 mieli-zna 'sandbank' — 35.5% (16) — mieliz-na — 64.4%

The data in (3) clearly show that the sonority distance between an obstruent and a sonorant has its impact upon phonetic syllabification; the further apart the two consonants are in terms of their sonority, the higher the rate with which they are assigned to the same syllable. Thus, obstruents and glides are placed in the onset more often than obstruent plus liquid clusters, and the sequences of obstruents and nasals occupy the lowest position in this group.

It should also be noted that within each type of clusters certain systematic differences can be observed. In the first class, obstruents and glides are found in the onset more often if the palatal glide is involved than in the case of the labio-velar glide. This can be accounted for if we consider the phonological nature of the latter segment; as argued in many studies of Polish phonology (e.g. Gussmann 1980) [w] is a phonological dental lateral /l/, which is usually phonetically realized as a semivowel. Thus, the segment in question has a dual nature — it is a phonological liquid, but a phonetic glide, which is reflected in the way it behaves in phonetic syllabification.

There are also certain differences in the syllabic division of obstruent + [r], and obstruent + [l] clusters. The former are found in a single onset more frequently than the latter. This seems to point to the sonority distinction

between both liquids — [r] appears more sonorous than [l], though the difference in question is not considerable.

Sequences of obstruents and nasals display a certain diversity as well. Dental fricatives, i.e. [s] and [z] are syllabified with the following dental nasal far more often than the remaining clusters in this group. If we treat such cases as special, we are left with only 15% of open-syllable divisions of obstruent plus nasal clusters, which makes such sequences less acceptable as onsets than other O+R clusters.

Thus, it appears that a distinction should be made between obstruent + glide and obstruent + liquid clusters on the one hand, and obstruent plus nasal clusters on the other hand. In the former case 36.3% of open-syllable divisions can be observed, while in the latter only 15%. This makes obstruent + approximant clusters the optimal onsets in Polish, which is understandable in view of the fact that such sequences represent a sharp rise in sonority and are therefore universally favoured as syllable onsets.

These observations allow us to establish a sonority scale for sonorants in Polish. Generally, it is consistent with the majority of scales in (1), with the following ordering of segments,

glides > liquids > nasals

More specifically, certain further sonority distinctions can be found among approximants,

$j > r > w > l$

Obstruent + Obstruent (18%)

Below we provide representative examples of the syllabic division of items which contain clusters of two obstruents.

(4)

plosive + plosive (18.3%)

ma-tka 'mother' — 20% (9) — mat-ka — 80% (36)

Ne-ptun 'Neptune' — 6.7% (3) — Nep-tun — 93.3% (42)

Ma-gda 'female name' — 20% (9) — Mag-da — 80% (36)

affricate + affricate (15.5%)

kosa-ćce 'irises' — 11.2% (5) — kosać-ce — 88.2% (40)

pa-czce 'parcel, dat. sg.' — 20% (8) — pacz-ce — 80% (36)

po-czciwy 'kind-hearted' — 15.5% (7) — pocz-ciwy — 84.4%

fricative + fricative (15.5%)

pa-scha 'paschal dish' — 17.7% (8) — pas-cha — 82.2% (37)

o-wszem 'certainly' — 8.8% (4) — ow-szem — 91.1% (41)

o-wsianka 'porridge' — 20% (9) — ow-sianka — 80% (36)

fricative + affricate (11.4%)

pu-szcza 'forest' — 13.3% (6) — pusz-cza — 86.6% (39)
 mó-ździek 'brain, dim.' — 8.9% (4) — móź-dżek — 91.1%
 pa-ździernik 'October' — 11.2% (5) — paź-dziernik — 88.8%

plosive + affricate (8.5%)

Łu-kcze 'name of lake' — 15.5% (7) — Łuk-cze — 84.4% (38)
 ma-tce 'mother, dat. sg.' — 6.7% (3) — mat-ce — 93.3% (42)
 ko-pce 'mounds' — 11.2% (5) — kop-ce — 88.8% (40)

affricate + plosive (9.7%)

ka-czka 'duck' — 13.3% (6) — kaczk-ka — 86.6% (39)
 o-ctem 'vinegar, instr. sg.' — 6.7% (3) — oc-tem — 93.3% (42)
 Ka-cper 'male name' — 8.9% (4) — Kac-per — 91.1% (41)

plosive + fricative (23.2%)

ty-kwa 'bottle-gourd' — 24.5% (11) — tyk-wa — 75.5% (34)
 ry-ksza 'rickshaw' — 24.5% (11) — ryk-sza — 75.5% (34)
 ko-bza 'bagpipe' — 15.5% (7) — kob-za — 84.4% (38)

fricative + plosive (11.7%)

ła-wka 'bench' — 15.5% (7) — ław-ka — 84.4% (38)
 i-źba 'room' — 11.2% (5) — iż-ba — 88.8% (40)
 re-szka 'obverse (of a coin)' — 13.3% (6) — resz-ka — 86.6% (39)

z + d, s + {p, t, k} (43.8%)

gwia-zda 'star' — 40% (18) — gwiaz-da — 60% (27)
 wy-spa 'island' — 42.2% (19) — wys-pa — 57.7%
 mia-sto 'town' — 37.7% (17) — mias-to — 62.2% (26)
 płą-ski 'flat' — 55.5% (25) — płas-ki — 44.5% (20)

The results concerning the syllabification of obstruent clusters are very interesting and allow us to make judgements as to the sonority relations which obtain within this group of consonants.

First of all, the data in (4) clearly show that there are no sonority differences between affricates and plosives. Sequences of affricates and plosives, as well as of plosives and affricates are syllabified in the same way. Similarly, there are no differences in the syllabic divisions of fricative-plosive and fricative-affricate clusters.

The same conclusion cannot be drawn, however, with respect to the sonority relations of plosives and fricatives; here plosives and fricatives are syllabified together much more often than the reverse sequences. This points to the more sonorous nature of fricatives.

The latter statement has to be somewhat refined in view of the fact that there is a group of fricative + plosive clusters which behave in a strikingly diverse manner. These are sequences of [z] + [d] and of [s] + p, t, k. Such clusters tend to be syllabified into the onset considerably more often than any other fricative + plosive sequences. This shows that /s/ (and, to some

extent /z/) has a special status in Polish, just like it does in many other languages including English. This observation cannot, however, be extended to other coronal fricatives.

An interesting issue is whether the voicing of obstruents is relevant for their sonority value at the phonetic level. Since clusters of obstruents are uniformly voiced or voiceless, the only context in which there is a contrast in obstruent voicing involves the clusters of O+R. If voiced obstruents are indeed more sonorous than their voiceless counterparts, we should expect a higher rate of open-syllable divisions in the case of voiceless obstruent + sonorant clusters (since such segments are further apart on the sonority scale) than in the case of voiced obstruent + sonorant sequences. Let us analyse some selected examples which represent both types,

(5)

<u>voiced obstruent + R</u>	<u>voiceless obstruent + R</u>
go-dło 'emblem' — 31.1%	mio-tła 'broom' — 28.8%
na-gły 'sudden' — 35.5%	ku-kła 'puppet' — 35.5%
mo-dry 'blue' — 48.8%	wa-tra 'watch-fire' — 46.7%
ła-dny 'pretty' — 15.5%	ło-tny 'volatile' — 6.7%
mieli-zna 'sandbank' — 35.5%	rado-sny 'joyful' — 35.5%

These examples demonstrate that there are no statistically significant differences in the syllabic division of both types of clusters. Thus, open-syllable divisions for voiced obstruent + sonorant sequences have been observed in 39.3% of cases, for voiceless obstruents + sonorants in 32.8% of cases. The conclusion therefore is that the voicing of consonants does not play any important role in phonetic syllabification.

Thus, obstruent clusters represent three kinds of sonority profiles with the corresponding differences in syllabification,

(6)

- sonority rise (P+F) — 23.2%
- sonority plateau (P+P, F+F, Aff+Aff, P+Aff, Aff+P) — 13.5%
- sonority fall (F+P, F+Aff) — 11.5%

It should be added that obstruent clusters of the same sonority are syllabified into the onset much more frequently if they are uniform with respect to the manner of articulation (i.e. plosive + plosive, fricative + fricative, affricate + affricate) than in the instances of different articulatory classes (i.e. plosive + affricate and affricate + plosive). It is also worth pointing out that the rate with which clusters of the same sonority are assigned to the onset varies depending on the manner of articulation. Thus, plosives are more acceptable in this position than fricatives, while sequences of affricates are rarely placed in this constituent.

To conclude, our experiment has shown that at the phonetic level the sonority scale for obstruents is the following,

fricatives > plosives and affricates

Dental fricatives occupy a special position and cannot be unambiguously placed on this scale.

Sonorant + Sonorant (6.1%)

Phonetic syllabification of sonorant clusters also shows a clear dependence on their sonority profiles, as demonstrated in the selected data below.

(7)

nasal + liquid (12.9%)

ma-mrotać 'mumble' — 15.5% (7) — mam-rotac — 84.4% (38)

o-mlet 'omelette' — 13.3% (6) — om-let — 86.6% (6)

liquid + nasal (8.6%)

no-rma 'norm' — 6.7% (3) — nor-ma — 93.3% (42)

pa-lma 'palm tree' — 2.2% (1) — pal-ma — 97.7% (44)

liquid + glide (7.8%)

pe-rła 'pearl' — 8.9% (4) — per-ła — 91.1% (41)

be-rło 'sceptre' — 6.7% (3) — ber-ło — 93.3% (42)

glide + liquid (0%)

bo-jler 'boiler' — 0% (0) — boj-ler — 100% (45)

cho-jrak 'dare-devil' — 0% (0) — choj-rak — 100% (45)

glide + nasal (2.2%)

se-jmy 'parliaments' — 0% (0) — sej-my — 100% (45)

ho-jny 'generous' — 4.4% (2) — hoj-ny — 95.5% (43)

glide + glide (2.2%)

wykidaj-ło 'bouncer' — 0% (0) — wykidaj-ło — 100% (45)

ręba-jło 'pettifogger' — 4.4% (2) — rębaj-ło — 95.5% (43)

nasal + nasal (12.4%)

po-mnik 'monument' — 13.3% (6) — pom-nik — 86.6% (39)

zie-mny 'earth, adj.' — 11.2% (5) — ziem-ny — 88.8% (40)

liquid + liquid (2.9%)

pa-rlament 'parliament' — 2.2% (1) — par-lament — 97.7%

U-lyrk 'male name' — 2.2% (1) — Ul-ryk — 97.7% (44)

Clusters of sonorants display three kinds of sonority profiles, which influence the way they are divided,

(8)

sonority rise (N+L, L+G) — 10.3%

sonority plateau (N+N, L+L, G+G) — 5.8%

sonority fall (L+N, G+N, G+L) — 3.6%

Thus, just like in the case of obstruents, the frequency of open-syllable divisions depends on the sonority relations between the consonants; in this

position the most acceptable clusters represent a sonority rise and the least acceptable sequences display a sonority fall. The sonority scale for this group of consonants is the following,

glides > r > l > nasals

Sonorant + Obstruent (2.6%)

Onsets of this structure are the least desirable of all. Nevertheless, within this class the degree of markedness varies slightly, as shown below.

(9)

nasal + obstruent (3.3%)

a-ntena '*aerial*' — 4.4% (2) — an-tena — 95.5% (43)
 ko-mpot '*fruit stew*' — 2.2% (1) — kom-pot — 97.7% (44)
 ko-ńczyć '*finish*' — 4.4% (2) — koń-czyć — 95.5% (43)
 ko-mża '*surplice*' — 4.4% (2) — kom-ża — 95.5% (43)

liquid + obstruent (2.9%)

wa-rta '*guard*' — 4.4% (2) — war-ta — 95.5% (43)
 e-lfy '*elfs*' — 2.2% (1) — el-fy — 97.7% (44)
 fo-lwark '*farm*' — 0% (0) — fol-wark — 100% (45)
 ma-rcepan '*marzipan*' — 2.2% (1) — mar-cepan — 95.5%

glide + obstruent (2.6%)

o-jciec '*father*' — 0% (0) — oj-ciec — 100% (45)
 ła-jza '*slob*' — 2.2% (1) — łaj-za — 97.7% (44)
 o-łtarz '*altar*' — 0% (0) — oł-tarz — 100% (45)
 je-łczeń '*grow rancid*' — 0% (0) — jeł-czeń — 100% (45)

The data in (9) show that the most undesirable onsets are those which consist of consonants that are maximally different in terms of their sonority. Thus, the highest number of cases in which no open-syllable divisions have been attested can be found in the glide + obstruent class, particularly if the glide is [j].

Geminates (2.9%)

Geminates constitute an interesting type of consonant clusters which represent a sonority plateau. According to all the sources, they are invariably split and assigned to different syllables. While this is indeed what happens in the majority of cases, in some instances open-syllable divisions have also been attested.

(10)

sonorant + sonorant

pa-nna '*maiden*' — 6.7% (3) — pan-na — 93.3% (42)
 ga-mma '*gamma*' — 0% (0) — gam-ma — 100% (45)
 Zo-rro '*Zorro*' — 2.2% (1) — Zor-ro — 97.7% (44)
 mu-łła '*mullah*' — 0% (0) — muł-ła — 100% (45)

obstruent + obstruent

- ho-ssa 'boom' — 4.4% (2) — hos-sa — 95.5% (43)
 A-bba 'name of pop-group' — 0% (0) — Ab-ba — 100% (45)
 bu-dda 'Buddha' — 2.2% (1) — bud-da — 97.7% (44)
 le-kko 'light, adv.' — 0% (0) — lek-ko — 100% (45)

Geminates have been syllabified into the onset in 2.9% of cases, which places them together with sonorant + obstruent clusters.

4. Conclusion

The experiment, whose main results have been presented in the preceding section, allows us to draw several interesting conclusions concerning the phenomenon of phonetic syllabification and the sonority relations between Polish consonants.

It has shown that, as observed by all the researchers, phonetic division into syllables is characterized by a high degree of variability. This means that there is no single syllabification pattern which is employed by the subjects. Thus, for almost all the items alternative divisions have been offered. The VC-CV divisions were predominating (85%), while the V-CCV syllabifications were considerably less frequent (about 15%).

The experiment has demonstrated that, in spite of the existence of numerous clusters which violate the sonority restrictions on onsets and codas (particularly word-initially and word-finally), phonetic syllabification in Polish makes crucial reference to the sonority profile of a cluster subject to the syllabic division. Thus, the possibility of syllabifying two consonants into the onset is strictly connected with their sonority; the greater the sonority rise, the more likely the two consonants are to form an onset. Obviously, the opposite also holds true: if a cluster represents a sonority fall, it will usually be split between two syllables. Therefore, there is a striking contrast in the division of O+R and R+O sequences, as clearly shown by the minimal pairs below. We provide only the rate of open- syllable divisions.

(11)

O+R	R+O
wa-tra 'watch-fire' — 46.7%	wa-rta 'guard' — 4.4%
ko-bra 'cobra' — 37.7%	ko-rba 'crank' — 4.4%
mo-dry 'blue' — 48.8%	mo-rdy 'mugs' — 4.4%
ra-cja 'right' — 48.8%	ra-jca 'councillor' — 2.2%

Thus, there are different degrees of acceptability of two-consonant clusters as syllable onsets, which is reflected in the frequency of a given syllabification option.

(12)

- s + p, t, k, n, z + d, n — 41.1%
 O+A (O+G, O+L) — 36.3%
 O+O — with sonority rise (P+F, Aff+F) — 23.2%

O+N — 15%

O+O — with sonority plateau and fall — 12.8%

R+R — with sonority rise (N+L, L+G) — 10.3%

R+R — with sonority plateau and fall — 4.7%

Geminates — 2.9%

R+O (N+O, L+O, G+O) — 2.6%

The data in (12) demonstrate that the dental fricatives in Polish have a privileged status since they are commonly syllabified with the following dental nasals and plosives. The optimal onsets have the structure of O+A, and the most highly marked is A+O. Thus, the cluster which is most likely to be syllabified into the onset is O+[j] (46.6%), and the one most unlikely in this position is its reverse, i.e. [j]+O (1.4%). Clearly, O+N onsets are less acceptable than other O+R sequences. As a matter of fact, obstruent clusters of rising sonority have a better chance of being assigned to the same syllable than O+N clusters. What is also interesting is the fact that sequences of O+O are more highly valued in the onset than any R+R clusters.

The observations made in the preceding pages allow us to establish the sonority scale for Polish which is manifested in the phenomenon of phonetic syllabification,

(13) vowels > glides > liquids (r > l) > nasals > fricatives > plosives and affricates

If this scale is operative on the surface, it is only logical to assume that all these distinctions are also valid at the phonological level. Let us recall that the usual assumption is that many phonological contrasts tend to be neutralized on the surface. If they are not, then they are likely to reflect phonological differences as well. Therefore, those approaches to the syllable which operate with a very limited sonority scale (with the only relevant distinction between obstruents and sonorants) and according to which there is no sonority difference between various classes of obstruents and no distinction between different types of O+R clusters cannot be maintained.

As a matter of fact, of the approaches to the phonological syllable presented in section 1, the only model compatible with the findings of our experiment is the one in Szpyra (1995), in which the onset of the phonological syllable has the structure of O+A, while the coda admits any sequence of two consonants of falling sonority. This model requires a distinction between O+A and O+N clusters, as well as between two types of obstruents and three types of sonorants. It predicts that the optimal phonological and phonetic onset consists of an obstruent and an approximant, which is strikingly confirmed by the results of the experiment. It should also be added that a similar prediction follows from the Government Phonology approach, advocated for Polish in Gussmann and Kaye (1993). Nevertheless, our experiment does not support the latter authors' view that syllables in Polish (and universally) are either open or end in a sonorant consonant; in all

types of items we have observed a strong tendency towards splitting consonant clusters between two syllables (see also Szpyra-Kozłowska in press a, on the incorrectness of the Onset Maximization Principle). This means that both sonorants and obstruents can be found in syllable codas.

We can conclude that the experimental method of studying phonetic syllabification has proved fruitful in establishing the sonority relations between consonants in Polish and verifying, to some extent, the existing models of phonological syllables.

Summary

The main objective of the paper was to establish, by means of an experiment, the number and types of sonority distinctions which are recognized by native speakers of Polish when they are asked to divide into syllables words that contain different kinds of intervocalic two-consonant clusters. This was done with a view to verifying some recently proposed analyses of Polish syllable structure. We have demonstrated that the facts of phonetic syllabification suggest the following sonority scale for Polish,

vowels > glides > liquids ($r > l$) > nasals > fricatives > plosives & affricates

It is claimed to operate at the deeper layers of the language as well, which contradicts those approaches to Polish syllables which operate with more limited sonority scales.

Bibliografia

- Bethin Ch., 1992. Polish syllables. Columbus: Slavica Publishers.
- Clements G.N., 1990. The role of the sonority cycle in core syllabification. In: J. Kingston, M. Beckman (eds.), *Papers in laboratory phonology I*, 283–333. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clements G.N., 1992. The Sonority Cycle and syllable organization. In: W. U. Dressler, H. C. Luschützky, O.E. Pfeiffer, J. R. Rennison (eds.), *Phonologica 1988. Proceedings of the 6th International Phonology Meeting*, 63–76. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dukiewicz L. and I. Sawicka., 1995. *Fonetyka i fonologia. Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Goldsmith J., 1990. *Autosegmental and Metrical Phonology*. Oxford: Blackwell.
- Gussmann E., 1980. *Studies in abstract phonology*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gussmann E., 1991. Polish syllable structure: a hypothesis and its problems. In: M. Grochowski, D. Weiss (eds.), *Words are physicians for an ailing mind*, 207–213. München: Sagner.
- Gussmann E., 1992. Resyllabification and delinking: the case of Polish voicing. *Linguistic Inquiry* 23, 29–56.
- Gussmann E. and J. Kaye., 1993. Notes from a Dubrovnik cafe. Polish yers. ms.
- Hooper J. B., 1976. *An Introduction to Natural Generative Phonology*. New York: Academic Press.

- Jespersen O., 1904. *Lehrbuch der Phonetik*. Leipzig and Berlin.
- Rubach J. and G. Booij., 1990. Syllable structure assignment in Polish. *Phonology* 7, 121–58.
- Selkirk E., 1982. The syllable. In: H. van der Hulst, N. Smith (eds), *The structure of phonological representation II*, 337–83. Dordrecht: Foris.
- Selkirk E., 1984. On the major class features and syllable theory. In: M. Aronoff, R. Oehrle (eds.), *Language sound structure*, 107–136. Cambridge, MA: MIT Press.
- Szpyra J., 1995. Three tiers in Polish and English phonology. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Szpyra-Kozłowska J., in press a. On some misconceptions concerning phonetic syllabification in Polish. In : P.Stalmaszczyk (ed.), *Proceedings of PASE* 1996.
- Szpyra-Kozłowska J., in press b. The principles of phonetic syllabification in Polish. *Linguistica Silesiana* 19.

Appendix

In the appendix we list the stimuli with two-consonant clusters which served as data in the experiment. They are listed according to the type of consonant cluster they comprise. Some items appear in two places since they contain two clusters.

Obstruent + sonorant**obstruent + glide**

misja 'mission'
pasjans 'patience'
racja 'right'
kolacja 'supper'
Azja 'Asia'
miotła 'broom'
godło 'emblem'
Gopło 'name of lake'
bakłażan 'aubergine'
kukła 'puppet'
nagły 'sudden'
masło 'butter'
kozy 'goats'
wyżły 'pointers'
Wrocław 'name of town'

obstruent + liquid

modry 'blue'
kobra 'cobra'
mokry 'wet'
podagra 'gout'
kufry 'chests'
watra 'watch-fire'
kotlet 'chop'
pukle 'locks'
muflon 'mouflon'
teflon 'teflon'
muszla 'shell'
Oslo 'Oslo'

obstruent + nasal

ładny 'pretty'
magnes 'magnet'
kupno 'purchase'
lotny 'volatile'
matma 'maths'

baczność 'attention'
kocmotuch 'sloven'
wiedźma 'witch'
wiosna 'spring'
radosny 'joyful'
mielizna 'shoal'
kosmyk 'lock'
różny 'different'
rośnie '(it) grows'
koszmar 'nightmare'
piżmo 'musk'

Sonorant + obstruent**glide + obstruent**

ojciec 'father'
łajza 'slob'
Gołdap 'name of lake'
rajca 'councillor'
sójka 'jay'
jętzczyć 'grow rancid'
prawda 'truth'
ołtarz 'altar'
małże 'molluscs'
piłce 'ball, dat. sg.'
małpa 'monkey'
zółza 'shrew'

liquid + obstruent

folwark 'farm'
warta 'guard'
konserwa 'tin'
bolszewik 'bolshevik'
marcepan 'marzipan'
belgijski 'Belgian'
Orfeusz 'Orpheus'
elfy 'elves'
pulsować 'pulsate'
korba 'crank'

walczyk 'waltz, dim.'
malcy 'nippers'
mordy 'mugs'
morsy 'walruses'
milszy 'nicer'

nasal + obstruent

ponczo 'poncho'
antena 'aerial'
Mandżuria 'Manchuria'
konserwa 'tin'
kompot 'fruit-stew'
mango 'mango'
Kamczatka 'Kamchatka'
zamszowy 'suede'
Wanda 'fem. name'
kończyć 'end'
lonty 'fuses'
komża 'surplice'

Obstruent + obstruent

plosive + plosive

matka 'mother'
aktor 'actor'
Neptun 'Neptune'
Magda 'female name'

affricate + affricate

kosaćce 'irises'
udźce 'haunches'
mączce 'flour, dat.sg.'
pocziwy 'kind-hearted'

fricative + fricative

pascha 'paschal dish'
owszem 'certainly'
owsianka 'porridge'

plosive + affricate

matczyny 'mother's'
matce 'mother, dat. sg.'
obcy 'stranger'
Łukcze 'name of lake'
kopciuszek 'Cinderella'
kopce 'mounds'

affricate + plosive

poczta 'post'
octem 'vinegar, instr. sg.'
kaczka 'duck'
Kacper 'male name'
Lidzbark 'name of town'

plosive + fricative

plaksa 'cry-baby'
palto 'coat'
maksyma 'maxim'
kobza 'bagpipe'
lapsus 'slip of the tongue'
Mitsubishi 'Japanese firm'
piegża 'singing warbler'
kobziarz 'bagpipe player'
tykwa 'bottle-gourd'
ryksza 'rickshaw'

fricative + plosive

gwiazda 'star'
izba 'room'
miasto 'town'
wyspa 'island'
piaski 'sands'
wierząć 'kick'
każdy 'everybody'
ławka 'bench'
myszka 'mouse, dim.'
reszka 'obverse (of a coin)'
miski 'wash-basins'
mazgaj 'cry-baby'
prośba 'request'

fricative + affricate

lufcik 'casement'
puszcza 'forest'
kościół 'church'
móżdżek 'brain, dim.'
drożdże 'yeast'
październik 'October'
owca 'sheep'

Sonorant + sonorant**nasal + liquid***Henryk* 'male name'*Konrad* 'male name'*klamra* 'clasp'*omlet* 'omelette'*skomleć* 'whine'*mamrotać* 'mumble'**liquid + nasal***pokorny* 'humble'*mainy* 'worthless'*marmolada* 'marmalade'*palma* 'palm tree'*norma* 'norm'*październik* 'October'*korniszon* 'gherkin'*polny* 'field, adj.'*glide + nasal**sejmy* 'parliaments'*hojny* 'generous'**nasal + nasal***ziemniak* 'potato'*pomnik* 'monument'*koźmi* 'horses, instr.'*ziemny* 'earth, adj.'*ciemny* 'dark'**glide + glide***wykidajło* 'bouncer'*rębało* 'pettifogger'**liquid + glide***pęta* 'pearl'*berło* 'sceptre'**glide + liquid***boiler* 'boiler'*chojrak* 'dare-devil'**liquid + liquid***Uhyk* 'male name'*parlament* 'parliament'*perliczka* 'guinea-fowl'**Geminates****sonorant + sonorant***panna* 'maiden'*gamma* 'gamma'*bullla* 'bullla'*Zorro* 'Zorro'*mułła* 'mullah'**obstruent + obstruent***hossa* 'boom'*Abba* 'name of pop group'*budda* 'Buddha'*lekko* 'lightly'*netto* 'net'

MAŁGORZATA NOWAKOWSKA
Kraków

Przymiotnik relacyjny czy przymiotnik jakościowy?

0. Wstęp

Problem, jaki sobie stawiamy w niniejszym artykule dotyczy funkcji semantyczno-syntaktycznej przymiotnika relacyjnego (*pocztowy, bankietowy, prezydencki...*). Artykuł ten stanowi fragment opisu problemu blokady przymiotników relacyjnych w pozycji orzecznika (cf. Nowakowska 1995, 1996 i 1998) i podejmuje analizę niektórych wypowiedzi stylistycznie nacechowanych, w których ta blokada syntaktyczna wydaje się nie obowiązywać. Jeśli takie zjawisko rzeczywiście ma miejsce, to w tych zdaniach przymiotniki relacyjne mogłyby być uważane za jakościowe, co podważałoby rozróżnienie pomiędzy tymi dwoma kategoriami, przymiotnikami jakościowymi i przymiotnikami relacyjnymi.

W celu rozwiązania postawionego problemu, dokonamy analizy zdań języka mówionego, zwracając uwagę na aspekt stylistyczny. Nasza analiza przyjmuje założenia składni semantycznej (Karolak 1995), która rozróżnia płaszczyznę treści i wyrażenia. Płaszczyznę treści można zdefiniować jako kombinację pojęć, które otwierają pozycje przewidziane dla wskazania obiektów pozajęzykowych, nazywane pozycjami argumentów. Zaś płaszczyzna wyrażenia nadaje formę tym zhierarchizowanym pojęciom, formę, która podlega specyficznym regułom danego języka naturalnego.

0.1. Test pozycji orzecznika

Pozycję orzecznika można uznać za test rozróżniający przymiotnik relacyjny od jakościowego, gdyż, jak zauważyli językoznawcy romanscy (m. in. Ch.Bally 1909, I.Bartning 1976), większość przymiotników relacyjnych (w ujęciu derywacyjnym, przymiotników odrzeczownikowych) nie może wy-

stępować w tej pozycji¹. Za to przymiotniki jakościowe, które zazwyczaj oznaczają cechę, wchodzą regularnie w pozycję orzecznika. Zatem powiemy:

(1) Ten urząd jest przestronny

(1a) Ta sala jest ładna

(1b) Ten samochód jest szybki

ale nie:

(2) *Ten urząd jest pocztowy

(2a) *Ta sala jest bankietowa

(2b) *Ten samochód jest prezydencki.

Według nas, restrykcję nakładaną na pozycję orzecznika należy wiązać z płaszczyzną sensu. Jeśli przyjmiemy, że przymiotniki relacyjne oznaczają relację w ogóle, tj. nie precyzują jej, to z tego wynika, że nie można orzekać tego znaczenia o wybranym przedmiocie². Innymi słowy, treści

'...jest w nieprecyzyjnej relacji do X-a /... dotyczy w sposób nieprecyzyjny X-a'

nie można wyrazić za pomocą struktury

... jest ADJ REL

(gdzie X oznacza argument, tj. pozycję otwartą dla jakiegoś obiektu, a ADJ REL oznacza przymiotnik relacyjny). Skoro przymiotnik relacyjny oznacza relację do obiektu, to tworzy paradygmat semantyczny z rzeczownikiem konkretnym. Rzeczownikowi konkretnemu odpowiada w płaszczyźnie treści pojęcie (predykat), które wchłonęło jeden z implikowanych przez nie argumentów (Karolak 1990).

Należy jeszcze wyjaśnić termin *relacja nieprecyzyjna*. Wyrażamy ją za pomocą operatora *dotyczy / jest w stosunku do*, pamiętając, że każde inne pojęcie dorzucone musiałoby ją uściślić. Takie uściślenie występuje na pewno w tzw. przymiotnikach materiałowych (*drewniany, złoty, kamienny*). Parafrazując je, musimy zastąpić zmienną pojęciową (predykatową) *'dotyczy'* przez stałą *'jest zrobiony z'*. Takie przymiotniki oznaczające relację precyzyjną, więc nie podlegają blokadzie w pozycji orzecznika.

0.2. Analiza semantyczna przymiotnika relacyjnego

Zdarza się często, że przymiotniki jakościowe nie różnią się morfologicznie od przymiotników relacyjnych: np. *ludzki*₁ w znaczeniu *dotyczy ludzi / człowieka* w syntagmie *rodzaj ludzki, głos ludzki* jest przymiotnikiem relacyjnym, a *ludzki*₂ w znaczeniu *życzliwy, rozumiejący innych, dobry dla ludzi* w syntagmie *ludzki szef* jest przymiotnikiem jakościowym. Pamiętając o różnicy znaczenia, a także o restrykcji nałożonej na *ludzki*₁ w pozycji

¹Ta blokada syntaktyczna musiała zakwestionować w gramatyce generatywnej derywowanie przydawki poprzez wymazanie łącznika *być* (cf. Bolinger 1967, Wierzbicka 1988, Bartning 1976).

²Taki typ relacji może być wyrażony przez przymiotnik relacyjny w pozycji przydawki, w której te przymiotniki występują bardzo często. W tej pozycji ich funkcja syntaktyczna jest często porównywana do genetivusa (Heinz 1957). Tutaj należy podkreślić, że zarówno genetivus jak i przymiotnik relacyjny nie oznacza żadnej relacji precyzyjnej, a przypisywane im parafrazy precyzujące te relacje wynikają nie z nich samych, ale z kombinacji ich znaczenia ze znaczeniem rzeczownika określanego, jak to trafnie zauważa Grzegorzewska (1990).

orzecznika, te dwa przymiotniki powinny się znajdować pod dwoma różnymi hasłami w słowniku.

Powyższe zjawisko semantyczne, tj. zjawisko przejścia od przymiotnika relacyjnego do jakościowego, polega na podstawieniu stałej za zmienną zawartą w strukturze semantycznej przymiotnika. Np. podczas derywacji przymiotnika jakościowego od relacyjnego *ludzki* podstawiono w iniejsce zmiennej o postaci RELACJA DO stałą DOBRY DLA. W ten sposób zwiększyła się intensja przymiotnika, zatem można by mówić w tym miejscu o swoistej leksykalizacji. Należy podkreślić, że rezultat tej derywacji jest już skodyfikowany, tzn. wszedł już na trwałe do systemu polskiej leksyki.

Do trudniejszych przypadków należy zjawisko polegające na używaniu przymiotnika relacyjnego oznaczającego jakąś domyślną cechę związaną z często zmieniającymi się stereotypami. Możemy powiedzieć:

(3) W Polsce wzrośnie liczba rozwodów. W ten sposób staniemy się bardziej europejscy. (Radio 20.04.98)

Na podstawie tej wypowiedzi możemy jedynie się domyślać jakie to cechy stanowią o europejskości i dlaczego wzrost liczby rozwodów jest z nimi w zgodzie. Wydawałoby się, że w przypadku przymiotnika *europejski* sytuacja jest podobna do przymiotnika *ludzki*, gdyż język polski dysponuje zarówno wyrażeniem adverbialnym *po europejsku* jak i nominalizacjami *europejskość* i *europeizm*. A dla wielu językoznawców romańskich i angielskich taka derywacja oznaczałaby istnienie rdzenia o znaczeniu jakościowym, gdyż, jak to podkreślają, nie można derywować nominalizacji od przymiotnika relacyjnego. Po analizie inherentnej struktury semantycznej tych wyrażen derywowanych widać, że cecha nie zostaje nazwana, jak to jest w przypadku przymiotnika *ludzki*₂; por. Szymczak 1981: *po europejsku* «w sposób właściwy Europejczykom, tak jak w Europie; jak Europejczyk»: *ubierać się po europejsku, europeizować* «nadawać komuś lub czemuś cechy europejskie». Można by się jeszcze pokusić o dodanie parametrów socjolingwistycznych: Europa dla Polaków to Europa Zachodnia, geograficznie rzecz biorąc, lub Unia Europejska, gdy mówimy o gospodarce i wejściu Polski do tej organizacji. Chcę przez to powiedzieć, że żadna stała cecha nie weszła na stałe do systemu leksykalnego języka polskiego. Zwroty takie jak *sposób właściwy dla, tak jak, jak*, znajdujące się w powyższych definicjach, świadczą o istnieniu zmiennej pojęciowej (predykatowej) relacyjnej w inherentnej strukturze semantycznej tych leksemów, a nie stałej, jak to było w przypadku *ludzki*₂. Ta zmienna — to nie sprecyzowana cecha, pod którą mówiący lub słuchacz musi „podłożyć” jakiś stereotyp Europy i Europejczyków. Zatem w przypadku przymiotnika *europejski* można mówić jedynie o „potencjalnej leksykalizacji”. Z tego względu przymiotniki etniczne przypominają okazjonalizmy typu *pawlakizm*, *jaskiernizacja* itp. Jak mogliśmy się przekonać, jakościowy sens domyślny pozwala na umieszczenie przymiotnika *europejski*₂ w pozycji orzecznika³.

³ W przypadku przymiotników etnicznych i derywowanych od nazwisk znanych osobistości często następuje dorzucenie sensu konotacyjnego wartościującego; por. Grzegorzczkova 1990.

1. Przekroczenie reguł systemowych

Restrykcja nakładana na pozycję orzecznika w przypadku przymiotnika oznaczającego relację nieprecyzyjną jest czasami „forsowana”. W tym miejscu wydaje nam się godna przywołania *Grammaire des fautes*, napisana przez Frei’a (1929), inspirowanego stylistyką Bally’ego (1909). Można powiedzieć w duchu Frei’a, że dla mówiącego reguły systemowe języka są za ostre wtedy, gdy je wprowadza w życie, czyli w *parole*. Zauważmy jak często jesteśmy autorami lub odbiorcami wypowiedzi, które są na granicy poprawności formalnej lub logiczno-semantycznej. Jest tak właśnie wtedy, gdy przymiotnik relacyjny pojawia się, pomimo restrykcji, w pozycji orzecznika.

Podczas analizy zdań wziętych z języka mówionego będziemy się zastanawiać nad tym, jakie „gry językowe” pozwalają na nieprzestrzeganie blokady przymiotnika relacyjnego w pozycji orzecznika. Pokażemy, że nieprzestrzeganie tej blokady doprowadza do „oscylacji” pomiędzy przymiotnikiem relacyjnym a jakościowym, „oscylacji”, która polega albo na sugerowaniu interpretacji relacyjnej (2.1.) albo na sugerowaniu interpretacji jakościowej (2.2.) wyrażenia przymiotnikowego. W pierwszym przypadku wykorzystuje się polisemię przymiotnika (2.1.1.), a w drugim takie środki ekspresji jak: syllepsis współrzędności (2.2.1.), izotopia formalna (2.2.2.) i dezintegracja stałych związków frazeologicznych lub związków łączliwych (2.2.3.).

2. Relacja czy jakość?

„Gra językowa” polegająca na „oscylacji” pomiędzy przymiotnikiem relacyjnym a jakościowym może mieć co najmniej dwie odmiany. Pierwsza polega na sugerowaniu interpretacji relacyjnej leksemu przymiotnikowego, a druga na sugerowaniu interpretacji jakościowej. Powyższe zadania są osiągnięte poprzez różne techniki stylistyczne⁴, których głównym celem jest przyciągnięcie uwagi odbiorcy.

2.1. Sugerowanie interpretacji relacyjnej

Aby wyjaśnić na czym polega owo sugerowanie interpretacji relacyjnej formy przymiotnikowej, posłużymy się terminem *izotopia*.

2.1.1. Izotopia leksykalna

Mimo, że termin *izotopia* był używany do badań literackich a nie czysto językoznawczych i nie jest precyzyjny, użyjemy go w znaczeniu zgodnym z definicją i wyjaśnieniami Greimasa (1986). Opiera się on na pojęciu *klasemu*, który jest koniecznym składnikiem tekstów spójnych (tj. charakteryzujących się tzw. kongruencją semantyczną). W tym ujęciu badanie

⁴Mamy na myśli funkcję ekspresywną języka. W tym względzie podążamy za główną myślą Frei’a (1929), który pisze o ingerowaniu przez mówiących w obiektywny system język. Technicznie rzecz biorąc, stosujemy klasyczną zasadę, która mówi, że stylistyka opiera się na synonimii (Wierzbicka & Wierzbicki 1968), ale widzimy ją nie w doborze słów, ale w doborze złożonych konstrukcji syntagmatycznych (już u Bally’ego 1909) równych całym zdaniom czy wypowiedziom.

spójności przypomina ustalanie pól semantycznych. Brak spójności czasami jest wynikiem użycia leksemu polisemicznego. Autor ilustruje to zjawisko przykładem kalamburu opartego na dwóch znaczeniach leksemu *toaleta* (1986:70).

„Gra językowa” polegająca na sugerowaniu interpretacji relacyjnej formy przymiotnikowej jest możliwa tylko wtedy, gdy forma ta jest bisemiczna. Następuje to, gdy mówiący wprowadza do tekstu⁵ taki rzeczownik, który tworzy ten sam paradygmat derywacyjno-semantyczny z przymiotnikiem, występującym w pozycji orzecznika. W ten sposób przymiotnik w orzeczniku nie wyraża nic więcej jak treść leksemu rzeczownikowego, tj. relację do jakiegoś obiektu, a przecież reguła systemowa tego zabrania. Grę, polegającą na wykorzystaniu dwóch znaczeń formy przymiotnikowej, dobrze ilustruje przykład wzięty ze znanej humorystycznej audycji radiowej programu trzeciego o pani Elizie i panu Sułku:

(4) Poczyta mi pani „Express”? Ale ostatnią stronę. Co mnie tam obchodzi polityka, kultura... Co to ja kulturalny jestem?!

Jak już zaznaczyliśmy, rzeczownik *kultura* wymieniony obok rzeczownika *polityka* tworzy paradygmat z przymiotnikiem relacyjnym *kulturalny*₁ w znaczeniu *związany z kulturą*, a nie z przymiotnikiem jakościowym *kulturalny*₂, znaczącym *dobrze wychowany*. Żart wynika z niespójności leksykalnej tego odcinka tekstu⁶ (od *kultura* do *kulturalny*₂), co pozwala zrozumieć, że mówiący albo myli znaczenie jakościowe z relacyjnym albo je bardzo zbliża, jakby ktoś związany z kulturą musiał być dobrze wychowany, czyli charakteryzować się wysoką kulturą⁷.

2.2. Sugerowanie interpretacji jakościowej

Sugerowanie interpretacji jakościowej może odbywać się różnymi technikami. Omówimy kilka z nich: syllepsis współrzędności, izotopię formalną i rozrywanie stałych i słabych związków frazeologicznych.

2.2.1. Syllepsis współrzędności

Sugerowanie interpretacji jakościowej osiąga się poprzez wymuszenie związku współrzędności na dwóch leksemach, które z punktu widzenia semantycznego nie mogą być umieszczane na tym samym poziomie w hierarchii syntaktyczno-semantycznej. W rzeczywistości mamy do czynienia nadal z przymiotnikiem relacyjnym, a nawet w wielu przypadkach wariant

⁵ Skądinąd należy ten fakt podkreślić, choć w większości przypadków do interpretacji predykcji wystarcza tekst jednozdaniowy.

⁶ Przykład (4) jest istotny dla analizy przymiotnika relacyjnego, ponieważ podkreśla konieczność brania pod uwagę nie tylko pozycji orzecznika, ale i szerszego kontekstu językowego. Gdyby analiza sensu przymiotnika *kulturalny* ograniczyła się do jednego zdania, otrzymalibyśmy *kulturalny*₂, co wynika z syntaktycznych reguł systemowych.

⁷ „Balansowanie” pomiędzy kategorią przymiotnika relacyjnego a przymiotnika jakościowego zdarza się również w pozycji przydawki. Np. w tytule audycji radiowej *Magazyn bardzo kulturalny* stopniuje się przymiotnik relacyjny, na co nie pozwala system języka, albo w plakacie anarchistów namawiających do zamachu bombowego *Nudzisz się, to zrób coś bombowego* (radio 27.05.98). Frei (1929) nazwałby to ekpresywnością mówiącego ingerującego w obiektywność kodu.

jakościowy leksemu przymiotnikowego w ogóle nie istnieje. Żeby zilustrować tę technikę, posłużymy się kilkoma przykładami:

(5) Mleko się robi nie tylko czekoladowe ale całkiem nesquickowe. (reklama czekolady Nesquick, telewizja)

(6) Jest — jak wówczas chyba każdy — uczulona na kwestię niemiecką, i ma awersję do Czechów za to, że potrafią się „lepiej sprzedać”, ale przyznaje też, że są rozsądni i euuropejscy. (Polityka 31.08.96:37)

Jak widać w przykładach (5) i (6) przymiotnik relacyjny *nesquickowy* jest umieszczony na tym samym poziomie co *czekoladowy*⁸, i *euuropejski* razem z przymiotnikiem jakościowym *rozsądny*. W (5) sugestia o interpretacji jakościowej przymiotnika *nesquickowy* jest mocniejsza, gdyż użyto ponadto przysłowka intensyfikacji *całkiem*. W rzeczywistości nie może on dokonać intensyfikacji cechy, ponieważ *nesquickowy* nie jest pełnym leksemem a jedynie nazwą własną, która z definicji jest pozbawiona treści. Podobnie należy zanalizować użycie przymiotnika *euuropejski*. Przymiotnik ten pochodzi od nazwy własnej i jest nadal relacyjny, choć nadawca sugeruje jakieś znaczenie jakościowe, które miałyby być zgodne z cechą bycia rozsądnym. Zwolennicy analiz socjolingwistycznych prawdopodobnie udawadniałiby, że przymiotnik *euuropejski* znaczy coś więcej niż czysta nieprecyzyjna relacja. Jednakże, nawet uznając tezę o dołączeniu treści stereotypowej do formy przymiotnej *euuropejski*, nie można ustalić, co dokładnie ta treść oznacza; czasami nawet mogą to być treści sprzeczne.

2.2.2. Izotopia formalna

„Gra” polegająca na „forsowaniu” związku współrzędności może występować z „grą” dotyczącą formy przymiotnika, co możemy zaobserwować w przykładach (7) i (8).

(7) — Zastanawiam się, dlaczego — po wielkich widowiskach, jak „Robin Hood — król złodziei” i „Wodny świat”, wybrał pan scenariusz tego skromnego, społecznego filmu?

— Właśnie dlatego, że był skromny i społeczny. Po kilku gigantach chciałem zrobić coś znacznie mniejszego. (wywiad z Reynoldsem, Film 11.97:69)

(8) Telewizja polska ma być polska a nie ludzka. (kabaret, radio)

Aby opisać ten mechanizm, użyjemy terminu izotopia formalna. Wcześniej posłużyliśmy się terminem izotopia leksykalna, mając na myśli wykorzystywanie polisemii formy przymiotnikowej do celów ekspresywnych, a ściślej mówiąc, ludycznych. W przypadku, gdy przymiotnik posiada tylko

⁸Oczywiście przymiotnik *czekoladowy* jest przymiotnikiem odrzeczownikowym, ale w odróżnieniu od przymiotników relacyjnych nie oznacza relacji niesprecyzowanej. Widać to jasno w definicjach słownikowych; por. «*zrobiony z czekolady, zawierający czekoladę, przyrządzony z czekolady*» lub «*będący koloru czekolady*» (Szymczak 1981, podkreślenia moje). Takie przymiotniki można uznać za rezultat derywacji leksykalnej, który wszedł do systemu leksykalnego języka polskiego. Zatem przymiotniki te mogą występować w pozycji orzecznika. Z tego punktu widzenia można je zaliczyć do przymiotników jakościowych.

interpretację relacyjną, „gry językowe” opierają się na dokonywaniu pewnych zabiegów na formie, jakby zapominając o różnicy pomiędzy językiem obiektowym a metajęzykiem.

Analizując (7), widzimy, że chęć zachowania spójności semantycznej doprowadza do ominięcia blokady nakładanej na przymiotnik *społeczny* w pozycji orzecznika (por. ?*Ten film jest społeczny*). Ponadto, druga okurencja przymiotnika *społeczny* nie jest powtórzeniem całego leksemu, ale jest odniesieniem do niego, czyli druga okurencja przymiotnika *społeczny* jest użyta w *suppositio simplex* lub *materialis*. Zatem autor tego zdania, które jest odpowiedzią na poprzednie, używa metajęzyka. Uwaga ta jest o tyle istotna, że w zdaniach metajęzykowych, jakimi są np. definicje projektujące, przymiotnik relacyjny może wystąpić w pozycji orzecznika (Nowakowska w druku).

W przykładzie (8) powtórzenie tego samego leksemu w odniesieniu do telewizji powoduje sprzeczność⁹, stąd w przypadku drugiej okurencji przymiotnika *polska* sugeruje się znaczenie różne od znaczenia w jego pierwszej okurencji. Oczywiście, to znaczenie jest sugerowane poprzez położenie na równym poziomie drugiej okurencji przymiotnika *polska* z przymiotnikiem *ludzka*. Jeżeli zrozumiemy ten ostatni jako *dobra dla ludzi*, to paralelnie *polska* będzie oznaczać *dobra dla Polaków*. Kalambur polega na wyśmiewaniu nacjonalistycznego myślenia, które zakładałoby, że Polacy to coś lepszego niż inni ludzie.

W większości przykładów spójność tekstu jest pozorna, tj. nie ma spójności semantycznej a jedynie formalna. W przykładach (9) i (10) przymiotniki *ewangeliczny* i *domowa* nie mogą powtarzać sensu rzeczowników *Ewangelia* i „*Domowa*”, bo, będąc nazwami własnymi, nie mają żadnego.

(9) Wezwanie ks. Rydzyka do złożenia wyjaśnień w prokuraturze nie może być traktowane jako prześladowanie Kościoła [...]. Radio katolickie powinno nie tylko głosić Ewangelię, ale również w swoim języku i postawie być ewangeliczne. Dlatego wszyscy, z księżmi włącznie powinni respektować prawo — tłumaczy bp Pieronek [...] (Gazeta Wyborcza. Świąteczna 29–30.1.97:1)

(10) Z „Domową” każda niedziela jest domowa. (reklama margaryny, telewizja)

Co zatem orzekają te dwa przymiotniki? Poprzez umieszczenie ich w pozycji orzecznika sugeruje się jakieś znaczenie nierelacyjne. W rzeczywistości mamy do czynienia z wyrażeniem nieprecyzyjnej relacji, którą odbiorca uzupełnia, lepiej lub gorzej, swoją wiedzą pozajęzykową dotyczącą Ewangelii. Ta „gra” jest odwrócona w (10), gdyż nazwa własna została uformowana na bazie nazwy pospolitej używanej we współczesnej polszczyźnie¹⁰. Na tej identyczności formalnej opiera się argumentacyjny charakter reklamy. Podobnie jak w innych przypadkach użycia przymiotnika relacyjnego w po-

⁹ Cf. przykład, w którym sprzeczność jest podkreślona przez zdanie przeczące: *Polska chadecja nie jest do końca chadecka* (telewizja 26.02.98).

¹⁰ Robię tu aluzję do etymologii większości nazw własnych, które były utworzone od nazw pospolitych.

zycji orzecznika, autor wypowiedzi liczy na konotacją stereotypową, która jest wywołana w tym przykładzie przez leksem *dom*. Zatem sugeruje coś więcej, i na pewno pozytywnie zabarwionego, niż znaczenie *związany z domem*.

2.2.3. Dezintegracja stałego związku frazeologicznego lub związku łączliwego¹¹

Inną techniką doprowadającą do sugerowania interpretacji jakościowej przymiotnika jest „gra językowa” polegająca na dezintegracji związków frazeologicznych¹². Przedstawiamy tutaj dwa przypadki takich związków:
— stały związek frazeologiczny dotyczący przymiotników, które zatraciły swoje podstawowe znaczenie jakościowe (na przykładzie przymiotników oznaczających kolor),
— związek łączliwy dotyczący właściwych przymiotników relacyjnych.

Jedne i drugie, występując w pozycji przydawki, służą do tworzenia podkategorii dla kategorii oznaczanej przez rzeczownik określany; np. *srebrne / złote / diamentowe wesele*, *carte bleue / grise / orange*, *czarna skrzynka*, *złota / platynowa płyta*, *cywilizacja morska / rolnicza* itd.

Pierwsza jest ilustrowana przykładem (11) z przymiotnikiem *platynowa* w pozycji orzecznika oraz przykładem (12) z przymiotnikiem *złota* w pozycji dopełnienia orzecznikowego:

(11) „Wszystko może się zdarzyć” — solowa płyta Anity — w dwa miesiące po premierze była już platynowa. (Gazeta Wyborcza. Gazeta w Krakowie 10–11.05.97:5)

(12) Wysokość sprzedaży tej płyty od kwietnia do lipca przekroczyła pięćdziesiąt tysięcy egzemplarzy, co czyni ją złotą — twierdzi Maria Kołowska. (Polityka 9.08.97:44)

Druga jest ilustrowana przez przykłady: (13), (14), (15) i (16):

(13) Trochę za bardzo elektryczna jest nowa płyta tego zespołu. (radio)

(14) [...] można było usłyszeć opinie, że przegląd kabaretów wygrała grupa, która kabaretem nie jest. [...] — Zdaje sobie sprawę, że zadecydowało

¹¹Używamy terminów *stałe związki frazeologiczne* i *związki łączliwe*, choć zdajemy sobie sprawę z tego, że należałoby mówić raczej o różnym poziomie idiomatyczności, wykrywalnym przez testy przeprowadzone na różnych poziomach analizy językowej: syntaktycznym, semantycznym, derywacyjnym i może denotacyjnym (cf. Gross 1996). Według nas, w przypadku przymiotników relacyjnych, użytych przydawkowo w celu oznaczenia podkategorii określanego rzeczownika, ważna jest dokładna analiza sensu rzeczownika. Porównajmy: *srebrne wesele* to *specjalna uroczystość, którą obchodzą małżonkowie po 25-ciu latach małżeństwa* vs. *cywilizacja morska* to *cywilizacja związana z morzem*. Zatem *srebrne wesele*, ponieważ nie oznacza wesela, można nazwać stałym związkiem frazeologicznym, zaś *cywilizacja morska* — związkiem łączliwym.

¹²G. Gross (1996) w swojej książce na temat stałych związków frazeologicznych pisze o tym zjawisku w sposób następujący: *Le défigement consiste à ouvrir des paradigmes là où, par définition, il n'y en a pas. Ce «coup de force» s'observe de plus en plus dans la presse qui se sert du défigement en vue de certains effets particuliers destinés à attirer l'attention du lecteur. [...] Le défigement ainsi pratiqué n'est pas considéré comme une «faute», comme c'est le cas des transgressions opérées sur des suites générées par des règles, mais comme une activité ludique* (1996:20).

to, że jesteśmy trochę inni, bardziej „teatralni”. (Gazeta Wyborcza. Gazeta w Krakowie. 31.01–1.02.98:6, moje podkreślenie).

(15) Dlaczego „Titanic” odgrywa tak znaczącą rolę w tamtejszej tradycji? U nas niewiele o nim było słyhać. Bierze się to z różnicy w cywilizacji: nasza jest rolnicza, zachodnia jest morska. Tragedie na wodzie są tam wielkim tematem, u nas bywa, że się je traktuje ze zdziwieniem. (Polityka 14.02.98:46)

(16) Mogła się już przedstawić jako kobieta, ale figurę miała nadal męską. Kuracja hormonalna niewiele dała. Piersi ani drgnęły, biodra zostały wąskie, głos nadal był ni to męski, ni kobiecy. (Gazeta Wyborcza. Świąteczna 30–31.05.98:21, artykuł o transeksualistce)

Co do (11) i (12), fakt, że interpretacja jakościowa przymiotników jest niemożliwa, podkreśla dobitnie przysłówek *już* i czasownik procesywny *czynić*. Ponadto uświadamiamy sobie, że przymiotniki te są skrótem złożonego znaczenia; *‘złota’* = *która została sprzedana w ponad pięćdziesięciu tysiącach egzemplarzy*, *‘platynowa’* = *która została sprzedana w ponad stu tysiącach egzemplarzy*.

Biorąc pod uwagę to, że przymiotniki relacyjne właściwe (tj. nie derywowane leksykalnie od przymiotników jakościowych) nie są skrótem tak rozbudowanej treści, musimy się odwoływać do tzw. klasemu podczas interpretacji tekstu. Widzimy to w przykładach od (13) do (16), w których kontrastuje się dwa podklasy. Na przykład, interpretując wypowiedź (13) musimy się odwołać do klasemu wynikającego z wiedzy pozajęzykowej, która dotyczy *typu muzyki* lub *typu instrumentów*. Ten klasem pozwala odróżnić instrumenty elektryczne czy muzykę elektryczną od instrumentów akustycznych czy muzyki akustycznej. W sposób nienacechowany powiedziałoby się, że ten zespół używa na nowej płycie za dużo instrumentów elektrycznych. Nawet gdy powiemy, że zespół ma elektryczne brzmienie, nie używamy innego przymiotnika jak relacyjnego¹³. Należy nadmienić, że wyrażenie *za bardzo* nie wyraża stopniowania w znaczeniu gradacji cech, ale przyporządkowania subiektywnego do danego podklasu; por. *Ich muzyka jest bardziej akustyczna niż elektryczna*.

Podobnie jak w przykładzie (13), w zdaniu (14) odwołujemy się do kontrastu pomiędzy dwoma podklasami: kabaretem i teatrem. I tutaj również wyrażenie wprowadzające porównanie nie doprowadza do stopniowania cech, ale wyraża wahanie mówiącego w precyzowaniu przynależności do danego podklasu; por. *Jesteśmy bardziej teatralni jak kabaretowi*. Ponadto autor tekstu, tj. dziennikarz, ujął ten przymiotnik w cudzysłów, co może znaczyć, że odczuwał jakieś odstępstwo od systemowego znaczenia przymiotnika *teatralny* w tej pozycji, czy też chciał zaznaczyć, że wykracza poza język obiektywny. Nadmieniamy, że mimo iż w wielu językach, także

¹³ Leksykalizacja przymiotnika relacyjnego, tj. derywacja leksykalna (Kuryłowicz 1936) polegająca na przejściu od znaczenia relacyjnego do jakościowego bez zmiany formy, nie jest, rzecz oczywista, uniwersalna. Np. *elettrico* w języku włoskim uległ leksykalizacji, a *culturel* w języku francuskim, odwrotnie niż w polskim, jej nie uległ.

w polskim, *teatralny* znaczy również *nienaturalny*, *sztuczny*, *patetyczny*, to jednak zdajemy sobie sprawę z tego, że tutaj nie jest użyty w tym znaczeniu.

W przykładach (15) i (16) kontrast pomiędzy dwoma podklasami jest wyrażony w tekście w sposób jasny. Jak już zauważyliśmy, przymiotnik relacyjny wyraża relację nieprecyzyjną, co potwierdza konieczność dodania przez autora przykładu (15) informacji tłumaczącej czym się charakteryzuje cywilizacja morska. W ten sposób autor uzupełnia niekompletność semantyczną przymiotnika relacyjnego, wynikającą z jego definicji. W przykładzie (16) mimo, że przymiotniki *męski* i *kobięcy* nie znaczą nic więcej jak relację nieprecyzyjną do 'kobieta' i 'mężczyzna', to nasza wiedza pozajęzykowa uzupełnia z łatwością tę lukę.

W przykładach od (13) do (16) nacechowanie stylistyczne bierze się z zerwania związku łączliwego. Taki związek powstaje zawsze wtedy, kiedy tworzymy podklasy poprzez dodanie do danego rzeczownika jakiegoś przymiotnika relacyjnego. Wówczas następuje ograniczenie jednostek alternujących z przymiotnikiem, a to zjawisko jest cechą związku łączliwego.

3. Uwagi końcowe

Rozróżnienia, które zostały przeprowadzone w niniejszym artykule, są bardzo subtelne, gdyż dotyczą funkcjonalnej strony języka. Analizowaliśmy głównie zdania wzięte z języka mówionego, który „forsuje” systemowe reguły języka dla celów argumentacyjnych lub / i ekspresywnych. Potwierdza on jednak istnienie kodu, choć różne „gry językowe” pozwalają na przekroczenie jego reguł. „Gry językowe” raz są wynikiem świadomego zabiegu autora, a raz jedynie wynikiem zasady ekonomii wypowiedzi. Nie należy zapominać, że w większości zacytowane przykłady są wypowiedziami odznaczającymi się nacechowaną intonacją i nacechowanym rozłożeniem akcentów. Aspekt prozodyczny tych wypowiedzi służy również do przyciągnięcia uwagi słuchacza i jego wzmożonej czujności na „gry językowe” czy też na implicytację pewnej treści, którą musi samodzielnie uzupełnić.

W niniejszym artykule pokazaliśmy „gry językowe” polegające na zacieraniu różnicy pomiędzy przymiotnikiem relacyjnym a przymiotnikiem jakościowym. Jednakże te „gry” nie podważają ani systemowego rozróżnienia pomiędzy tymi kategoriami leksykalnymi, ani systemowej blokady nakładanej na przymiotniki relacyjne, tzn. na te, które wyrażają relację nieprecyzyjną. Przeciwnie, można powiedzieć, że omówione „gry językowe” potwierdzają istnienie tych rozróżnień w systemie języka.

Summary

The article *Nominal adjective or qualitative adjective?* discusses the potential for expression and persuasion from not respecting the distinction between these two categories. Linguists consider them as two distinguished categories in lexicological and syntactic analysis. In the semantico-referential tradition, qualitative adjectives denote qualities, whereas nominal adjectives denote a relation to an

object. In a syntactic analysis, qualitative adjectives regularly function as a predication, whereas nominal adjectives cannot, and for this reason they are called *nonpredicating adjectives* or *pseudo-adjectives*. For instance, we cannot say: **Ten samochód jest prezydencki* (**This car is presidential*).

This article does not contest the existence of this syntactic rule, but underlines that it is not necessarily observed in the application of the language system. In fact, there are many utterances in spoken Polish in which nominal adjectives seem to predicate. These utterances have a special stress on the predication and use different stylistic techniques. The author gives four examples of such linguistic strategies: the "oscillation" between the two categories thanks to the polysemy of an adjective form, the suggestion of the qualitative nature of a nominal adjective thanks to a coordination syllepsis, the nonlexical isotopy and the disintegration of an adjectival phrase idiom (*platynowa płyta, muzyka akustyczna*). Although these marked utterances force or, even, violate the system constraint in the predicative position, they do not contest the existence of this syntactic rule.

Bibliografia

- Bally Ch. 1909. *Traité de stylistique française*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung I volume.
- Bartning I. 1976. *Remarques sur la syntaxe et la sémantique des pseudo-adjectifs dénominaux en français*, Thèse, Göteborgs Offsettryckeri AB, Stockholm.
- Bolinger D. 1967. Adjectives in English: attribution and predication, *Lingua*, 18, 1-34.
- Frei H. 1982 (1929). *La grammaire des fautes. Introduction à la linguistique fonctionnelle. Assimilation et différenciation. Brièveté et invariabilité. Expressivité*, Paris-Genève, Slatkine Reprints.
- Gawelko M. 1977. *Evolution des suffixes adjectivaux en français*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum.
- Greimas A. J. 1986. *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Paris, PUF.
- Gross G. 1996. *Les expressions figées en français. Noms composés et autres locutions*, Paris, Ophrys.
- Grzegorzczkova R. 1990. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa, PWN.
- Heinz A. 1957. *Funkcja egzocentryczna rzeczownika*, Wrocław, Ossolineum.
- Karolak S. 1990. *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych*, Warszawa, PWN.
- Karolak S. 1995. *Etudes sur l'article et la détermination*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Karolak S. 1996. Sullo status dell'aggettivo nel sistema della lingua, *Studi Italiani di Linguistica Teorica ed Applicata (SILTA)*, 3, 653-665.
- Kuryłowicz J. 1936. Dérivation syntaxique et dérivation lexicale, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, 79-92 XXXVIII (reedycja: *Esquisses linguistiques*, 1960, Wrocław, Ossolineum).
- Lerat P. 1983. *Sémantique descriptive*, Paris, Hachette.

- Nowakowska M. 1993. *Les problèmes de structure immanente dans le syntagme nominal abstrait complexe en français et en italien*, Prace Monograficzne Nr 174, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków.
- Nowakowska M. 1995. Restrizioni nell'uso dell'aggettivo di relazione in italiano, *Quaderni del Dipartimento di Linguistica — Università di Firenze* 6, Firenze, Unipress, 35–53.
- Nowakowska M. 1996. Pourquoi l'adjectif de relation en français et en italien est-il exclu de la position d'attribut?, *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata (SILTA)*, XXV, 3, 547–560.
- Nowakowska M. 1998. Le fonctionnement de l'adjectif de relation — une illustration de l'opposition entre la prédication et l'attribution, *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Romanica Upsaliensia, Colloque international de linguistique française. „Prédication, assertion, information”, Uppsala 6–9 juin 1996*, pp. 395–403.
- Nowakowska M. (w druku) Un faux déblocage de certains adjectifs de relation, *Actes du XXIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes à Bruxelles 23–29 juillet 1998*.
- Szymczak M. (red.) 1981. *Słownik języka polskiego*, Warszawa, PWN.
- Wierzbicka A. 1988. What's in a noun? (Or: how do nouns differ in meaning from adjectives), *The Semantics of Grammar*, J. Benjamins, Amsterdam, 463–496.
- Wierzbicka A., Wierzbicki P. 1968. *Praktyczna stylistyka*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

MACIEJ GACA
Poznań

Podstawowe relacje kategorii CZASU w piśmie piktograficznym języka Naxi¹

Złożoność zagadnienia kategorii CZASU oraz ograniczenia interpretacyjne, jakie narzuca system pisma piktograficznego jako „pomyślany”, mnemotechniczny a nie „mówiony” system znaków (tj. system znaków werbalnych), sprawiają, że analiza musi koncentrować się na następujących płaszczyznach: 1) reprezentacji znaków, 2) syntaktyce systemu znakowego oraz 3) na ustaleniu zapisu kategoryzacji CZASU metodą wizualną (= ikonyczną)

Mnemotechniczny, a zatem na zasadzie analogii zewnętrznych (analogii postrzeżeniowej) funkcjonujący system pisma języka Naxi, stawia przed badaczem kilka fundamentalnych pytań, m.in.:

pytanie pierwsze: o funkcję reprezentatywną znaku ikonicznego i jego porównywalność z funkcją reprezentatywną znaku językowego,

¹Ludność Naxi stanowi dwudziestą ósmą pod względem liczebności mniejszość etniczną Chin, skoncentrowaną na granicy południowych Chin i Tybetu, głównie w autonomicznym okręgu Lijiang w południowo-zachodniej części prowincji Yunnan oraz w powiatach na granicy prowincji Yunnan i Sichuan. Populacja: 245 tysięcy. Według genetycznej klasyfikacji języków świata język Naxi należy do niechińskiej grupy językowej. Język ludu Naxi podobnie jak ok. 20 innych języków, m. in.: tangucki (=xixia), yi (=lolo) zaliczany jest do języków lolo niesklasyfikowanych w żadnej z podgrup makrogrupy lolo-birmańskiej. Grupa lolo-birmańska stanowi jedną z sześciu grup językowych określanych terminem „języki tybetańsko-birmańskie”.

Naxi rozwinęli dwa rodzaje pisma: piktograficzno-ideograficzne *dongba* oraz pismo sylabiczne (fonetyczne) *geba*. Pismo piktograficzne nazywane jest w języku naxi [sor tɕə lu tɕə] (ryty na kamieniu i w drewnie). Pismo rozwinęło się z prostych obrazków stopniowo w system ideograficzny. Najważniejszą funkcją, jaką spełniało, był zapis świętych ksiąg kapłanów *dongba* — stąd nazwa pisma. Pismo piktograficzne Naxi ma przynajmniej 1300 znaków zaś ilość zapisanych tym pismem ksiąg liczy ok. 4000 tysięcy. Jest to jedyne pozostające obecnie w użyciu pismo piktograficzne na świecie.

Więcej na temat społeczności, kultury, języka i literatury Naxi zobacz w: Gaca (1997).

Autor dziękuje za uwagi poczynione przez profesora Alfreda F. Majewicza oraz profesora Witolda Maciejewskiego, choć wszystko co napisano w tym artykule obciąża wyłącznie autora.

pytanie drugie: Czy można zbadać systematycznie, jak zapisywanie za pomocą znaków ikonicznych umożliwia przekazywanie określonych pojęć?

pytanie trzecie: o sposób i stopień pojmowania, a zatem kategoryzowania (tj. kategoryzacji poznawczej otaczającej rzeczywistości).

Dla podjętych w referacie rozważań na temat kategoryzacji CZASU stawiamy pytanie o znaczenie temporalne znaków piktograficznych. Jaka może być piktograficzna definicja CZASU (relacji czasowych) w piktografii Naxi?

W oparciu o zweryfikowane znaczenie („odczytanie”) wybranej grupy piktogramów (por. prace Rock 1962, 65; Schubert 1949; Fu 1981; Wang 1996) oraz w nawiązaniu do współczesnych koncepcji semiotyki wydaje się możliwe sformułowanie kilku hipotez definicji piktograficznych na temat statusu CZASU w badanej piktografii.

Podjęta analiza dotyczy 1) orientacji temporalnej w piktografii Naxi w zakresie podstawowego schematu CZASU: uprzedniości — równoczesności — następstwa oraz 2) wstępnego ustalenia podstawowych cech kategorialnych CZASU: linearności, przestrzenności (spacjalizacji) i limitacyjności.

Kilka uwag na temat reprezentacji oraz syntaktyki systemu znakowego w piktografii Naxi

Znak piktograficzny jako znak wizualny jest przede wszystkim znakiem mimetycznym (naśladowczym). Obrazy reprezentują. W tym sensie nazywa Morris (1972: 8) „każdy znak, który w pewien sposób podobny jest do tego, co denotuje, znakiem ikonycznym”.

System pisma piktograficznego Naxi reprezentują: 1) proste znaki ikonczne, 2) ideogramy, które można interpretować na zasadzie różnych konotacji, 3) znaki niemimetyczne (linie, kreski, kropki, plamy) oraz 4) kombinacje znaków.

Można tutaj mówić o aspekcie składniowym znaków ikonicznych idąc za Mayenową (1974) lub o „syntaktyce systemów znakowych” według Okonia (1988: 23).

Znakom ikoncznym (piktogramom) towarzyszą na ogół znaki niemimetyczne (determinanty), za pomocą których piktogramy wykraczają poza sferę oglądowości, wiążąc się ze sferą abstrakcji, sferą pojęć (konotacji). Te ostatnie są sugerowane (implikowane) przez kombinację obu rodzajów znaków.

Szczególne znaczenie w wyrażaniu relacji temporalnej należy przypisać właśnie znakom niemimetycznym w piktografii Naxi. Relewancja tych determinantów wyraża się m. in. w tym, że eliminują one znaczenie *konkretnie* znaku piktograficznego oparte na prostej asocjacji i *konotują* inne stany, np. pojęcie abstrakcyjne CZASU; ponadto — poprzez wskazanie na odpowiedni status przestrzenny (essivus, ablativus lub adlativus) odnośnego znaku piktograficznego wyrażają całą złożoność relacji temporalnej jako związku czasowo-przestrzennego (lub też czasowo-przestrzenno-skutkowego).

I. Podstawowy schemat czasu

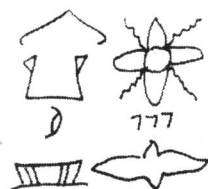
Dla ilustracji tego, jak metodą wizualną wyrażony został podstawowy schemat czasu (uprzedniość-równoczesność-następstwo) podane zostały piktogramy 1, 2, 3.

Relacja uprzedniości/następstwa

Jednym z istotnych problemów w badaniach nad kategoryzacją czasu i relacjami czasowymi jest problem tzw. rozpiętości czasowej wydarzeń względnie retrogresji czasowej (cf. Okoń 1988: 4). W odnośnej literaturze filozoficznej i lingwistycznej problem tzw. retrogresji czasowej (relacji uprzedniości w cywilizacjach starych) jest szczególnie podkreślany.

Powstają pytania; czy i do jakiego stopnia następowało w świadomości społeczności Naxi jakieś „ukierunkowanie” etapów albo cykli CZASU oraz od jakiego momentu zaczynał się pierwszy okres dziejów (cykl, etap) oraz jaka może być piktograficzna definicja relacji uprzedniości, tutaj: jej szczególnego wariantu, tj. retrospekcji czasowej.

Dla interpretacji relacji uprzedniości służy jako przykład piktogram (1):

Piktogram 1

Piktogram ten ma następujące znaczenie: „W czasie kiedy jeszcze nie istniały ziemia i niebo, cień ziemi, cień nieba i cień wszechświata, te trzy najpierw powstały”. Możliwa jest też parafraza: „Na początku świata były cienie”, „Nie istniały ziemia i niebo, w czasie kiedy istniały cienie ...”

Na płaszczyźnie całościowego przedstawienia sytuacji piktogram ten ma odcień znaczeniowy „najdawniej”, „na początku rachuby czasu”.

Piktogram (1) daje się zinterpretować jako wyrażenie zależności czasowej między wydarzeniami postrzeganymi zmysłowo (obecnie, obiektywnie tu i teraz, niebo, ziemia) a stanami/wydarzeniami, które istnieją w przeświadczeniach mitycznych, mających jednakże także walor obrazowości, tj. naoczności (= cienie).

Dla definicji pojęcia relacji czasowej uprzedniości można przyjąć w tym piktogramie kryterium *negacji*. Interesujący jest właśnie fakt, że znak negacji $\neg$ (asocjacja z pustą pętlą) wraz ze znakiem $\nexists$ znak dla „nie istnieć” (asocjacja z pustym pojemnikiem), wyznacza punkt na linii CZASU. Znak negacji jest tutaj wykładnikiem granicy czasu. Specyfiką tego piktogramu jest to, że stan 1 (=uprzedniość), parafrazując: „to co wydarzyło się/było najwcześniej w serii wydarzeń”, a więc na osi horyzontalnej CZASU, umieszczony jest w porządku linearnym po *negacji* stanu 2 (= tj. późniejszy stan jakim jest świat postrzegany „tu i teraz”). Znaki negacji $\neg$ i $\nexists$ pozwalają w tym piktogramie unaocznić (uobecnić) to co przeszłe, tj. wykroczyć poza „tutaj” i „teraz”.

Dla definicji czasowej (= relacji uprzedniości) wyrażonej w piktogramie (1) można hipotetycznie przyjąć następujące kryteria:

- antropocentryczny porządek w nawiązaniu do Maciejewskiego (1996), (traktowany jako jedna z opcji osi horyzontalnej czasu); „podstawą doświadczeniową” jest percepowany wzrokowo świat (niebo i ziemia) a zatem oglądowność, tj. obecnie („tu i teraz”) postrzegany przez nas świat i to, co było przed postrzeganym przez nas światem,
- nieprzystawność linearnego porządku znaków referujących oba stany (obiektywny świat oraz świat cieni) w piktogramie jako całości treściowej, przy przyjęciu oglądowności jako podstawy wyrażania kategorialnego znaczenia,
- negację stanu aktualnego (obiektywnego) percepowanego wzrokowo, tj. założenie nieistnienia jego w odniesieniu do punktu początkowego na linii horyzontalnej CZASU,
- opozycyjność znakowa, tj. opozycyjność znaków ikonicznych referujących te same stany (niebo, ziemia, wszechświat) opartą na antonimii znakowej między tym, co postrzegalne (niebo, ziemia) i tym, co jest tylko wyobrażalne (cienie).

Charakterystyczne dla piktogramu (1) jest to, że relacja uprzedniości (w wariancie: odległa przeszłość, początek rachuby czasu); a zatem chronologia monolinearna (= w skali całego świata) budowana jest od relacji równoczesności, mającej tutaj dwa odniesienia:

1) podstawę oglądowności i 2) odniesienie antropocentryczne.

Syntaktyka znaków piktograficznych w odniesieniu do całości treściowej piktogramu pozwala na następującą wstępną definicję relacji uprzedniości w PN w wariancie: retrogresja czasu czyli chronologia monolinearna, rozumiana także jako „początek rachuby czasu”:

Definicja:

- 1.1. Relację uprzedniości wyraża negacja istnienia znaków zbioru (2) na początku osi horyzontalnej czasu, tj. negacja istnienia świata percepowanego wzrokowo na początku porządku horyzontalnego czasu.
- 1.2. Retrogresję czasową wyraża brak relacji równoczesności pomiędzy dwoma stanami (dwoma zbiorami znaków): (2) — światem realnym, konkretnym, i (1) — światem cieni.
Wobec wyrażenia braku relacji równoczesności istnienia tych dwóch stanów (tj. znaki negacji zamieszczone pomiędzy nimi), można przyjąć, że jeden z tych stanów był stanem wcześniejszym (uprzednim).
- 1.3. Porządek linearny znaków zbioru (2) oraz znaków zbioru (1) nie jest *równoznaczny* z chronologicznym porządkiem (w rozumieniu ontologicznym, a zatem z „podstawą doświadczeniową”) tych dwóch zbiorów znaków.

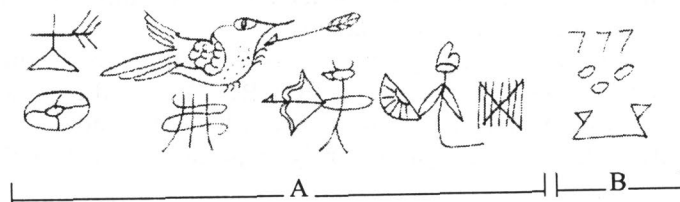
Retrogresja czasowa w piktografii Naxi sięga stanu *niebytu* świata obecnie postrzeganego. Ta relacja czasowa referowana jest do płaszczyzny mitycznej, tj. do świata cieni.

Poprzez negację przedstawionych „późniejszych” zdarzeń (zaistnienia ziemi i nieba) ustalona zostaje relacja *uprzedniości*. Jest to jakby prze-

rzucenie pomostu między światem obecnie widzianym, a światem wyobrażeń/przeświadczeń.

Definiowanie pojęcia uprzedniości poprzez wyrażenie *nierównoczesności* tych dwóch stanów, tj. przez *negację* świata postrzeganego aktualnie („tu i teraz”) na początku osi horyzontalnej (w układzie linearnym) przemawia za przyjęciem hipotezy, że oglądowość, zmysłowy ogląd stanowił dla sposobu wyrażania relacji czasowych w piktografii Naxi czynnik decydujący.

Relację uprzedniości/następstwa ilustruje także piktogram (2). W odróżnieniu jednak od piktogramu (1), relacja czasowa wyrażona jest tutaj piktograficznie *zgodnie* z chronologicznym uporządkowaniem zdarzeń, zatem porządek linearny poszczególnych znaków jest równoznaczny z porządkiem chronologicznym zdarzeń:

Piktogram 2

Znaczenie piktogramu: „*Pewnego poranka przyleciał gołąb do ogrodu. Tsunhenbubeimin siedziała przy warsztacie tkackim, do ogrodu wszedł Zotsunian (legendarny przodek Naxi). Kobieta podała mu szydło, ten użył go jako strzały i strzelił do ptaka godząc go w pierś. Ten spadł, a oni mieli dużo pokarmu*”.

„Podstawą doświadczeniową” dla wyrażenia relacji uprzedniości/następstwa dwóch zdarzeń (czynności) jest tutaj doświadczenie RUCHU. Jest nim przemieszczanie się tego samego obiektu. Relacja czasowa uprzedniości/następstwa budowana jest według schematu *essywno-latywnego* (tutaj: statusu *ablatywno-adlatywnego*). Status *latywny* pozwala tutaj na limitacyjne potraktowanie pojęcia czasowego w kategoriach sekwencji *PODRÓŻY* („od — poprzez — do”).

Relacja następstwa identyfikowana może być jako status przestrzenny *adlativus*. Możliwa jest parafraza: „Ptak został trafiony strzałą”.

Znaki piktograficzne, które wchodzą w korelację ze sobą, są dla wyrażenia relacji następstwa zdarzeń (czynności) nieprzestawne. Ich linearnie uporządkowanie jest relewantne, tj. ich porządek jest zgodny (motywowany) z następstwem wydarzeń. Tę relację czasową „uprzedniości/następstwa” pa-

rafrazować może formuła:

stan rzeczy () jest wcześniejszy od stanu rzeczy ().

(szydło w ręce kobiety i szydło w kołczanie jako strzała) (szydła-strzały godzące w ptaka)

Definicja 2: Relacja czasowa uprzedniości/następstwa budowana jest na zasadzie opozycyjności statusu przestrzennego tego samego znaku ikoniznego, (tutaj: szydła-strzały), por. jeszcze raz piktogram (2). Zmiana statusu przestrzennego (essivus — ablativus — adlativus) tego samego znaku ikoniznego (=obiektu) jest jednoznaczna ze zmianą relacji temporalnej.

Zmiana w obrębie statusu latywnego (ablativus — adlativus) jest identyfikowana jako relacja czasowa uprzedniość/następstwo. Cechą relewantną znaku piktograficznego jest tutaj cecha RUCHU i kierunku RUCHU. Jest to ruch ukierunkowany o statusie *adlativus*.

Dla tak zdefiniowanej piktograficznie relacji uprzedniość/następstwo możemy przyjąć formułę tzw. sekwencji PODROŻY (cf. Maciejewski 1997) „od — przez — do”. Możliwa jest parafraza: „Kobieta podała mężczyźnie szydło (=ablativus), ten użył je jako strzały (=perlativus) i strzelił do ptaka (=adlativus)”.

Relacja następstwa

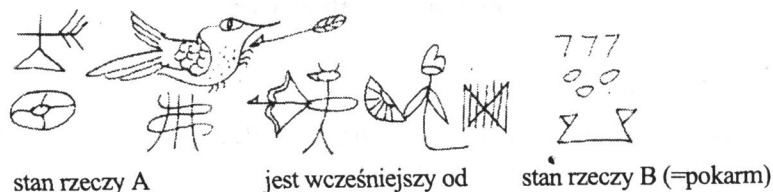
Dla określenia relacji czasowej następstwa w piktogramie (2) jako całości treściowej można przyjąć horyzontalny porządek następujących po sobie wydarzeń.

„Podstawą doświadczeniową” dla piktogramu (2) jako całości sytuacyjnej mogą być momenty początkowe (A) i momenty końcowe (B) zdarzeń. Wydarzenie końcowe, znaki zbioru (B) w znaczeniu — „pojawienie się dużej ilości pokarmu”, pozostaje w relacji następstwa do tego, co wydarzyło się w odcinku czasu „tego poranka”. Na osi horyzontalnej znaki zbioru (A) są linearyzowane jednym wspólnym znakiem/determinantem temporalnym o znaczeniu „tego poranka” i stanowią moment początkowy narracji piktogramu. Możliwa parafraza brzmi: „Tego poranka został zastrzelony ptak”. Zbiór (A) znaków przedstawia koincydencję kilku zdarzeń w krótkim odcinku czasu.

Relacja następstwa może być zatem referowana do punktu czasu (determinant temporalny = poranek), tj. do całości wydarzenia tego poranka, (= rama czasowa). Możliwa jest też parafraza: „po zestrzeleniu ptaka tego poranka było dużo pokarmu” lub „po zastrzeleniu ptaka oni mieli dużo pokarmu”.

Dla interpretacji relacji uprzedniości/następstwa można przyjąć „czas inessywny” oraz traktować go jako rodzaj lokatywnej pra-formy temporalnej. Relacja następstwa może być wyrażona według schematu:

essivus 1 (czas inessywny) — essivus 2, gdzie stan rzeczy A jest wcześniejszy od stanu rzeczy B tj. gdzie czas „inessywny” stanowi uprzedniość. piktogram (2):

Ten rodzaj uprzedniości/następstwa ma miejsce w parafrazie: „Po zestrzeleniu ptaka oni mieli dużą ilość pokarmu”. Z ontologicznego punktu widzenia ta forma relacji uprzedniości /następstwa jest charakterystyczna dla zależności czasowo-przyczynowo-skutkowej (skutek= pojawienie się pokarmu).

Definicja 2.1.: Dwa zbiory znaków występujące na osi horyzontalnej piktogramu wyrażają relację czasową uprzedniości/następstwa. Zbiór (A) znaków jest przy tym determinowany znakiem temporalnym, umieszczonym na początku osi horyzontalnej.

Porządek linearny zbioru (A) znaków oraz zbioru (B) znaków jest **równoznaczny** z chronologicznym porządkiem (w rozumieniu ontologicznym, zgodnie z „podstawą doświadczeniową”) dwóch stanów rzeczy. Zbiór (B) stanowi czasowe następstwo zgodnie z chronologicznym uporządkowaniem zdarzeń.

Relacja równoczesności I

Piktogram 3

Definicja 3: Korelacja przynajmniej dwóch znaków ikonicznych z identycznym determinantem RUCHU (wskaźnikiem RUCHU i kierunku RUCHU, np. falującą linią), może wyrażać w systemie pisma piktograficznego Naxi relację równoczesności.

Relacja równoczesności wyraża się tutaj w zachowaniu identyczności statusu przestrzennego przynajmniej dwóch znaków (lub ich kombinacji): identyczność układu linearnego determinantu RUCHU (linia falująca, tj. głos)(=ablativus) i źródła emisji głosu (usta, dziób); (=essivus).

Relacja czasowa — równoczesność — może być identyfikowana jako korelacja dwóch identycznych dla danych piktogramów statusów przestrzennych:

$$\text{essivus}_1 - \text{ablativus}_1 = \text{essivus}_2 - \text{ablativus}_2$$

Relacja równoczesności II

Inne sformułowanie relacji równoczesności dotyczy koincydencji kilku zdarzeń w bardzo krótkim odcinku czasu.

Ilustruje to zbiór (A) znaków w piktogramie (2):

Relacja równoczesności, zgodna z ogólnym schematem zdania „gdy, a to b”, która orzeka, że dwa lub więcej znajdujących się w tej relacji zdarzeń zaczęły się i skończyły w tym samym czasie (momencie), wystąpiła w piktogramie (2). Parafrazą może być zdanie: (W czasie) tego poranka...”

„Podstawą doświadczeniową” dla relacji równoczesności stanowią wydarzenia w obrębie bardzo krótkiego odcinka czasu, tzn. że wydarzenia te mają wspólne odniesienie czasowe do znaku temporalnego w danym piktogramie (np. znak dla „ten poranek”). Dla tego zbioru (A) znaków w piktogramie (2) możemy przyjąć sformułowanie relacji równoczesności „odniesionej” do jednego wspólnego znaku temporalnego, znajdującego się na początku osi horyzontalnej CZASU (tj. układu linearnego znaków w piktogramie (2)).

Definicja 4: Korelacja kilku znaków ikonicznych z jednym wspólnym determinantem CZASU (np. wskaźnikiem określonego krótkiego odcinka czasu) może wyrażać w piktografii Naxi relację równoczesności dla tych znaków. Układ linearny tych znaków, tj. ich status przestrzenny, może w piktogramie ulegać zmianie.

Definicja 4.1.: Relacja równoczesności może być wyrażona przy pomocy (jednego) determinatora temporalnego, który jest znakiem linearyzującym pojęcie czasu dla dwóch lub więcej znaków ikonicznych.

Determinant temporalny, wyrażający punkt na linii czasu (np. tego poranka) wyznacza czas inessywny (=ramę czasową) dla danego zbioru znaków ikonicznych w ich układzie linearnym.

Relacja czasowa identyfikowana jako czas inessywny referuje status przestrzenny essivus jako identyczny dla danego zbioru znaków piktograficznych z wykluczeniem znaków z cechą statusu latywnego (tj. RUCHU).

Stan rzeczy e_1 jest równoczesny ze stanem rzeczy e_2 , e_3 .

e_1
(ptak)

e_2
(mężczyzna)

e_3
(kobieta)

Czas inessywny „być w działaniu”, a zatem jednocześnie status przestrzenny *essivus* przyjmujemy dla:

- znaku kobiety z szydłem w ręku, możliwa parafraza: „kobieta jest/była przy krosnach”, „kobieta tkła przy pomocy szydła”, „kobieta zajmowała się tkaniem”, „kobieta trzymała w ręce szydło”, itp.
- znaku ptaka, możliwa parafraza: „ptak siedział/usiadł na ogrodzeniu ogrodu”,
- znaku mężczyzny, możliwe są parafrazy; „mężczyzna trzymał strzelbę” oraz „mężczyzna trzymał szydło-strzałę”,
- kombinacji znaków: determinant ten — wykładnik deiktyczny, znak poranka, znak słońca jako wspólnego znaku linearyzującego, możliwa parafraza: „tego poranka”
- znaku niemimetycznego dla „przodek”, „stary”, „dawny”.

Można tutaj mówić o rodzaju lokatywnej pra-formy czasowej jaką np. Stefański (1990) proponuje dla rekonstrukcji przedindoeuropejskiego *perfektum*.

W nawiązaniu do Maciejewskiego (1996) określać możemy ten piktogram jako wyrażenie czasu inessywnego: „być w działaniu”.

W narracji piktogramu (2) możemy widzieć precyzyjne przedstawienie *sekwencji* lub *koincydencji* wydarzeń (czy może tylko jednego wydarzenia?).

II. Podstawowe cechy kategoryalne CZASU

Przestrzenność — status przestrzenny (spacjalny) czasu

Na jednolitość kategorii czasu i kategorii przestrzeni zwraca się uwagę zarówno w literaturze filozoficznej jak i językoznawczej (I. Kant w: Höffe 1995: 78; Brugmann 1904: 11; Kronasser 1952: 117)

Zagadnienie kategorii czasu jest w literaturze filozoficznej i lingwistycznej rozpatrywane najczęściej łącznie w powiązaniu z kategorią przestrzeni. Jak podkreśla ostatnio Maciejewski (1996: 118) „obydwa pojęcia są sobie

bliskie w sensie wzajemnej przekładalności, czas definiujemy w terminach przestrzennych i na odwrót". Powszechne wydaje się też przekonanie o pierwotności pojęć przestrzennych w stosunku do pojęć czasowych.

Kronasser (1952: 158) zauważa, że w wyobrażeniach świata ludów przestrzeń i czas są zupełnie identyczne, ponieważ w praktyce życia codziennego nie ma zdarzeń/ doświadczeń przestrzeni bez czasu ani też doświadczenia czasu bez przestrzeni: wszystkie zewnętrzne wrażenia mają raczej cechę jednolitej czasoprzestrzeni („Raum-Zeitlichkeit”).

Brugmann (1904: 11) stwierdza w odniesieniu do języków indoeuropejskich, że np. deiktyczność zaimków ten/tamten prymarnie odnosi się do tego, co jest w sensie przestrzennym i czasowym bliżej lub dalej leżące i przyjmuje, że chodzi tutaj o „dwa przestrzenne wzgl. czasowe wyobrażenia, które często są nie oddzielnie percepowane”².

Badany tutaj piktograficzny system pisma języka Naxi daje jednoznaczną odpowiedź: jest to percepcja łączna obu pojęć — CZASU i PRZESTRZENI. O **percepcji łącznej czasu i przestrzeni** w piktografii Naxi świadczy również **identyczność znaków** dość często stosowana w piktogramach Naxi.

Każda z relacji czasowych w piktografii Naxi budowana jest przy pomocy dwóch wielkości: 1. znaków (mimetycznych i niemimetycznych), 2. położenia tych znaków względem siebie, tj. ich statusów przestrzennych.

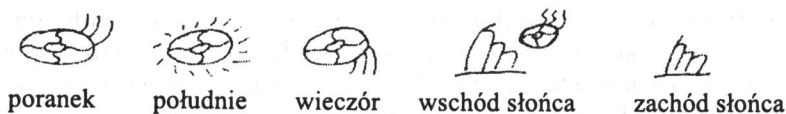
Relacje czasowe są wyrażane w piktografii Naxi przez syntaktykę znaków. Przez syntaktykę znaków ikonicznych rozumiemy tutaj przede wszystkim układ linearny (= przestrzenny i czasowy), w którym znak zyskuje różne znaczenia w zależności od swego miejsca w tym układzie, tj. w stosunku do innych znaków. Inaczej mówiąc, znaczenie czasowe znaku zależy nie tylko od jego wyglądu (reprezentacji i asocjacji z RUCHEM) lecz również od miejsca w konkretnym układzie linearnym, tj. od jego statusów przestrzennych. Przykładem takiego układu przestrzenno-czasowego jest piktogram (2), w którym znak (tutaj: szydło-strzała) w zależności od swego miejsca na osi horyzontalnej może oznaczać relację uprzedniości lub relację równoczesności.

Jest to zatem relatywizowanie znaczenia czasowego do układu linearnego przynajmniej dwóch znaków ikonicznych.

Przypomnijmy tutaj analizowany piktogram (2): Poszczególne statusy przestrzenne znaku szydła-strzały odpowiadają (są przekładalne) relacjom czasowym uprzedniości i następstwa (wzgl. równoczesności) w porządku horyzontalnym; jest on determinowany kierunkiem szydła-strzały. Wyrażają przy tym także cechę limitacyjności.

Podstawowe cechy kategoryjne CZASU — horyzontalność, przestrzenność, limitacyjność — możemy potwierdzić w piktogramach dotyczących m. in: orientacji w skali doby oraz orientacji w skali roku.

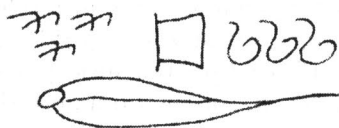
²Tłumaczenie — M.G.

Piktogram 4

Kategoryzacja czasu jest wyrażana tutaj na osi horyzontalnej, poszczególne odcinki, sekwencje czasu sygnalizowane są poprzez:

- opozycję statusu przestrzennego determinantu RUCHU (kreski, linii falującej),
- opozycję znakową determinantów a także znaków ikonicznych, które można zinterpretować jako pojęcia linearyzujące. Znaki te dają się przełożyć na pojęcia linearyzujące w języku naturalnym, jakimi są np. poranek, południe, wschód i zachód słońca.

Znaczenie: *Koniec okresu zimy, początek lata*

Piktogram 5

Horyzontalny porządek CZASU a także limitacyjne i przestrzenne traktowanie czasu stwierdzić możemy w odniesieniu do orientacji w skali roku, por. piktogram (5)

Linearyzującym znakiem niemimetycznym, tj. determinantem jest tutaj znak „bramy”, „przejścia”, oddzielający dwa znaki piktograficzne. Znak ten jest (jego inne znaczenia to „dzielić”; „oddzielać”) wykładnikiem granicy czasu, podobnie jak znak negacji w piktogramie (1). Jest to interpretacja oparta również na hipotezie o „podstawie doświadczeniowej”. Jest nią tutaj nadejście pory deszczu.

Piktogram (5) wyraża ściśle określony czas, a dokładniej mówiąc, dwa określone odcinki czasu, które przedstawione są przy pomocy takich samych znaków ikonicznych jak obiekty przestrzenne. W porządku linearnym (na osi horyzontalnej) znak „bramy” będący metaforycznym odniesieniem do „oddzielać, przechodzić” — (oznaczenie granicy) — jest wykładnikiem limitacyjnego pojmowania czasu.

Podsumowanie

W badaniach dotyczących kategoryzacji świata na ogół dyskutowane są dwa punkty widzenia: 1) w jakim stopniu w poszczególnych społeczeństwach tworzono i porządkowano jednostki czasu według oglądowo dostrzegalnych właściwości zjawisk otaczających, 2) w jakim stopniu pojęcia (jednostki) te stanowiły już wynik poznawczej, intelektualnej refleksji.

Mimo, że powyższa analiza ma charakter wstępny, możliwe wydaje się ustalenie dla piktografii Naxi kilku uogólniających sformułowań.

1. Dla systemu pisma piktograficznego języka Naxi należy przyjąć przede wszystkim *ogładowość* jako podstawę wyrażania pojęcia CZASU. Definiowanie znaczenia czasowego w piktogramie dokonuje się prymarnie 1) przez asocjację różnych zjawisk, przez analogie zewnętrzne, 2) przez korelację z innymi znakami (stanami, zjawiskami) dostrzeganymi zmysłowo a następnie 3) przez dalsze skojarzenia (konotacje). „Podstawa doświadczeniowa”, zmysłowy ogląd są czynnikami decydującymi dla wyrażenia relacji czasowych.
2. Badane piktogramy dają w przybliżeniu odpowiedź na pytanie o sposób pojmowania czasu przez społeczność Naxi. Cechy kategorialne CZASU sygnalizowane są przy pomocy a) określonego układu linearnego znaków ikonicznych, b) przez determinanty RUCHU.

Do postawienia hipotezy o pewnym stopniu intelektualizacji wyrażania CZASU w systemie pisma piktograficznego języka Naxi uprawnia m. in. znaczenie piktogramu (1). Piktogram ten daje podstawę do stwierdzenia kilku pojęć abstrakcyjnych, m. in. pojęcia o ukierunkowanym pojmowaniu czasu.

Jest to definiowanie relacji czasowej uprzedniości, tutaj w jej wariancie chronologii monolinearnej (tj. od powstania po dziś) poprzez negację innych wydarzeń istotnych dla chronologii czasu, które nastąpić musiały i które trwają.

Czy można wysunąć hipotezę, że system piktograficzny NAXI może mieć funkcję reprezentatywną, dorównującą funkcji reprezentatywnej języka?

Wstępne badania wydają się uprawniać przyjęcie takiej tezy.

Piktografia Naxi może pełnić funkcję języka, ponieważ ma dwa zasadnicze komponenty systemu językowego, mianowicie słownik (= znaki, piktogramy) i składnię (=syntaktykę znaków).

Znak ikoniczny uzupełniony determinantami, które np. sygnalizują RUCH, kierunek RUCHU, a więc cechy przestrzenne (spacjalne), dzięki syntaktyce znakowej może być transformowany na znak językowy. Tym samym ma możliwość dorównania funkcji reprezentatywnej języka.

W kręgu kulturowym Naxi piktogramy miały charakter reprezentatywny — semantyczny i symboliczny. Treści semantyczne i symboliczne tych piktogramów były dla społeczności Naxi czymś istotnym i doniosłym (i takimi są jeszcze dzisiaj). Badacz tej piktografii może wysnuć z tego wnioski o słuszności poglądu, który w mnemotechnicznym, piktograficznym systemie

pisma (tutaj: języka Naxi) widzi system reprezentujący, semantyczny, tj. dorównujący funkcji reprezentatywnej języka.

Czy piktogramy Naxi oznaczały w sposób jednoznaczny stany pozajęzykowej rzeczywistości? Rekonstrukcja relacji czasowych w piktografii Naxi wymaga szerszego kontekstu kulturowego. Omawiając stosunek znaku ikoniznego do pozajęzykowej rzeczywistości, analiza wchodzi w zakres semantyki funkcjonalnej tych znaków.

Summary

This paper is an attempt at presenting some problems concerning the TIME aspect in the pictographic scripts of the Naxi (Nakhi), a Tibeto-Burmese-language-speaking minority of Yunnan, China. The complexity of the TIME category problem and problems with its interpretation due to the mnemonic character of the pictographic writing system are the reason why the analysis has to focus on the following issues: representation of the signs, sign system syntax and establish a notation of TIME categorization by the use of the visual method. As far as the issue of the TIME category is concerned, the interestment focuses on the temporal meaning of pictographic characters.

The present analysis concerns temporal direction included in the Naxi pictography within the basic TIME pattern: anteriority — simultaneity — posteriority and a preliminary arrangement of the basic categorical features of TIME: linearity, limitation and spatiality.

Hypothetical pictographic definitions of the TIME status are formulated according to the verified interpretation of chosen pictograms (cf. Rock 1962, 1965; Schubert 1949, Fu 1981; Wang 1996) and in relation to contemporary semiotic conceptions.

Although preliminary in character, the analysis allows certain conclusions: visual perception is the basis for TIME notions in the pictographic system of the Naxi language. Definitions of temporal notions in pictograms are performed primarily by: 1) association with various other states and events (external analogy), 2) correlation with other signs or states and events perceived by the senses, and then 3) further association (connotation). „The basis of experience” (both one's own experience and social experience, cf. Maciejewski 1996) and visual perception through the senses are the decisive factors in expressing temporal relations in the analysed pictography. The analysed pictograms give an approximate answer to the question about the way of comprehending time by the Naxi society. TIME categorial features are indicated by a specific linear arrangement of mimetic signs and by the determinant of motion.

Preliminary research seems to entitle us to assume a thesis that the pictographic system of the Naxi may have a representative function analogous to the representative function of any language. The Naxi pictograms may serve as a language, because the script has two fundamental elements of a language system: vocabulary (signs, pictograms) and syntax (linear system, linear opposition of signs).

In the Naxi culture, pictograms were of the representative character — semantic and symbolic and were (and still are) essential to the Naxi. A researcher of this pictography may come to the conclusion that mnemonic, pictographic writing system is of semantic character, i.e. it parallels the representative function of the language system.

Do the Naxi pictograms describe explicitly the states of extralinguistic reality? The reconstruction of temporal relations in the Naxi pictography requires a wider cultural context. The discussion of the relation between mimetic signs and the extralinguistic reality pertains to the functional semantics of these signs.

Bibliografia

- Brugmann Karl. 1904. *Lieferung 3. Lehre von den Satzgebilden und Sach- und Wörterverzeichnis*. Str. XXII, 623–774. Leipzig: Trübner.
- Eco Umberto. 1994. *Lector in fabula. Współdziałanie w interpretacji tekstów narracyjnych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Fu Maoji. 1981. A study on Naxi manuscript „White bat's search for sacred books”, vol. I. *Naxizu tukua wenzi „bai bianfu qu jingji” yanjiu*. CAAAL Monograph Series No. 6. Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies.
- Gaca Maciej. 1997. *Literatura piktograficzna Naxi (Chiny Południowe)*. Stęszew: IIEOS.
- Gombrich Erich. 1972. *Art und illusion. A study in the psychology of pictorial representation*. Princeton, N.Y: Princeton Univ. Press.
- He Jiren, Jiang Zhuyi. 1985. *Naxizu jianzhi* (Opis języka Naxi). Beijing: Minzu chubanshe.
- Höffe Orfried. 1995. *Immanuel Kant*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN.
- Jakobson Roman, Halle Morris. 1964. *Podstawy języka*. Wrocław: Ossolineum.
- Kant Immanuel. 1984. *Krytyka praktycznego rozumu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kronasser Heinz. 1952. *Handbuch der Semasiologie*. Heidelberg. Carl Winter Universitätsverlag.
- Maciejewski Witold. 1983. *Podstawy polsko-szwedzkiej kontrastywnej lingwistyki tekstu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Maciejewski Witold. 1996. *O przestrzeni w języku: studium typologiczne z językiem polskim w centrum*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Majewicz Alfred F.. 1989. *Języki świata i ich klasyfikowanie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mayenowa Maria R.. 1974. *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Okoń Waldemar. 1988. *Sztuka i narracja*, Acta Universitatis Wratislaviensis no 751, Historia Sztuki I. Wrocław. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Prunner Gernot. 1967. „Die Schriften der nicht-chinesischen Völker Chinas”. *Studium Generale XX*, H. 8, 480–520.

- Rock Joseph Francis Charles. 1962. *Nakhi-English Encyclopedic Dictionary in 2 vol.* Serie Orientale Roma, XXVIII, Roma: ISMEO.
- Rock Joseph Francis Charles. 1965. Na-khi Manuscripts, *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland*, Band VII, I. Wiesbaden: F. Steiner.
- Schubert Johannes. 1949. „Na-khi-Piktographie. Notizen über eine wenig beachtete Bilderschrift. Buch und Papier”. *Buchkundliche und Papiergeschichtliche Arbeiten*. Hans K. Bockowitz zum 68 Geburtstag. Leipzig: O. Harrasowitz. 351–85.
- Stefański Witold. 1990. Z zagadnień składni przedindoeuropejskiej. W: J. Pogonowski, T. Zgółka. *Struktura logiczna rozumowań lingwistycznych*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Wallis Mieczysław. 1983. *Sztuki i znaki. Pisma semiotyczne*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Wang Chao-Ying. 1996. *Tonpa moji. Tompa Characters. Living Hieroglyphics*. Tokyo: Maru-sha.

MAREK RUSZKOWSKI
Kielce

Opozycja: wypowiedzenie pojedyncze — wypowiedzenie złożone w modelu składni tradycyjnej

Zasady definiowania wypowiedzeń odwołują się do rozmaitych cech jednostek definiowanych, można więc wyróżnić kryteria logiczne, psychologiczne, „reistyczne”, formalnogramatyczne, fonologiczne, ortograficzne (Saloni, Świdziński 1985: 31–36). Zastosowanie odmiennych kryteriów w odniesieniu do tego samego tworu syntaktycznego może prowadzić do uzyskania rozbieżnych wyników. Nawet definicja „ortograficzna”, zgodnie z którą wypowiedzenie to ciąg wyrazów rozpoczynający się wielką literą, a zakończony kropką, znakiem ekwiwalentnym lub kombinacją tych znaków, budzi zastrzeżenia. Wypowiedzenie:

Przyszedeł prof. Kowalski.

nie kończy się na pierwszej kropce, tylko na drugiej (Bobrowski 1998: 233). Z kolei tzw. zawiadomienia, czyli konstrukcje niewerbalne niedopuszczające wprowadzenia orzeczenia czasownikowego, nie mogą, zgodnie z normami interpunkcyjnymi, kończyć się kropką. Są to rozmaite tytuły, podtytuły, napisy informacyjne itp.:

Lalka (tytuł powieści Prusa)

Instytut Filologii Polskiej (napis na budynku)

Sok jabłkowy (napis na opakowaniu).

Przyjmuję, że wypowiedzenie to jednostka, która może stanowić minimalny tekst. Za zdanie natomiast uważam strukturę, która zawiera czasownik (w formie osobowej lub nieosobowej) pełniący funkcję orzeczenia.

Tradycyjne podziały konstrukcji syntaktycznych opierają się przede wszystkim na dychotomicznych opozycjach: wypowiedzenie pojedyncze — wypowiedzenie złożone, wypowiedzenie werbalne — wypowiedzenie niewerbalne, zdanie rozwinięte — zdanie nierozwinięte, parataksa — hipotaksa. Dopiero w ich obrębie wyróżnia się węższe klasy jednostek składniowych.

Najbardziej zasadnicze rozróżnienie sprawia, że klasyczny opis składni rozpada się na dwa działy: 1. składnię wypowiedzi pojedynczych, 2. składnię wypowiedzi złożonych. W działach tych stosowany jest odmienny aparat pojęciowy, chociaż w analizie wypowiedzi podrzędnie złożonych wykorzystuje się terminologię składniową wypowiedzenia pojedynczego (np.: przydawka — zdanie podrzędne przydawkowe, dopełnienie — zdanie podrzędne dopełnieniowe, okolicznik — zdanie podrzędne okolicznikowe). Oby typom konstrukcji przypisuje się odmienne właściwości gramatyczne, toteż oddzielnie się je klasyfikuje (np. Kallas 1974, Walczak 1969, 1991). Analizowane rodzaje struktur syntaktycznych są czasem badane odrębnie w odniesieniu do poszczególnych języków (np. Bartula 1992, Polański 1967).

Odróżnienie wypowiedzi pojedynczych od wypowiedzi złożonych opiera się na klasycznym sprawdzianie polegającym na liczeniu orzeczeń — jeśli występują co najmniej dwa orzeczenia, jest to konstrukcja złożona. Jednak orzeczenie może być elidowane, a wówczas nie zawsze wiadomo, na jakich zasadach oprzeć jego interpolację.

A. Krasnowolski do złożonych zaliczał wypowiedzenia:

Przykra rzecz udawać, zwłaszcza z przyjaciółmi.

Tysiące myśli, niby tysiące ptaków, przeleciało mu nagle przez głowę.

Lepszy jeden wódz głupi, niż mądrych dziesięciu.

Uważał, że są to tzw. zdania ściągnięte, czyli takie połączenia kilku zdań pojedynczych współrzędnych, że „wyrazy wspólne użyte są tylko raz, a wyrazy różne połączone są za pomocą właściwych spójników współrzędnych lub przysłówków” (Krasnowolski 1898: 78). „Zdanie ściągnięte” jest pojęciem pośrednim spotykanym w gramatyce polskiej jeszcze na początku XX wieku (Podracki 1982: 193).

Rozpatrzmy przykłady:

Róża przyjechała się wydać za mąż. (Jakubczak 1987: 29);

Wybierała się nawet do gabinetu dentystycznego, poprosić lekarza, aby przez wzgląd na młodość Cechny zwalniał ją wcześniej. (P. Gojawczyńska, *Dziewczęta z Nowolipek*, Warszawa 1987, s. 166);

Pani Trusia nie miała już sił iść za nią. (W. Perzyński, *Raz w życiu*, Kraków–Wrocław 1986, s. 235).

Wypowiedzenia te sprawiają wrażenie, jakby pominięto w nich spójnik „by” („aby”): *Róża przyjechała, by się wydać za mąż. Wybierała się nawet do gabinetu dentystycznego, by poprosić lekarza, aby przez wzgląd na młodość Cechny zwalniał ją wcześniej. Pani Trusia nie miała już sił, by iść za nią.* Mimo że wstawimy spójnik, a nie orzeczenie, otrzymamy konstrukcje złożone z dwóch lub trzech (przykład drugi) zdań składowych. Ponieważ spójników tych nie ma w strukturze analizowanych wypowiedzi, są to albo konstrukcje pojedyncze z okolicznikiem celu (*przyjechała — się wydać*) lub osobliwą przydawką bezokolicznikową (*sił — iść*), albo złożone z dwóch zdań składowych (*wybierała się — poprosić* (okolicznik celu)). R. Grzegorzewska zdania omawianego typu, np.:

Przyjechałem zwiedzić Kraków.

Przybyłem na wieś odpocząć.

Siadł pisać.

Położył się spać.

zalicza do konstrukcji z pogranicza pojedynczych i złożonych (Grzegorzczkova 1996: 84).

Wątpliwości interpretacyjne wiążą się często ze sposobem wyodrębniania orzeczeń. S. Jodłowski zdania:

Bilety sprzedaje i kasuje kierowca.

Kierowca sprzedaje i kasuje bilety. (Jodłowski 1977: 72)

uważa za pojedyncze, ponieważ — jego zdaniem — mamy tu do czynienia z jednym kompleksem predykacyjnym. Połączenie *sprzedaje i kasuje* autor „Podstaw polskiej składni” uznaje za orzeczenie szeregowie. Natomiast zdanie:

Kierowca sprzedaje bilety i kasuje je.

traktuje jako złożone.

Podobne stanowisko zajmuje A. Nagórko, która zdania:

Górale wyrabiają i sprzedają ser z owczego mleka.

uważa za pojedyncze, co motywuje wspólnotą podmiotu i dopełnienia (*górale wyrabiają ser, górale sprzedają ser*) (Nagórko 1996: 204–5). Zgodnie z interpretacją Z. Klemensiewicza cytowane przykłady są zdaniami złożonymi (podobnie Grzegorzczkova 1996: 91), na co wskazuje wspomniany sprawdzian polegający na liczeniu orzeczeń. Jeżeli mamy co najmniej dwa orzeczenia (nawet jeśli jedno z nich podlega elipsie lub elidowane są obydwa), konstrukcję taką uznajemy za wypowiedzenie złożone. Ta prosta zasada formalna może jednak okazać się niewystarczająca, jeżeli mamy do czynienia z orzeczeniami podwojonymi (Bartmiński 1978), zwanymi też „mnożnymi” (Łoś 1904: 49–54), np.:

Chodzę tedy i chodzę. (W. Gombrowicz, *Trans-Atlantyk*, w: *Dzieła*, Kraków–Wrocław 1986, t. 3, s. 92)

Studiowała, studiowała, ale wyszła za mąż i przestała studiować.

Podaj mi wody, podaj! (Bartmiński 1978: 168–9)

Czasem orzeczenie ulega multiplikacji:

Spostrzegł się i, gniewu strasznego Tomasza się lękając, zmiękł jak szmata, a przecie ze strachu jeszcze bardziej pije i tym Piciem na gniew Tomasza się wydaje... a gniewu coraz bardziej się lękając pije i pije i pije. (Gombrowicz, op. cit., s. 55)

Nagle tak Pusto jakoś jakby Nic... jakby niczego nie było... a tylko on tu leży, leży, leży... (Tamże 76)

Jado jado, jado jado, dojechali do lasu. (Bartmiński 1978: 168)

Z formalnego punktu widzenia zdanie *Chodzę tedy i chodzę* jest złożone, jednak semantycznie zawiera tylko jedno orzeczenie, którego podwojenie pełni funkcję ekspresywną. Tak więc orzeczenia tego typu należałoby traktować jako jeden kompleks predykacyjny.

Tzw. orzeczenie szeregowie nie jest pojęciem rozumianym jednoznacznie. S. Bąba i S. Mikołajczak do tego rodzaju orzeczeń zaliczają cztery klasy konstrukcji:

1. czasowniki synonimiczne: *dwoić się i troić; chuchać i dmuchać; płakać i narzekać; płakać i zawodzić; śmiać się i naigrywać; pleść i bajać;*

2. czasowniki skojarzone przeciwieństwem: *ani nie pomóc, ani nie zaszkodzić; ani śmierdzić, ani pachnieć; i chcieć i bać się; ani ziębić, ani grzać; patrzeć a nie widzieć;*

3. czasowniki skojarzone sytuacyjnie: *stać i patrzeć; nie widzieć i nie słyszeć; zjeść i wypić/wypić i zjeść; ogłuchnąć i oślepnąć; biec i krzyczeć; sięść i płakać;*

4. szeregi z pierwszym członem znaczeniowo pustym: *wziąć i wystrzelać; wziąć i umrzeć; wziąć i usiąść* (Bąba, Mikołajczak 1974).

Nie wszystkie wymienione połączenia są stałymi związkami frazeologicznymi (jak czasowniki grupy drugiej), a tylko takie należy uznać za jedno orzeczenie. Przyjrzyjmy się przykładom:

A potem nastąpiło rozstanie z tą Stefą z Woli, płakała i zawodziła, rozdygotana jak galareta (...). To on zaczął się śmiać i naigrywać, że to jest wszystko pic i że Rajzema pewnie zawieźli do szpitala albo wrócił do Siedlec... (Bąba, Mikołajczak 1974: 121)

Połączenia: *płakała i zawodziła, śmiać się i naigrywać* zawierają czasowniki częściowo synonimiczne, które nie są stałymi grupami frazeologicznymi, mogą więc być traktowane jako dwa zdania pojedyncze, a nie jako orzeczenia szeregowie.

Wątpliwości mogą budzić wypowiedzenia z imiesłowowym równoważnikiem zdania. Według Klemensiewicza centrum imiesłowowego równoważnika zdania stanowi imiesłów przysłówkowy (Klemensiewicz 1961: 102; tenże 1981: 149). Również Jodłowski podaje przykłady zawierające wyłącznie imiesłowy nieodmienne (Jodłowski 1977: 202). Inne stanowisko zajmuje P. Bąk, który uważa, że bywają przydawki „równe zdaniom przydawkowym rozwiniętym, czyli przydawkowe równoważniki zdań”. Ilustrację stanowią przykłady z Mickiewicza:

Dzwon ten, w każde południe krzyczący z poddasza, gości i czeladź domu na obiad zaprasza.

Widziałem w botanicznym wileńskim ogrodzie owe sławione drzewa, rosnące na wschodzie i na południu.

Innych grzybów imiona, znane tylko w zajęczym i wilczym języku, od ludzi nie ochrzczone, a jest ich bez liku.

Przytoczone przykłady zgodnie z tradycyjną interpretacją są zdaniami pojedynczymi, według Bąka natomiast — złożonymi (Bąk 1979: 417).

Również H. Wróbel podkreślał, mimo że później przyjął w swoich badaniach inne założenia metodologiczne, iż ograniczenie zakresu imiesłowowych równoważników zdań do konstrukcji z imiesłowem nieodmiennym jest nie do utrzymania: „Jeśli chcemy się doszukiwać różnic w wartości orzekającej jakichkolwiek imiesłowów, należy zacząć od badania struktur, z których da się je wyprowadzić. /.../ Najostrzejsza granica szłaby w poprzek imiesłowów o funkcji rozwijającej, a te ostatnie należałyby do tej samej grupy funkcjonalnej, co imiesłowy nieodmienne” (Wróbel 1974: 111).

Jednak w klasycznej szkolnej interpretacji ośrodkiem imiesłowowego równoważnika zdania jest imiesłów nieodmienny.

Przyjmuje się, że imiesłowy przysłówkowe (głównie współczesne), jeśli nie mają dodatkowych określeń, traktowane są jako okoliczniki w wypowiedzeniu pojedynczym, jeśli zaś są rozwinięte przez chociażby jeden dodatkowy składnik, uważa się je za imiesłowne równoważniki zdań. Zasadę różnicowania imiesłowowych równoważników zdań i okoliczników wyrażonych imiesłowem Klemensiewicz formułuje w sposób następujący: „Bywają wypadki, kiedy swoiste znaczenie leksykalne imiesłowu przysłówkowego, jego wyraźna funkcja okolicznika sposobu, brak zależnych syntaktycznie składników pozwalają uznać w imiesłowie przysłówkowym tylko składnik w obrębie jednego wypowiedzenia, np. *Szedł kulejąc*. — *Patrzył zezując*” (Klemensiewicz 1961: 102). Podobne stanowisko spotykamy w „Encyklopedii języka polskiego” (Pisarkowa 1991: 120).

Jodłowski rozszerza omawianą regułę również na wyrażenia imiesłowne akcesoryjne („zwłaszcza, gdy są krótkie”), które niesłusznie nazywa okolicznikami sposobu:

/.../ włożył się za mną ziewając.

Szedł obok niej milcząc. (Jodłowski 1977: 202)

W podręcznikach szkolnych widać niekonsekwencję — konstrukcje z nierozwiniętymi imiesłowami uprzednimi traktowane są jak imiesłowne równoważniki zdań (np. *Ujrawszy, że zbierają się ciemne chmury, zaczęliśmy płynąć do brzegu.*), podczas gdy konstrukcje z nierozwiniętymi imiesłowami współczesnymi — jak okoliczniki w zdaniu pojedynczym: *Szedł kulejąc. Chłopiec szedł śpiewając.* (Jaworski 1990: 96–7).

Rozróżnienie oparte na dychotomii: imiesłów przysłówkowy rozwinięty dodatkowymi określeniami — imiesłów bez określeń nie wydaje się wystarczającym kryterium do odmiennego traktowania obu typów konstrukcji. Zdaniem A. Furdala, między wypowiedziami:

Lis węsząc ruszył w stronę zagrody.

Lis, węsząc łatwą zdobycz, ruszył w stronę zagrody.

nie ma różnic formalnych. Poza tym imiesłowne równoważniki zdań łączą się ze zdaniem nadrzędnymi bezspójnikowo, a zdania podrzędne, do których należy znaczna część imiesłowowych równoważników zdań, łączą się z nadrzędnymi przede wszystkim za pomocą spójników i zaimków względnych lub pytających. Furdal postuluje więc traktowanie rozwiniętych imiesłowowych równoważników zdań jak okoliczników wchodzących w skład zdania pojedynczego (Furdal 1970).

Według Grzegorzczukowej zdania typu:

Idzie, kulejąc.

Załatwiwszy sprawę, wyszedł.

ukrywają w sobie dwie predykcje i znajdują się „wpół drogi między zdaniem złożonym a rozbudowanym zdaniem pojedynczym”, stanowią pograniczne obydwa typów konstrukcji (Grzegorzczukowa 1996: 82–3).

Opowiadałbym się jednak za traktowaniem każdego imiesłowu przysłówkowego jako imiesłowowego równoważnika zdania. Bez względu na to, czy

jest on rozwinięty czy nie, można go transformować na formę finitywną, stanowi więc ośrodek zdania składowego lub sam jest zdaniem składowym. Za taką interpretacją przemawia też nowa reguła interpunkcyjna, zgodnie z którą każdy imiesłów (rozwinięty i nierozwinięty) oddziela się przecinkiem od sąsiadującego z nim zdania składowego.

W rosyjskiej tradycji syntaktycznej zdania typu:

Думаю, допрос не нужен.

Значит, он не хочет.

Получается, он прав.

zaliczane są na ogół do pojedynczych, w których wystąpił wyraz wtrącony. Rzadziej traktuje się je jako zdania złożone podrzędnie bezspójnikowe (Sestero 1989).

Im bardziej potoczna, spontaniczna odmiana polszczyzny, tym cezura między wypowiedziami pojedynczymi a złożonymi jest płynniejsza. K. Pi-sarkowa podkreśla, że „z powodu braku kryterium interpunkcyjnego granica między niezależnymi zdaniami prostymi a szeregiem parataktycznym takich zdań zaciera się w dłuższym fragmencie wypowiedzi jednego nadawcy” (Pi-sarkowa 1975: 86).

Widać więc, że opozycja między konstrukcjami pojedynczymi a złożonymi jest często nieostra, a klasa zdań pośrednich dość liczna. Oba typy — jak zauważa M. Świdziński — różnią się „stopniem szczegółowości spojrzenia na strukturę opisywanych konstrukcji”. „To, co niepodzielne z punktu widzenia składni zdania złożonego, jest z punktu widzenia zdania pojedynczego konstrukcją”, a „opis zdania pojedynczego koncentruje się na zupełnie innych cechach formalnych opisywanych konstrukcji, niż czyni to składnia zdania złożonego” (Świdziński 1987: 21).

Zdaniem Świdzińskiego, rozdzielenie opisu składniowego na dwa rozłączne działy (składnia wypowiedzenia pojedynczego i składnia wypowiedzenia złożonego) ma słabe uzasadnienie teoretyczne. Podział ten opiera się na przekonaniu, że między obydwooma typami struktur syntaktycznych zachodzi różnica złożoności: jedne są proste (pojedyncze), inne nieproste (złożone). Przekonanie to jest bezpodstawne, ponieważ wypowiedzenie pojedyncze może być znacznie bardziej skomplikowane niż złożone. Prawdziwie złożonymi strukturalnie tworami składniowymi są rozbudowane grupy syntaktyczne. Nie rozumie ich i nie używa ani trzylatek, ani słabo znający dany język cudzoziemiec. „Konstrukcje takie noszą piętno książkowości i są charakterystyczne tylko dla niektórych odmian języka”. Istnieją oczywiście takie typy wypowiedzeń złożonych, których dziecko nie przyswaja, a cudzoziemiec poznaje dopiero na kursie tłumaczy przysięgłych, np. zdania względne z zaimkiem typu *-kolwiek*, zdanie z *nie tyle...*, *ile...*, zdania warunkowe w modusie nierzeczywistym (Świdziński 1987: 29–31; tenże 1988).

Granica między zdaniami pojedynczymi a zdaniami złożonymi została w składni klasycznej przeprowadzona na korzyść tych ostatnich. Istnieje wiele konstrukcji, które zgodnie z analizą powierzchniową są pojedyncze, w składni tradycyjnej zaś złożone — nigdy na odwrót. Wbrew testowi liczenia

orzeczeń wiele wypowiedzeń zawierających tylko jedno orzeczenie interpretuje się jako złożone, dokonując rekonstrukcji (interpolacji) brakującego orzeczenia.

W modelu składni semantycznej jako złożone traktuje się takie konstrukcje, które w swojej strukturze głębokiej mają więcej niż jeden składnik o charakterze zdaniowym, w strukturze powierzchniowej zaś mogą to być zdania pojedyncze. „Istnieją więc zdania złożone, które pod względem struktury treści nie różnią się od zdań prostych (realizując pojedynczy semantyczny model zdania), i zdania proste, które nie różnią się od zdań złożonych (realizując zespoły semantycznych modeli zdania)” (Karolak 1972: 153).

Następujące przykłady są więc realizacjami semantycznego modelu zdania pojedynczego:

Wątpię, czy Piotr był w Paryżu.

Wątpliwe, czy Piotr był w Paryżu.

Nie wierzę, żeby Piotr był w Paryżu.

Nie sądzę, żeby Piotr był w Paryżu.

Niemożliwe, żeby Piotr był w Paryżu.

Dziwię się, że Piotr był w Paryżu.

Dziwne, że Piotr był w Paryżu.

Pod względem strukturalnym są jednak zdaniami złożonymi (Karolak 1972: 154).

Również opozycja: część zdania pojedynczego — odpowiedni typ zdania podrzędnego nie przez wszystkich badaczy jest akceptowana. M. Grochowski wyraża opinię, że "rozdzielenie: okolicznik przyzwolenia — zdanie przyzwolone jest z punktu widzenia semantycznego problemem pozornym, wynika jedynie z tradycyjnych, konwencjonalnych rozróżnień formalnych: część zdania — zdanie, zdanie proste — zdanie złożone" (Grochowski 1976: 226).

Zasadniczą wadą tradycyjnego modelu składni jest mieszanie faktów formalnych i semantycznych, co powoduje między innymi niemożność wyznaczenia wyraźnej granicy między wypowiedzeniami pojedynczymi a złożonymi. Ścisłość i precyzja opisu języka, zwana w teorii gramatyki generatywnej eksplicytnością, jest jednym z wymogów konstruowania dobrej gramatyki, która nie powinna niczego pozostawiać domysłowi interpretatora. Z tego punktu widzenia model klasyczny składni musi budzić zastrzeżenia, które odnoszą się przede wszystkim do płaszczyzny gramatycznej. Jednak ze stylistycznego punktu widzenia podział konstrukcji na proste i złożone jest przydatny, ponieważ oba typy pełnią na ogół odmienne funkcje (np. Litwin 1995). Dlatego też w pracach stylistycznojęzykowych wypowiedzeniom pojedynczym i złożonym poświęca się odrębne rozdziały (np.: Mikołajczak 1983, 1990, Ruszkowski 1997, Wolińska 1987) lub pisze się oddzielne opracowania poświęcone wypowiedzeniom pojedynczym i złożonym (np.: Klimaj 1974, Mikołajczak 1975, Ostrowska 1977, Stankowski 1969, Śliwiński 1977). Podobnie postępuje się w niektórych pracach socjolingwistycznych (np. Kaczorowska 1996).

Wyob్రębnianie wypowiedzeń pojedynczych i złożonych jest głęboko zakorzenione w pracach stylistycznych, co pozwala odwołać się do kontekstu porównawczego. Chodzi tylko o to, by istniejące dowolności interpretacyjne nie podważały wyników badań statystyczno-składniowych, w których dane liczbowe są jednym z istotnych elementów charakterystyki stylistycznej tekstu. Różni badacze mogą przecież tę samą konstrukcję syntaktyczną zaliczyć do wypowiedzeń pojedynczych lub złożonych. Wyjściem z sytuacji byłoby oparcie się na bardziej jednoznacznych kryteriach formalnych, jednak całkowite odejście od semantyki nie wydaje się możliwe, szczególnie przy interpretacji orzeczeń podwojonych i multiplikowanych oraz szeregowych.

Krzyżowanie kryteriów formalnych i semantycznych można, przynajmniej częściowo, usprawiedliwić w dydaktyce szkolnej, mimo że nie powinno być zasadniczego rozdźwięku między nauką teorią składni a treścią i metodami nauczania w szkole. Istnieje jednak — jak pisze M. Jaworski — poważna różnica między celem badań naukowych a zadaniami dydaktyki szkolnej. „Szkolna nauka o języku jest składnikiem kształcenia językowego młodzieży, służy więc nie tylko poznawaniu zjawisk językowych, ale także — i to przede wszystkim — rozwijaniu umiejętności językowych uczniów, wyrabianiu umiejętności w posługiwaniu się językiem jako środkiem porozumiewania się, wyrażania myśli w mowie i piśmie. Ze względu na to nie może się ograniczać do formalnej struktury analizy wypowiedzeń (składnia powierzchniowa), choć taka analiza jest również potrzebna nie tylko ze względów poznawczych, lecz także praktycznych, uczy bowiem poprawnego pod względem formalnym łączenia wyrazów w zdaniach. Nie odpowiada ona jednak w pełni zadaniom kształcenia uczniów, którzy powinni także poznać relacje między konstrukcjami składniowymi a rzeczywistością (składnia semantyczna), jak również między nimi a sytuacją procesu komunikacji językowej (składnia pragmatyczna)” (Jaworski 1991/92: 6–7).

Jak dotychczas pogodzenie stanowiska formalnego z semantycznym nie znalazło zadowalającego rozwiązania zarówno w pracach teoretycznych, jak i w dydaktyce szkolnej, a wybór tylko jednego z nich zawsze niesie ze sobą pewne ograniczenia.

Summary

The opposition of simple versus compound or complex sentence is based on the classic test of counting predicators — if there are at least two predicators then the construction is complex or compound. However, if the predicator can be ellipted then it is not always clear on what grounds its interpolation is to be based. There are doubts concerning also the interpretation of predicators in sequences (*ani nie pomoże, ani nie zaszkodzi; i chciałaby, i boi się*), as well as double and multiple predicators (*gada i gada, śpi, śpi i śpi*) and the treatment of those non-inflected participles which lack any expansions (*Szedł obok niej, milcząc; Patrzyła, zezując*). It is also hard to find an unequivocal answer to the question of whether a participial sentence equivalent can be formed round an inflected participle. A transitional class is constituted also by a combination

of a finite form of the verb and the infinitive (*Siadł pisać. Położył się spać*). Thus the opposition between simple, on the one hand, and compound or complex constructions, on the other, is not that clear-cut, and the class of intermediate sentences is quite numerous. This stems above all from a failure to make clear distinctions between formal and semantic criteria in the traditional model of syntax.

Bibliografia

- Bartmiński J., 1978. Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopieczne, kompozycyjne, zaimkowe, podwójne), w: *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, pod red. T. Skubalanki, Wrocław, s. 159–175.
- Bartula Cz., 1992. Składnia zdania złożonego w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, Kielce.
- Bąba S., Mikołajczak S., 1974. O orzeczeniu szeregowym, „*Poradnik Językowy*”, z. 3, s. 117–128.
- Bak P., 1979. *Gramatyka języka polskiego*, wyd. 3, Warszawa.
- Bobrowski I., 1998. *Gramatyka opisowa języka polskiego (zarys modelu generatywno-transformacyjnego)*, t. 2: Od struktur wyjściowych do tekstu, Kielce.
- Furdal A., 1970. Czy istnieją imiesłowowe równoważniki zdań?, *Zeszyty Naukowe WSP, Językoznawstwo IV*, Opole, s. 335–359.
- Grochowski M., 1976. O strukturze semantycznej przyzwolenia, w: *Semantyka tekstu i języka*, pod red. M.R. Mayenowej, Wrocław, s. 225–237.
- Grzegorzczak R., 1996. *Wykłady z polskiej składni*, Warszawa.
- Jakubczak A., 1987. *Zdania okolicznikowe celu w współczesnej polszczyźnie*, Częstochowa.
- Jaworski M., 1990. *Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy VII szkoły podstawowej*, wyd. 3, Warszawa.
- Jaworski M., 1991/92. Nauczanie składni w szkole podstawowej, „*Język Polski w Szkole dla klas IV–VIII*”, z. 6, s. 5–15.
- Jodłowski S., 1977. *Podstawy polskiej składni*, wyd. 2, Warszawa.
- Kaczorowska H., 1996. Udział wypowiedzi pojedynczych i złożonych w tekstach pisanych uczniów klas VII szkół miejskich i wiejskich województwa kieleckiego, „*Kieleckie Studia Filologiczne*”, t. 10, s. 71–76.
- Kallas K., 1974. Formalnogramatyczna klasyfikacja zdań pojedynczych dzisiejszej polszczyzny pisanej, Warszawa–Poznań.
- Karolak S., 1972. *Zagadnienia składni ogólnej*, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1961. *Zarys składni polskiej*, wyd. 3, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1981. *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*, wyd. 10, Warszawa.
- Klimaj Z., 1974. Zdania złożone w powieściach Stanisława Przybyszewskiego, „*Roczniki Humanistyczne KUL*”, t. 22, z. 5, s. 23–41.
- Krasnowolski A., 1898. *Składnia języka polskiego (mniejsza)*, Warszawa.
- Litwin J., 1995. Funkcje wypowiedzi pojedynczych i złożonych w reportażu, w: *O stylu poezji i prozy. Funkcje, kategorie, struktury*, pod red. T. Ampel, Rzeszów, s. 161–182.
- Łoś J., 1904. *Składnia*, cz. 2, Kraków.

- Mikołajczak S., 1975. Wypowiedzenia pojedyncze w twórczości prozatorskiej Bolesława Prusa, „Studia Polonistyczne”, t. 4, s. 75–86.
- Mikołajczak S., 1983. Składnia wybranych utworów Bolesława Prusa i Stefana Żeromskiego, Poznań.
- Mikołajczak S., 1990. Składnia tekstów naukowych. Dyscypliny humanistyczne, Poznań.
- Nagórko A., 1996. Zarys gramatyki polskiej, Warszawa.
- Ostrowska E., 1977. Z zagadnień języka poezji współczesnej. Funkcja zdania pojedynczego, w: Z zagadnień języka artystycznego, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, z. 54, s. 153–170.
- Pisarkowa K., 1975. Składnia rozmowy telefonicznej, Wrocław.
- Pisarkowa K., 1991. hasło: Imiesłowowy równoważnik zdania podrzędnego, w: Encyklopedia języka polskiego, pod red. S. Urbańczyka, Wrocław, s. 120.
- Podracki J., 1982. Koncepcje składniowe w gramatykach języka polskiego (Od O. Kopczyńskiego do Z. Klemensiewicza), Warszawa.
- Polański K., 1967. Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim, Wrocław.
- Ruszkowski M., 1997. Główne tendencje syntaktyczne w polskiej prozie artystycznej dwudziestolecia międzywojennego, Kielce.
- Saloni Z., Świdziński M., 1985. Składnia współczesnego języka polskiego, wyd. 2, Warszawa.
- Sendero B., 1989. Русские конструкции типа „Думаю, дапрос не нужен” — простое или сложное предложение (в сопоставлении с польским языком), w: Problemy składni porównawczej, pod red. M. Bobrana, Rzeszów, s. 129–132.
- Stankowski K., 1969. Zdania pojedyncze w języku poezji K.I. Gałczyńskiego, „Roczniki Humanistyczne KUL”, t. 17, z. 4, s. 31–44.
- Śliwiński W., 1977. Udział zdania pojedynczego w języku pisanym współczesnej polszczyzny, w: Z zagadnień języka artystycznego, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, z. 54, s. 335–365.
- Świdziński M., 1987. Formalny opis składniowy polskich zdań o składniku zdaniowym, Warszawa.
- Świdziński M., 1988. Opis polskich zdań złożonych w gramatyce szkolnej — analiza aparatu pojęciowego, „Polono-Slavica Varsoviensia”, t. 4: Studia nad językiem polskim, Warszawa, s. 71–86.
- Walczak G., 1969. Próba klasyfikacji zdań złożonych w języku polskim, „Prace Filologiczne” XIX, s. 155–164.
- Walczak G., 1991. Klasyfikacja zdań złożonych w języku polskim, „Prace Filologiczne” 35, s. 291–400.
- Wolińska O., 1987. Język XIX-wiecznych wiadomości prasowych, Katowice.
- Wróbel H., 1974. Uwagi o funkcji składniowej imiesłowów we współczesnym języku polskim, w: O predykcji, pod red. A. Orzechowskiej, R. Laskowskiego, Wrocław, s. 103–111.

JAN KIDA
Rzeszów

Kategorie gramatyczne a nowoczesne koncepcje kształcenia językowego

1. Wprowadzenie

Kształcenie języka ucznia stanowi podstawowy składnik edukacji polonistycznej i jedno z głównych założeń systemu oświatowego. Język polski jako wielofunkcyjny przedmiot nauczania ma doniosłe znaczenie dla wielostronnego rozwoju umysłowego, kulturalnego, psychicznego, emocjonalnego i społecznego ucznia. Jego centralna pozycja wśród innych przedmiotów nauki szkolnej wynika z pełnionych przezeń funkcji: komunikatywnej, poznawczej, ekspresywnej, impresywnej, ogólnokulturowej, patriotycznej, wychowawczej, estetycznej i kilku innych (fatycznej, poetyckiej czy metalingwistycznej).

Nauczany język ojczysty w szkole w kraju i za granicą — w diasporze odznacza się szczególnymi walorami ideowo-wychowawczymi, ponieważ wprowadza ucznia w świat literatury pięknej, kultury i tradycji narodowej, doskonali język jako sprawne narzędzie przekazywania myśli i ludzkiego działania. W związku z tym efektywne kształcenie mowy dzieci i młodzieży jest podstawowym obowiązkiem, jaki musi spełnić nowoczesna szkoła polska.

Artykuł niniejszy ujmuje w sposób syntetyczny kategorie gramatyczne w aspekcie morfologicznym, semantycznym, funkcjonalnym, stylistycznym, omawiane w pracach stricte naukowych, popularnonaukowych, w podręcznikach akademickich, w podręcznikach szkolnych przeznaczonych dla poszczególnych klas, a wprowadzanych obligatoryjnie przez programy języka polskiego. Zgodnie z nowoczesnymi tendencjami edukacji polonistycznej ukazuje nadto częściowo funkcje stylistyczne kategorii gramatycznych w tekstach literatury pięknej.

2. Kategorie gramatyczne w języku polskim

Prace naukowe z dziedziny językoznawstwa wyróżniają kategorie gramatyczne, słowotwórcze i składniowe. Pełne ich omówienie można znaleźć w podręcznikach słowotwórstwa, fleksji i składni.

System gramatyczny języka to zespół reguł syntaktycznych i morfologicznych. Kategorie gramatyczne stanowią regularne wykładniki formalne wyrażane w sposób regularny i konieczny w danym języku.

Kategorie słowotwórcze — wyrażane formalnie bez konieczności i regularności — są pojęciami wyrażanymi w sposób morfologiczny, tzn. przy użyciu morfemów (afiksów). Morfologia jako dział nauki o języku opisuje budowę wyrazów i reguły ich odmiany. Inna definicja określa morfologię jako gramatykę wyrazu — opis wewnętrzny struktury wyrazu, w przeciwieństwie do składni rozumianej jako opis zewnętrznych funkcji wyrazu — relacji, w jakie wchodzi on z innymi wyrazami w ramach wypowiedzenia.¹

Działem morfologii jest **morfonologia**, która jako dyscyplina naukowa bada wykorzystanie środków fonologicznych w systemie morfologicznym danego języka. Morfonologia dzieli się na paradygmatykę morfonologiczną, czyli teorię alternacji (wymianę samogłoskową i spółgłoskową) i syntagmatykę morfonologiczną, która określa dopuszczalne w danym języku struktury morfemów².

Fleksja zajmuje się morfemami gramatycznymi wyrazów, tj. tematami fleksyjnymi, a przede wszystkim końcówkami fleksyjnymi, które nie zmieniają znaczenia wyrazów, a tylko wskazują na funkcję, jaką wyraz pełni w zdaniu, a więc na jego funkcję składniową, którą pełnią również końcówki osobowe czasowników informujące o tym, kto wykonuje czynność i kto o niej mówi. Końcówki przypadkowe i osobowe w komunikacji językowej, w budowaniu zdań spełniają funkcje gramatyczne. Fleksja jako nauka o odmianie wyrazów (leksemów), o rodzajach końcówek i ich funkcjonowaniu w zdaniu łączy się ściśle ze składnią, która opisuje zewnętrzne funkcje wyrazu — relacje, w jakie wchodzi on w obrębie wypowiedzenia z innymi wyrazami. Wyraz — obok zdania — jest ważną jednostką językową służącą informacji za pomocą środków językowych, natomiast słownik jest zbiorem leksemów, magazynem materiału językowego potrzebnego do konstruowania wypowiedzi językowych. Części mowy uważane są w językoznawstwie za najogólniejsze klasy funkcjonalne leksemów. Polska lingwistyka ogólna wyróżnia następujące kategorie morfemów: fleksyjne i morfologiczne.

Paradygmat fleksyjny leksemu to zbiór form fleksyjnych leksemu, tzw. flektomów przysługujących danemu leksemowi wraz z przypisywaną każdemu flektomowi formą tekstową.³

¹ Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia. Pod redakcją Renaty Grzegorzycowej, Romana Łaskowskiego, Henryka Wróbla. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 1998, s. 27.

² Tamże, s. 87.

³ Tamże, s. 145.

Deklinacją nazywamy odmianę opartą na morfologicznej kategorii przypadka, a odpowiednie paradygmaty fleksyjne określamy jako paradygmaty deklinacyjne.

Deklinacja właściwa jest rzeczownikom, liczebnikom, przymiotnikom, zaimkom oraz deklinowanym formom imiesłowowym (niefinitywnym), zwanym inaczej imiennymi formami czasownika.

Fleksję opartą na kategorii czasu, trybu oraz osoby nazywamy koniugacją, a paradygmat fleksyjny ukonstytuowany przez te kategorie morfologiczne określa się jako paradygmat koniugacyjny. Koniugacja jest typem fleksji przysługującym czasownikom oraz predykatywowi.⁴

Istnieją również kategorie pojęciowe wyrażane składniowo, inaczej składniowe środki językowe, np. spójniki, które służą do wyrażania relacji między zdarzeniami zawartymi w wypowiedzi, ustalają związki przyczynowo-skutkowe, celowe i czasowe.

W nauczaniu języka polskiego od klasy IV szkoły podstawowej program wprowadza obligatoryjnie zapoznanie uczniów z poszczególnymi kategoriami gramatycznymi. Ponieważ nauczanie ma charakter koncentryczny (spiralny), wiedza uczniów jest systematycznie powtarzana, pogłębianą i utrwalaną na kolejnych wyższych poziomach nauki szkolnej.

System fleksyjny polszczyzny zbudowany jest w oparciu o następujące kategorie morfologiczne:

- a) imienne — rodzaj gramatyczny, przypadek, liczba;
- b) werbalne (predykatowe) obejmujące: czas, aspekt, tryb, stronę, osobę.⁵

3. Gramatyczne kategorie imienne

Rodzaj

We współczesnym języku polskim nominalna (imienna) kategoria rodzaju ma wyłącznie charakter syntaktyczny i jest kategorią morfologiczną, właściwą wszystkim odimiennym częściom mowy, chociaż istnieją pewne różnice. Należy podkreślić, że rodzaj gramatyczny rzeczowników jest kategorią gramatyczną niezależną pod względem syntaktycznym. Każdy bowiem rzeczownik ma cechę rodzaju, ale przez niego nie odmienia się. Dla pozostałych części mowy rodzaj jest kategorią fleksyjną, która sygnalizuje podrzędność składniową względem nadrzędnego rzeczownika.

W nauczaniu szkolnym uczniowie napotykają pewne trudności w rozumieniu i rozróżnianiu rodzaju gramatycznego i naturalnego. Zgodność między nimi odnosi się jedynie do pewnej grupy rzeczowników osobowych nazywających istoty żywe, obdarzone płcią, natomiast w nazwach gatunkowych zwierząt ma zazwyczaj charakter niezależny od rodzaju naturalnego.

W niektórych badanych przeze mnie dawniejszych pracach naukowych, podręcznikach akademickich, w podręcznikach do nauczania języka pol-

⁴ Tamże, s. 149.

⁵ Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, s. 151.

skiego oraz w programach szkolnych wyróżnia się w liczbie pojedynczej rzeczowników rodzaj męski, żeński i nijaki, a w liczbie mnogiej męskoosobowy i niemęskoosobowy (wcześniej żeńskorzeczowy). W dydaktyce języka na poziomie szkoły podstawowej — zgodnie z aktualnie obowiązującym programem — wprowadza się te kategorie gramatyczne rodzaju.

Nowsze prace językoznawcze wyróżniają główne klasy rodzajowe rzeczowników:

1. rzeczowniki męskoosobowe (student, poeta),
2. rzeczowniki męskożywotne (nieosobowe), np. pies,
3. rzeczowniki męskonieżywotne (las, stół),
4. rzeczowniki nijakie (dno, pole),
5. rzeczowniki żeńskie (praca, żona, pani).⁶

Rodzaj niemęskoosobowy mają rzeczowniki ekspresywne typu „brudasy”, „chłopaki”. Odchylenia od ustabilizowanego gramatycznie stanu wykazują rzeczowniki dwurodzajowe typu „sierota”.

W języku polskim wyróżnia się nadto dwa typy obejmujące *singularia tantum* i *pluralia tantum*. *Singularia tantum* to rzeczowniki pozbawione form liczby mnogiej. Ich brak jest umotywowany semantycznie, gdyż rzeczowniki tego rodzaju oznaczają pojęcia niepoliczalne (niekwantyfikowalne), np. substancje („żelazo”, „woda”, „złoto”), pojęcia oderwane, tzw. nazwy abstrakcyjne („złość”, „wilgoć”). Rzeczowniki zbiorowe (*nomina collectiva*) mimo pluralnego znaczenia należą do *singulariów tantum*.⁷

Nazwę *pluralia tantum* mają rzeczowniki używane tylko w liczbie mnogiej: „nożyce”, „drzwi”, „sanie”, „wrota”, „dzieje”, „urodziny”, „chrzciny”, „ogłędziny”, „zaręczyny”, „dożynki”, „aspiracje”, „militaria”, „usta”, a także nazwy miejscowe (toponimy), np. „Szamotuły”. Lingwiści wyróżniają osobowe *pluralia tantum* (państwo) i nieosobowe *pluralia tantum* (spodnie, nożyce). Ta kategoria rzeczowników nie ma rodzaju męskoosobowego. Dostarcza dobrej sposobności do uświadamiania sobie konwencjonalnego charakteru rodzaju gramatycznego.⁸

Przymiotniki, liczebniki, a także czasowniki w czasie przeszłym i trybie przypuszczającym odmieniają się przez rodzaj, który jest dla nich kategorią fleksyjną, determinowaną przez nadrzędny rzeczownik: „panowie przyjechali”, „panie przyjechały”.

Liczba

Liczba jest drugą kategorią fleksyjną, która przy rzeczowniku ma wartość semantyczną, ponieważ informuje o pojedynczości lub mnogości obiektów, oraz fleksyjną. Oznacza to, że rzeczowniki przeważnie odmieniają się przez tę kategorię. Współczesny język polski wyróżnia dwie kategorie liczby: pojedynczą i mnogą. Nie odmieniają się w nim przez liczbę wszystkie *pluralia*

⁶ Tamże, s. 210.

⁷ Encyklopedia językoznawstwa ogólnego. Pod redakcją Kazimierza Polańskiego. Wrocław 1993, s. 485.

⁸ W. Doroszewski: Podstawy gramatyki polskiej. Cz. I. Warszawa 1963, s. 200.

tantum, które oznaczają pojedyncze przedmioty, oraz inne typy semantyczne, jak: nazwy abstrakcyjne w rodzaju: „chodzenie”, „tworzenie” (rzeczowniki dewerbalne); nazwy materiałowe („sól”, „woda”); nazwy zbiorowe (nomina collectiva): „młodzież”, „ptactwo”, „sitowie”, gdyż nie posiadają liczby mnogiej.

Podobnie ma się rzecz z zaimkami rzeczownikowymi: *ja, ty, ktoś*, które należą do singularia tantum, a *my, wy* do pluralia tantum.

Liczba przy rzeczowniku ma niemal wyłącznie charakter semantyczny i ograniczony zakres. Jest kategorią fleksyjną dla przymiotników, zaimków przymiotnych i czasowników o funkcji wyłącznie syntaktycznej, sygnalizując podrzędność składniową tych wyrazów względem nadrzędnego rzeczownika.

Przypadek

Przypadek jest trzecią imienną kategorią gramatyczną o funkcji w zasadzie syntaktycznej przysługującej wyłącznie imiennym częściom mowy, tj. rzeczownikom, przymiotnikom, zaimkom, liczebnikom oraz imiesłowom przymiotnikowym czynnym i biernym czasownikom.

W języku polskim mamy zatem cztery typy paradygmatów deklinacyjnych: rzeczownikowy, zaimkowy, przymiotnikowy i liczebnikowy.

Polszczyzna posiada siedem wartości kategorii przypadku maksymalnie uzależnionych od kontekstu. Jedne wyrazy odznaczają się dużym zróżnicowaniem form, natomiast w innych występują formy identyczne zwane synkretyzmem. Przypadki narzędnika, miejscownika i wołacza pełnią określone funkcje semantyczne.

Istnieje również kategoria **intensywności cechy** przysługująca części przymiotników i przysłówków, które nazywają cechą dopuszczającą uintensywnienie: słaby → słabszy; słabo → słabiej. Jest to kategoria z pogranicza słowotwórstwa i fleksji.

Na wyższym poziomie nauczania w klasach licealnych istnieje możliwość ukazywania młodzieży podczas językowej analizy tekstów nie tylko funkcji gramatycznych, semantycznych kategorii rodzaju liczby i przypadku, lecz również stylistycznych. Fleksyjne formy, które wchodzą w zakres morfologicznych środków stylistycznych, mogą być istotnym elementem stylu artystycznego.

Gramatykę stylistyczną języka tworzy zbiór reguł obejmujący akomodację systemu gramatycznego do potrzeb wszelkich procesów stylowych, zachodzących w tekstach języka.

Z punktu widzenia stylistyki formy przypadkowe mogą okazać się ważnym składnikiem stylu w utworach literackich, gdzie obok form męskosobowych typu „chłopi”, „panowie”, „snobi”, „świadkowie”, „wojownicy” pojawiają się świadomie przez pisarzy stosowane formy rzeczowe: „chłopy”, „dziady”, „snoby”, „świadki”, „wojownicy” itp. W stosowaniu form rzeczowych chodzi o wyzyskanie ich zabarwienia uczuciowego w danym utworze beletrystycznym bądź też w języku mówionym. Używane w odniesieniu do

osób rodzaju męskiego mają one zwykle emocjonalne zabarwienie ujemne lub wzmacniają negatywną wartość znaczeniową wyrazu.⁹

Charakterystycznymi przykładami użycia tych form w dziełach literatury pięknej mogą być następujące wyrazy: „*Ambasadorzy zagranicznych rządów...*”, „*Na stołach dookoła siedziały chłopcy...*” (Mickiewicz), „...słowa symbole, *świadki* dawnych udręczeń...” (Żeromski), „*A najdzielniej biją króle, a najczęściej giną chłopcy*” (Konopnicka).

Formy rzeczowe były elementami żywej mowy w XVIII wieku, a pisarze tego okresu wprowadzali je do literatury w celach stylistycznych. Dopiero w XIX stuleciu formy te nabierały ujemnego znaczenia (konotacja pejoratywna). U twórców XIX i XX wieku mogą one występować jako elementy archaiczne.

Stylistyczną wartość wykazuje również dawny narzędnik liczby mnogiej rzeczowników męskich zakończonych na -y, -i oraz nijakich¹⁰. Autorzy stosują go w celu archaizacji lub jako formę w stylu podniosłym, często też dla rymu w poezji. Oto przykłady użycia tej właśnie formy dla celów stylizacyjnych:

„*Dym burymi kłęby walił w izbę ...[serce] się szarpało i biło ślepymi ciosy*” (Żeromski: „*Popioły*” I). „*Dawnymi czasy Niechcicowie żyli mniej więcej tak, jak żyją wszyscy po dworach na wsi*” (Dąbrowska „*Noce i dzień*” I). „*Płynie Nike spod Wiednia skrzydły husarskimi*” (Lechoń „*Niki*”).

4. Kategorie werbalne

Kategorie werbalne (predykatowe) systemu fleksyjnego obejmują: osobę, czas, tryb, stronę i aspekt.

Osoba

Kategoria osoby wyrażana za pomocą morfemów fleksyjnych czasownika lub predykatywu nieczasownikowego nie jest jednak kategorią gramatyczną charakteryzującą zdarzenie jako całość, lecz odnosi się do syntaktycznie wyróżnionego uczestnika zdarzenia.

Imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe mają znaczenie leksykalne tożsame z odpowiednimi formami osobowymi czasownika, różnią się jednak od nich zasadniczo swoją powierzchniowo-syntaktyczną funkcją.

Formy osobowe zawsze spełniają funkcję predykatywną, czyli członu konstatywnego zdania, natomiast imiesłowy przymiotnikowe (o funkcji przymiotnika) występują w wypowiedzeniu w członie zależnym grupy imiennej. Imiesłowy przysłówkowe pełnią funkcję członu wyrażenia zdaniowego, niekiedy bliskiego funkcji pewnych typów przysłówków.

⁹T. Skubalanka: *Fleksja a język pisarza*. W: *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci profesora Szymczaka*. Warszawa 1988, s. 363–371; *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*. Pod red. T. Skubalanki. Wrocław 1988. Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego. Lublin 1994. O stylu poetyckimi innymi stylach języka. Lublin 1995, s. 129–136.

¹⁰H. Kurkowska, S. Skorupka. *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa 1959, s. 35–37.

Dodać należy, że forma liczby jest wspólna klasie czasowników i innym częściom mowy. Liczba jest zasadniczo pojęciem pozaczasownikowym, ponieważ nie jest cechą samego czasownika.

Czas

Czas jako kategoria gramatyczna służy aktualizacji wypowiedzi, tj. uytuowania pewnego zdarzenia, o którym jest mowa w czasie w stosunku do momentu aktu mowy, związana silnie w polszczyźnie z kategorią aspektu. Obejmuje zdarzenie kompleksowo jako całość bądź kursywnie, tzn. w jego przebiegu.

W języku polskim istnieją trzy główne wartości kategorii czasu: teraźniejszy, przyszły i przeszły, wskazujące na równoczesność, uprzedniość oraz następcość zdarzenia względem chwili, w której się o nim mówi. Wyrażają one więc stosunek chwili mówienia do chwili odbywania się czynności.

Czas teraźniejszy prymarnie oznacza akcję współczesną punktowi czasowego odniesienia tekstu, czyli momentowi mówienia. Formy czasu teraźniejszego mogą mieć znaczenie ogólne, niejako ponadczasowe w wypowiedziach o charakterze przysłów, aforyzmów czy sentencji, np. „tonący brzytwy się chwyta”, „sprzyja nam rok, gdy wilgotny kwiecień”, „cztery mile lasu jadę bez popasu”. Formy czasu teraźniejszego bywają też używane w opowiadaniu o czynnościach minionych, co nadaje akcji opowiadania pewną żywość. Czas teraźniejszy ogarnia czynność aktualną, nieaktualną, habitualną lub omnitemporalną (Jestem istotą ludzką)¹¹. Może też być zastosowany do wyrażenia czynności mających się dopiero odbyć, np. „Odlatuję jutro o szóstej rano do Rzymu”.

Gramatyczny czas przeszły jako nacechowany oznacza akcje wcześniejsze od momentu mówienia zarówno aktualne związane z konkretnym momentem czasowym w przeszłości, jak i nieaktualne, habitualne (zwyczajowe). Oznacza więc akcje wykonywane w przeszłości.

Czas nieprzeszły prymarnie występuje w znaczeniu czasu przyszłego aktualnego, np. „Nasi sportowcy zakwalifikują się do mistrzostw Europy”.

Tryby

Tryby stanowią kategorię gramatyczną przekazującą informację o ustosunkowaniu się nadawcy wypowiedzi do zdarzenia, o którym mówi. Tę informację obecną w każdym wypowiedzeniu nazywa się najogólniej modalnością, której morfologicznym środkiem wyrażania jest kategoria trybu. W języku polskim tryb służy wyrażeniu dwu modalności (zdarzenia): *deontycznej* i *epistemicznej*. Modalność deontyczna (wolitywna) sygnalizuje akcję pożądaną. Funkcję morfologicznego wskaźnika modalności deontycznej spełnia tryb rozkazujący. Leksykalnymi środkami jej wyrażania są np. wyrazy: *musi, można, wolno, trzeba*, a także partykuły: *niech, oby, bodaj*.

¹¹ Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, s. 178.

Tryb rozkazujący (imperatywny) nacechowany ze względu na modalność deontyczną służy wyrażaniu intencji mówiącego (nadawcy) w aktach mowy: *mówiący — słuchacz — dyrektywa*. Standardowym znaczeniem trybu rozkazującego jest funkcja dyrektywna. Jeżeli mówiący żąda wykonania czynności i formułuje odpowiedni rozkaz, to stosuje tryb rozkazujący.

Językoznawcy wprowadzili pojęcie dyrektywy pozytywnej: rozkaz, życzenie, prośba, aby zostały one spełnione, oraz dyrektywy negatywnej: zakaz, nakaz, rada, życzenie, prośba, których nie należy wykonywać.

Modalność *epistemiczna* (prawdziwościowa) sygnalizuje stopień przekonania mówiącego o prawdziwości wygłaszanego przez niego zdania. Wskaźnikiem tej modalności jest tryb przypuszczający, a środkami leksykalnymi wyrazy typu: *chyba, może, zapewne, z pewnością, wątpię*, które oznaczają sytuacje hipotetyczne. Mówiący jedynie informuje o możliwości zaistnienia danej sytuacji¹².

Nienacechowanym (neutralnym) członem opozycji morfologicznych jest tryb oznajmujący, używany w podstawowej funkcji w zdaniach asertorycznych, stwierdzających istnienie sytuacji pozajęzykowych. Treść w trybie oznajmującym nie jest od niczego uzależniona, stanowi ona tylko bezpośredni przedmiot orzekania.

Aspekt

Aspekt jest kategorią czasownikową o wartości semantycznej, informującej czy czynność zostaje ujęta całościowo wraz z jej zakończeniem, czy też ujęta w przebiegu. Czasownik polski pod względem aspektu jest scharakteryzowany jako dokonany (*przeczytać*) bądź niedokonany (*czytać*). Aspekt jest jednocześnie kategorią słowotwórczą, ponieważ jedną z głównych funkcji prefiksów derywujących czasowniki jest wprowadzenie aspektu dokonanego (*pisać — przepisać, biec — dobiec*). Natomiast morfemy prefiksalne czasowników wprowadzają niedokonalność (*kupić — kupować*)¹³. Aspekt jest fleksyjną kategorią tylko dla części leksemów czasownikowych o znaczeniu czynnościowym lub procesualnym. Czasowniki pozbawione fleksyjnej kategorii aspektu są leksykalnie nacechowane bądź jako czasowniki niedokonane (*imperfectiva tantum*), bądź jako dokonane (*perfectiva tantum*).

Strona

Strona jest kategorią gramatyczną służącą do sygnalizowania różnic dialektu nacechowanej i nienacechowanej (neutralnej). Strona czynna (człon nienacechowany) jest to strona, w której podmiot zdania może rządzić dopełnieniem za pośrednictwem orzeczenia.

W stronie biernej (nacechowanym członie opozycji) role się zmieniają: podmiot staje się dopełnieniem, dopełnienie zaś podmiotem. W języku polskim przekształcanie strony czynnej na bierną jest możliwe tylko w zdaniach, w których orzeczeniem jest czasownik przechodni (tranzytywny).

¹²Tamże, s. 178–182.

¹³R. Grzegorzczkova: Kategorie gramatyczne. W: Encyklopedia kultury polskiej XX w. T. 2. W: Współczesny język polski. Pod red. J. Bartmińskiego. Wrocław 1993, s. 455.

Formy strony zwrotnej oznaczają tożsamość podmiotu i dopełnienia, zawierające morf *się*. Są to konstrukcje składniowe tworzone od niewielkiej grupy czasowników nazywających czynności, które mogą być wykonywane przez agensa na samym sobie. Obiekt tożsamy z agensem zostaje w tych konstrukcjach wyrażony zaimkiem zwrotnym *się*.

W tekstach literackich formy czasownikowe — kategorie strony, trybu, czasu mogą pełnić określone funkcje stylistyczne. Użycie strony czynnej lub biernej jest zależne od sposobu ujęcia tej samej treści. Analiza tekstu ukaże, że strona czynna ukierunkowana jest na wykonawcę czynności, natomiast bierna uwypukla przedmiot czynności. Konstrukcje zdaniowe w stronie czynnej uwydatniają dynamikę akcji lub opisu sytuacji, a w stronie biernej nadają wypowiedzi bardziej obiektywny charakter, raczej statyczny niż dynamiczny. Z tej przyczyny opowiadanie posługuje się czasownikami w stronie czynnej, natomiast opis korzysta z czasowników w stronie biernej i z takich samych imiesłówów jako pochodnych form czasownikowych.¹⁴

Kategoria trybu może mieć w utworze charakter ekspresywny, jeżeli odbiega od schematycznych funkcji trybów. Z nauki o języku uczniowie już szkoły podstawowej wiedzą, że tryb orzekający (oznajmujący) wskazuje na czynność rzeczywistą, tryb rozkazujący wyraża żądanie lub rozkaz, a tryb przypuszczający uwydatnia czynność możliwą lub nierzeczywistą i jest najczęściej stosowany przez autorów w formach grzecznościowych, gdyż w sposób uprzejmy wyraża propozycje, prośby i życzenia. Dla celów stylistycznych ważne znaczenie ma zatem odpowiednie operowanie trybem czasownika. Tryb przypuszczający (warunkowy) służy ujawnieniu postawy mówiącego (nadawcy) względem dziejących się zdarzeń i określa rodzaj wypowiedzi.

Z punktu widzenia stylistyki może mieć również znaczenie stylistyczne kategoria czasu. Zjawisko to można zilustrować na przykładzie fragmentu z „Grażyny” Mickiewicza:

„Zarżały konie, zagrzmiała podkowa,
Trzej to rycerze *jadą* wzdłuż parowa;
Zjechali, *stają*, a pierwszy z rycerzy
Krzyknie i w trąbkę mosiężną *uderzy*”.

W tym poetyckim urywku zostały zastosowane formy czasowników czasu teraźniejszego na oznaczenie wydarzeń przeszłych. Tak użyty czas teraźniejszy nosi bardzo wyraźnie znamiona ekspresji i zwie się z łacińska *praesens historicum*. Jego wykorzystywanie przez pisarzy w tekstach literackich ma ożywić i przybliżyć do czytelnika akcję, która odbywała się w przeszłości. Funkcja ekspresywna czasu teraźniejszego szczególnie uwidacznia się w takiej wypowiedzi, gdzie występuje on na tle licznych form czasu przeszłego. Czasem *praesens historicum* chętnie posługiwała się epika, zwłaszcza dziełnastowieczna.

¹⁴H. Kurkowska, S. Skorupka: op. cit., s. 32–42.

Bywa również i tak, że na określenie czynności już odbytej, której przysługuje czas przeszły, używa się w narracji czasu przyszłego zwanego *futurum historicum*. Właściwy przykład użycia obu tych czasów praesens historicum i futurum historicum znajdziemy w „Ogniem i mieczem” (t. II) H. Sienkiewicza:

„Próżno co tęższe chłopcy *wyciągną* ręce, *zastawią* mu się włóczniami — wnet *mrą*, jakby rażeni gromem...”

W lekturze podstawowej i uzupełniającej (do wyboru) zalecanej przez szkolne programy nauczania języka polskiego rzadko występują formy czasu zaprzeczonego: *robiełem był, żyła była, pisali byli, ukochali byli* itp. Konstrukcje takie najczęściej pojawiają się w językowej stylizacji archaicznej w powieściach historycznych (np. Żeromskiego), w indywidualnej charakterystyce językowej oraz w stylu patetycznym.

Dla odczytania wartości stylistycznej czasownika ważne znaczenie ma jego postać: aspektu dokonalskości i niedokonalskości. Na podstawie wielokrotnie analizowanych w procesie dydaktyczno-wychowawczym tekstów uświadomimy uczniom, że czasowniki niedokonane wyrażają sam przebieg czynności, oddają statycznie stan rzeczy, ukazują czynności ciągle bądź powtarzające się, natomiast czasowniki dokonane, najczęściej formacje prefiksalne, są przez pisarzy stosowane w opisie dynamicznym żywej, zmiennej, posuwającej się naprzód akcji, gdyż oddają jej poszczególne fazy, zmiany, momenty przełomowe.

Określanie funkcji stylistycznych językowych środków fleksyjnych, a także leksykalnych, składniowych czy fonetycznych, w badanych tekstach sprzyja systematycznemu i koncentrycznemu ujmowaniu zjawisk gramatycznych, pogłębianiu wiadomości z zakresu języka i literatury, kształceniu poprawności gramatycznej i kultury językowej ucznia oraz rozwojowi jego naukowego myślenia.

5. Podstawowe założenia dydaktyki języka polskiego

Problematyka kategorii gramatycznych języka polskiego została przedstawiona w sposób zwięzły i niepełny — ze względu na szczupłe ramy szkicu — na podstawie dawniejszych i najnowszych prac z dziedziny lingwistyki.

Badane przeze mnie powojenne programy nauczania języka polskiego i podręczniki szkolne podlegały ustawicznym zmianom na skutek rozwoju i osiąganego dorobku w zakresie językoznawstwa ogólnego, strukturalnego, funkcjonalnego, kognitywnego, stosowanego i komunikacyjnego.

Badania naukowe współczesnego językoznawstwa oraz osiągnięte rezultaty, zmierzające do wzbogacenia wiedzy o języku z zakresu jego budowy i pełnionych przezeń funkcji, znajdują swoje odzwierciedlenie w rozprawach naukowych, ogólnych podręcznikach gramatyki, podręcznikach do nauki o języku przeznaczonych dla poszczególnych klas, w programach nauczania, a także w licznych książkach i artykułach z dziedziny dydaktyki języka.

Dorobek językoznawczy miał i ma nadal znaczący wpływ na zmiany programowe, wymagające stosowania nowych metod i technik nauczania języka polskiego.

Współczesne programy nauczania języka polskiego w szkole podstawowej na plan pierwszy wysuwają kształcenie językowe, ujmując je w dwa działy: ćwiczenia w mówieniu i pisanu oraz nauka o języku. Wprowadzają nadto nowe pojęcia i terminy z dziedziny współczesnego językoznawstwa, a także nawiązują do dorobku teoretycznego i praktycznych osiągnięć glottodydaktyki, która obejmuje szczegółowe metodyki nauczania języków obcych. Na wzór lingwodydaktyki metodyka nauczania języka polskiego zakłada przede wszystkim praktyczne i należyte pod względem poprawności opanowanie języka jako sprawnego narzędzia komunikacji opartej na dobrych wzorach współczesnej standardowej polszczyzny. Dopiero na drugim miejscu umieszcza wiadomości o języku przekazywane uczniom w procesie nauczania. Metodą obserwacji faktów językowych i systematycznie prowadzonych ćwiczeń uczniowie kształcą swój język w aspekcie praktycznym, a jednocześnie pogłębiają teoretyczną wiedzę o budowie języka, kategoriach gramatycznych i słowotwórczych, o jego funkcjach semantycznych i stylistycznych, kształtując refleksyjny stosunek do mowy ojczystej.

Nauczanie języka obejmuje zatem kształcenie kompetencji językowej (competence) i działania językowego (performance). Taka koncepcja kształcenia języka powstała na podłożu językoznawstwa funkcjonalnego i stosowanego. Zdanie (wypowiedzenie) bowiem stanowi podstawową jednostkę mowy, werbalnej komunikacji międzyludzkiej.

Nauka o języku w szkole podstawowej obejmująca takie tradycyjne działy, jak: fonetyka (głosownia), morfologia (słowotwórstwo i fleksja) oraz składnia, do której w dydaktyce języka przywiązuje się szczególną wagę, została poszerzona o elementy innych dyscyplin językoznawczych, tj. frazeologii, leksykologii, semantyki i stylistyki.

Programy języka polskiego dla szkół średnich nie tylko zakładają kontynuację treści programowych szkoły podstawowej, ale również wprowadzają bogatą wiedzę do edukacji polonistycznej z zakresu lingwistyki i metodyki kształcenia językowego. Na podstawie aktualnie obowiązującego programu podają tylko niektóre zagadnienia, pojęcia i terminy, jak: kierunki współczesnego językoznawstwa, różnicowanie języka pod względem społecznym (socjalnym), terytorialnym i stylistycznym, odmiany stylowe polszczyzny, style językowe różnych epok, rodzaje stylizacji, funkcje języka, znak językowy, norma i zwyczaj językowy, kryteria poprawności językowej (gramatycznej), kultura języka, kategorie słownictwa: synonimy, antonimy, homonimy, archaizmy, neologizmy i wiele innych zagadnień z dziedziny językoznawstwa.

Realizacja językowego materiału — określonego w programach — w procesie nauczania powinna mieć charakter różnicowany, polimetodyczny i obejmować także pozostałe składniki edukacji polonistycznej, tzn. kształcenie literackie i kulturalne oraz doskonalenie dłuższych form wypowiedzi ustnych i pisemnych. Systematyczna praca nad doskonaleniem postaci

mówionej i pisanej języka jako środka przekazywania myśli, sprawnego narzędzia komunikacji staje w szkole nauką języka i nauką o języku.

Jak podkreślaliśmy wyżej, dorobek naukowy współczesnego językoznawstwa ma nie tylko znaczny wpływ na kształt programów języka polskiego i podręczników poświęconych kształceniu języka dzieci i młodzieży, lecz także wymaga permanentnego dokształcania nauczycieli w tej dziedzinie. Stałe pogłębianie wiedzy językowej i metodycznej ma istotne znaczenie dla unowocześniania procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Współczesna dydaktyka języka polskiego rozwija się, wzbogaca o nowe doświadczenia i poszukuje nadal nowatorskich, aktywizujących metod kształcenia językowego, by je uczynić atrakcyjnym i skutecznym działaniem pedagogicznym.

Summary

The paper presents nominal and verbal grammatical categories of Polish in view of the most recent results of linguistic research findings. The author analyses grammatical categories taught at schools, focusing on morphological, semantic and stylistic aspects. A lot of attention is devoted to the didactics of Polish with reference to curricula, school handbooks as well as theoretical and practical achievements of glottodidactics, encompassing detailed methodologies of teaching foreign languages.

Against this background the paper formulates the main assumption of contemporary didactics of Polish, the theoretical basis of which is provided undoubtedly by the findings of general, functional, cognitive, applied and communicative linguistics.

On the basis of research one can state that achievements of linguistics have a direct influence on the shape of current curricula, school handbooks and didactics of Polish, taught both in the country and abroad.

Bibliografia

- Bogusławski A. 1973. Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych. W: Zuzanna Topolińska, Maciej Grochowski (red.), *Liczba, ilość, miara*. Wrocław.
- Doroszewski W. 1963. *Podstawy gramatyki polskiej*. Cz. 1. Warszawa.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1993. Pod redakcją Kazimierza Polańskiego. Wrocław.
- Feleszko K. 1980. *Funkcje kategorii liczby w polskiej grupie imiennej*. Wrocław.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego*, 1998. Morfologia. Pod redakcją Renaty Grzegorzczukowej, Romana Łaskowskiego, Henryka Wróbla. Warszawa.
- Grochowski M. 1980. *Pojęcie celu*. *Studia semantyczne*. Wrocław.
- Grzegorzczukowa R. 1993. *Kategorie gramatyczne*. W: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2. W: *Współczesny język polski*. Pod redakcją Jerzego Bartmińskiego. Wrocław.
- Heinz A. *Fleksja a derywacja*. „*Język Polski*”, z. 5.

- Kurkowska H., Skorupka S. 1959. *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa.
- Kuryłowicz J. Zagadnienie klasyfikacji przypadków. „Sprawozdania PAN” XLIX, nr 9.
- Kuryłowicz J. 1968. *O rozwoju kategorii gramatycznych*. Kraków.
- Laskowski R. 1984. *Kategorie morfologiczne*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. T. 2. Morfologia*. Warszawa.
- Mańczak W. 1956. Ile jest rodzajów w języku polskim. „Język Polski” XXXVI.
- Saloni Z. 1976. *Kategoria rodzaju we współczesnym języku polskim*. W: Roman Laskowski (red.), *Kategorie gramatyczne grup imiennych w języku polskim*. Wrocław.
- Skubalanka T. 1988. *Fleksja a język pisarza*. W: *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci profesora Mieczysława Szymczaka*. Warszawa.
- Skubalanka T. 1988, (red.). *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*. Wrocław.
- Skubalanka T. 1994. *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*. Lublin.
- Skubalanka T. 1995. *O stylu poetyckim i innych stylach języka*. Lublin.
- Wierzbicka A. 1967. *O języku dla wszystkich*. Warszawa.

ANDRIJ DANYLENKO
Charków

O wydłużeniu zastępczym w języku polskim*

Zjawisko wydłużenia zastępczego występuje w całym szeregu języków słowiańskich, z wyjątkiem języka dolnołużyckiego na zachodnim kraju Słowiańszczyzny, zespołu bułgarsko-macedońskiego na południe, a także śródkowych i północnych dialektów białoruskich i rosyjskich (zob. dokładny przegląd w Timberlake 1983a). Przy tym język polski wraz z większością języków zachodniosłowiańskich obejmuje tereny jakościowej realizacji takiego wydłużenia, która cechuje również ukraiński i południowo-zachodni obszar języka białoruskiego. Zazwyczaj się zakłada, że w odróżnieniu od „konsekwentnego” rozwoju kontynuantów samogłosek wydłużonych w języku ukraińskim (Kuraszkiewicz 1985: 84–92, 181), np. *кінь* — *коня*, *нуч* — *нечи*, *дєй* — *дєпы* itp., tzn. bez względu na dźwięczność czy bezdźwięczność ostatniej spółgłoski tematycznej,¹ czy w języku górnołużyckim, w którym ścieśnione *ě*, *ó* chociaż trafiają się mniej często, ale też niezależnie od głosek sąsiednich (Rytarowska 1927; Mucke 1891: 39; SSA 1993: 171–174), np. *кѡні* — *коня*, *пѣс* — *пєєс*, *двѡр* — *двора* itp., wydłużenie polskie

*Autor pragnie wyrazić wdzięczność panu Profesorowi Marianowi Kucale (Instytut Języka Polskiego PAN) za krytyczną lekturę pierwszego wariantu tego artykułu. Natomiast luki argumentacji oraz usterki w obecnych rozważaniach pozostają na sumieniu autora.

Artykuł jest bardzo dyskusyjny i wykazuje istotne braki w argumentacji. Publikujemy go ze względu na wagę samej tematyki, obszerną bibliografię i niektóre ciekawe spostrzeżenia. (Przypis Redakcji).

¹Co do osobliwości rozwoju kontynuantów samogłoski *e* przed wygłosowym *s* na terenach południowych Ukrainy, gdzie jakościowa realizacja dokonuje się pod intonacją nowoakutową zob. np. Shevelov 1979: 82 i nn. Można mieć wątpliwość, czy intonacja nowoakutowa, obejmująca również formy pełnogłosowe (np. *бодѣ* < *bordъ), cechowała całe ukraińskie terytorium językowe, ponieważ w dialektach północnych występują odpowiednio *mid/měd/m'ud*, *korivka/korówka/koruówka* (Kondratiuk 1964; Timberlake 1983a: 224–230). Opierając się na danych dialektów ukraińskich i południowo-zachodnich białoruskich, Timberlake (1983b: 296) wywnioskował, że wydłużenie *o*, *e* mogło się pierwotnie dokonywać na terenach ukraińskich niezależnie od głosek sąsiednich i typu intonacji.

mogło się dokonać w wypadkach, w których ostatnia spółgłoska tematu była pierwotnie dźwięczną (Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn 1923: 98; Stieber 1973: 28), np. *ród* — *rodu*, gw. *chléb* — *chleba*, gw. *dziąd* — *dziada*, gw. *kón* — *konia* itp.; w kaszubszczyźnie wymiany te występują oczywiście w szerszym zakresie, bo dotyczą oprócz ogólnopolskich kontynuantów *ó*, *é*, *ā* i *ā* także *ũ*, *ĩ* (Breza, Treder 1981: 27; zob. Topolińska 1964: 15, 19, 40 i nn.).

Zasługuje na uwagę fakt,² że charakter wzdłużenia zastępczego w języku polskim można porównać z rozwojem ścieśnionych *ě*, *ó* w języku górnołużyckim i z ikawizmem ukraińskim (Stieber 1967; Kuraszkiewicz 1985: 181). Koneczna (1934a: 58) nawet powołała się na analogię do wzdłużenia zastępczego *o*, *e* w ukraińskich zgłoskach zamkniętych, aby „ustalić przyczyny i wniknąć lepiej w przebieg samego zjawiska w języku polskim”. Biorąc zaś pod uwagę fakt, że teoria wzdłużenia zastępczego w odniesieniu do materiału ukraińskiego została gruntownie skrytykowana w pracach Kuryłowej (Kuryło 1928; 1932), Shewelowa (Shevelov 1979: 331 i nn.; 1986) i z tego względu się prezentuje jako „czterokrotnie niewiarogodna”: z punktu widzenia filologicznego, geograficznego, chronologicznego i nareszcie typologicznego (Garde 1985: 73; Danylenko 1996), mamy pewne podstawy do zakwestionowania teorii wzdłużenia zastępczego samogłosek polskich i ich ewentualnej „dążności do dyftongizacji” (Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn 1923: 75). Rozważmy zatem w wymienionych aspektach teorię wzdłużenia zastępczego w odniesieniu do języka polskiego, aby zdefiniować w miarę możliwości istotę omawianego zjawiska w odmienny niż dotąd sposób.

Aspekt filologiczny. Zwykle się utrzymuje, że „samogłoski długie lub pochyłone” (? — A.D.) w zabytkach staropolskich oddawano przez podwajanie liter *aa*, *ee*, *oo* itp., a takie przykłady występują jakoby „dość obficie” w zabytkach XIV i XV w., np. w Biblii królowej Zofii (BZ), w niektórych partiach Psalterza floriańskiego (PF), Traktacie Jakuba Parkosza (TP) itp. (Łoś 1888; Cyran 1952). Natomiast Kuraszkiewicz (1985: 182) zauważył, że zarówno w zabytkach staroruskich, jak i w staropolskich rękopisach „zapisy podobne są rzadkie”; zresztą i Stieber (1962: 25; 1973: 71) wyznał ostrożnie, że tradycja podwajania liter nigdy nie była ogólnopolska.

Przyjmując nawet „stosunkowo rzadkie i niekonsekwentne” oznaczanie długości, niektórzy badacze podświadomie rezygnują z tego, aby w sposób możliwie przekonujący wytłumaczyć, dlaczego część omawianych podwojeń nie zgadza się co do pozycji z samogłoskami długimi (dziś pochyłonymi), por. np. pięć wypadków „niezgodnych z długością” w BZ — *рѣкѣ* ‘rękę’,

²Np. w przeciwieństwie do języka słowackiego, gdzie *o* i *e* ulegały wzdłużeniu tylko pod intonacją nowoakutową (np. **kosjě* > *kôš*, gen. pl. **ženě* > *zien*, **nožika* > *nôžka*), i języka czeskiego, gdzie *o* i *e* ulegały pierwotnie wzdłużeniu zarówno pod intonacją nowoakutową (np. **postě* > *půst*, **jezerěko* > *jezírko*), jak i pod inną intonacją, ale przed sonantami i szczelinowymi dźwięcznymi (np. **dômě* > *dům*, **bôgě* > *bůh* vs. **nôšě* > *nos*) (Trávníček 1935: 267–270; Timberlake 1983b: 294–295).

wtōř to chwylyř 'w tę to chwilę', *wtōřsz godzynō* 'w też godzinę', *zayutraa* 'za jutra, z rana', *prōřt* 'pręt' (Klemensiewicz, Lehr-Splawiński, Urbańczyk 1955: 58; Stieber 1973: 58) lub w PF (pisarz pierwszy) — *doostoyno* (cz. *důstojno*), *uboszeli* (w czeskim jest tu krótkość — *ubohý*) (zob. Cyran 1952: 6). Z drugiej zaś strony, twierdząc, że jakoby „długie samogłoski różniły się od krótkich oddawna także jakością” (Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn 1923: 74; Łoś 1922: 80; Dejna 1993: 146–148), badacze nie mogą rozstrzygnąć, dlaczego w tym samym zabytku tę samą głoskę oddawano w dwojaki sposób, tzn. dlaczego „obok podwajania liter” spotyka się już ich kreskowanie (np. w fragmencie ewangelii św. Jana z r. 1516) (Cyran 1952: 16) dla oznaczenia pochylenia odnośnych samogłosek, por. brak podwojeń dla „długich”: *Gnyfkow* (= *Gniewków*) z r. 1343 lub *Gnyewkow* z r. 1455, *gnywacz se* (= *gniewać się*) (PF), *slub* (= *złób*) (BZ) (Baudouin de Courtenay 1870: 78; Stieber 1973: 78), w TP part. praet. act. *byl*, zaimek *czym*, gdzie głoska „*y* *producitur*”, itp. (Cyran 1952: 8; Dunaj 1966: 50 i nn.).

Przy takich zapatrywaniach na istotę wzdlużenia zastępczego nie da się uznać za przekonujące założenie, że „pełnogłoski, odpowiadające polskiemu pochyłonym, mają trzy cechy charakterystyczne: długość, różną jakość i intonację” (Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn 1923: 74; Rospond 1979: 63). W takim razie zaciera się funkcjonalna istota oraz hierarchia tego zespołu cech. Wiadomo bowiem, że cechy tej samej natury fizycznej nie nadają się do jednoczesnego wykorzystania jako segmentalne i supra-segmentalne (Jakobson 1962: 481, 553); oprócz tego każda samogłoska ma swoją jakość fizyczną, która nie może się fonologizować razem z iloczasem, chociaż nie jest wykluczone jej uwypuklenie funkcjonalne w pewnych warunkach systemowych.

Otóż, jeżeli jakość (zweżenie)³ w pisowni rękopisów staropolskich „dość często” towarzyszyła iloczasowi, tj. była traktowana przez odbiorców nie tyle jako cecha artykulacyjno-akustyczna głoski, ale jako cecha fonologiczna, to można przyjąć, że zarówno „ilościowy”, jak i „jakościowy” sposób oddawania odnośnych samogłosek mógł być szczególną „grafizacją” pewnego „wyobrażenia wymawianiowo-słuchowego” (J.N. Baudouin de Courtenay), uwarunkowanego przez to według pewnego systemu fonologicznego. Natomiast pod względem systemowym, w razie sfonologizowania się segmentalnej cechy iloczasu w ogóle **nie mogło** dojść do żadnej interpretacji jakościowej, i odwrotnie — przy sfonologizowaniu się dźwięczności (otwarcia jamy ustnej) **nie mogło** być żadnego podwajania liter (głosek?), jeżeli nie zakładać, że podwajanie koniecznie się kojarzyło z fonemami długimi⁴.

³ Por. jeszcze trzeci rodzaj oddawania dziwnych „ilościowo-jakościowych” głosek za pomocą połączenia liter *uo* (np. *ō* znaczone przez *uo* w PF — gen. pl. *guor, skutkuow, synuow*), które „is certain to stand for *ō* and meant to express its quality midway between *u* and *o*” (Stieber 1973: 78), co, ze względu na wymienione uogólnienie R. Jakobsona, zostaje w sprzeczności z osiągnięciami w zakresie typologii.

⁴ Zasługuje na wzmiankę także fakt, że za pomocą podwajania liter nie zawsze oddawano długość nie tylko w staropolskich rękopisach, lecz i w pierwszym zabytku łżyckim (z r. 1548),

Wzorując się na Baudouinie de Courtenay (1963: 219), w mniemaniu którego nie sposób mówić o „długich” i „krótkich” literach [sic!], chcielibyśmy również zaprzeczyć ilościowemu pojmowaniu „podwajanej litery” jako jednemu z „mitów graficznych” (J. N. Baudouin de Courtenay), ponieważ — przynajmniej z punktu widzenia filologicznego — nic nie stoi na przeszkodzie przypuszczeniu, że dwie jednakowe litery oznaczały nie tyle wydłużenie samogłoski o pewnej jakości ($o \rightarrow \bar{o} \neq „o” \rightarrow „oo”$), ile zapewne **odmienną** (w sensie jakościowym) głoskę na miejscu dawniejszej krótkiej (czy to pierwotnej, czy pochodzącej ze starszego skrócenia pierwotnie długiej).

Aspekt geograficzny. Rozwój i zasięgi stpol. *é*, *â* i *ô* w żaden sposób nie świadczą o fonologicznym wydłużeniu pierwotnie krótkich samogłosek. O ile wiadomo, „artykulacja *é*, mało co wyższa od *e*, występuje na samym pn. wschodzie”; dalszy stopień, według spostrzeżeń Nitscha (zob. Encyklopedia 1915: 261 i nn.), „jest na całej północy, gdzie się przeważnie zbliża do południowo-polskiego otwartego *y*, chyłającego się nie ku *i*, lecz raczej ku *e*, a więc do jakiegoś *y^e*”, np. *b’y^eda*, *śny^ek*, *sy^er* (po linię Inowrocław — Sochaczew — Grójec — Garwolin — Radzyń); w Polsce zaś środkowej i południowej są dwa główne typy — „*é* równe *y*, ale różne od *i*”, np. *xl’yp*, *gryx* (w gwarach Wielkopolski, Małopolski i na Śląsku), i „*é* równe po palatalnych *i*, po niepalatalnych *y*”, a więc *xl’ip* obok *syr* (w gwarach zamkniętych linią Radzyń — Sochaczew — Bydgoszcz — Mogilno — Koniecpol — Kolbuszowa — Leżajsk); oprócz tego por. rozszerzenie *é* do *e* we wszystkich pozycjach (*śnek*, *bzek* itp.) w powiatach łowickim i częściowo skierniewickim oraz w kieleckim i koneckim albo rozszerzenie do *e* po twardych, ale zwężenie w *i* po miękkich spółgłoskach (*śnik*, *bzek*) w powiatach rawskim, opoczyńskim, jędrzejowskim, częściowo włoszczowskim (co do innych realizacji *é* zob. Dejna 1962–1968: 103–126; 1993: 175–177, m.34).

Wymowa zaś *o* jest trojaka: jako „dyftongu” (na obszarach dialektów małopolskich i zwłaszcza wielkopolskiego) typu *ʔô* (z ew. przechodzeniem $ʔô \geq ʔ\bar{u} \geq ʔu \geq u$ w pn. Małopolsce) lub *uô* (z dalszymi jego zmianami w *ʔôy*, *ôy*, *ôy^e* itp.), jako monoftongicznego *ô* na Mazowszu lub *û* na Śląsku i wreszcie jako ogólnopolskiego *u* (Encyklopedia 1915: 264; Dejna 1993: 186–188). Jeżeli chodzi o *â*, samogłoska ta jest realizowana jako „dyftong” *âû*, *ou*, *ôû*, *ỗô* (na pn. i środkowym Śląsku) albo *a* (na ruskich pograniczach oraz w części gwar od mazowieckich po Kociewie i znacznie dalej), szerokootwarte, nieco zwężone *â* (głównie w dawnej Małopolsce), *o* (Polska środkowa i południowa) lub zdelabializowane *ô* czy nielabialne *ẽ* (w gwarach kaszubskich z wyjątkiem terenów przymorskich) (Encyklopedia 1915: 265; Dejna 1993: m.33).

por. *noogy*, *wooda*, ze *soolu* obok *noog*, *stroon*, *laat* itp. (Schuster-Śewc 1958: 265); por., z drugiej strony, tzw. „przykłady wątpliwe i błędne” w TP — *seen* (gdzie $e < s$) i *chaarth*, *laasz*, *newaasta* (Łoś 1888: 127; Cyran 1952: 8); co do materiału staroukraińskiego zob. np. Shevelov 1986: 66.

Pod względem typologicznym nie ma podstaw uważać wyżej wymienionych głosek za obligatoryjne kontynuanty długich $\bar{e}$, $\bar{o}$, $\bar{a}$ i $\bar{q}$ ⁵. Po pierwsze, wskazane kontynuanty, zwłaszcza niezaokraglone, mają tendencję do artykulacji monoftongicznej, podobnej do wymowy monoftongów u , $\bar{u}$, y itp. w archaicznych gwarach karpaccich, które „nie znały głosek dyftongicznych”, a więc i wzdłużenia fonologicznego (Kurylo 1928: 81; Shevelov 1986: 81; zob. m.56, 59, 60, 67 w Latta 1991). Po drugie, nie warto traktować dyftongicznych kontynuantów $\bar{o}$ lub $\bar{a}$ jako prawdziwych dyftongów. Mamy tutaj raczej do czynienia z głoskami pojedynczymi, iloczynowo nie dłuższymi od innych głosek i w poczuciu odbiorców uważanymi za jeden element (Brok 1910: 179) (co się zaznacza w mniej lub więcej wyraźnym wyodrębnianiu się u przed samogłoskami), gdyż „występują one nie zawsze konsekwentnie i są trudne do odróżnienia słuchem, a przez to do zlokalizowania terenowego”, zależnie od różnych czynników, jak tempo i staranność wymowy, nawet płeć i wiek informatorów (Tomaszewski 1930: 21; Dejna 1993: 173).

Opierając się na stałym charakterze (otwarciu) „niejednorodnych sonantów” (J. Rozwadowski) w przeciwieństwie do prawdziwych dyftongów o „ruchomości artykulacyjnej” (Beweglichkeit der Artikulation), Trubetzkoy (1939: 90, 98–100) skłonny był włączyć takie „długie samogłoski” do systemu wokalicznego o kilku stopniach dźwięczności (względnie otwarcia) (Öffnungs- (Schallfülle)stufe) (zob. Stieber 1973: 36). Według badacza, fonologiczne przeciwstawianie się samogłosek w ramach takiego systemu uzyskuje się na podstawie zmiany otwarcia jamy ustnej (różnice tonu) i obecności labialności; natomiast wyodrębnianie się zaokraglenia warg w mniej lub bardziej wyraziste niezgłoskotwórcze u powoduje powstawanie **nie** dyftongów, sprzecznych z takim systemem, lecz monofonematycznych, podobnych do dyftongów (diphthongartig), głosek (Trubetzkoy 1939: 107–108). Z tego wynika, że mimo „niejednorodności” ich artykulacji głoski takie oprócz labialności (czy jej braku) odznaczają się stałym stopniem dźwięczności, a zatem stałą jakością przy redundancji iloczasu.

Aspekt chronologiczny. Od czasów Baudouina de Courtenay (1870: 78–79) niektórzy badacze przypuszczają, że „najprawdopodobniej” wzdłużenie zastępcze zachodziło we wszystkich pozycjach po zaniku jerów końcowych, ale wyniki jego zostały z czasem wskutek działania czynników analogii morfologicznej usunięte przed ostatnią bezdźwięczną spółgłoską tematyczną: por. *Moyszeesz, naasz* ‘noster’ (cz. *náš*) (PF; pisarz drugi); *prooch, cziist potook* (BZ) lub. gw. *lós, kós, potók* itp. (Lehr-Splawiński, Kuraszkiewicz, Sławski 1954: 48; Klemensiewicz, Lehr-Splawiński, Urbańczyk 1955: 54). Pogląd ten ma „dużą zaletę”, gdyż pozwala rozważać ten fenomen w języku polskim jako zjawisko tej samej natury co w ukraińskim (Koneczna 1934a: 58–59) lub w górnołużyckim (Rytarowska 1927: 81–82) i zrekonstruować stan dawniejszy, tzn. nie ograniczony nie tylko warunkami pro-

⁵ Co do rozwoju i zasięgów kontynuantów stpol. $\bar{q}$ zob. Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn 1923: 76, 98, 435; Dejna 1993: 191–192; MAGP 1957–1970: 258, 259.

zodycznymi (np. utrzymanie się długości przed bezdźwięczną spółgłoską wygłosową pod nowym akutem, por. rzeczowniki *kāt*, *grzech* (Dunaj 1966: 51)), lecz głównie morfologicznymi wyrównaniami⁶.

Teoria ta jednak nie jest wolna od wad (Dunaj 1966: 5). Na przykład, Koneczna (1934a: 60; zob. Klemensiewicz, Lehr-Splawiński, Urbańczyk 1955: 55) starała się udowodnić, że zanik jerów po spółgłosce bezdźwięcznej powinien był wywołać również pewne przedłużenie poprzedzającej samogłoski w językach zachodniosłowiańskich; ponieważ w położeniu przed mocną i długą spółgłoską bezdźwięczną samogłoska ta musiała być wymawiana krótko, więc w ostatecznym wyniku wytworzyła się tu samogłoska „półdługa, którą w grafice zabytków staropolskich oddawano dość często, choć niezbyt konsekwentnie, podwojonemi literami” [sic!]. Dopiero z biegiem czasu, zdaniem Konecznej (1934a: 60), samogłoski te o „iloczasie niepewnym, pośrednim między zdecydowanie długim a krótkim, wskutek analogii morfologicznej, uległy w języku polskim skróceniu, w ukraińskim zaś, gdzie analogia taka się nie wytworzyła, zachowały się one jako długie”.

Po pierwsze, tłumaczenie istoty wzdluzenia zastępczego działaniem czynników analogii morfologicznej jest pożyteczne, jeżeli tylko nie będziemy pozostawać poza odrebem „drugiej artykulacji” (A. Martinet). Nie można bowiem ignorować faktu, że analogia taka działała przeważnie w ramach systemu języka polskiego, podczas gdy zarówno język polski, jak i język ukraiński znajdują się prawie w centrum „Deklinationskernlandes der Alten Welt”, zachowując „die alten slavischen Kasusunterschiede” (Trubetzkoy 1937: 43).

Po drugie, według takiego zapatrywania, w jakiś czas po zaniku jerów słabych (a więc po wieku XI) w języku staropolskim ustaliła się niezwykle sytuacja prozodyczna: zanik jerów słabych spowodował ukształtowanie się trzech stopni iloczasu — krótkiego, „półdługiego”, czyli „iloczasu niepewnego (półnacechowanego?)”, i „zdecydowanie długiego” (nacechowanego?). Założenie przyjmujące istnienie w polszczyźnie takiego systemu iloczasowego, a ponadto funkcjonowanie „półdługości” w odniesieniu do wąskich samogłosek „jest nie do przyjęcia”, bo w sumie całokształt materiału staropolskiego i gwarowego przemawia przeciw temu przypuszczeniu (Dunaj 1966: 5–6). Zresztą można by przyjąć, że po zaniku jerów wytworzyła się właśnie taka (funkcjonalnie redundantna) paleta iloczasu, lecz pod warunkiem, że różne długości prawdopodobnie były zjawiskiem fonetycznym, tzn. akustyczną interpretacją względnego układu narządów mowy, sfonologizowanego w sposób odmienny od iloczasowego, co **nie może** tłumaczyć „dosyć przekonująco zakresu wzdluzenia zastępczego” (por. Dunaj 1966: 80).

⁶Np. upowszechnienie na terenach północno-zachodnich Polski długich kontynuantów *o* w pierwotnych derywatach oksytonicznych z jerowym wokalizmem sufiksальnym, a zwłaszcza w „deminutiwach odrzeczownikowych i deadiectiwach derywowanych sufiksem *-skš*, który niesie ze sobą oksytonezę łącząc się z podstawą oksytoniczną lub cyrkumfleksową”, np. *róžek*, *dvórek* itd., oraz w przymiotnikach z sufiksem *-šns*, *-šns*, np. *pólny*, *spódni*, *próšna* itd. (Topolińska 1964: 18, 21, 58 i nn.).

Aspekt typologiczny. Uważa się, że wzdlużenie zastępcze zachodziło raczej przed pierwotnie dźwięczną spółgłoską (por. zapożyczenia z wygłosową dźwięczną w TP *Adaam* (4 r.), *ghaan* (*chan*) obok *laasz* (*lās*) jako „błędu kopisty” itp. (Cyran 1952: 8–9), „niż przed pierwotnie bezdźwięczną, której artykulacja wymaga zawsze skrócenia poprzedzającej głoski” (Koneczna 1934b: 120). Tę tezę potwierdza jedno zjawisko łotewskie, bardzo podobne do wzdlużenia zastępczego polskiego.

Według Endzelina (1922: 55, 99), w gwarach liwońskich, gdzie w zgłoskach końcowych zanikły samogłoski krótkie, wzdlużono samogłoskę poprzedzającą zgłoski, i to tylko przed spółgłoską dźwięczną; otóż w niektórych gwarach, m. in. w miejscowościach Dondangen i Pernigel wzdlużono także zgłoski o spółgłosce końcowej bezdźwięcznej, ale tutaj podlegała wzdlużeniu nie samogłoska, lecz spółgłoska, por. np. *sit*, *nes*, *krâp* (ze wzdlużeniem *-t*, *-s*, *-p*) obok *sita*, *nese*, *krâpa* (*krâpe*). Van Wijk (1937: 78), a poprzednio Abele (1925–26), wywnioskował z tego, że, ponieważ gwary liwońskie różnią się od polszczyzny tym, iż zachowały dotychczas pierwotną wymowę spółgłosek dźwięcznych w pozycji końcowej, polskie wzdlużenie zastępcze rozwinęło się nie jako kompensacja jej ubezdźwięcznienia, ale pod wpływem dźwięczności następnej spółgłoski.

Za słusznością tego przypuszczenia przemawiałoby między innymi także formowanie się w okresie jedności Bałtosłowian „długich” samogłosek pod akutem na miejscu pierwotnie krótkich przed spółgłoskami „glottalizowanymi” (Gamkrelidze, Ivanov 1973; Hopper 1973), tradycyjnie pojmowanymi jako dźwięczne, por. lit. *bėgti*, łot. *bēgt*, prasl. *běžati*, gr. φέβομαι (Winter 1978). Jeżeli podzielać zdanie Kortlandta (1977: 324; zob. Vermeer 1992: 126–127), że bałtosłowiańska intonacja akutowa wytworzyła się na podstawie glottalności omawianych spółgłosek „dźwięcznych”, to można również przypuszczać, że cecha ta sprawiała akustyczny efekt wzdlużenia poprzedzającej samogłoski (por. pogląd tradycyjnie przeciwny w Rospond 1979: 63–65), której jakoś z czasem jednak mogła się zmieniać, ale dopiero po usamodzielnieniu (prozodyzacji) tej cechy, co się ewentualnie dokonywało już w czasach zerwania jedności Bałtosłowian⁷.

W myśl tych założeń wzdlużenie zastępcze trzeba rozpatrywać jako zjawisko akustyczno-artykulacyjne w ramach zgłoski zamkniętej, pojmowanej nie jako jednostka fonetyczna, lecz jako jednostka **morfologiczna**, której forma zewnętrzna ma tendencję do przybrania prozodycznie optymalnej postaci. W takim wypadku „długie”, wskutek fonetycznego charakteru takiego wzdlużenia, nie mogły mieć żadnego statusu fonologicznego, skoro ulegały wpływowi spółgłoski końcowej w odrębnie fonologicznie nie segmen-

⁷ Te zdanie uzasadnia, dlaczego samogłoski polskie się „przedłużały” pierwotnie przed spółgłoskami etymologicznie dźwięcznymi (glottalizowanymi). Ustalenie się intonacji nowoakutowej mogło później spowodować ich wzdlużenie bez względu na dźwięczność czy bezdźwięczność spółgłoski sąsiedniej: por. *nióst* (<*neslī) w słowniku J. Maczyńskiego (XVI w.) (Gonschior 1973); co do innych zamąceń w regularności występowania kontynuantów długich samogłosek zob. Topolińska 1962: 15, 29 i nn.; Dejna 1993: 147.

towanej formy głosowej, która cechuje zazwyczaj morfemy samodzielne pod względem semantyczno-syntaktycznym. Jeżeli uznamy wzdłużenie zastępcze w staropolszczyźnie za zjawisko fonologiczne, to należy również dopuścić istnienie (w czasach pralechickich) iloczasu nie tylko w zakresie samogłosek, ale i w systemie spółgłoskowym, co potwierdzają zarówno paralele łotewskie: „...co w łotewszczyźnie jest rzeczą pewną, to samo trzeba uważać za prawdopodobne w stosunku do języka staropolskiego” (Wijk van 1937: 78), jak i badania eksperymentalne spółgłosek polskich (zob. np. Koneczna 1934b: 119 i nn.). Martinet (1955: 331) słusznie zauważył, że w takich wypadkach trudno zdecydować, która „długość” — samogłoski czy spółgłoski? — jest nacechowana.

Przypuszczając, że wzdłużenie zastępcze jako zjawisko fonetyczne zachodziło w ramach morfemu o zgłoskowej (optymalnej prozodycznie) formie zewnętrznej, spróbujmy udowodnić brak w języku staropolskim przesłanek dla wytworzenia się fonologicznej kategorii iloczasu względnie powstania długich/krótkich fonemów.

A rationale. W języku prasłowiańskim, przed okresem wyodrębniania się prasłowiańskich dialektów, ustalił się jakościowo stopniowany system wokaliczny. W tak uformowanym systemie opozycje samogłosek powstawały na podstawie relatywnej wyższości/nіższości (Greenberg 1963: 35), czyli stopni dźwięczności (Trubetzkoy 1939: 98), a także zaokrąglenia:

	niezaokrąglone	zaokrąglone	
	$\bar{i}$	$\bar{u}$	2. Relatywna wyższość
wysokie	i	u	1. Relatywna niższość
	$\bar{e}$	$\bar{o}$	2. Relatywna wyższość
niskie	$\bar{e}$	$\bar{a}$	1. Relatywna niższość

W taki sposób pojmowana paradygmatyzacja samogłosek (Martinet 1955: 363) uniemożliwia opozycję fonologiczną długich i krótkich głosek, a zatem w ramach tego systemu iloczasu trzeba uważać za fonetyczną interpretację fonologicznej jakości (dźwięczności) spowodowanej napięciem mięśni przy artykułowaniu odnośnych samogłosek (Jakobson 1962: 550–555) albo wydłużeniem języka (Stewart 1967; Ladefoged, Maddieson 1996: 302–306).

Zgodnie z naszym przypuszczeniem (Danylenko 1996: 62; 1995: 141), prasłowiański, w tym także prapolski, system wokaliczny w okresie klasycznym odznaczał się harmonią pod względem dźwięczności: harmonia taka musiała być zapewniać wewnętrzną jedność wyrazu (innere Worteinheit, według W. von Humboldta), podczas gdy politonacja go syntaktyzowała. Takie funkcjonalne rozszczepienie zewnętrznego i wewnętrznego aspektu w głosowej budowie wyrazu zostało spowodowane aglutynacyjnym połączeniem morfemów we wczesnofleksyjnym stadium rozwoju języka prasłowiańskiego (por. Lamprecht 1987: 24–25).

Takie stosunki kompensacyjne między cechami supersegmentalnymi a segmentalnymi o funkcji gramatycznej wynikają z braku zgodności funkcjonalnej pomiędzy cechami „integralnymi” (inherent features) a prozodycznymi należącymi do jednego poziomu fizycznego (Jakobson 1962: 484). Jeżeli natomiast uwzględnić uwarunkowanie „podzielności fonetycznej” przez „podzielność morfologiczną” (Baudouin de Courtenay 1990: 376, 380), tzn. wprowadzić do analizy fonologicznej czynnik morfologiczny jako **pierwszorzędny**, to trzeba by chyba skorygować i znane prawo Jakobsona (1929: 20), według którego korelacje prozodyczne dopuszczają istnienie korelacji ilościowych. Naszym zdaniem, „kruchość” pierwotnego wyrazu prasłowiańskiego powodowała gramatyczne zastosowanie jakościowo stopniowalnych samogłosek, co uniemożliwiało nie tylko ich tembrowe (przednie/tylne położenie języka), ale i ilościowe obciążenie. W związku z tym jako teoretycznie nieugruntowana dezaktualizuje się teza o współistnieniu jakościowych i ilościowych różnic samogłosek w języku praukraińskim (por. Shevelov 1979: 82) i podobnie w języku prapolskim (por. Stieber 1973: 16, 28–30). Prócz tego nie można mówić o defonologizowaniu się iloczasu ukraińskiego przed końcem X wieku wskutek jego rzekomego skojarzenia się z przyciskiem (Shevelov 1979: 89), ponieważ może on cechować tylko mocno „stopiony” wyraz fleksyjny, jaki się jeszcze nie uformował w pełni nawet w języku staroukraińskim.

W odróżnieniu od, powiedzmy, języka czeskiego, w którym „kvanřita novočeská” (J. Gebauer) rozwinęła się na podłożu dawnych intonacji, w języku staropolskim **nie** doszło do formowania się iloczasu, ponieważ „akcent polszczyzny najdawniejszej (przypuszczalnie w X wieku) był ruchomy, tak jak do dziś jest ruchomy akcent języków wschodniosłowiańskich” (Stieber 1962: 44; 1973: 72). Domniemane więc istnienie iloczasu w języku polskim do końca XV wieku (również ewentualny okres ustalania się akcentu polskiego) nie ma żadnych podstaw realnych, skoro akcent ruchomy, obsługujący fleksyjno-fuzyjny (na kształt współczesnego rosyjskiego) wyraz, uniemożliwia samodzielne przeciwstawienie długich samogłosek krótkim (Jakobson 1962: 154).

O tym, że typowy wyraz prawdopodobnie już na gruncie pralechickim ulegał znacznemu stopniowi (fuzji), świadczy dość wczesne i „energiczne” kształtowanie się samogłoskowej opozycji miękkości jeszcze przed zanikaniem jerów wygłosowych (Furdal 1964: 15 i nn.), która jednak zanikła zanim zaczęła się uwidaczniać analogiczna korelacja w innych językach północno-wschodniosłowiańskich.

Podczas gdy tzw. „asymilacja wokaliczna” (harmonia samogłosek) w języku praukraińskim działała w „czystej” (samogłoskowej) postaci ze względu na dłuższy czas istnienia jerów słabych, harmonia samogłosek na obszarach pralechickich była uwarunkowana zbiegiem dwóch żywotnych tendencji: (1) tendencji do nasilenia (zwiężenia) samogłoski (le renforcement de la voyelle de la syllabe précédente) przed spółgłoską dźwięczną oraz (2) tendencji do nasilenia spółgłoski bezdźwięcznej (Kuryło 1932: 85). W

obu wypadkach natomiast chodziło o jakościowe zmiany głoskowe o funkcji gramatycznej, która w okresie wyodrębnienia się i odizolowania praetnicznych dialektów musiała powoli zanikać, por. ukr. *deip*, pol. *dwór* < **dvōrŭ* < pie. *{*dhuor*}-{*om*} obok ukr. *nic* < **nōsŭ* ale pol. *nos* < **nošŭ* < pie. *{*nas(s)*}-{*ŭs*}; lat. *nāsus* < **nāssus*, por. ags. *næss*, pl. *næssas* 'Felsnase' < **nās(s)* (Walde 1910: 508). Taka przedhistoryczna harmonia, niezależna od akcentu, który w stadium ergatywnym mógł być tylko w trakcie powstawania, uzyskiwała się drogą wyrównań między relatywną wyższością a relatywną niższością samogłosek w kierunku morfemu leksykalnego od morfemu gramatycznie nacechowanego (pierwotnie też o znaczeniu leksykalnym) (Baudouin de Courtenay 1876: 3), np. kontynuntów pie. *-s//*-os, *-m//*-om (Gamkrelidze, Ivanov 1984: 275; por. Schmalstieg 1980: 183). Dopiero gdy morfemy te przekształcały się w nienacechowane formanty (por. „status zerowy” mianownika słowiańskiego (Jakobson 1971: 149)), omawiana harmonia, zanikając jako *embarras de richesse* jednocześnie z ostatecznym ukształtowaniem się części mowy i odpowiednio fonemów w tradycyjnym znaczeniu tych terminów, nie obejmowała już form przypadków nacechowanych (zależnych).

Reparadygmatyizacja samogłosek jakościowo stopniowanych według cechy labiowelarnej zatrzymała się w historii staropolszczyzny na dłuższy czas, jak zakładał Baudouin de Courtenay (1990: 632–633, 554), przez dawny „zanik morfologizacji akcentu” skutkiem „przyswajania sobie danego języka przez jakieś plemię w rodzaju plemion ugrofińskich”, tzn. „innojęzykowców, których językowi były właściwe silnie namorfologizowane formanty”, ale „którym brak było zmysłu dla morfologizacji akcentu”; możliwie wobec tego od dawien dawna „Polak posiada zmysł do rozróżniania... jedynie liczby głosek i budowy rytmicznej, ale brak mu zupełnie zmysłu do rozróżniania trwania, do rozróżniania różnych stopni wymiarowości czasowej” [sic!]. W związku z „uszczerbkiem”, którego doznał akcent polski, ewentualnie jeszcze w czasach lechickich, wewnętrzna jedność wyrazu jako całości złożonej z zanalizowanych, tzn. „silnie zmorfologizowanych”, morfemów mogła przez pewien czas na poziomie segmentalnym powstawać przez reliktowe wykorzystanie jakościowo stopniowalnych samogłosek (por. pochylone jako „sfonologizowane resztki” dawnej harmonii samogłosek) i spółgłosek palatalnych (na miejscu dawnych palatalizowanych) (Press 1986: 257), najbardziej przydatnych do analitycznego uwypuklenia morfemów w strukturze wyrazu.

Zaproponowany pogląd w sprawie tzw. „wzdłużenia zastępczego” w języku polskim ma swoje zalety, gdyż został on naszkicowany w ramach podejścia systemowego do zjawisk głosowych. Znaczy to, że istota wzdłużenia zastępczego unaocznia się nie tylko na tle uwzględnienia stosunków funkcjonalnych między jednostkami segmentalnymi a supersegmentalnymi, ale i na podstawie czynnika morfologicznego jako dominującego w odniesieniu do „podzielności fonetycznej”. Jedynie w ramach takiego podejścia uwypukla się słabość głównego dowodu na poparcie istnienia sfonologizo-

wanego iloczasu w języku staropolskim — jako „możności znaczeniowego różnicowania wyrazów względnie ich form” (Dunaj 1993: 145), por. u J. Parkosza „Ex [quarum] longacione et breviacione diversus consurgit sensus dictionum” — ponieważ funkcja środków głosowych polega na konstytuowaniu jednostek znaczeniowych i **dopiero** potem (ale nie koniecznie!) na ich różnicowaniu, delimitowaniu itp.

Summary

The author examines the theory of compensatory lengthening in Polish, presenting cross-linguistic and diachronically oriented data to substantiate a new hypothesis about the real reasons behind the development of closed vowels in the Polish language. Regarding this theory as four times improbable from philological, geographical, chronological and typological points of view, and casting doubt on the phonemic status of length in the history of Polish, the author claims that both Polish closed vowels and Ukrainian ikavism are results of the gradual obliteration of vowel harmony (in sonority), brought about by a peculiar interrelation between segmental and suprasegmental features in Common Slavic.

The so-called „compensatory lengthening” in Polish should be connected with the formation of the Balto-Slavic acute intonation before reflexes of Proto-Indo-European glottalic stops, preserved well into the Balto-Slavic period (Winter). At a certain stage the feature was transferred from a glottalic consonant to a proceeding vowel, what caused not only the merger of the two sets of voiced consonants, but also qualitative changes of the proceeding vowels, associated with the new acute intonation in Proto-Polish.

Bibliografia

- Ādele A. 1925–26. Příspěvek k otázce o zdloužení krátkých samohlásek v zavřených slabikách v polštině. *Slavia*, 4, 433–445.
- Baudouin de Courtenay [Boduen de Kurtene] I. 1870. *O drevne-pol'skom jazyke XIV stoletija*. Leipzig: Ber und German.
- Baudouin de Courtenay [Boduen de Kurtene] I. 1876. Glottologičeskie (lingvištičeskie) zametki I. Koe-čto po povodu rez'janskoj garmonii. *Filologičeskie zametki*, 5, Voronež, 1–16.
- Baudouin de Courtenay [Boduen de Kurtene] I.A. 1963. *Izbrannye trudy po obščemu jazykoznaniju* 2. Moskva: Akademija Nauk SSSR.
- Baudouin de Courtenay J.N. 1990. *Dzieła wybrane* IV. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Benni Tytus, Jan Łoś, Kazimierz Nitsch, Jan Rozwadowski, Henryk Ułaszyn 1923. *Gramatyka języka polskiego*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- BZ = *Biblia królowej Zofji z kodeksu szarospatackiego*, wydana przez Antoniego Małeckiego. 1871. Lwów.
- Breza Edward, Jerzy Treder 1981. *Gramatyka kaszubska. Zarys popularny*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.

- Brok Olaf 1910. *Očerck fiziologii slavianskoj reči*. Sanktpeterburg: Imperatorskaja akademija nauk.
- Cyran W. 1952. Ślady iloczasu w głównych zabytkach języka polskiego XIV i XV wieku. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 11, 1–21.
- Danylenko Andrij 1995. „Sproba pojasnyty proces zminy o, e v novyx zakrytyx skladax u pivdennij hrupi ukrajins'kyx dijalektiv” (do spadkovosti idej v ukrajins'komu movoznavstvi). *Zbirnyk Xarkivs'koho ictoryko-filolohičnoho tovarystva*, 5, Xarkiv, 135–154.
- Danylenko Andrii 1996. A harmonic prehistory of Ukrainian ikavism: Kurylo's & Shevelov's theory reinterpreted. In Oleksandr Taranenko, Anatolij Ivčenko (eds.), *Movoznavstvo: Tezy ta povidomlennia III Mižnarodnoho konhresu ukrajiniŭstiv*. Xarkiv: Oko, 61–67.
- Dejna Karol. 1962–1968. *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Dejna Karol. 1993. *Dialekty polskie*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dunaj Bogusław. 1966. *Wzdłużenie zastępcze w języku polskim* [Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 125; Prace językoznawcze 17]. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Encyklopedia polska* 3(2). 1915. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Endzelin Jan 1922. *Lettische Grammatik*. Riga: Gulbis.
- Furdal A 1964. *O przyczynach zmian głosowych w języku polskim* [Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Ser. A, 94]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gamkrelidze Thomas, Viacheslav Ivanov. 1973. Rekonstruktion der indogermanischen Verschlüsse: Vorläufiger Bericht. *Phonetika*, 27, 50–156.
- Gamkrelidze Tomaz, Viačeslav Vsevolodovič Ivanov. 1984. *Indoeuropejskij jazyk i indoeuropejcy. Rekonstrukcija i istoriko-tipologičeskij analiz prajazyka i protokol'tury I-II*. Tbilisi: Tbilisskij Universitet.
- Garde Paul. 1985. Le mythe de l'allongement compensatoire en ukrainien. In Jacob P. Hursky (ed.), *Studies in Ukrainian Linguistics in Honor of George Y. Shevelov*. New York: The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.
- Gonschior H. 1973. *Die geneigten Vokale als Reflexe altpolnischer Längen im Wörterbuch von Jan Mącznyński*. [Slavistische Beiträge 66]. München.
- Greenberg Joseph H. 1963. Vowel harmony in African languages. In *Actes du second colloque international de linguistique négro-africaine*, Dakar.
- Hopper Paul J. 1973. Glottalized and Murmured Occlusives in Indo-European. *Glossa*, 7(2), 141–166.
- Jakobson Roman. 1929. *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves* [Travaux du Cercle Linguistique de Prague 2]. Prague.
- Jakobson Roman 1962. *Selected Writings 1. Phonological Studies*. 's-Gravenhage: Mouton.

- Jakobson Roman 1971. *Selected Writings 2. Word and Language*. The Hague-Paris: Mouton.
- Klemensiewicz Zenon, Tadeusz Lehr-Splawiński, Stanisław Urbańczyk 1955. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kondratiuk M. 1964. Wokalizm białorusko-ukraińskich gwar powiatu hajnowskiego. *Slavia Orientalis*, 13, 339-356.
- Koneczna H. 1934a. Wzdłużenie zastępcze. In *II Międzynarodowy zjazd slawistów (filologów słowiańskich)*. Księga referatów. Sekcja I — językoznawstwo. Warszawa.
- Koneczna H. 1934b. Studium eksperymentalne artykulacji głosek polskich. *Prace Filologiczne*, 16, 32-174.
- Kortlandt F.H.H. 1977. Historical Laws of Baltic Accentuation. *Baltistica*, 18(2), 319-330.
- Kuraszkiewicz Władysław. 1985. *Ruthenica*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kurylo Olena. 1928. *Sproba pojasnyty proces zminy o, e v novyx zakrytyx skladax u pivdennij hrupi ukrajins'kyx dijalektiv* [Istoryčno-filologicznyj viddil VUAN, zbirnyk 8 (2)]. Kyiv.
- Kurylo Hélène. 1932. Les voyelles *o* et *e* en ukrainien et leur transformation dans les syllabes fermées nouvelles. *Revue des Études slaves*, 12(1-2), 77-88.
- Ladefoged Peter, Ian Maddieson. 1996. *The Sounds of the World's Languages*. Cambridge, Mass.: Blackwell Publishers.
- Lamprecht Arnošt. 1987. *Praslovanština* [Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně, Filozofická fakulta 226]. Brno: Univerzita J.E.Purkyně.
- Latta Vasyľ. 1991. *Atlas ukrajins'kyx hovoriv szidnoji Slovaččyny*. Bratislava-Priašiv: Slovac'ke Pedahohične vydavnyctvo; Viddil ukrajins'koji literatury.
- Lehr-Splawiński Tadeusz, Władysław Kuraszkiewicz, Franciszek Sławski. 1954. *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Łoś Jan. 1888. O samogłoskach długich w języku polskim przed wiekiem XVI-ym. *Prace Filologiczne*, 2, 119-142.
- Łoś Jan. 1922. *Gramatyka polska. Część I: Głosownia historyczna*. Lwów-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- MAGR 1957-1970 = *Mały atlas gwar polskich*. 1957-1970. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Martinet André. 1955. *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*. Berne: A.Franke AG.
- Mucke Karl Ernst. 1891. *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen*. Leipzig.
- PF = *Psalterii Florianensis partem polonicam ad fidem codicis recensuit W.Nehring*. 1883. Poznań: J.K. Zupański.
- Press Jan J. 1986. *Aspects of the Phonology of the Slavonic Languages. The Vowel y and the Consonantal Correlation of Palatalization*. Amsterdam: Rodopi.

- Rospond Stanisław. 1979. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Rytarowska Marja. 1927. O pochodzeniu samogłosek ścieśnionych ó, ě w języku górno-łużyckim. *Slavia Occidentalis*, 6, 70–84.
- Schmalstieg William R. 1980. *Indo-European Linguistics. A New Synthesis*. University Park-London: The Pennsylvania State University Press.
- Schuster-Šewc Hinc. 1958. Reflexe alter Längen im Niedersorbischen. *Zeitschrift für Slawistik*, 3(2–4), 264–271.
- Shevelov George Y. 1979. *A Historical Phonology of the Ukrainian Language*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Shevelov George Y. 1986. Ukrainian Diphthongs in Publications of the 1980s and in Reality (and some adjacent problems imaginary and real). *International Journal of Slavic Linguistic and Poetics*, 34, 61–98.
- SSA 1993 = Faßke Helmut (ed.). 1993. *Sorbischer Sprachatlas 14. Historische Phonologie*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Stieber Zdisław. 1962. *Rozwój fonologiczny języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Stieber Zdisław. 1967. L'allongement compensatoire dans l'Ukraine et le Haut Sorabe. In *To Honor Roman Jakobson. Essays on the occasion of his 70th birthday 11 October 1966 III*. The Hague-Paris: Mouton.
- Stieber Zdisław. 1973. *A Historical Phonology of the Polish Language*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Timberlake Alan. 1983a. Compensatory Lengthening in Slavic, 1: Conditions and Dialect Geography. In Vladimir Markov, Dean S. Worth (eds.), *From Los Angeles to Kiev: Papers on the Occasion of The Ninth International Congress of Slavists, Kiev, September 1983*, Columbus, Ohio: Slavica.
- Timberlake Alan. 1983b. Compensatory Lengthening in Slavic, 2: Phonetic Reconstruction. In Michael S. Flier (ed.), *American Contributions to The Ninth International Congress of Slavists, Kiev, September 1983, Vol.1: Linguistics*. Columbus, Ohio: Slavica.
- Tomaszewski A. 1930. *Gwara Łopienna i okolicy w północnej Wielkopolsce*. Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Topolińska Zuzanna. 1964. *Stosunki iloczasowe polsko-pomorskie*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- TP = Jakuba syna Parkoszowego traktat o orfografii polskiej. In *Materiały i prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie II*, 1907.
- Trávníček František. 1935. *Historická mluvnice československá. Úvod, hláskosloví a tvarosloví*. Praha: Melantrich.
- Trubetzkoy N. 1937. Gedanken über die slowakische Deklination. *Sborník Matice Slovenskej*, 15, 39–47.
- Trubetzkoy N. 1939. Grundzüge der Phonologie [Travaux du Cercle Linguistique de Prague 7]. Prague.
- Vermeer Willem R. 1992. In the Beginning Was the Lengthened Grade: On the Continuity of Proto-Indo-European Vowel Quantity in Slavic. In Robert

- Beekes (ed.), *Rekonstruktion und relative Chronologie: Leiden, 31. August — 4. September 1987*. [Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 65]. Innsbruck.
- Wijk van Mikołaj. 1937. O wzdłużeniu zastępczym. *Prace Filologiczne*, 17, 76–78.
- Walde Alois. 1910. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Winter Werner. 1978. The Distribution of Short and Long Vowels in Stems of the Type Lith. *ěsti* : *vèsti* : *mèsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *mesti* in Baltic and Slavic Languages. In J. Fisiak (ed.) *Recent Developments in Historical Phonology*. The Hague–Paris–New York.

ANDRZEJ PISOWICZ
Kraków

**Bogdan Składanek, Wprowadzenie do gramatyki języka
perskiego, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie
Dialog 1997, s. 264**

Autor jest iranistą, profesorem w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Specjalizuje się w zakresie historii Persji pierwszych wieków islamu. Jest autorem wielu publikacji naukowych a także tłumaczem klasycznej literatury perskiej.

Omawiana tu książka jest trzecim już opracowaniem gramatyki perskiej opublikowanym przez prof. B. Składankę. Jego *Gramatyka języka perskiego* wyszła po raz pierwszy w 1970 r., a po raz drugi, w wersji zmienionej, w 1984 roku. Tę ostatnią wersję zrecenzował w roku 1989 w *Biuletynie Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* autor niniejszego omówienia.

Nowe *Wprowadzenie do gramatyki języka perskiego* jest, jak czytamy w odautorskim słowie wstępnym (s. 11), „podręcznikiem przeznaczonym dla studentów orientalistyki, przede wszystkim studentów iranistyki”. W porównaniu z wcześniejszymi gramatykami B. Składanka jego *Wprowadzenie* jest znacznie wzbogacone (drugie wydanie z 1984 r. liczyło 160 stron). Jest tu więcej komentarzy i przykładów, przybyły paragrafy dotyczące niektórych cech archaicznego języka nowoperskiego z epoki zwanej klasyczną (X–XV w.). Do tekstu dołączone są tablice zawierające formy gramatyczne zapożyczeń arabskich, wykaz czasowników nieregularnych, zestawienie tabelaryczne form czasownikowych oraz słowniczek terminów językoznawczych: persko-polski i polsko-perski.

Wprowadzenie do gramatyki języka perskiego omawia kolejno fonetykę, pismo, morfologię (części mowy od rzeczownika poprzez przymiotnik itd. aż po czasownik), słowotwórstwo i składnię. Książka daje więc szeroki obraz struktury języka perskiego i można by ją polecać nie tylko studentom ale i wszystkim osobom zainteresowanym językiem perskim, gdyby nie znaczna,

niestety, liczba błędów i nieścisłości, które w istotny sposób obniżają wartość książki. Ujemnie zaciążył na wielu stronach *Wprowadzenia* brak dobrego przygotowania językoznawczego autora, który, jak wspomniałem, jest przede wszystkim historykiem Iranu.

Oto np. na stronie 205 czytamy, iż „podmiot wyraża sprawcę czynności, wyraża stan, zjawisko lub cechę”. Tylko częściowo można się z tą definicją zgodzić, bowiem stan czy właściwość jest wyrażana przez orzeczenie a nie przez podmiot. Zresztą o parę wierszy dalej autor pisze, zgodnie z prawdą, iż „orzeczenie mówi o czynności wykonywanej przez podmiot, jego stanie lub cechach”.

Zastrzeżenia budzi używanie terminów „zdanie dopełniające” (s. 69, 234) lub „zdanie dopełnieniowe” w odniesieniu do zdań przydawkowych (!). Na stronie 206 czytamy np.: „określeniem podmiotu może być także zdanie dopełnieniowe”. W żadnym wypadku: zdanie dopełnieniowe, podobnie jak dopełnienie, uzupełnia treść orzeczenia, a nie podmiotu. Z następującego po tym sformułowaniu przykładu wynika, że znów chodzi o zdanie przydawkowe. Zdanie to, tłumaczone na język polski: „Ludzie, którym wydano te książki, poszli” (s. 207), zawiera błąd: niepotrzebnie po podmiocie (zdania podrzędnego) stoi postpozycja *râ*, wykładnik dopełnienia bliższego (*Mard-hâ-i ke be ânhâ ketâb-hâ-râ! dâde šod raftand*).

Na błędne rozumienie przez autora terminu „zdanie dopełnieniowe” wskazuje również sformułowanie ze strony 226: „zdanie dopełnieniowe czasowe” (!). Dopiero na stronie 235 w paragrafie zatytułowanym „Zdanie dopełnieniowe” znajdujemy dobry przykład takiego zdania.

Na stronie 206 czytamy, iż „podmiot może być określany równocześnie przez te dwa rodzaje przydawek, przez przydawki preponowane ... i postponowane ...”, po czym następuje przykład: *Hič kâr-e mohemm-i na-kardam* „Nie zrobiłem nic ważnego”, w którym występują faktycznie przydawki *hič* „żaden” i *mohemm* „ważny”, ale odnoszą się one do dopełnienia bliższego *kâr* „praca, czyn”, a nie do podmiotu, którym w cytowanym zdaniu jest zaimek 1 os. l. poj. *man* „ja” wskazywany przez końcówkę osobową czasownika *kard-am*.

Niekonsekwencję widać między stwierdzeniem, iż „zdanie względne wprowadza spójnik *ke* »który«” (s. 234) a określeniem tego morfemu przez termin „zaimek” na stronie 69.

Najpoważniejszy, jak sądzę, błąd *Wprowadzenia* zawarty jest w serii przykładów i objaśnień dotyczących znaczenia tzw. rodzajnika (chodzi o nieakcentowany sufix *-i* dodawany do rzeczownika). Lepiej byłoby używać terminu „wykładnik kategorii wyróżnienia”, ale, dla zwięzłości, można się zgodzić na ów „rodzajnik” (w języku perskim nie ma kategorii rodzaju; tylko w zapożyczeniach z arabskiego można o tej kategorii mówić).

W paragrafie, który tu omawiam (s. 68–69), czytamy: „Z rodzajnikami rzeczownikami te oznaczają przede wszystkim »jeden z ...«, w dalszym dopiero ciągu, zależnie od kontekstu, otrzymują cechę określoności lub nieokreśloności. A więc: »to miasto«, »to słowo« albo »jakieś miasto, jedno z miast«,

»jedno ze słów«, lub ogólnie »słowo« (koniec cytatu). Sformułowanie powyższe nie budzi zastrzeżeń, jednakże zawiera informację niepełną (o czym niżej). Z następujących przykładów i komentarzy wynika jednak, iż autor *Wprowadzenia* funkcję perskiego rodzajnika *-i* interpretuje niezgodnie z rzeczywistością. Mianowicie znaczenie określone owego morfemu (porównywalne z angielskim przedimkiem *the*) występuje wyłącznie wtedy, gdy po rzeczowniku zaopatrzonym w nieakcentowany sufix *-i* występuje zdanie przydawkowe ograniczające wprowadzane przez uniwersalny spójnik hipotaktyczny *ke*. Treść tego zdania powoduje uznanie stojącego przed nim rzeczownika za określony.

Natomiast przykłady podane na stronie 69 warunku tego nie spełniają i zostały źle zinterpretowane. W zdaniu *rabt-i dêrad* „ma jakiś związek” (ten przekład jest dobry) rzeczownik *rabt* „związek” nie może mieć sensu określonego i całe zdanie nie może znaczyć „między omawianymi zjawiskami istnieje ten związek, o którym właśnie mówimy”.

Przykład s. 69 *entexâbât-e miyândowrei* „wybory uzupełniające” (por. słownik Q. Sadri-Afsâr ..., *Farhang-e fârsi-ye emruz*, Tehrân 1373, tom I, s. 138) jest nieporozumieniem. Końcowe *-i* drugiego wyrazu jest akcentowane (to oczywiście w pisowni oryginalnej nie jest zaznaczone). Chodzi tu o sufix słowotwórczy tworzący przymiotniki a nie o wykładnik kategorii wyróżnienia (rodzajnik).

Wracając do spraw składniowych, którymi rozpocząłem uwagi krytyczne, pragnę zwrócić uwagę na nieścisłości i mylące sformułowania w rodzaju: „W zdaniach nominalnych orzeczeniem jest imię (najczęściej jest to rzeczownik albo przymiotnik) połączone z podmiotem łącznikiem (copulą), którym jest czasownik posiłkowy *budan* „być” w stronie czynnej i tworzący stronę bierną czasownik *šodan* oraz jego substytuty *gaštan* i *gardidan*” (s. 207–8). Kategoria strony czynnej i biernej nie ma nic wspólnego z orzeczeniem imiennym.

W podanym na stronie 208 przykładzie *Do sâ?at ba?d az qorub-e âftâb vâred-e tehrân šodim* „Dojechaliśmy (lepiej byłoby: wjechaliśmy —A.P.) do Teheranu dwie godziny po zachodzie słońca” wyraz *vâred* (dosłownie: „wchodzący, wjeżdżający”) został uznany za orzecznik. Trudno się z tym zgodzić. Sam autor *Wprowadzenia* informuje zresztą w tym samym akapicie, że „orzeczeniem w tym zdaniu jest czasownik złożony *vâred šodan* »wjechać«. A więc chodzi o orzeczenie werbalne a nie nominalne.

Zagadnienie różnicy między luźnymi grupami typu nomen (orzecznik) plus czasownik *šodan* „stawać się” (łącznik) a czasownikami złożonymi składającymi się z analogicznych elementów jest istotnie trudne (kryterium fakultatywności prefiksu *be-* używanego w niektórych formach jest tu zawodne), ale skoro B. Składanek uważa *vâred šodan* za czasownik złożony o znaczeniu „wchodzić, wjeżdżać” (i ma rację), to konsekwentnie nie powinien był umieszczać cytowanego przykładu w paragrafie poświęconym orzeczeniu imiennemu.

W interpretacji przykładu ze strony 208 *Surat-aš mesl-e xoršid bud* „Jego twarz była jak słońce” mamy niekonsekwencję. Najpierw autor poprawnie kwalifikuje wyrażenie *mesl-e xoršid* („jak słońce”) jako orzecznik, po czym błędnie informuje, iż „wyrażenie *mesl-e xoršid* jest przydawką imiennej części orzeczenia (orzecznika)”. Gdzie w takim razie jest ów orzecznik?

Przy omawianiu zdań względnych (s. 234) B. Składanek błędnie przedstawia sprawę użycia lub pominięcia zaimka osobowego wewnątrz zdania względnego. Użycie lub pominięcie nie zależy bowiem od tego, czy wyraz zdania głównego określany przez zdanie względne (przydawkowe) jest zaimkiem osobowym czy imieniem własnym, lecz od tego, jaką funkcję składniową wyraz ten pełni w zdaniu podrzędnym: mianowicie jest on opuszczany (nie występuje w zdaniu podrzędnym w formie zaimka), gdy pełni w nim funkcję podmiotu.

Pozostając przy składni przytoczę tu jeszcze błędy w zakresie okoliczników: s. 218: *dar ruz-e ba?d* „dzień potem” (tj. „następnego dnia”) to okolicznik czasu a nie miejsca; s. 219: w zdaniu „Pozostał w swoim pokoju” mamy okolicznik miejsca a nie „okolicznik oznaczający kierunek”; s. 221: w zdaniu „Idzie na górę” występuje okolicznik miejsca (kierunku) a nie sposobu; s. 223: w „Ugościli go z okazji święta” nie ma okolicznika celu, a w takim właśnie akapicie przykład ten został zamieszczony. Na s. 221 jako okolicznik czasu został wymieniony spójnik *dar vaqt-i ke* „gdy”.

Tzw. *ke âtefi* (s. 232) nie jest spójnikiem, choć oczywiście, od spójnika (kiedyś zaimka) pochodzi. Morfem ten czegoś nie łączy i jest raczej partykułą. Sam autor tłumaczy zresztą owo *ke* przez „oczywiście” (*Mâ ke bâ-ham dust hastim* „Oczywiście, jesteśmy przyjaciółmi”).

Na stronie 209 w paragrafie poświęconym zdaniom bezpodmiotowym znajdujemy zdanie: *So?ud-e in kuh momken nist* (lepiej byłoby: *So?ud be in kuh ...* — A.P.) „Tej góry nie można zdobyć (dosłownie: pokonanie tej góry nie jest możliwe)”, w którym podmiot niewątpliwie występuje. Jest nim rzeczownik *so?ud* „wejście (na górę)”.

Interpretacja przykładu ze s. 212 *Tamâm-e pul-am-râ xâne xaridam* „Kupiłem dom za wszystkie pieniądze” jest błędna. Podobnie jak w języku polskim dopełnieniem bliższym jest tu rzeczownik *xâne* „dom” (tyle że, nie będąc określonym, nie ma on tu postpozycji *-râ*). Natomiast *-râ* w wyrażeniu *tamâm-e pul-am-râ* nie pełni funkcji wykładnika dopełnienia bliższego (co jest jego funkcją prymarną), lecz dalszego, co się niekiedy zdarza, (w staroperskim postpozycja *râdiy*, przodek dzisiejszego *-râ*, miała znaczenie przyimkowe „dla, z powodu”). Nie można się zgodzić z interpretacją B. Składanka uważającego wyraz „dom” w powyższym przykładzie za okolicznik.

Niepoprawna jest również interpretacja zdania *Dar goftogu bâ xabarnegârân goft* „W rozmowie z dziennikarzami powiedział” na stronie 214: *bâ xabarnegârân* „z dziennikarzami” to nie dopełnienie dalsze tylko przydawka przyimkowa do rzeczownika *goftogu* „rozmowa”, który w tym zdaniu wraz z przyimkiem *dar* „w” pełni funkcję okolicznika.

Na stronie 233 do spójników błędnie został zaliczony przyimek *čon* (*čun*) „jak”. Również w przykładzie *bâ vojud-e zahmat-e ziyâd* „mimo ogromnego wysiłku” z tej samej strony mamy do czynienia z przyimkiem złożonym *bâ vojud-e* „mimo” a nie ze spójnikiem, jakim faktycznie jest *bâ vojud-e in-ke* „pomimo tego, że”.

Zdanie skutkowe (s. 239) *Bâ kamâl-e dorošti harf mizad ke mâ ranjîdim* („Mówił bardzo ostro, tak że się obraziliśmy” — A.P.) zostało źle przetłumaczone jako „Mówił bardzo ostro, żebyśmy się poobrażali”. Taki sens zdanie to miałoby w wypadku, gdyby orzeczenie stało wconiunctiwie (a tak nie jest!). Ale wówczas zdanie to stałoby się zdaniem celowym i wówczas akapit o zdaniach skutkowych pozostałby bez przykładu.

Wśród zdań podrzędnych błędnie umieszczono zdania życzące (s. 239–240). Z podanych przykładów tylko jeden zawiera faktycznie zdanie podrzędne.

Błędy składniowe występują też w rozdziałach poświęconych morfologii. Oto np. na stronie 65 w przykładzie: *Kesâi šâ?er-e âzar-e qarn-e čahârom-e hejri ast* „Kesâi jest poetą końca czwartego wieku hidżry” za podstawę determinacji uznane są dwa wyrazy *Kesâi šâ?er* (=Kesâi poeta), podczas gdy między nimi przebiega granica części zdania: *Kesâi* to podmiot i tylko *šâ?er* „poeta” (orzecznik) jest podstawą determinacji.

W rozdziałach *Wprowadzenia* poświęconych morfologii również napotykamy liczne nieścisłości i błędy. Oto np. w schemacie końcówek czasownikowych na s. 137–8 informacja, że po temacie przeszłym końcówką jest „zero”, zamieszczona jest pod 3 os.l.mn. zamiast 3 os.l.poj. (zapewne błąd komputerowy).

Na stronie 142 o czasowniku *budan* czytamy, iż jest on używany „jako *copula* w czasach złożonych”. Terminu *copula* używa się w odniesieniu do czasownikowej części orzeczenia imiennego (inaczej: *łącznik*), tu w morfologii *budan* ma wartość czasownika posiłkowego a nie *copuli*. Obie funkcje czasownika *budan* są traktowane na jednej płaszczyźnie na s. 141, gdzie zresztą napotykamy w podanych przykładach inne błędy. Mianowicie grupy wyrazów w l.mn. o znaczeniu „jesteśmy studentami, jesteście ...” są podane z orzecznikiem w l.mn. *dânešju-hâ-y-im* (!), co teoretycznie jest możliwe, ale tylko w przypadku gdy orzecznik jest określony (paralela do angielskiego: *we are the students*). Zwykłym odpowiednikiem polskiego „jesteśmy studentami” jest tylko *dânešju(-y)-im* (lub *dânešju hastim*) z orzecznikiem w l.poj. (!).

Tuż po tych przykładach (wciąż na s. 141) dla zilustrowania sytuacji, w której przed formami *budan* stoi wyraz zakończony na *-e* podane są formy perfecti czasownika *xordan* „jeść” (a więc formy, w których *budan* nie jest *copulą*), w dodatku z błędem ortograficznym (brak niemego „vâv”-u po literze „x”).

Na poprzedniej stronie (140) niezręczności występują z kolei w polskich odpowiednikach: grupie *malek and* winno odpowiadać polskie „oni są królami” (a nie: oni są królem). Również 2 os.l.mn. *malek id* to „jeste-

ście królami” lub „pan jest królem” raczej niż podany odpowiednik „jesteś panie królem”.

Nieporozumieniem jest następujące zdanie z paragrafu poświęconego partykułom przeczącym (s. 139): „W języku kolokwialnym partykułę *na* zastępuje partykuła *vây*: *dam-e dar vây nasin < naistid* »proszę nie stać przy drzwiach». Przecież partykuła *na* najwyraźniej tu występuje (*na-s-in*). W języku potocznym istotnie zamiast *istâdan* „stawać, zatrzymywać się” używa się formy z przedrostkiem *vâ*, np. *vâ-ys* „stań, zatrzymaj się” (<*vâ-ist*) ale *vâ* bynajmniej nie jest partykułą i wcale przedrostek ten nie zastępuje partykuły przeczącej *na*.

Na stronie 163 zaskakuje zdanie: „Użycie prefiksu *mi-* w czasie teraźniejszym w czasownikach złożonych nie jest błędem”. Ależ to jest wręcz norma, wyjątkowo tylko może owego prefiksu nie być, mianowicie wtedy, gdy częścią werbalną czasownika złożonego jest *dâştan* „mieć”, np. *dust dêram* „kocham”.

Parę uwag o terminie *ezafet*. W tradycji polskiej (patrz np. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1993) używa się raczej formy *izafet* opartej na tureckiej wymowie, *ezafet* jest hybrydą utworzoną z formy tradycyjnej i perskiej formy wymawianej obecnie *ezâfe* (wyraz arabski o pierwotnym znaczeniu „połączenie”).

Sprawa samego terminu jest jednak nieistotna. Chodzi mi o jej znaczenie. B. Składanek rozumie pod *izafetem* całą konstrukcję obejmującą trzy elementy: wyraz określany, morfem *-e* (niektórzy właśnie ten morfem tylko nazywają *izafetem*) oraz postponowany wyraz określający. Można się z tym zgodzić, sami Irańczycy też nieraz tak właśnie, szeroko, rozumieją termin *ezâfe*. Ale w recenzowanej książce nie zawsze panuje w tej kwestii konsekwencja, skoro np. na s. 67 stosowane są również sformułowania „połączenie *ezafetowe*” i „konstrukcja *ezafetowa*” dopuszczające inne, węższe rozumienie *izafetu* jako samego tylko wykładnika determinacji.

Niezbyt szczęśliwe jest używanie przez autora terminu „łącznik *ezafetowy*” albo czasem tylko „łącznik” w odniesieniu do morfemu *-e*, o którym mowa. Przez „łącznik” zwykle rozumie się w polskich tekstach językoznawczych *copulę*. Również w omawianej książce na s. 207 wyraz „łącznik” użyty jest w znaczeniu *copuli* (na szczęście termin „*copula*” dodany jest w nawiasie). Brakuje tu więc konsekwencji.

Niedokładnie sformułowana jest zasada użycia wymienionego wyżej morfemu *-e* (wolę za *Encyklopedią językoznawstwa ogólnego* nazywać go tradycyjnie *izafetem*) w jednym z akapitów s. 64: „Rodzajnik zastępuje łącznik (= *izafet*, A.P.) w funkcji gramatycznego wykładnika determinacji, jednak jeśli rodzajnik stoi przy członie określonym (winno być: określającym — A.P.), łącznik pozostaje”. Towarzyszący temu przykład jest zły: wyrażenie *sârtémân-i bânk*, dosłownie „(jakaś) budowla bank” (przekład mój, A.P.) jest błędne. Rodzajnik może „zastępować” *izafet -e* a ściślej stać na jego miejscu bez reprezentowania jednak jego funkcji, tylko przed następującą przydawką przymiotną, a nie rzeczowną (*bânk*). Następny przykład jest już

dobry: *ketáb-i jâleb* „(jakaś) ciekawa książka”. Jest to konstrukcja rzadsza, literacka, mniej wyrażna z racji braku izafetu (czysta składnia przynależności) niż zwykła konstrukcja *ketáb-e jâleb-i* z izafetem po rzeczowniku i rodzajnikiem (wykładnikiem nieokreśloności) po przymiotniku.

W rozdziale poświęconym konstrukcji izafetowej (s. 60–68) nie został wyraźnie wyodrębniony i scharakteryzowany jeden z głównych typów znaczeniowych tej konstrukcji, mianowicie związek wyrazu określanego z przydawką rzeczowną zwaną apozycją (po polsku w tym samym przypadku co podstawa lub nieodmienna). Przykłady tego typu przydawki są wprawdzie podane na s. 67 w punkcie b (m.in. *šahr-e tehrân* „miasto Teheran”), ale mylnie pod punkt poświęcony patronimikom (s. 66) trafił ... *Omar-e Xayyâm* (w polskiej pisowni Omar Chajjam). Ten wybitny poeta nie był, jak pisze B. Składanek, synem Chajjama, lecz sam nosił ten przydomek oznaczający „wytwórcę namiotów” (a więc również apozycją).

W paragrafie poświęconym postpozycji *-râ* (s. 81) czytamy: „Wykluczają użycie postpozycji *-râ* zaimki *če* »co«, *kas* »ktoś« ... np. *če šod?* »co się stało?»” (koniec cytatu). Ależ *če* w tym zdaniu jest podmiotem, więc problemu użycia czy pominięcia postpozycji *-râ*, wykładnika (określonego) dopełnienia bliższego w ogóle tu nie ma. Chodziło zapewne o przykład typu *če gofti* „co powiedziałeś?”, w którym istotnie *-râ* nie występuje.

Na stronach 92–3 do przysłówków zaliczone są niektóre przyimki. Przykłady nie pozostawiają wątpliwości, że chodzi o przyimki: *Zambil zir-e miz ast* „Koszyk jest pod stołem”.

Błędy występują także w paragrafach poświęconych formom archaicznym używanym w języku epoki klasycznej (X–XV w.). Oto np. na stronie 169 w opisie optatiwu czytamy: „Tryb ten tworzymy od TT (= tematu terażniejszego) dodając sufiks *-â* bezpośrednio do tematu albo po końcówce osobowej 3 os.l.poj.”. W pierwszym wypadku nie tyle chodzi tu o sufiks, co o wzdłużenie samogłoski w końcówce *-ad<-âd*, np. *nešîn-âd* „oby usiadł, niech usiądzie” odpowiadające tożsamemu etymologicznie wzdłużeniu w greckim coniunctiwie (o sufiksie można by mówić tylko w odniesieniu do epoki bardzo archaicznej). Natomiast *-â* podane w przykładach na tejże stronie 169 *nešîn-ad-â*, *bin-ad-â* może faktycznie, m.in., nadawać znaczenie optatywne, ale etymologicznie jest to inny morfem, prawdopodobnie tzw. *alef-e nedâ* czyli sufiks wokatywny, który występuje również w cytowanej przez B. Składankę na następnej stronie (170) formie *bâd-â* „niech będzie, oby był” por. H. Jensen, *Neupersische Grammatik*, 1931, s. 150–2 (Prekativ).

Pomyłkowo tłumaczy autor wymienione wyżej formy *nešîn-âd* i *bin-âd* jako „obyś usiadł”, „obyś ujrzał”, choć sam zaznacza wcześniej, że chodzi o 3(!) os.l.poj. Formy *nešîn-ad-â*, *bin-ad-â* (tak samo błędnie tłumaczone przez 2 osobę!) są formami 3 os.l.poj. mogącymi istotnie mieć znaczenie optatywne „oby usiadł”, „oby zobaczył”.

Niedokładnie został przedstawiony sufiks *-i* tworzący według B. Składanki imperfectum w języku archaicznym (s. 153) obok prefiksu *mi-*. W rzeczywistości chodzi tu o tzw. *yâ-ye šart* (= „i” warunkowe), które we wcze-

sny m języku nowoperskim miało znaczenie warunkowe, z czasem zagubione, por. H. Jensen, *op.cit.*, s. 143–4.

Niekonsekwentnie podchodzi B. Składanek do kategorii strony czasownika perskiego. Na stronie 170 słusznie pisze, iż „stronę bierną wyraża konstrukcja, w której na pierwszym miejscu stoi imiesłów czasu przeszłego koniugowanego czasownika ...”. W materiale ilustracyjnym na następnej stronie występuje jednak tylko jeden przykład *passivum* zgodny z powyższą definicją (orzeczenie ma w nim postać: *dide šode ast* „został zobaczony”). W pozostałych zdaniach mamy czasowniki złożone zawierające jako element werbalny czasownik *šodan* „stawać się”, np. *tarjome šodan* „zostać przetłumaczonym”. Ich znaczenie jest faktycznie bierne, ale są to odrębne jednostki leksykalne, a nie *passivum*, ponieważ nie zawierają one formy imiesłowowej (!): *tarjome* to rzeczownik o znaczeniu „tłumaczenie”.

Nie jest wolny od błędów rozdział poświęcony fonetyce i pismu. W tabeli spółgłosek na stronie 27 nie występuje „h”, podczas gdy na stronie 30 w opisie spółgłosek „h” występuje, tyle że z błędnymi określeniami: „tylnojęzykowa, twarda, dzwięczna”. Perskie „h”, tak samo jak angielskie czy niemieckie, to spółgłoska bezdzwięczna i krtaniowa (tylnojęzykowe jest polskie „ch”). Do spółgłosek krtaniowych określenie „twarda” w ogóle się nie stosuje.

W wymienionej tabeli na stronie 27 dwa razy występuje „g”: wśród spółgłosek środkowojęzykowych i wśród tylnojęzykowych. Dlaczego akurat fonem /g/ jest tu reprezentowany przez swe dwa warianty, a fonem uwularny /q/, we *Wprowadzeniu* transkrybowany przez gammę, tylko przez jeden wariant, choć i ten fonem ma dwa mocno różniące się od siebie warianty pozycyjne: bezdzwięczny zwarty (w absolutnym nagłosie i w przypadku geminacji), o którym w opisie na s. 30 nie ma mowy, i dzwięczny szczelinowy (przede wszystkim w pozycji interwokalicznej).

W alfabecie na stronie 38 nazwa litery *zāl* podana jest w formie *dzał* (?). W nazwach liter użyta została inna transkrypcja niż w tekście gramatyki (spolszczona).

W tabeli wartości cyfrowych liter (s. 42) litera *eyn* jest umieszczona w złym miejscu: w rzeczywistości ma wartość 70 a nie 9. W rezultacie siedem następnych liter ma przesunięte wartości.

Transkrypcja, którą w niniejszej recenzji stosuję, różni się nieco od transkrypcji użytej we *Wprowadzeniu*, ale bynajmniej zasad tamtej nie kwestionuję. Zauważyłem jednak niekonsekwencje: np. na stronie 65 ten sam wyraz o znaczeniu „polityczny” transkrybowany jest raz *siâsi* a raz *siyâsi*. Ponadto dla jasności wołałbym, wobec braku oznaczeń sylab akcentowanych, kreskami odróżniać w transkrypcji sytuacje typu: *mard-i* (z nieakcentowanym -i) „jakiś człowiek” od *mardi* (z akcentowanym -i) „męstwo”. B. Składanek w swej transkrypcji tej różnicy nie oddaje.

W słowie wstępnym „Od autora” (s. 12) w sposób niejasny przedstawione są warianty stylistyczne współczesnego języka perskiego używanego w Iranie, przy czym jako różne poziomy potraktowane zostały: język potoczny

i kolokwialny. Według słowników języka polskiego oba wyrazy mają to samo znaczenie. Wymieniona tu problematyka jest mało zbadana. Osobiście opowiadam się za następującą klasyfikacją poziomów współczesnej perszczyzny: 1) język literacki pisany (archaizujący), 2) język literacki mówiony, oparty na języku potocznym, 3) język potoczny oparty na dialekcie teherańskim, 4) dialekt (teherański lub inny lokalny). Główna, największa cezura przypada pomiędzy poziomem pierwszym a pozostałymi.

Są błędy gramatyczne w przykładach (oprócz omówionych wyżej). Np. na stronie 147 mamy: *Namitavân az in rudxâne obur konad* zamiast ... *obur kard* „Nie można przejść przez tę rzekę”; strona 172: *Momken ast namiravad* (winno być *Momken ast naravad*) znaczy (po poprawce) „Możliwe, że nie pójdzie” a nie „Możliwe, że nie przyjdzie”; strona 209: *Âyâ mišavad dar ânjâ zabt-e sud* (zamiast *sowt*) *ham ta?mir konad* (zamiast ... *ta?mir kard*) „Czy można tam także naprawić magnetofon?”; strona 222: zdanie *U bâ komak-e man savâr-e tran kard* „Wsiadł do pociągu z moją pomocą” winno mieć na końcu *šod* a nie *kard*.

Razi błąd w łacińskim terminie *nomina instrumentalis* (s. 186, 196) zamiast *nomina instrumenti*. Wyraz *komak* „pomoc” (s. 97) nie jest wyrazem arabskim rodzaju żeńskiego, tylko prawdopodobnie został zapożyczony z języków tureckich.

Na stronie 54 mamy formę l.mn. *mo?allef-ât* jakoby od wyrazu *mo?allef* „autor”. W rzeczywistości chodzi tu zapewne o l.mn. od wyrazu *mo?allaf* „tekst; to, co zostało zredagowane”. Na stronie 79 przyimek arabskiego pochodzenia *taht-e* „pod” ma w nawiasie błędnie podane znaczenie „tron”; pomyłka, rodzimy wyraz o znaczeniu „tron” to *tart*. Na stronie 83 w jednym ze zdań mamy wyraz *mast* (z krótkim „a” zarówno w tekście oryginalnym jak i w transkrypcji) zamiast *mâst*. Pierwszy wyraz znaczy „pijany”, drugi jest nazwą napoju, o który właśnie w danym zdaniu chodzi.

Arabski wyraz *montazer* nie znaczy „czekanie” (s. 114) ani „obserwujący” (s. 243) tylko „oczekujący”. Perskie czasowniki też są czasem błędnie tłumaczone: *rasidan* nie znaczy „wysyłać” (s. 134) tylko „dochodzić, docierać, dojeżdżać”; również *sepordan* w tabeli czasowników nieregularnych na s. 246 nie znaczy „otrzymywać” a wręcz przeciwnie: „przekazywać, dawać”. Na tejże stronie błędnie napisany (i przetranskrybowany) jest czasownik *feriftan* „oszukiwać” (z błędem: *ferixtan*).

Na stronie 202 przy czasowniku *oftâdan* „padać” jako temat terazniejszy pomyłkowo podany jest temat terazniejszy czasownika „widzieć”: *bin*. Czasownik *zadan* (s. 201) znaczy „uderzać” a nie „iść”. Tamże *sigar kašidan* „palić papierosa” przetłumaczone zostało jako „krzyczeć” (?). Na stronie 191 wyraz *alâqe* „zainteresowanie” jest tłumaczony niezbyt dokładnie przez „bliskość”, a przy tym napisany z dwoma błędami ortograficznymi w piśmie arabskim (i jednym w transkrypcji: *alâqe*).

Niektóre literówki są irytujące, np. na s. 180 kilkakrotnie powtarza się transkrypcja *xon-* zamiast *xân-* w formach czasownika *xândan* „czytać”.

Razi również kilka przypadków błędnej pisowni (w oryginale i w transkrypcji) wyrazu *došmani* „wrogość” (s. 224, 232: *dušmani*).

Nie wiem, czy tylko korektę winić można za błąd w tłumaczeniu zdania: *Āe beravid ċe naravid farq namikonad* (s. 230), które zostało oddane przez: „Nie ma różnicy, czy pan by (!) przyjdzie, czy pan nie przyjdzie”. W zdaniu tym użyty jest czasownik *raftan*, który znaczy „iść, odchodzić” a nie „przychodzić”. Partykuła „by” w polskim tłumaczeniu jest oczywiście niepotrzebna.

W tabeli przedstawiającej arabskie elementy gramatyczne też są błędy: *entexâb* „wybór” (a nie „wybory”) to *masdar* VIII klasy a nie VII (s. 243); imiesłów bierny III klasy (s. 244) winien być przetranskrybowany *mozâtab* a nie *mazâtab* „osoba, do której się mówi”.

W słowniczku terminów gramatycznych brakuje (w części polsko-perskiej) haseł „podmiot, orzeczenie” (a jest „dopełnienie”); czas przeszły długotrwały (imperfectum) to po persku *mâzi-ye mostamerr* a nie *mâzi-ye mostam* (w zapisie pismem arabskim na s. 251). W „Cytowanej literaturze” nie ma pozycji Wis, chociaż w tekście pracy kilkakrotnie występuje. Artykułu J.A. Boyle’a *The changes of meaning...* (s. 259) nie ma w podanym roczniku czasopisma JRAS.

Nie są to bynajmniej wszystkie błędy recenzowanej książki, w którą prof. B. Składanek włożył niewątpliwie sporo pracy. Jest wiele ciekawych przykładów, niektóre spostrzeżenia, np. na temat stopniowania przymiotników arabskich (s. 90–1), są godne uwagi, jednakże całość robi wrażenie książki napisanej i wydanej niestarannie (literówek jest sporo). Znaczna liczba błędów, których dalsze wyliczanie zajęłoby zbyt wiele miejsca, obniża w istotnym stopniu wartość *Wprowadzenia*. Można było temu zaradzić, gdyby Wydawnictwo Akademickie Dialog książkę prof. B. Składanka przed drukiem skierowało do recenzji. Szkoda również, że autor nie uwzględnił mojej recenzji (*Biuletyn PTJ*, zesz. XLII, 1989, s. 169–174) ze swej *Gramatyki języka perskiego* z 1984 roku. Większość błędów tam wskazanych została niestety powtórzona w omawianym tu *Wprowadzeniu do gramatyki języka perskiego*.

MALGORZATA KORYTKOWSKA
Warszawa

**Zlatka Guentchéva (red.), L'énonciation médiatisée,
Louvain-Paris: Éditions Peeters 1996
[Bibliothèque de l'Information Grammaticale 35]**

Źródłem inspiracji omawianego tomu studiów, zawierającego 20 artykułów autorskich, są zjawiska językowe związane z komunikowaniem przez mówiącego, że fakty, o których informuje, nie są mu dane poprzez obserwację bezpośrednią. Mimo świadomości, że każdy język posiada środki, za pomocą których sygnalizuje się takie treści, autorzy koncentrują uwagę na tych językach, w których dochodzi do ich gramatyzacji, a więc w których system oblige mówiącego do zaznaczania stosunku do przekazywanej informacji poprzez wskazanie charakteru źródła. Problematyka ta była w przeszłości (już od XIX w.) obecna, zwłaszcza w pracach tych językoznawców, którzy stykali się z istnieniem w pewnych językach (np. w tureckim, bułgarskim, tadżyckim) specyficznych form werbalnych, których funkcja wykraczała poza znane im wartości modalno-temporalne. Redaktor tomu, Z. Guentchéva, ustosunkowując się do mających już pewną tradycję terminów, jak *non-evidential*, *distantif*, *présomptif*, *admiratif*, stosowanych dla określenia superkategorii, zbudowanej na opozycji obserwacja bezpośrednia / pośrednia, podkreśla, że proponowany termin *mediatif* bardziej ogólnie niż inne charakteryzuje analizowaną kategorię, nie jest skoncentrowany na cechach wyłącznie jednej z możliwych jej podkategorii (s. 13). Jednocześnie zwraca uwagę na to, że kategoria ta skupiona jest wokół trzech wartości podstawowych, jakimi są: wtórny przekaz informacji (na podstawie cudzej relacji), informowanie o faktach na podstawie wnioskowania z konstatacji dotyczącej obserwowanego stanu (*l'inférence*), wyrażanie zdziwienia przy konstatacji faktu (s. 16). Istotnym komponentem semantycznym wypowiedzenia mediatyzowanego jest postawa nadawcy wobec przekazywanej informacji, charakteryzująca się pewnym dystansem wobec faktów, o których

mówiący informuje, a dystans ten może być stopniowany. To nacechowanie pozostawia jednak wypowiedzenia poza opozycją prawda / fałsz (por. „les degrés de distance qui peuvent être dégagés laissent généralement l'énoncé en dehors de toute assignation en vrai ou en faux” (s. 11). Należy zgodzić się z Z. Guentchéwą, że omawianym w książce zjawiskom nie poświęcano dostatecznie wiele uwagi. Nie zostały one do tej pory szczegółowo rozpoznane w szerszej skali, a wydaje się, że wiedza o nich jest niezwykle istotna dla adekwatnego opisu poszczególnych systemów językowych, zwłaszcza zaś może ona wnieść istotne elementy do wiedzy o cechach predykcji i nawet wpływać na jej modelowanie.

Zakres badania, biorąc pod uwagę ilość analizowanych w tomie języków i ich różnorodność typologiczną, jest ogromny, a więc uwzględniono: (1–2) bułgarski (zanalizowany przez Z. Guentchéwą i J. Feuillet), (3) perski (G. Lazard), (4) albański (J.-L. Duchet i R. Pěrnaska), (5) ormiański (A. Donabédian), (6) języki Nepalu (B. Michailovsky), (7–8) turecki (M. Meydan oraz M. Bastürk, L. Danon-Boileau, M.-A. Morel), (9) języki uralskie (J. Perrot), (10) języki ugro-fińskie — estoński, fiński i język samojedzki (M.M.J. Fernandez-Vest) (11) koreański (In-bong Chang), (12) dialekty tybetańskie (N. Tournadre), (13) dialekty Syberii wschodniej (F. Jacquesson), (14) dialekty eskimoskie (P. Mennecier, B. Robbe), (15) języki Indian Kolumbii Brytyjskiej w Kanadzie (P. Jacobs), Ameryki Południowej — (16) keczua (G. Taylor) oraz (17) caxinaua (rodzina językowa Pano w dorzeczu Amazonki — E. Camargo). Artykuły poświęcone tym językom, w których badane wartości semantyczne przejawiają się w sposób zgramatyzalizowany, zgrupowane zostały w dwóch rozdziałach, a kryteria klasyfikacyjne mają charakter głównie formalny. Rozdział I (8 artykułów — por. wyżej 1–8) obejmuje takie systemy, w których obserwuje się bliskość formalną między środkami przekazującymi treści mediatywne a perfectum; w rozdziale II (9 artykułów — por. wyżej 9–17) zaprezentowano języki, w których przy analizowaniu funkcji mediatywnych uwzględnić należy czasowniki posiłkowe, sufiksy i partykuły. Rozdział III (3 artykuły) zawiera 2 artykuły dotyczące pewnych problemów teoretycznych opisu mediatiwu (P. Ramat oraz P. Dendale i W. De Mulder), a także artykuł o funkcji renarratywnej leksemu *jakoby* w języku rosyjskim (E.V. Rakhilina).

Większość autorów nawiązuje do ustaleń teoretycznych i prac Z. Guentchéwej, czerpiącej z badań i inspiracji G. Lazarda, który w 1959 r. zaproponował termin *médiatif* dla trybu, który rozwinął się w tadżyckim z perfectum. Jednak poszczególne opracowania różnią się, jeśli chodzi o stosowaną terminologię. Niektórzy autorzy nawiązują do tradycji R. Jakobsona, bezpośrednio lub pośrednio, inni wykorzystują także terminy mające w opisach poszczególnych języków pewną tradycję. I tak J.-L. Duchet i R. Pěrnaska stosuje termin *admiratif* w odniesieniu do albańskiego, B. Michailovsky — *l'inférentiel* w odniesieniu do języka Nepalu. Poszczególnych autorów łączy jednak dążenie do uwzględnienia podejścia wiodącego w obrębie tomu —

do wyodrębnienia tych środków językowych, których funkcje można łączyć z formułowanymi przez Z. Guentchewą cechami mediatiwu.

Opracowania reprezentują więc typ analizy przebiegającej od formy do treści. Trzeba podkreślić, że zadanie, które stanęło przed poszczególnymi autorami, nie miało tego samego stopnia trudności, a szczegółowość opisów nie sytuuje się na tym samym poziomie. Źródłem tych różnic jest głównie stan badań poszczególnych języków w zakresie opisywanej problematyki: jedne z nich (np. bułgarski czy turecki) są już dość szczegółowo rozpoznane, wiedza o innych (np. dialektach eskimoskich, czy caxinaua), co podkreślają niektórzy autorzy, jest nieporównywalnie mniejsza, a w niektórych wypadkach (jak np. dialektów Kamczatki, które zanikły pod wpływem kolonizacji rosyjskiej) nie może być już powiększona. Warte podkreślenia jest także to, że część analizowanych języków to systemy skodyfikowane, niektóre opisy dotyczą jednak grup dialektów składających się z mikrosystemów, w których jak wiadomo niezwykle trudno jest uchwycić zarówno inwentarz form, jak cały zbiór ich funkcji. Biorąc pod uwagę te różnice i uwzględniając niezwykle zróżnicowane systemy, którym poświęcone są opracowania, a nieraz także bardzo skomplikowane funkcje pełnione przez analizowane formy i ich relacje do innych elementów systemów temporalno-modalnych, trzeba stwierdzić, że lektura tomu wymaga od czytelnika dużej erudycji i nie należy do łatwych. Jednocześnie jednak lektura ta dostarcza wiele wiadomości i prezentuje bardzo ciekawy obraz zjawisk, o których wiedza językoznawców do dziś nie jest pełna.

Niewątpliwym wkładem zespołu autorskiego w wiedzę o gramatyzacji badanej kategorii jest zebranie ogromnego materiału faktograficznego i próba jego oglądu zgodnie z przyjętą perspektywą badawczą. Wydaje się, że praca pozostawiła jednak wśród członków zespołu autorskiego pewien niedosyt, wyrażony w przedmowie redaktorskiej, a związany głównie z tym, że nie zaprezentowano opisu zupełnie konsekwentnego — tak pod względem terminologicznym, jak i metodologicznym; uznano za przedwczesny także taki opis, który mógłby prowadzić do wniosków typologicznych. Należy zgodzić się z poglądem redaktora naukowego tomu, że przedstawiona praca jest pewnym etapem, który w przyszłości może doprowadzić do takich wniosków.

Poszczególne opracowania, nieraz bardzo szczegółowe, wydobywają z materiału językowego wiele istotnych faktów i problemów; z pewnością będą nasuwać czytelnikowi szczegółowe uwagi, nieraz polemiczne zarówno w warstwie materiałowej (zwłaszcza wśród wąskich specjalistów), jak i w zakresie problemów ogólniejszych. Lektura zmusza jednak do zastanowienia się nad pewnymi podstawowymi rozstrzygnięciami i do tej sfery w dalszej części recenzji się ograniczę.

Przyjęta przez zespół autorski definicja mediatiwu nasuwa pewne wątpliwości. Tak więc wydaje się, że niedostatecznie ostro zarysowane są granice kategorii. Wprawdzie zalicza się ją do środków językowych realizujących modalność epistemiczną, ale nie jest jasne, za pomocą jakich kryte-

riów można określić w sposób nie wzbudzający wątpliwości funkcję mediatywną. Eksplicytne określenie struktury semantycznej zdań, którym można przypisać cechę mediatywności, przy użyciu pewnych elementarnych, obligatoryjnych wartości semantycznych, pozwoliłoby spojrzeć na tę problematykę w bardziej zobiektywizowany sposób. Istotne wydaje się na przykład wyróżnienie tych predykatów, odnoszących się do postawy mówiącego, które decydują o nacechowaniu mediatywnym zdania. Problem definiowania opracowywanej kategorii powraca w wielu opracowaniach — między innymi twórcą terminu, G. Lazard, skupia się na tej kwestii, formułując jej definicję. I to sformułowanie nasuwa pewne zastrzeżenia. Traktując mediativ jako kategorię formalno-funkcjonalną, zgramatyzalizowaną w postaci form werbalnych, które stoją w opozycji do neutralnych form werbalnych, G. Lazard stwierdza, że formy mediatywne służą do komunikowania o faktach „non pas purement et simplement, mais médiatement”, to znaczy poprzez pośrednictwo wiedzy, którą mówiący posiada i do której źródeł odsyła. Zbiór podkategorii, wśród których wymienia: a) odsyłanie do źródła informacji innego, niż mówiący, b) wnioskowanie i c) zaskoczenie stwierdzanym stanem, pozostawia jednak otwarty — formy mediativu mogą zaznaczać stosunek mediatywny mówiącego jeszcze w inny sposób („de toute autre manière”). Formy mediativu realizują bowiem zdaniem G. Lazarda wartość abstrakcyjną, która implikuje tylko istnienie czynnika pośredniczącego („une médiation” — por. s. 28).

Definicja kategorii ma więc charakter klasycznie strukturalny i skoncentrowana jest na wskazaniu inwariantu semantycznego. Niektórzy autorzy (jak np. A. Donebédian, M. Meydan, N. Tournadre, J. Perrot) odnoszą się zresztą do problemu różnorodności treści objętych obserwacją i trudnych do wyznaczenia granic kategorii, która wykazuje pokrewieństwo z innymi kategoriami i zależność od nich, jak kategorią aspektu, osoby, modalności i temporalności.

Ukierunkowanie badania od płaszczyzny formy do treści i niejasność granic semantycznych kategorii powoduje, że zakresy opisu zjawisk językowych bywają różne. Uzależnione jest to głównie od tego, jakie treści uznane za „klasyczne” dla mediativu są w danym języku formalnie zaznaczone oraz od tego, jakie funkcje pełnią wyodrębnione w ten sposób środki językowe. Konsekwencją tego podejścia jest to, że w niektórych wypadkach opis obejmuje funkcje, które wydają się wykraczać już poza granice mediativu sensu stricto (poza zakresłony w definicji inwariant semantyczny). Należą do nich na przykład komponenty treści wskazujące na stany wewnętrzne mówiącego, uczucia czy doznania (jak np. nacechowane za pomocą form admiratiwu albańskie zdania z predykatami odnoszącymi się do doznań mówiącego, zwłaszcza negatywnych (35), czy też w caxinaua wyspecjalizowanie sufiksu, którego dystrybucja obejmuje zarówno zdanie zawierające „dystans”, jak też takie, w których komunikuje się o doznaniach fizycznych mówiącego, bądź też o obserwowanych przez niego faktach — są to np. odpowiedniki franc. *Il pleut.* / *Les eaux du fleuve montent.* / *Il fait chaud.*

(281–282). Obserwowane są wypadki wypełniania przez środki językowe funkcji z definicji mediatywnych obok funkcji ekspresywnych lub na przykład funkcji komunikowania faktu w sposób ogólny (*d'une manière générale* — por. 281). Oczywiście każdy z systemów charakteryzuje się właściwymi dla siebie opozycjami form (np. form werbalnych czy sufiksów). Istotne może być także i to, że języki mogą w różny sposób hierarchizować komponenty semantyczne zawarte w wypowiedzeniu i w różny sposób je wyrażać — na te zjawiska zwracają uwagę na przykład P. Ramat i P. Jakobs. Ten ostatni podkreśla, że obserwuje się w językach dwa podstawowe typy strategii: uprzywilejowanie źródeł informacji lub zorganizowanie jej wokół stopni pewności (252).

Następnym zagadnieniem, które jak się wydaje, nie zostało jednoznacznie rozstrzygnięte, jest osadzenie analizowanej kategorii w określonym modelu struktury semantycznej zdania. Problemem niezwykle ważnym wydaje się tu stosunek do modalności, głównie zaś relacja do asercji. I w tym wypadku przyjęte podstawy teoretyczne przesądzą niejako arbitralnie, że treści mediatywne sytuują się po stronie zdań asertorycznych. W formułowanych wielokrotnie w poszczególnych opracowaniach definicjach mediatiwu akcentowany jest rys semantyczny dystansu mówiącego wobec prawdziwości informacji, często stwierdza się, że informacja ta komunikowana jest jako neutralna pod względem prawdziwościowym — ani fałszywa, ani prawdziwa. Faktem jest, że w zdaniach zawierających predykaty drugiego stopnia zdanie realizujące argument predykatywny znajduje się poza asercją, problemem jest jednak, czy rzeczywiście analizowane struktury zdaniowe zawierają w swej strukturze semantycznej predykat odnoszący się do postawy mówiącego względem prawdziwości (a więc predykat modalny), który przesądza o ich asertorycznym charakterze. I w tym wypadku czytelnikowi brakuje określenia kryteriów, które wydzielałyby zbiór zdań asertorycznych, ewentualnie kryteriów, zgodnie z którymi jednoznacznie przesądza się o takim charakterze zdań mediatywnych, który nie przekracza granicy hipotetyczności.

Wydaje się, że kryteria takie można wskazać przenosząc analizę na poziom całej struktury semantycznej zdania i tylko precyzyjna analiza na tym poziomie pozwoliłaby je wskazać. Podkreślany wielokrotnie rys semantyczny dystansu rodzi u czytelnika wątpliwości, czy z niektórymi przynajmniej strukturami nie należy wiązać takiego stosunku mówiącego, który lokuje się po stronie hipotetyczności. Niektórzy autorzy wskazują zresztą, że przy charakterystyce pewnych struktur pojawia się znaczenie niepewności, wątpliwości, sygnalizują zawieranie się w strukturze zdania takich treści, jak *wyduje się* (*semble-t-il*) — por. np. uwagi P. Jakobs'a, M.M.J. Fernandez-Vest, czy B. Michailovsky. P. Ramat, analizując podtyp zdań, których strukturę esplikuje jako 1) *Allegedly P*, 2) *Reportedly P*, 3) *Supposedly P*, 4) *Evidently / apparently / manifestly P* (*P = John has already left* — 287 i nast.), jednoznacznie stwierdza, że w wypadkach 1–3 pojawia się zastrze-

zenie prawdziwości, a w 4) wartość prawdziwościowa nasila się w ramach pewnego continuum (por. 294).

Uszczegółowiając nieco ten problem można polemizować z tezą, że bułgarskie zdania wyrażające zdziwienie, zaskoczenie, typu *Tu си була болна!* stanowią zdania asertoryczne, bądź też są neutralne pod względem prawdziwościowym, w wielu opisach zresztą admirativus sytuuje się jako stojący w opozycji modalnej do indicatiwu. Opis ukierunkowany od treści zdania ku formie, a więc szczegółowa analiza cech semantycznych struktury zdań admiratywnych, pozwala udowodnić zawieranie się w niej nacechowania co do hipotetyczności — przypuszczenie w nich zawarte wiąże się ze stanem mentalnym przypuszczenia, poprzedzającym stwierdzenie (asercja) stanu faktycznego. Podobnie szczegółowa analiza funkcjonowania bułgarskich form narratywnych, a zwłaszcza dopuszczalności / wykluczania pewnych kontekstów, pozwala na sformułowanie cech struktury semantycznej zdań renarratywnych, nacechowanych formalnie za pomocą tych form. O tym, że zdania takie nacechowane są co do prawdopodobieństwa, świadczy niegramatyczność struktur typu **Предполагам, че той се разболял. / *Той може би се разболял.* (por. też analogiczne zjawisko w polskich odpowiednikach takich zdań, w których renarracja komunikowana jest za pomocą środków leksykalnych: **Przypuszczam, że on jakoby się rozchorował. — *On chyba jakoby się rozchorował.* Dewiacyjność tych zdań opiera się na pewnej redundancji sensów (a nie sprzeczności, bo niewątpliwie chodzi tu o „dystans”). Nasuwa się potrzeba wyróżnienia renarracji nienacechowanej i nacechowanej modalnie (choć stopień zastrzeżenia może być różny w obrębie jednego języka i może różnić wykładniki różnych systemów językowych). Test ten zresztą pozwala wnieść światło do specyfiki i odrębności funkcjonalnej form bułgarskiego perfectum, które dopuszcza analogiczne konteksty, por. np. *Предполагам, че той се е разболял. / Той може би се е разболял.* Te i podobne fakty pozwalają zresztą dość ściśle rozgraniczać występowanie form narratiwu i perfectum, których inwentarze form częściowo podlegają w języku bułgarskim zjawisku synkretyzmu.

Należy podkreślić, że postulowane tu oczekiwania co do szczegółowości analizy w odniesieniu do tak wielu tak różnych języków są bardzo trudne do spełnienia. Niektóre z zawartych w tomie opracowań wskazują na niezwykle stopień skomplikowania systemu, jeśli chodzi o gramatyzację treści odnoszących się do źródła informacji. Relewantne może być to, czy informacja jest opinią mówiącego, czy zbiorowości stojącej poza nim, czy też jest to ogólna konstatacja, nie wiązana językowo z żadnym źródłem. Problemem jednak pozostaje jednoznaczne odniesienie tych kategorii do kategorii modalności prawdziwościowej oraz przyjęcie pewnej hierarchii cech relewantnych dla płaszczyzny semantycznej analizowanych zdań. W skali ogólnej kierunek analizy od treści ku formie pozwoliłby na wnioski dotyczące zakresu i sposobu gramatyzacji badanych treści w poszczególnych systemach, a więc na wnioski typologiczne (badanie takie może oczywiście dotyczyć wszystkich języków, bez względu na to, czy w danym systemie

występują zgramatyzalizowane środki dla wyrażania badanych treści, czy nie).

Wśród wielu cennych szczegółowych analiz warto podkreślić te, w których autorzy przeprowadzają bardziej szczegółowe badanie pewnych zagadnień. Należy do nich na przykład próba sformalizowania w kategoriach temporalnych stosunku między momentem uświadomienia sobie przez mówiącego pewnego stanu rzeczy i momentem nadawania komunikatu w zdaniach mediatywnych w koreańskim (In-bong Chang) oraz analiza zdań realizujących podkategorię „inférentiel” (P. Dendale, W. De Mulder). Problematyka ta, analizowana w perspektywie różnicy między abdukcją a dedukcją, otwiera kolejny niezwykle złożony problem różnicy semantycznej między zdaniami, w których orzeka się stan rezultatywny (np. przez użycie form perfektywnych) oraz zdaniami mediatywnymi, realizującymi podkategorię „inférentiel”.

Podsumowując należy stwierdzić, że recenzowana pozycja stanowi poważny wkład w wiedzę o sygnalizowaniu treści, które niewątpliwie dotyczą podstawowych cech predykcji. Nie pozwala też zapomnieć, że rozstrzygnięcia teoretyczne nie mogą abstrahować od nie zawsze dobrze rozpoznanych systemów językowych o zaskakujących nieraz cechach. Mimo braku ostatecznych rozwiązań dla pewnych kwestii książka ta otwiera szerokie pole dla dalszych badań.

PIOTR STALMASZCZYK
Łódź

**Bibliografia celtologii polskiej.
Języki celtyckie**

(uzupełnienia do bibliografii opublikowanej w *BPTJ* LIII)

- Bednarczuk L. 1997. A typological contribution to the disappearance of *p* in Common Celtic, *Zeitschrift für celtische Philologie* 49–50, 43–49.
- Buczek A. 1998. The vowel that cannot be long: the story of the Welsh central vowel [ə], [w:] E. Cyran (red.), *Structure and Interpretation — Studies in Phonology*, (= *PASE Studies and Monographs* 4), Lublin: Wydawnictwo Folium., 55–64.
- Cyran E. 1997a. Resonance Elements in Phonology. A Study in Munster Irish, (= *PASE Studies and Monographs* 3), Lublin: Wydawnictwo Folium.
- Cyran E. 1997b. Irish „tense” sonorants and licensing of empty positions, [w:] R. Hickey i S. Puppel (red.) *Language History and Linguistic Modelling. A Festschrift for Jacek Fisiak on his 60th Birthday*, (= *Trends in Linguistics Studies and Monographs* 101), Berlin: Mouton de Gruyter, 1261–1271.
- Doyle A. 1992. Suffix rivalry: A case study on Irish nominalisations, *Yearbook of Morphology*, 35–55.
- Doyle A. 1996. Compounds and syntactic phrases in modern Irish, *Studia Anglica Posnaniensia* 30, 83–95.
- Doyle A. i Gussmann E. 1991. *An Ghaeilge. Podręcznik do nauki języka irlandzkiego*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (drugie wydanie 1997).
- Doyle A. i Szymanek B. 1997. Inalienable possession in English, Irish and Polish morphology, [w:] R. Hickey i S. Puppel (red.), *Language History and Linguistic Modelling: A Festschrift for Jacek Fisiak on his 60th*

- Birthday, (= *Trends in Linguistics Studies and Monographs* 101), Berlin: Mouton de Gruyter, 1379–1397.
- Gussmann E. 1997. Putting your best foot forward. Stress in Munster Irish, [w:] F. Josephson (red.), *Celts and Vikings. Proceedings of the Fourth Symposium of Societas Celtologica Nordica*, Göteborg: Göteborgs Universiteti, 103–133.
- Jaskuła K. 1997. Be a stop or give way: Selected Old Irish compound verbs, *Lingua Posnaniensis* 39, 25–38.
- Jaskuła K. 1998. The prosodic hierarchy at work: lenition of voiceless spirants in Old Irish, [w:] E. Cyran (red.), *Structure and Interpretation — Studies in Phonology*, (= *PASE Studies and Monographs* 4), Lublin: Wydawnictwo Folium, 183–194.
- Stalmaszczyk P. 1997. Celtyckie języki Irlandii, Szkocji i Wyspy Man: Historia i teraźniejszość, [w:] K. Kujawińska-Courtney, R. Machnikowski, A. Wójcik (red.), *Problematyka Brytyjska. Studia interdyscyplinarne*, Łódź: Ośrodek Badań i Studiów Brytyjskich, Uniwersytet Łódzki, 97–112.
- Stalmaszczyk P. 1998a. Stanowisko języka kumbryjskiego i piktyjskiego w podgrupie brytańskiej języków celtyckich, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LIII (1997), 81–93.
- Stalmaszczyk P. 1998b. Celtic elements in English vocabulary — a critical reassessment, *Studia Anglica Posnaniensia* XXXII (1997), 77–87.
- Stefański W. 1990. The Diathesis in Indo-European, [podrozdział 3.3. 'Old Irish (Celtic)', str. 87–103], Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Stefański W. 1997. Die Palatalisierung im Irischen und Polnischen: ein kontrastiver Vergleich, *Zeitschrift für celtische Philologie* 49–50, 831–836.

KRZYSZTOF KORŻYK
Kraków

Polska bibliografia językoznawstwa ogólnego i indoeuropejskiego oraz języków nieindoeuropejskich za lata 1996–1997 z uzupełnieniami

W bibliografii zarejestrowano prace opublikowane przez autorów polskich w kraju i za granicą oraz prace autorów obcych w Polsce. W dziale „Językoznawstwo indoeuropejskie” pominęto publikacje z zakresu polonistyki i slawistyki, które znajdują się w kolejnych tomach *Bibliografii językoznawstwa slawistycznego* wydawanej przez Instytut Slawistyki PAN oraz Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

I. JĘZYKOZNAWSTWO OGÓLNE I DZIEDZINY POKREWNE

1. Zagadnienia ogólne i metodologiczne

- ANTAS Jolanta: Gest, mowa a myśl. — W: *JKŚ*, 71–96.
- BAŃCZEROWSKI Jerzy: A proposal for syntactic categorization. — W: *KPZK*, 19–32.
- BAŃCZEROWSKI Jerzy: A theory of rection. — W: *LH&LM*, 1159–1182.
- BOBRAN Marian, DOROS Aleksander: *Vvedenie v jazykoznanie*. [Wyd. 3 popr. i uzup.]. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1997, s. 198.
- BOBROWSKI Ireneusz: Eksplicytność jako jedno z kryteriów oceny opisów gramatycznych. — *Polonica* 18, 1997, 5–10.
- BOGUSŁAWSKI Andrzej: *Sprawy słowa / Word Matters*. — Warszawa: Wydawnictwo „Veda”, 1994, s. 431. [Wybór artykułów metodologiczno-filologicznych i semantycznych z lat 1970–1991].
- BRAISBY Nick, FRANKS Bradley: What does word use tell us about conceptual content? — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 5–16.
- BROCKI Marcin: Język i ciało. O wzajemnym związku dwóch systemów semiotycznych. — *Lud* 80, 1996, 129–144.

- DAKOWSKA Maria: Koncepcje kognitywne a modelowanie akwizycji języków obcych. — W: *Podejścia...*, 99–111.
- GAJDA Stanisław: Mówioność i pismo w komunikacji naukowej. — W: *KPZK*, 49–54.
- GRESZCZUK Barbara: Diachronia i synchronia czy panchronia w językoznawstwie? — *JP* 2/3, 1997, 112–116.
- GRUCZA Franciszek: Języki ludzkie a wyrażenia językowe, wiedza a informacja, mózg a umysł ludzki. — W: *Podejścia...*, 7–21.
- GRUCZA Franciszek: Problemy historii i genezy języków ludzkich. — W: *FAS*, 77–99.
- GRZEGORCZYKOWA Renata: Badania semantyczno-porównawcze w aspekcie diachronicznym (na przykładzie słowiańskich przymiotników przestrzennych). — W: *SKJ*, 217–226.
- GRZEGORCZYKOWA Renata: Filozoficzne aspekty kategoryzacji. — W: *JKŚ*, 11–26.
- HAMAN Maciej: Concepts in the potboiler — the final debate. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 87–93.
- HINES John: Language and culture in an archaeological perspective. — *ArchPol* 34, 1996, 183–197.
- HONOWSKA Maria: Kognitywistyczna „skalarność” a metodologia strukturalistów. — *RNDK* *Krak*, *Prace Językoznawcze* 9, 1997, 69–72.
- JAPOLA Józef: Badania nad procesem komunikacji. (Ong i jego koncepcja oralności i piśmiennictwa, — *Akcent* 3/4, 1995, 108–119.
- JĘDRZEJKO Ewa: Czy zmierzch strukturalizmu w językoznawstwie? — *PNUŚ*, *Prace Językoznawcze* 23, 1995, 7–16.
- JĘDRZEJKO Ewa: Of some problems of historical word-formation: The generativist perspective. — *LingSil* 18, 1997, 39–52.
- JĘDRZEJKO Ewa: Utopie lingwistyki, czyli o modelach gramatyk i koncepcjach współczesnego językoznawstwa. — W: *Utopia...*, t. 1., 53–65.
- KACZMAREK Bożydar L. J.: Język a umysł. — W: *Podejścia...*, 75–82.
- KALETA Sławomira: Das Phänomen der Schrift als empirisches Problem der historischen Phonologie und Graphematik. — *ZNUJ*, *Prace Językoznawcze* 117, 1995, 51–61.
- KALISZ Roman, KUBIŃSKI Wojciech, BULLER Andrzej: *In Search of a Frame of Mind: An Introduction to Cognitive Linguistics and Artificial Intelligence*. — Gdańsk: Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 1996, s. 150.
- KALISZ Roman: Językoznawstwo kognitywne a relatywizm. — *BPTJ* 52, 1996, 97–105.
- KARPIŃSKI Maciej: Dialog człowieka z komputerem — szczególne miejsce komunikacji za pomocą mowy. — W: *Przyczynki...*, 15–34.
- KORŻYK Krzysztof: Whose methodology? On some basic problems of representing the «meaning of cases». — *LgQ* 22, 1996, 77–94.
- KRZESZOWSKI Tomasz P.: *Angels and Devils in Hell: Elements of Axiology in Semantics*. — Warszawa: Wydawnictwo „Energeia”, 1997, s. 298.

- KRZESZOWSKI Tomasz P.: Czy językoznawstwo jest naukowe? — *BPTJ* 53, 1997, 169–176.
- KRZESZOWSKI Tomasz P.: O znaczeniu przymiotnika „kognitywny”. — W: *Podejścia...*, 23–33.
- KWIATKOWSKA Alina: *The visuo-spatial determinants of natural language*. — Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 1997, s. 217.
- KUBEJKO Ilona: Skizze einer Evolution des Präsuppositionsbegriffes in den linguistischen Theorien. — *LMN* 21, 1997, 169–192.
- KIKLEVIČ Aljaksandr K.: Supastauljal'nae apisanne gramatyki i sistėmny padychod. — *SIOr* 2, 1997, 301–317.
- KURCZ Ida: Język a myślenie: hipoteza relatywizmu językowego po latach. — *KolPsych* 5, 1995, 107–120.
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK Barbara: Corpus linguistics and the lexicon. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 7–16.
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK Barbara: Systemy reprezentacji języka w lingwistyce kognitywnej a ich realność psychologiczna. — W: *Podejścia...*, 33–41.
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK Barbara: Uniwersalizm a relatywizm na tle nowych teorii kognitywnych. — W: *JKŚ*, 47–70.
- LIZIS Elżbieta: Badania nad modelem zewnętrznego opisu języka. — *AUW, Studia Linguistica* 17, 1996, 27–44.
- ŁOZOWSKI Przemysław: The Notion of 'Prototype' in Diachronic Semantics. — W: *FoL*, 153–164.
- MACIEJEWSKI Witold: O przestrzeni w języku. — W: *EufLogos*, 445–457.
- MAĆKIEWICZ Jolanta: „A słowo stało się ciałem...”, czyli podstawowa jednostka języka w ujęciu potocznym. — *Etnoling* 8, 1996, 89–97.
- MAŃCZAK Witold: Irrégularité d'ortographe et fréquence d'emploi: cas particulier d'une loi générale. — *LingSil* 17, 1997, 7–13.
- MAŃCZAK Witold: *Problemy językoznawstwa ogólnego*. — Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, 1996, s. 257.
- MAŃCZAK Witold: Zasady gramatyki opisowej. — *BPTJ* 52, 1996, 91–96.
- MUSZYŃSKI Zbysław: Światy za słowami. Ich natura i porządek. — W: *JKŚ*, 27–45.
- NAGÓRKO Alicja: Miejsce słowotwórstwa w teorii języka. — *BPTJ* 53, 1997, 49–61.
- NOWAK Leszek: Język logików i język językoznawców: uwagi metodologiczne. — W: *EufLogos*, 483–495.
- NOWAKOWSKA-KEMPNA Iwona: Utopie, stereotypy i paradygmaty w teoriach lingwistycznych. — W: *Utopia...*, t. 1., 66–78.
- PAZUKHIN Rostislav: *Topics in semiotics and linguistics*. The Czenstokhova Pedagogical College. — Czenstokhova: Wydaw. WSP w Częstochowie, 1996/97, s. 171.
- PINTARIĆ Neda: Cztery poziomy ujętkowania kodu niewerbalnego w języku polskim i chorwackim. — W: *SKJ*, 241–255.
- Podejścia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce*. Materiały z XX Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW

- i Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej, Grzegorzewice 12–14 stycznia 1996 r. Pod red. nauk. Franciszka GRUCZY i Marii DAKOWSKIEJ. Uniwersytet Warszawski, Instytut Lingwistyki Stosowanej. — Warszawa: Wydawnictwa Uniw. Warszawskiego, 1997, s. 182.
- POGONOWSKI Jerzy: On the concept of a linguistic constant. — *LPosn* 38, 1996, 29–38.
- POGONOWSKI Jerzy: Przyczynek do logicznej rekonstrukcji typologii strukturalnej. — W: *Przyczynki...*, 93–108.
- POLAŃSKI Kazimierz: Językoznawstwo słowiańskie wobec nowych prądów w typologii lingwistycznej. — *BPTJ* 53, 1997, 33–48.
- Przyczynki do metodologii lingwistyki*. Pod redakcją Jerzego POGONOWSKIEGO oraz Tadeusza ZGÓŁKI. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* nr 21. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 167.
- REWERS Ewa: Is everything a discourse (in linguistics)? [tł. Aleksandra Wach] — *LaC* 7, 1997, 89–99.
- ROKOSZOWA Jolanta: Obraz świata we współczesnych teoriach językoznawczych. — *BPTJ* 53, 1997, 9–14.
- RUSZKIEWICZ Piotr: *Morphology in Generative Grammar. From morpheme-based grammar to lexical morphology and beyond: A study of selected models of morphological description*. — Gdańsk: Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 1997, s. 355.
- RUSZKIEWICZ Piotr: On the functioning of rules of adjustment in generative grammar. — W: *LH&LM*, 1199–1230.
- RUTKOWSKI Krzysztof: Słowo jako czyn: uwagi o mowie w świetle nauk kognitywnych. — *Odra* 4, 1997, 77–85.
- SERWAŃSKI Jacek: Języki pidżinowe, języki kreolskie i ich rola na świecie. — *SprNar* 2, 1996, 125–138.
- SIKORA-POUIVET Dorota: Modalités logiques et modalités linguistiques. — *SRP* 21, 1996, 73–90.
- SKRZYPCZAK Waldemar: Cognitive linguistics and paradigmatic change. — *AUNC, English Studies* 6, 1995, 13–35.
- STALMASZCZYK Piotr: Integrating the Modules. — W: *FEG*, 257–268.
- TAJSNER Przemysław: Licensing of bare NP adjuncts. — W: *LH&LM*, 1231–1245.
- TERMIŃSKA Kamilla: Teorie językowe i ich faktualna interpretacja. — *PNUS, Prace Językoznawcze* 23, 1995, 17–28.
- TUREWICZ Kamila: Model akwizycji języka z perspektywy gramatyki kognitywnej. — W: *Podejścia...*, 43–49.
- VINH THANH Hoang: On the Petri nets in the language comparison. (By the examples in Vietnamese and Polish). — W: *SKJ*, 95–97.
- WAWRZYŃIAK Zdzisław: Lakonik — Linguistik der Kürze und Bündigkeit. — *ZNRz, Językoznawstwo* 3, 1996, 215–221.
- WAWRZYŃIAK Zdzisław: Lakonik — Linguistik der Kürze und Bündigkeit. — W: *FAS*, 199–205.

- WĄSIK Zdzisław: *Systemowe i ekologiczne właściwości języka w interdyscyplinarnych podejściach badawczych*. *Studia Linguistica* 18. [Acta Universitatis Wratislaviensis No 1948]. — Wrocław: Wydaw. UW, 1997, s. 184.
- WĄSIK Zdzisław: O heteronomicznej naturze przedmiotu nauk o języku i sposobach jego autonomizowania. — *AUW, Studia Linguistica* 17, 1996, 9–26.
- WIERTLEWSKI Stefan: Sposoby wyróżniania pytań. — W: *Przyczynki...*, 121–140.
- ZABROCKI Władysław: Psychologizm w teorii N. Chomsky'ego (próba krytyki). — W: *EufLogos*, 637–645.
- ZABROCKI Tadeusz: Adjunction to IP and NP: Evidence from Polish. — W: *LH&LM*, 1245–1258.
- ZGÓŁKA Tadeusz: Lingwistyka w paradygmatach. Kontynuacje i przełomy. — W: *Przyczynki...*, 157–165.
- ZUBER Ryszard: O językach i ich wyrazów szykach. — W: *EufLogos*, 681–690.
- ŻMIGRODZKI Piotr: Model gramatyki generatywnej a fakt językowy (na wybranym przykładzie). — *Polonica* 18, 1997, 77–94.

2. Semiotyka i filozofia języka

- BILAT Andrzej: *Prawda i stany rzeczy*. Z przedmową Jana Woleńskiego. [Seria *Stany rzeczy — Sytuacje — Zdarzenia*, t. 2.]. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1995, s. 119.
- BOGUSŁAWSKI Andrzej: A note on cataphora and mental predicates. — W: *EufLogos*, 331–336.
- BUCZKOWSKA Janina: O odniesieniu wyrażen językowych do rzeczywistości. — *SPChr* 2, 1997, 17–32.
- BUCZYŃSKA-GAREWICZ Hanna: *Semiotyka Peirce'a*. — Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego, „Znak — Język — Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1994, s. 144.
- BURCHANOV Igor Ju.: Some problems of metaideography. — *ZNRz, Językoznawstwo* 2, 1995, 19–32.
- CHMIELEWSKI Adam: Problem poprawności nazw. — *Principia* 18/19, 1997, 127–156.
- CYGAN Jan: Kod genetyczny a kod językowy: problem izomorfizmu. — *AUW, Studia Linguistica* 17, 1996, 45–56.
- CZARNECKI Tadeusz: Wittgenstein o kategorii zdania gramatycznego. — *Principia* 18/19, 1997, 157–181.
- CZERNECKA Bożena: Uwagi o modalnościach *de dicto* i modalnościach *de re*. — *RF* 1, 1995, 53–69.
- DUL Robert Andrzej: Komunikacja niewerbalna w teorii i badaniach. — W: *KMZI*, 43–68.
- Dyskusje z Donaldem Davidsonem o prawdzie, języku i umyśle*. Pod red. Urszuli ŻEGLEŃ. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Prace Wydziału Filozoficznego 71. — Lublin: TN KUL, 1996, s. 355. [Tekst część. tł. z ang. — Mater. z konferencji 2–4 października 1995 r. w Kazimierzu n. Wisłą].

- GAWROŃSKI Alfred: Prawda i logika tekstu: zarys metatekstowej teorii prawdy. — *KwartFiloz* 4, 1996, 9–47.
- GRZEGORCZYK Andrzej: Tarski's conception of truth and its application to natural language. — *DaU* 1/2, 1996, 73–89.
- JADACKI Juliusz J.: Kłopoty z interpretacją kategorialną mowy potocznej. — W: *EufLogos*, 379–388.
- JADACKI Jacek J.: Troubles with truth: some remarks concerning Donald Davidson's views. — *DaU* 1/2, 1996, 97–105.
- JASZCZOLT Katarzyna: Expressions of belief and belief ascription. — *AUL, Folia Linguistica* 33, 1995, 101–117.
- KOMENDZIŃSKI Tomasz: Znak i jego ciągłość w systemie filozofii Ch. S. Peirce'a: semiotyka między precepcją i recepcją. [autoref.]. — *EdukFiloz* 20, 1995, 159–161.
- KOPANIA Jerzy: *Descartes i Kant o użyteczności poznawczej języka naturalnego*. — Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego, „Znak — Język — Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1996, s. 75.
- KRĄPIEC Mieczysław Albert: *Język i świat realny*. [Wyd. 2 popr.]. [Mieczysław Albert Krąpiec: *Dzieła*, t. 13]. — Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1995, s. 274.
- KRYSZTOFIAK Wojciech: Negacja, podmiot, predykat i teza Geacha. — *ZNUSzcz*, Seria *Filozofia* 5, 1994, 23–38.
- KUKLEVIČ Aleksandr: Kwantyfikacja i opredelennost'. — *SIOr* 3, 1995, 409–423.
- KWIATKOWSKA Alina: Gestalt principles in linguistics. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 179–193.
- KWIATKOWSKA Alina: Linguistic iconicity — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 195–204.
- LUCHOWSKA Anna: Teoria znaku Peirce'a a filozofia Quine'a. — W: *EufLogos*, 437–444.
- LAGOSZ Marek: O pewnej ekstrapolacji, na której zasadza się Fregowska semantyka zdań. — *Principia* 15, 1996, 153–176.
- LUKASZYŃSKI Janusz: Inkontrologiczna koncepcja języka a problem racjonalizmu. — *NHum* 2, 1996, 63–85.
- MALINOWSKI Jacek: O strukturze funkcji illokucyjnych. [autoref.]. — *RuchFiloz* 2, 1995, 241–247.
- MALINOWSKI Jacek: *Skuteczność a prawda. Logika illokucyjna Searle'a i Vanderveckena*. Oficyna Akademicka. Nauki Społeczne. Rozprawy Naukowe. — Warszawa: OAK, 1995, s. 187.
- MANIKOWSKI Maciej: Some remarks on language-games. — *LaC* 7, 1997, 69–74.
- MAŃCZYK Augustyn: *Sprache als Erkenntnis*. — Zielona Góra: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego, 1995, s. 106.
- MARCHEWKA Feliks S.: *Semiotyka. Zarys teorii i jej rozwoju*. — Kalwaria Zebrzydowska: „Calvarianum”, 1996, s. 194.
- MARKIEWICZ Dariusz: W poszukiwaniu granicy języka. — W: *JWPK*, 17–25.
- MATERNA Pavel: Several remarks about vagueness. — *AUW, Seria Logika* 17, 1997, 67–70.

- MISIUNA Krystyna: Tarski's theory of truth and a programme for semantics. — *DaU* 1/2, 1996, 117–124.
- NOWAKOWSKI Andrzej: *Semantyka Donalda Davidsona*. Z przedmową Urszuli Żegleń. [Seria *Stany rzeczy — Sytuacje — Zdarzenia*, t. 3.]. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1997, s. 89.
- PAZUCHIN Rościsław: O filozofii języka: uwagi na marginesie książki Barbary Stanosz «10 wykładów z filozofii języka». — *OPR* 3, 1995, 127–136.
- PENZINGER Christine: Anthropomorphismen in der Kommunikation zwischen Mensch und Tier. — *LaC* 6, 1996, 89–104.
- REWERS Ewa: *Język i przestrzeń w poststrukturalistycznej filozofii kultury*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Filozofia i Logika* nr 77. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 221.
- RUTA Paweł: Wybrane aspekty filozoficzne teorii wypowiedzi performatywnych. — *RF* 1, 1995, 117–137.
- SIMON Josef: Die Sache des Verstehens. — *LaC* 7, 1997, 3–14.
- STUCHLIŃSKI Józef A.: Pragmatyczno-logiczna zasada sprzeczności: w obronie Arystotelesa. — *FilozNauki* 1, 1994, 37–53.
- STUCHLIŃSKI Józef A.: niesprzeczność a znaczenie. — *FilozNauki* 3/4, 1994, 103–117.
- STUCHLIŃSKI Józef A.: Pragmatyczno-logiczna zasada sprzeczności: w obronie Arystotelesa. — *FilozNauki* 1, 1994, 37–53.
- ŠVIHRANOVÁ Božena: Utópie vo filozofii jazyka a reči. — W: *Utopia...*, t. 1., 44–52.
- SZOŁTYSEK Adolf E.: O pewnej własności negacji zdania *p* w świetle henologii. — W: *EufLogos*, 555–572.
- ŚWIĘCZKOWSKA Halina: Metafizyczny status języka w filozofii Leibniza. — *Idea* 9, 1997, 65–87.
- ŚWIĘCZKOWSKA Halina: Platónska perspektywa języka u Kartezjusza i Leibniza. — *PrFilol* 41, 1996, 193–205.
- TERMIŃSKA Kamilla: Lingwistyczne zaświaty dialogów istotnych życiowo. — W: *JWPK*, 9–16.
- TOKARZ Marek: Zasada ekonomii w komunikacji językowej. — *FilozNauki* 3/4, 1994, 37–56.
- TUROPOLSKI Witold: Kwestia podmiotu zachowania w kontekście problemu inicjowania aktów mowy według Daniela Dennetta. — *ZNUJ, Prace Psychologiczne* 13, 1996, 15–25.
- VILLEGAS Luis: Common names are not concept-words: the introduction of kinds in Fregean ontology. [autoref.]. — *RuchFiloz* 1, 1997, 43–56.
- WĄSIK Zdzisław: The Consequences of Epistemological Positions for the Foundations of Linguistic Sign Theories. — W: *NTSL*, 209–217.
- WITEK Maciej: Frege i semantyka języka naturalnego. — *Principia* 15, 1996, 177–190.
- WOLANIN Hubert: Aristotle on the word as a vehicle of semantic function. — *Eos* 2, 1995, 251–263.
- WOLEŃSKI Jan: Truth and truth-in-L. — *DaU* 1/2, 1996, 91–95

- WOLEŃSKI Jan: Wittgenstein i język naturalny. — W: *Przyczynki...*, 141–148.
 ŻEGLEŃ Urszula: The philosophical importance of Tarski-style truth theory in Davidson's semantic program. — *DaU* 1/2, 1996, 107–116.

3. Semantyka, Składnia semantyczna Pragmatyka

- ARABSKI Janusz: Organization of the foreign language mental lexicon. — W: *LH&LM*, 1585–1592.
 BANYŚ Wiesław: O reprezentacjach semantyczno-kognitywnych wyrażen językowych (na przykładzie znaczenia spójnika *jeśli*). — *PorJez* 1, 1997, 12–23.
 BERA Małgorzata: Jednostki z wyrażeniami *cholera* i *diabeł*. Próba analizy semantycznej. — *Polonica* 18, 1997, 125–140.
 BIERWIACZONEK Bogusław: Love in Frames and Scripts. — W: *NTSL*, 1–15.
 BIERWIACZONEK Bogusław: On the concept of love. — *LingSil* 18, 1997, 93–110.
 BOGUCKI Łukasz: On English verbs expressing natural phenomena. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 109–133.
 BURCHANOV Igor: On the ideographic description of stylistically and pragmatically relevant aspects of lexical meanings. — *Stylistyka* 5, 1996, 63–70.
 CAP Piotr: Metaphor and manipulation. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 217–224.
 CZAMARA Agata: Wartościujący akt illokucyjny. — *Polonica* 18, 1997, 169–174.
 CZAPIGA Zofia: Rol' infinitiva v semantičeskoj organizacii vyskazyvanija. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 87–93.
 DEREBECKA-SKORUPA Dorota: Typy kauzalności v russkom i polskom jazykach. — *AUW, Slavica* 92, 1996, 109–115.
 GAJEWSKA Urszula: Oznajmienia imiesłowowe jako operatory metatekstowe. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 105–118.
 GALASIŃSKI Dariusz: Indirectness in language. — *Polonica* 17, 1995, 81–97.
 GENIS René: *Prze-* Meaning and Aspect, Variant and Invariant Meaning(s), Some Remarks on "Pure" Perfectivization; *prze* — as Empty Prefix. — *Polonica* 18, 1997, 191–207.
 GÓRSKA Elżbieta: Possession Frame in Word Derivation: A Case of English Privative Adjectives. — W: *NTSL*, 35–51.
 GREŃ Zbigniew: Struktura pola semantycznego mówienia w języku polskim i czeskim: (na podstawie analizy reprezentacji czasownikowej). — *SFP* 33, 1996, 85–110.
 GRUZA Sambor: Aspekte der linguistischen Referenzforschung. — *KNf* 3, 1995, 325–344.
 GRYBOSIOWA Antonina: Rola anegdoty w pragmalingwistyce. — *PorJez* 3, 1995, 24–29.
 HOLVOET Axel: O semantyce polskich czasowników typu *nałowić*, *nałowić się*. — *SFP* 33, 1996, 39–46.
 JĘDRZEJKO Ewa: Statut sémantique des prédicats analytiques. — *LingSil* 15, 1993, 29–38.

- KALISZ Roman, KUBIŃSKI Wojciech: Prepositions, Cases and Domains. — W: *NTSL*, 53–65.
- KALISZ Roman: On the distinction between semantic and encyclopaedic information. — W: *LH&LM*, 1633–1640.
- KALLAS Krystyna: Rola czynników semantycznych w strukturze polskich konstrukcji porównawczych (z konektorem *niż*). — *BPTJ* 52, 1996, 135–145.
- KAROLAK Ireneusz: Discours direct/indirect et la pragmatique. — *LMN* 18, 1994, 125–132.
- KOMOROWSKA Ewa: Metafunkcje: pytania, akceptacji i przeczenia jako wykładniki siły illokucyjnej wypowiedzi. — *ZNUSzcz, Slavica*, 1995, 167–178.
- KOMOROWSKA Ewa: *Prawda i fałsz* w interpretacji pragmatyngwistycznej. — *ZNUSzcz, Slavica* 4, 1994, 101–112.
- KORYTKOWSKA Małgorzata: Condensation de la structure sémantique de la phrase et analyse contrastive. — W: *SKJ*, 149–154.
- KORZYK Krzysztof: Meaning: Remarks on methodological problems of representing and modeling in semantics and lexicography. — W: *NTSL*, 77–87.
- KRYK-KASTOVSKI Barbara, KASTOVSKI Dieter: How do you know what I'm talking about? On the semantics and pragmatics of referring. — W: *LH&LM*, 1665–1680.
- KRZESZOWSKI Tomasz P.: O funkcjach języka, czyli o potędze słów. — *JP* 45, 1995, 258–265.
- KRZESZOWSKI Tomasz P.: The exculpation of the Conduit Metaphor. — W: *LH&LM*, 1613–1620.
- LIBURA Agnieszka: Metaforyka potoczna w przestrzeni semantycznej *światło — ciemność*. [fragm. pracy]. — *RKJW* 21, 1995, 25–58.
- LUCHOWSKA Anna: Model uniwersalnej matrycy semantycznej — zarys problematyki. — W: *Przyczynki...*, 15–34.
- LAZIŃSKI Marek: Opozycja czasowników *mówić — powiedzieć* w języku polskim. Analiza leksykalna i aspektowa. — W: *SSSW*, 121–148.
- LAZIŃSKI Marek, WIEMER Björn: Możliwości rekatoryzacji duratywnej i terminatywnej polskich i niemieckich czasowników przekazu i ich konwersów. — W: *JKŚ*, 333–356.
- LOZOWSKI Przemysław: Semantic Vagueness: A Split or a Double Identity. — W: *NTSL*, 119–129.
- MARCJANIK Małgorzata: Funkcje komunikacyjne performatywu *przepraszam*. — *PorJęz* 2, 1995, 22–30.
- MIKOŁAJCZUK Agnieszka: Pole semantyczne *gniewu* w polszczyźnie. (Analiza leksatów: *gniew, oburzenie, złość, irytacja*). — W: *SSSW*, 149–172.
- MINDAK Jolanta: O interpretacji czasowników z dwójką charakterystyką walenijną. — W: *SKJ*, 155–158.
- MOLCZANOWA Olga: On certain problems of semantic representation in place-names. — *ZNRz, Językoznawstwo* 3, 1996, 143–160.
- NIECKULA Franciszek: Kompetencja komunikacyjna. — *Polonistyka* 6, 1997, 324–327.

- PATRYAS Wojciech: *Definiowanie pojęć prawnych*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Prawo* nr 153. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1997, s. 13.
- RESZKA Jarosław: Obmowa a plotka, donos i oczernianie — rozważania semantyczne. — *PorJez* 2, 1995, 31–35.
- RESZKA Jarosław: O znaczeniu wybranych predykatów mówienia komunikujących pojęcie władzy (*besztać, strofować, upominać, ganić*). — *AUNC, Filologia Polska* 48, 1997, 99–120.
- RESZKA Jarosław: Potępienie a krytyka i wytykanie — analiza semantyczna. — *Polonica* 18, 1997, 115–124.
- RYCELSKA Beata: Antonimija v ruskoj i pol'skoj leksikologii. — *ZNUSzcz, Slavica* 4, 1994, 113–125.
- Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*. Pod red. naukową Renaty GRZEGORCZYKOWEJ i Zofii ZARON. — Warszawa: Wydaw. Uniw. Warszawskiego, 1997, s. 213.
- SCHATTE Christoph: Podejście kognitywne w semantyczno-syntaktycznym opisie czasowników. — W: *Podejścia...*, 51–54.
- SCHATTE Christoph: Vorüberlegungen zur semantosyntaktischen Beschreibung von Verben. — W: *FAS*, 157–166.
- SKIBIŃSKI Adam: A word about general-semantics. — *LPosn* 36, 1994, 155–165.
- SOLGANIK Grigorij Ja.: Valentnost' kak lingvističeskaja kategorija. — *ZNUO, Filologia Rosyjska* 34, 1995, 75–83.
- STALMASZCZYK Piotr: The Generative Lexicon and the English Middle Verbs. — W: *NTSL*, 151–165.
- SZUMIŃSKA Beata: Łączliwość składniowa i semantyczno-leksykalna wyrażen *bez mała, blisko, niespełna*. — *PorJez* 7, 1995, 51–56.
- SZUMIŃSKA Beata: O znaczeniu i łączliwości wyrażen *prawie i niemal*. — *AUNC, Filologia Polska* 48, 1997, 61–71.
- SZUMIŃSKA Beata: Relacje semantyczne między *ledwie a omal nie*. — *Polonica* 18, 1997, 141–146.
- SZUPRYCZYŃSKA Maria: Funkcje leksykalne jednostki *super* we współczesnym języku polskim. — *Polonica* 17, 1995, 167–172.
- SZWEDEK Aleksander: *Sitling*: Between pragmatics and etymology. — W: *LH&LM*, 1681–1691.
- TODORSKA Monika: Verb valency and case grammar. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 157–177.
- TOKARSKI Ryszard: Ramy interpretacyjne a problemy kategoryzacji. (Przyczynek do tak zwanej definicji kognitywnej). — W: *JKŚ*, 97–112.
- TOKARZ Marek: Interpreting ill-formed expressions in communication processes. — *LingSil* 18, 1997, 7–21.
- TOMCZAK Katarzyna: Wyrażenie z leksemami *strach* i *bać się* we współczesnej polszczyźnie. — W: *SSSW*, 173–199.
- TWARDZISZ Piotr: The Semantics of the Polish Verbal Prefix *Ob(e)-*. A Prototype Approach. — W: *FoL*, 217–232.
- VATER Heinz: Determination and Quantification. — W: *SKJ*, 117–130.

- WALUSIAK Ewa: Właściwości składniowe i semantyczne ciągów typu *na dodatek*. — *AUNC, Filologia Polska* 48, 1997, 73–98.
- WALUSIAK Ewa: Właściwości składniowe jednostek o postaci *byle*. — *Polonica* 18, 1997, 147–162.
- WAŁASZEWSKA Ewa: The distinction between novel and non-novel metaphors in experimentalism and in the theory of relevance. — *Anglica* 7, 1997, 109–123.
- WASZAKOWA Krystyna: O nowych zjawiskach leksykalnych w świetle semantyki rozumienia. — W: *SSSW*, 9–24.
- WASZAKOWA Krystyna: Rola kontekstu i sytuacji w rozumieniu neologizmów. — *BPTJ* 53, 1997, 121–132.
- WIERTLEWSKI Stefan: *Pytania bez odpowiedzi. Pytania jako pośrednie akty mowy*. Instytut Lingwistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Zakład Metodologii Lingwistyki. — Poznań: Wydaw. „Sorus”, 1995, s. 96.
- WITCZAK-PLISIECKA Iwona: Selected semantic issues concerning verbs of speaking. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 17–61.
- WOJCIECHOWSKI Eugeniusz: O wyrażeniach kwantyfikujących w języku naturalnym: z semantyki wyrażen *wszystkie* i *pewne*. [autoref.]. — *RuchFiloz* 3/4, 1994, 300–305.
- WÓJCIK Andrzej: Formalne uogólnienie pragmatyki Roberta C. Stalnakera. — W: *Przyczynki...*, 149–156.
- ZAWISŁAWSKA Magdalena: czasowniki ujawniania tajemnicy we współczesnej polszczyźnie. — W: *SSSW*, 199–213.
- ZIELIŃSKA Dorota: Towards analogical semantics. — *LingSil* 16, 1995, 13–28.
- ŻYDEK-BEDNARCZUK Urszula: Text und Kontext in der gesprochenen Sprache (am Beispiel des Alltagsgesprächs). — *LingSil* 16, 1995, 93–104.
4. Leksykologia i leksykografia
- BURKHANOV Igor: On the correlation between lexicology, linguistic semantics and lexicography. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 55–73.
- GOLIK-FRĄCZEK Agnieszka: Diasystematische Markierung im dem polnisch-deutschen Wörterbuch von J.S. Bandtke. — *StNiem* 12, 1996, 305–312.
- GOLIK-FRĄCZEK Agnieszka: Syntagmatische Konstruktionen in dem polnisch-deutschen (1866) und dem deutsch-polnischen (1868) Wörterbuch von Friedrich Boock-Árkossy. — *StNiem* 14, 1997, 241–258.
- GROCHOWSKI Maciej: Koncepcja słownika polskich wyrażen funkcyjnych. — *BPTJ* 52, 1996, 73–89.
- GROCHOWSKI Maciej: *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*. [Prace Instytutu Języka Polskiego PAN 104]. — Kraków: Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1997, s. 127.
- GRUSZCZYŃSKI Włodzimierz, LARSSON Lennart: Polsko-szwedzki słowniczek paronimów z początku XVIII wieku. — *PorJez* 3, 1997, 54–68.
- HANDKE Kwiryna, POPOWSKA-TABORSKA Hanna, GALSTEROWA Irena: *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Komisja Kultury Słowa. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1996, s. 369.

- KACHLAK Tadeusz: Deutsch-polnische und polnisch-deutsche Fachwörterbücher. — *StNiem* 12, 1996, 313–319.
- KURYŁO Elżbieta: Opis pragmatyczny w słowniku potocznych polskich. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 33–39.
- LIPCZUK Ryszard: Einige kritische Bemerkungen zur deutsch-polnischen Lexikographie. — W: *FAS*, 111–118.
- LJUKŠIN Jurij: O leksikografičeskich edinicach v dvujazyčnom učebnom slovare. — *SRSP* 26, 1995, 113–118.
- LUBASZEWSKI Wiesław: *Gramatyka leksykalna w maszynowym słowniku języka polskiego*. [Prace Instytutu Języka Polskiego PAN 102]. — Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1997, s. 75.
- LUBAŚ Władysław: „Praktyczność” polskich słowników jednojęzycznych. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 41–47.
- MAŃCZAK Witold: Le développement sémantique des emprunts et la fréquence. — *LingSil* 16, 1995, 29–35.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta: Parę uwag na temat wielojęzycznego słownika Ph. A. Nemnich. — *ZNUJ, Prace Językoznawcze* 117, 1995, s. 69–72.
- MIKOŁAJCZAK Nawoja: The subjectivism of the process of defining lexical units as a lexicographic problem. — *LPosn* 37, 1995, 71–98.
- NOSOWICZ Jan F.: Z problematyki badań nad słownictwem języków bliskopokrewnych. — *BPK* 4, 1996, 136–146.
- PETELLENZ Krzysztof: “Lexicon ex machina”: wie können wir elektronische Maschinen für die multimediale Wörterbucharbeit nutzen? — *OrbisLing* 8, 1998, 147–158.
- PRĘDOTA Stanisław: «Thesaurus polyglottus» (1603) Hieronima Megisera z częścią niderlandzką i polską Stanisław Prędoty. — *OrbisLing* 5, 1996, 251–256.
- PRĘDOTA Stanisław: Najstarszy słownik z częścią niderlandzką i polską. — *OrbisLing* 2, 1995, 207–209.
- PUZYŃNINA Jadwiga: Przesunięcia kategoryzacji w słowniku i w tekście. — W: *JKŚ*, 113–128.
- SALONI Zygmunt: Perspektywy polskiej leksykografii jednojęzycznej. — *PorJez* 7, 1996, 1–18.
- SITKO Jerzy: Analyse morphologique et dictionnaires automatiques; applications en polonais, letton et estonien. — *Neophil* 12, 1996, 76–99.
- STOLZ Stanisław: Internacjonalizmy pochodzenia łacińskiego. — *JOS* 2, 1997, 99–103.
- TRYBISZ Mirosław: Les notions de champs et de rubriques d’une entrée terminologique — comparaison de deux théories. — *Neophil* 12, 1996, 100–112.
- WALCZAK Bogdan: Kontekst wyrazowy w leksykografii. — *BPTJ* 53, 1997, 157–167.
- WAWRZYŃCZYK Jan: Słownozbiór i hasłownik — dwie propozycje słowotwórczo-terminologiczne. — *OPR* 4, 1996, 49–51.
- WIKTOROWICZ Józef: Einige kritische Bemerkungen zur deutsch-polnischen Lexikographie. — *KNf* 1, 1996, 3–9.

WIKTOROWICZ Józef: Langenscheidts polnisch-deutsches Wörterbuch und seine Funktion. — *SGP* 23, 1997, 231–237.

5. Fonetyka i fonologia

BATÓG Tadeusz, STEFFEN-BATOGOWA Maria: Problem automatycznego opisu inwentarza fonemów języka. — W: *Przyczynki...*, 9–13.

DOBROGOWSKA Katarzyna: Badania strukturalno-częstościowe sylab języka polskiego. — W: *EufLogos*, 83–93.

DOMAGAŁA Piotr, RICHTER Lutosława: Hierarchiczna metoda klasyfikacji mikrosegmentów sygnału mowy na przykładzie głosek zwartych i trących języka polskiego. — W: *EufLogos*, 95–105.

DUKIEWICZ Leokadia, SAWICKA Irena: *Fonetyka i fonologia*. Pod red. Henryka WRÓBLA. [Instytut Języka Polskiego PAN. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*]. — Kraków: Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1995, s. 198.

DUKIEWICZ Leokadia: Czy sylaba jest hybrydą? — W: *EufLogos*, 107–114.

HOJAN Edward, FASTL Hugo: Intelligibility of Polish and German speech for the Polish audience in the presence of noise. — *AAc* 2, 1996, 123–130.

IMIOŁCZYK Janusz: Wpływ relacji między częstotliwościami formantowymi i częstotliwością podstawową na percepcję samogłosek polskich. — W: *EufLogos*, 115–124.

JASSEM Wiktor: Analiza dyskryminacyjna ciągłych widm spółgłoskowych. — W: *EufLogos*, 125–139.

KAYE Jonathan: Do You Believe in Magic? The Story of $s + C$ Sequences. — W: *FEG*, 199–216.

KONIECZNY Jacek: Analiza przydatności języka PROLOG do automatycznej transkrypcji fonematycznej. — W: *EufLogos*, 141–145.

KOWALIK Krystyna: *Struktura morfonologiczna współczesnej polszczyzny*. [Prace Instytutu Języka Polskiego PAN 101]. — Kraków: PAN — Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1997, s. 192.

KUBZDELA Henryk, OWSIANNY Mariusz: Wpływ poziomu formantów na percepcję syntetycznych dźwięków samogłoskowych. — W: *EufLogos*, 147–157.

LAPIS Włodzimierz: Algorytm fonemizacji głosek Tadeusza Batoga. — W: *EufLogos*, 159–170.

LOBACZ Piotra: O percepcyjnej klasyfikacji polskich spółgłosek raz jeszcze. — W: *EufLogos*, 171–183.

LOBACZ Piotra: *Polska fonologia dziecięca. Studia fonetyczno-akustyczne*. [Seria *Język — Poznanie — Komunikacja* 7. Redaktor serii Tomasz P. Krzeszowski]. — Warszawa: Wydawnictwo „Energeia”, 1996, s. 200.

MADELSKA Liliana: Rola frazy w badaniu wariantowości fonetycznej. — W: *EufLogos*, 185–190.

NOWAK Ignacy: Transkrypcja fonematyczna tekstów polskich. — W: *EufLogos*, 191–211.

NOWAKOWSKI Paweł: O niektórych zastosowaniach algorytmu transkrypcji fonetycznej do badań lingwistycznych. — W: *EufLogos*, 213–220.

- PAKOSZ Maciej: Tonal Dependencies in Functional Perspective. — W: *FEG*, 15–28.
- PLUCIŃSKI Andrzej: Computer-assisted speech signal segmentation. — *SPhP* 5, 1996, 35–44.
- POGONOWSKI Jerzy: On a Formal Approach to *Wortphonologie*. — *LPosn* 39, 83–91.
- POGONOWSKI Jerzy: Systemy fonologiczne Tadeusza Batoga. — W: *EufLogos*, 257–279.
- PUPPEL Stanisław: Sylaba w ujęciu fonologii nieliniowej. — W: *EufLogos*, 281–291.
- RUBACH Jerzy: Dorsality and Continuancy in the Feature Geometry of Polish and Slovak. — W: *FEG*, 239–256.
- RUBACH Jerzy: Alignment in Polish. — W: *LH&LM*, 1325–1340.
- SAWICKA Irena: Uwagi w związku z charakterystyką typologiczną fonetyki polskiej. — W: *EufLogos*, 293–297.
- STEFFEN-BATOGOWA Maria: *Studies in phonetic algorithms*. — Poznań: „Sorus”, 1997, s. 224.
- SZPYRA Jolanta: *Three Tiers in Polish and English Phonology*. [Rozprawy Wyd. Humanistycznego UMCS. Rozprawy Habilitacyjne LXXXII]. — Lublin: Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, 1995, s. 257.

6. Gramatyka: morfologia i składnia.

Semantyka kategorii gramatycznych

- BACZ Barbara: Do Cases Define? On Expressing the Definite/Indefinite Opposition in Polish. — *The Sixteenth Lacus Forum*, Lake Bluff, Illinois, 1989, 81–89.
- BACZ Barbara: On the Psychomechanical Explanation of the Genitive-Accusative of Masculine Animates in Slavic: Evidence from Polish. — *LgQ* 16, 1990, 19–35.
- BACZ Barbara: On the Meaning of the Dative in Polish. — *The Eighteenth Lacus Forum*, Lake Bluff, Illinois, 1991, 246–255.
- BACZ Barbara: Towards the Meaning of the Nominative in Polish. — *The Nineteenth Lacus Forum*, Lake Bluff, Illinois, 1992, 256–263.
- BACZ Barbara: On the Instrumental in Polish. — *The Twentieth Lacus Forum*, Lake Bluff, Illinois, 1993, 418–427.
- BACZ Barbara: Réflexions sur l'aspect et le cas du complément du verbe en polonais. — *LgQ* 20, 1994, 189–199.
- БАЛТОВА Юлия: Възможности и границина подхода от значение към форма в съпоставителното словообразуване. — W: *SKJ*, 201–207.
- BANYŚ Wiesław: Différences de fonctionnement linguistique des constructions „conditionnelles” et des constructions causatives. — *LingSil* 16, 1995, 37–48.
- BAŃCZEROWSKI Jerzy: Aspects of general morphology: a tentative axiomatic approach. — *SGP* 23, 1997, 13–46.
- BERTINETTO Marco P., BIANCHI Valentina: Temporal adverbs and the notion of perspective point. — W: *SKJ*, 11–21.
- BOBRAN Marian: *Semantyka trybu składniowego języka polskiego i rosyjskiego*. — Rzeszów: Wydaw. WSP w Rzeszowie, 1996, s. 143.

- CHAREŹIŃSKA Anna: The Genitive of Negation — A Semantic Case? — W: *FEG*, 57–73.
- CHUDYK Dorota: Łączliwość przysłówków gradualnych z przysłówkami temporalnymi w języku polskim i rosyjskim. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 75–86.
- DANIELEWICZOWA Magdalena: O negacji w zdaniach pytajnych. — W: *SSSW*, 39–52.
- DANIELEWICZOWA Magdalena: *O znaczeniu zdań pytajnych w języku polskim. Charakterystyka struktury tematyczno-rematycznej wypowiedzi interogatywnych*. — Warszawa: Wydaw. Uniw. Warszawskiego, 1996, s. 125.
- DESCLÉS Jean-Pierre, GUENTCHÉVA Zlatka: Convergences et divergences dans quelques modes du temps et de l'aspect. — W: *SKJ*, 23–42.
- DOBACZEWSKI Adam: O dopowiedzeniach *właśnie* i *otóż to*. — *AUNC, Filologia Polska* 48, 1997, 43–59.
- DRESSLER Wolfgang U., DZIUBALSKA-KOŁACZYK Katarzyna, in collaboration with FABISZAK Małgorzata: Polish inflection classes within Natural Morphology. — *BPTJ* 53, 1997, 95–119.
- GÓRSKI Rafał L.: O pewnym sposobie opisu czasu i trybu zdania podrzędnego w języku polskim i łacinie. — *Polonica* 18, 1997, 95–101.
- GROCHOWSKI Maciej: Miejsce operatorów adsubstantywnych w klasyfikacji syntaktycznej polskich leksemów nieodmiennych. — *AUNC, Filologia Polska* 48, 1997, 155–172.
- GROCHOWSKI Maciej: O strukturze semantycznej zdań z zaimkiem *ktokolwiek*. — *Polonica* 18, 1997, 103–113.
- GRZEGORCZYKOWA Renata: Nowe spojrzenie na kategorię aspektu w perspektywie semantyki kognitywnej. — W: *SSSW*, 25–38.
- GRZEGORCZYKOWA Renata: O pewnym szczególnym typie modalności epistemicznej. — *RNDK Krak, Prace Językoznawcze* 9, 1997, 63–68.
- GRZESIUŁ Anna: *Składnia wypowiedzi emocjonalnych*. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1995, s. 193.
- HABRAJSKA Grażyna: Rola derywacji semantycznej w tworzeniu *collectivów*. — *RKJL* 40, 1995, 133–151.
- HALLE Morris: Distributed Morphology and the Inflection of Words. — W: *FEG*, 115–134.
- KALLAS Krystyna: Składnia zdań porównawczych. — Uwagi o zdaniach zespolonych spójnikiem *niż*. — *Polonica* 18, 1997, 11–27.
- KARDELA Henryk: Derivational or Compound-Specific Formations? Typological Aspects of Miloš Dokulil's Theory of Derivation. — W: *NTSL*, 67–75.
- KARDELA Henryk: The "Passive Scale" Revisited: From Passives to Middle Voice constructions. Evidence from English and Polish. — W: *FEG*, 135–153.
- KARDELA Henryk: Płynność kategorii w opozycjach *policzalny/niepoliczalny* i *dokonany/niedokonany*. — W: *JKŚ*, 297–331.

- KAROLAK Stanisław: O semantyce aspektu (w dwudziestą rocznicę publikacji rozprawy F. Antinucciego i L. Gebert „Semantyka aspektu czasownikowego”). — *BPTJ* 52, 1996, 9–56.
- KOSESKA-TOSZEWA Violetta: Description de la temporalité au moyen de réseaux (exemple de l'aoriste et de l'imparfait en bulgare). — W: *SKJ*, 49–57.
- LUBOCHA-KRUGLIK Jolanta: Strukturalno-semantyczne typy zdań egzystencjalnych (na materiale języka rosyjskiego i polskiego). — *PNUS, Prace Językoznawcze* 23, 1995, 29–51.
- МАЛДЖИЕВА Вяра: Теоретические сопоставительные исследования и дефиниция семантической категории „модальность”. — W: *SKJ*, 73–89.
- MECNER Paweł: Vorstudien zur generativen Morphosyntax des Polnischen: das X-bar Schema des Verbkomplexes (Finitparadigma). — *LingSil* 16, 1995, 79–86.
- MIECZKOWSKA Halina: *Liczebniki na co dzień*. PAN — Oddz. w Krakowie. Seria „Nauka dla wszystkich” Nr 480. — Kraków: Wydaw. Oddz. PAN, 1996, s. 67.
- PERLIN Jacek: Opis kategorii czasu w systemach jednoseryjnych (na przykładzie polszczyzny). — *BPTJ* 52, 1996, 107–112.
- PIANKA Włodzimierz: Związki formalne między fleksyjną a słowotwórczą kategorią liczby w językach słowiańskich. — W: *JWPK*, 26–39.
- PRZEPIÓRKOWSKI Adam: Transmisja wymagań składniowych. — *Polonica* 18, 1997, 29–50.
- ROZWADOWSKA Bożena: Cross-linguistic significance of Parallel Morphology. — *OrbisLing* 5, 1996, 231–240.
- Semantyka a konfrontacja językowa*. Pod redakcją Violetty KOSESKIEJ-TOSZEWEJ i Danuty RYTEL-KUC. Instytut Slawistyki PAN. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1996, s. 255.
- SIATKOWSKI Janusz: Problema morfologicznej adaptacji na primere slawjansko-nemeckich vlijanij. — *PrFilol* 40, 1995, 79–87.
- SIATKOWSKI Stanisław: O składni historyczno-porównawczej języków słowiańskich: (zagadnienia historii i metodologii badań). — *MSHum* 2, 1996, 115–136.
- STALMASZCZYK Piotr: Lexical Representations of Verbs and Constants. — W: *FoL*, 171–180.
- STYRCZ-PRZEBINDA Leokadia: Parę uwag o możliwościach klasyfikacji wykrzykników. — *Polonica* 18, 1997, 163–167.
- SZUMSKA Dorota: Remat, czyli dylemat: (rozważania o izotopii rematycznej). — *SIOr* 3, 1995, 425–431.
- SZYMANEK Bogdan: Morphology without Morphemes? — W: *FoL*, 181–192.
- SZYMANEK Bogdan: The Morphology of Phonological Strings: Polish /Vx/. — W: *FEG*, 293–308.
- TASMOWSKI-DE RYCK Liliane: Temps et déterminants. — W: *SKJ*, 59–69.
- TOPOLIŃSKA Zuzanna: Anthropocentric Language Theory as Organizing Principle of the Slavic Case System. — *BPTJ* 52, 1996, 9–56.

- WASZAKOWA Krystyna: Słowotwórstwo w gramatyce kognitywnej: (problem nominalizacji). — *BPTJ* 52, 1996, 113–125.
- WASZAKOWA Krystyna: Kategorie słowotwórcze z perspektywy semantyki kognitywnej. (Zarys problematyki). — W: *JKŚ*, 285–295.
- WĘGRZYNEK Katarzyna: Wpływ informacji składniowej na rozpoznawanie kategorii gramatycznych i form fleksyjnych (na przykładzie analizy składniowej słowoformy *rad*). — *Polonica* 18, 1997, 65–76.
- WIERZBICKA Elżbieta: *Akurat* jako wykładnik aktualizacji temporalnej wypowiedzenia. — W: *SSSW*, 53–62.
- WŁODARCZYK Hélène: Les traits sémantiques du sujet “anonyme” en polonais, russe et français. — W: *SKJ*, 179–198.
- ZARON Zofia: Właściwości semantyczne rzeczowników nazywających przedmioty. — W: *SSSW*, 63–70.

7. Stylistyka

- BUGAJSKI Marian, WOJCIECHOWSKA Anna: Teoria językowego obrazu świata w badaniu idiolektu pisarza. — *PorJęz* 3, 1996, 17–25.
- ČARKIĆ Milosav Ž.: On the Notion of Style. — *Stylistyka* 5, 1996, 332–336.
- ENKVIST Nils E.: Style in stylistics and in text and discourse linguistics. — *Stylistyka* 4, 1995, 24–32.
- KOŽINA Margarita N.: Celyj tekst kak objekt stilistiki teksta. — *Stylistyka* 4, 1995, 33–53.
- LIPGART Andrej A.: Chudožestvennyj tekst kak predmet. — *Stylistyka* 4, 1995, 129–136.
- MAKUCHOWSKA Marzena: Niemiecka dyskusja o stylu. — *Stylistyka* 5, 1996, 337–368.
- SKUBALANKA Teresa: O definicjach stylu. — *Stylistyka* 4, 1995, 7–23.
- Styl? Moje dzisiejsze rozumienie stylu. [ankieta *Stylistyki*]. Miroslav ČERVENKA, Světa ČMEJRKOVÁ, František DANEŠ, Karel HAUSENBLAS, Bohuslav HOFFMANN, Jana HOFFMANNOVÁ, Jan CHLOUPEK, Milan JELÍNEK, Jiří KRAUS, Marie KRČMOVÁ, Alena MACUROVÁ, Petr MAREŠ, Margarita N. KOŽINA, Ol’ga B. SIROTININA, Grigorij Ja. SOLGANIK, Inna Ja. ČERNUCHINA, Stanisław DUBISZ, Teresa KOSTKIEWICZOWA, Krystyna PISARKOWA, Tadeusz ZGÓŁKA, Miroslav DUDOK. — *Stylistyka* 4, 1995, 223–297.
- TOŠOVIĆ Branko: Značenje kao semantičko-stilistička kategorija. — *Stylistyka* 4, 1995, 70–85.

8. Językoznawstwo matematyczne, statystyczne i komputerowe

- AMPEL Teresa: Słownik z gramatyką w komunikacji z komputerem. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 49–56.
- BIEŃ Janusz S.: Komputerowa weryfikacja formalnej gramatyki Świdzińskiego. — *BPTJ* 52, 1996, 147–164.

- CZAJA Ludwik: *Cause-effect structure processes and their link with Mazurkiewicz's traces*. Raport Instytutu Informatyki Uniwersytetu Warszawskiego. — Warsaw: II. WU, 1996, s. 26
- DOBROGOWSKA Katarzyna, DOBROGOWSKI Andrzej: Asymetria rozkładu długości sylab jako przejaw działania prawa Menzeratha. — *Polonica* 18, 1997, 209–223.
- HAMMERL Rolf, SAMBOR Jadwiga: Miary stopnia bliskości semantycznej leksemów. — W: *ZKSK*, 217–238.
- HAMMERL Rolf, SAMBOR Jadwiga: *O statystycznych prawach językowych*. — Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego, „Znak — Język — Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1993, s. 161.
- JANUSZKIEWICZ Natalia A.: Angielskie gniazda leksykalne. Wybrane aspekty analizy semantycznej pojęć końcowych. — W: *ZKSK*, 175–213.
- KRETOV Aleksiej A.: O častotnom jadre leksiki i statističeskoj strukture teksta. — *LingSil* 15, 1993, 53–68.
- OWSIANNY Mariusz: Software'owa realizacja formantowego syntezyatora mowy. — W: *EufLogos*, 221–232.
- PLUCIŃSKI Andrzej: Sieci neuronowe w rozpoznawaniu mowy. — W: *EufLogos*, 233–256.
- SAMBOR Jadwiga: Ciągi definicyjne i gniazda leksykalne jako nowy temat semantyki leksykalnej. — W: *ZKSK*, 9–23.
- SAMBOR Jadwiga: Ciągi definicyjne słownikowe a psychologiczne. Zarys eksperymentu. — W: *ZKSK*, 27–31.
- SAMBOR Jadwiga: Gniazda leksykalne i pojęciowe w dwóch słownikach języka polskiego. — W: *ZKSK*, 109–145.
- SAMBOR Jadwiga, HAMMERL Rolf: Gniazda leksykalne i pojęciowe w słowniku języka niemieckiego (na materiale słownika «Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache»). — W: *ZKSK*, 147–173.
- SAMBOR Jadwiga: O pewnej możliwości zastosowania teorii zbiorów rozmytych do badania złożoności znaczeń — w ujęciu Rolfa Hammerla i Jarosława Maja (nowe perspektywy semantyki kognitywnej). — W: *ZKSK*, 239–251.
- SZAFRAN Krzysztof: *Analizator morfologiczny SAM-95. Opis użytkowy*. Raport Instytutu Informatyki Uniwersytetu Warszawskiego. — Warsaw: II. WU, 1996, s. 17.
- SZAFRAN Krzysztof: Automatyczne hasłowanie tekstu polskiego. — *Polonica* 18, 1997, 51–64.
- SZCZĘKOCA-AUGUSTYN Aleksandra: Ciągi definicyjne w świadomości osób mówiących (na materiale nazw naczyń i mebli). — W: *ZKSK*, 69–105.
- SZUTOWSKI Bogdan: Ukryte modele Markowa — metoda i jej zastosowanie w analizie i rozpoznawaniu mowy. — W: *EufLogos*, 299–327.
- VETULANI Zygmunt: POLINT — system automatycznej interpretacji pytań w języku polskim i jego realizacja w PROLOGU. — W: *EufLogos*, 582–598.
- WERESZCZYŃSKA Beata: Ciągi definicyjne w świadomości osób mówiących (na materiale nazw zwierząt). — W: *ZKSK*, 47–67.

- Z badań nad Biblią*. Prace Katedry Teologii i Informatyki Biblijnej Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. [Red. Tomasz Jelonek]. — Kraków: Wydaw. Naukowe PAT, 1997, s. 154.
- Z zagadnień kwantytatywnej semantyki kognitywnej*. Pod red. Jadwigi SAMBOR. — Warszawa: „Znak — Język — Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1997, s. 266.
- ZAGRODZKA Teresa: Ciągi definicyjne w świadomości osób mówiących (na materiale nazw roślin). — W: *ZKSK*, 33–46.
9. Psycholingwistyka, neurolingwistyka, język dziecka.
- ARABSKI Janusz: Pamięć w przyswajaniu słownictwa obcojęzycznego. — W: *Podejścia...*, 113–117.
- BÍRÓ Szilvia, KOÓS Orsolya, GERGELY Györgi, CSIBRA Gergely: Understanding rational action in infancy. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 29–37.
- BOBRYK Jerzy: Types of mental representation. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 19–27.
- BOKUS Barbara: Referential space in story-telling: Findings on children's narrative discourse. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 53–65.
- BOKUS Barbara, SHUGAR Grace W.: The child as narrator: choice of content known or unknown to the listener. — *PPsB* 3, 1996, 217–230.
- BONIECKA Barbara: *Pragmatyczne aspekty wypowiedzi dziecięcych*. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego. Seria *Komunikacja Językowa i Jej Zaburzenia* 10. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1995, s. 286.
- CELIŃSKA Dorota K.: Lateralizacja funkcji językowych w ontogenezie — wybrane koncepcje neuropsychologiczne. — *AnnUMCS, Sect. J*, vol. 8, 1995, 81–96.
- GAWEL-LUTY Elżbieta: Psycholinguistic aspects of the individuals communication process. — *LaC* 7, 1997, 111–121.
- GELMAN Susan A.: Developing a doctrine of natural kinds. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 17–27.
- GOLANOWSKA Małgorzata: Stan polskich badań nad rozwojem artykulacji dziecka. — *Audiofonologia* 9, 1996, 61–88.
- GOPNIK Alison: Names, categories and theories. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 39–43.
- GRABARCZYK Zenon: Pierwsze etapy akwizycji języka przez dziecko. — *KOpol* 3/4, 1997, 108–116.
- HAMAN Ewa: Can nouns and verbs grow up? Case study of word-formation rules for denominal verbs and deverbal nouns. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 75–81.
- KACZMAREK Bożydar L. J.: *Mózg, język, zachowanie*. [Wyd. 2]. Wykłady Otwarłe UMCS [Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej] 6. — Lublin: UMCS, 1995, s. 75.
- KARPIŃSKI Maciej: Kohortalna struktura leksykonu umysłowego użytkownika języka polskiego. Weryfikacja hipotezy Marslena-Wilsona. — W: *EufLogos*, 401–417.
- KIEBZAK-MANDERA Dorota: The use of aspectual forms by a two-year-old Russian child. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 83–97.

- KIEBZAK-MANDERA Dorota, SMOczyńska Magdalena, PROTASSOVA Ekaterina N.: Acquisition of Russian verb morphology: The Early Stages. — W: *Studies in Pre- and Protomorphology*. Ed. Wolfgang U. DRESSLER. — Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1997, 101–114.
- KIKAS Eve: The impact of teaching on student's explanation of astronomical phenomena. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 45–52.
- KURCZ Ida: *Pamięć, uczenie się, język*. [Wyd. 2]. [*Psychologia ogólna*. Pod red. Tadeusza Tomaszewskiego; t. 3]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. 323.
- KWARCIAK Bogusław: *Początki i podstawowe mechanizmy świadomości metajęzykowej*. Uniwersytet Jagielloński. Rozprawy Habilitacyjne nr 289. — Kraków: nakł. UJ, 1995, s. 98.
- LIGEZA Maria: Structural and functional analyses of children's narrative texts. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 39–52.
- ŁOBACZ Piotra: Świadomość fonologiczna dzieci. — *BPTJ* 52, 1996, 165–180.
- MACIEJEWSKA Alina: Neologizmy dziecięce odzwierciedleniem wiedzy o języku i rzeczywistości pozajęzykowej. — *ZNSiedl*, Seria *Nauki Humanist.* 42, 1995, 71–77.
- MATERSKA Maria: Cognitive representation of the temporal order of social episodes. — *PPsB* 3, 1996, 231–238.
- MIKOŁAJCZAK Nawoja: Teorie rozwoju pojęć u człowieka w świetle koncepcji Jeana Piageta. Analiza teoretyczna. Próba badań. — W: *Przyczynki...*, 45–91.
- OSZWA Urszula: Orientacja w przestrzeni i kompetencja jej opisu językowego — aspekt rozwojowy. — *Logopedia* 24, 1997, 95–99.
- PODOBIŃSKI Stanisław: Milczenie jako mówienie w różnych sytuacjach życiowych. — *PNCz, Psychologia* 4, 1995, 81–86.
- PODOBIŃSKI Stanisław: Mówienie i pisanie jako kategorie efektywnego bądź nieefektywnego działania. — *PNCz, Psychologia* 3, 1994, 85–89.
- PRZETACZNIK-GIEROWSKA Maria, ŁUCZYŃSKI Jan: Representation of the economic world in Polish preschool children. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 29–38.
- RĄCZASZEK Joanna: A dynamic view of the processing of ambiguous expressions. — *PPsB* 3, 1996, 189–199.
- RYTEL Jolanta: Argumentacja w dyskursie narracyjnym dzieci w wieku przedszkolnym: metoda i wstępne wyniki badań. — *PrzPsych* 3/4, 1995, 441–457.
- RYTEL Jolanta: Logical patterns and negation in preschoolers' discourse. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 65–73.
- SHUGAR Grace W.: Dziecko uczestnikiem dialogu w świetle badań z psycholingwistyki rozwojowej. [ref.]. — *NowPsych* 3, 1996, 67–75.
- SHUGAR Grace W.: The social construction of enacted stories: adult-child collaboration on transformations of a story schema. — *PPsB* 3, 1996, 201–216.
- SHUGAR Grace W.: The child's entry into the social universe of discourse. — *PLC* vol. 1, nr 1, 1997, 7–18.
- SKRZYPCZAK Waldemar: The concept of importance in cognition. — *AUNC, English Studies* 7, 1997, 233–265.

- SMOCZYŃSKA Magdalena: Przyswajanie systemu gramatycznego języka przez dziecko. [Acquisition of the grammatical system of language by children]. — W: *Rozwój poznawczy i językowy dzieci z trudnościami w komunikacji werbalnej. Diagnozowanie i postępowanie usprawniające*. Red. H. MIERZEJEWSKA, M. PRZYBYSZ-PIWKOWA. — Warszawa: „DiG”, 1997, 42–53.
- STEMPLEWSKA-ŻAKOWICZ Katarzyna: Personal experience and social message: “second-hand” knowledge in cognitive development. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 53–62.
- STĘPIEŃ Tomasz: The speed of access to semantic memory and the efficiency of text comprehension. — *PPsB* 1, 1996, 75–82.
- SZAROTA Piotr: Perspektywy badań leksykalnych nad osobowością. — *PsWych* 5, 1996, 443–448.
- SZELAĞ Elżbieta: Neurobiologiczne podłoże mowy człowieka. — *Kosmos* 1, 1996, 179–200.
- TULVISTE Tiia: Semantic awareness of the word: some theoretical and methodological issues. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 63–70.
- ULATOWSKA Hanna K., SADOWSKA Maria, KĄDZIELAWA Danuta, KORDYS Jan: Przysłowia w badaniu neurolingwistycznym. — *PorJez* 7, 1996, 32–41.
- WAGNER-NAWROCKA Maja: The Modelling of the Mental Lexicon in Young Children. — *LPosn* 39, 1997, 129–144.
- WIERCIŃSKI Andrzej: Geneza i ewolucja mowy artykułowanej. — *Phaenomena* 2, 1996, 11–46.
- WOŹNIAK-KRAKOWIAN Agata: Wybrane aspekty rozwoju mowy dziecka. — *PNCz, Psychologia* 4, 1995, 63–71.
- WÓJCIK Paweł, SMOCZYŃSKA Magdalena: Acquisition of Lithuanian verb morphology: A preliminary report. — W: *Studies in Pre- and Protomorphology*. Ed. Wolfgang U. DRESSLER. — Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1997, 83–100.
- ZAŁĘSKA Maria: Językowe wykładniki kategoryzowania obiektów nietypowych. — *PorJez* 2, 1997, 11–17.

10. Patologia mowy

- BLESZYŃSKI Jacek, BLESZYŃSKA Lucyna: Echolalia — mowa echolaliczna występująca u osób z autyzmem. — *SPrHum* 13b, 1996, 181–192.
- BLESZYŃSKI Jacek, BOBKOWICZ Lucyna: Echolalia jako jedna ze specyficznych cech mowy dziecka autystycznego. — *PsWych* 3, 1997, 251–257.
- BOGDANOWICZ Marta: Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci — nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych. — *PsWych* 1, 1996, 13–22.
- BORKOWSKA Aneta: Typologie dysleksji — przegląd badań. — *PsWych* 2, 1996, 116–125.
- CIEPIELA Kamila: Aphasia: the case study. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 249–270.
- DĄBROWSKA Marzena: Dysleksja w ujęciu psycholingwistycznym. — *PsWych* 4, 1995, 329–336.

- DYRAS Marta, WSZOLEK Wiesław: Zastosowanie metod rozpoznawania obrazów i techniki sieci neuronowych w automatycznej ocenie sygnału mowy u dzieci z wadami zgryzu leczonymi różnymi aparatami ortodontycznymi. — *Mechanika* 1, 1997, 55–66.
- DZIEMIDOWICZ Czesław: *Dziecko głuche i język ojczysty. Traktat o rozwoju języka w całkowitej ciszy*. Polski Komitet Audiofonologii. — Bydgoszcz: „Tanan”, 1996, s. 259.
- FARRIS Michael A.: Sign language research and Polish sign language. — *LPosn* 36, 1994, 13–36.
- FARRIS Michael A.: Sign Language Transcription and the Structure of the Syllable in Sign Language: An Introduction. — *LPosn* 39, 1997, 7–24.
- GÓRNIOWICZ Ewa: Dysleksja i dysortografia w badaniach naukowych. — *AUNC, Pedagogika* 21, 1995, 85–99.
- GRABIAS Stanisław: Logopedyczna klasyfikacja zaburzeń mowy. — *Audiofonologia* 6, 1994, 7–22.
- JASTRZĘBOWSKA Grażyna: Środowiskowe uwarunkowania zaburzeń mowy w świetle współczesnej literatury. — *ZNUO, Pedagogika* 32, 1995, 91–97.
- JĘDRZEJCZAK Marian: Kinemy — artykulacyjno-wizualne znaki językowe istotne w procesie odczytywania mowy z ust przez głuchych. — *AUW, Prace Psychologiczne* 38, 1995, 193–203.
- KRAKOWIAK Kazimiera: Fonogesty — klucze do języka polskiego dla dzieci niesłyszących. — *PrRehabSpot* 2, 1997, 75–86.
- KUNISZYK-JÓŹKOWIAK Wiesława: Procesy wytwarzania i percepcji mowy u osób jąkających się. — *Logopedia* 22, 1995, 83–94.
- MINCZAKIEWICZ Elżbieta Maria: *Mowa ~ Rozwój ~ Zaburzenia ~ Terapia*. — Kraków: Wydaw. Naukowe WSP, 1997, s. 278.
- NIEKLUDOW Katarzyna: Język jako przejaw dereizmu procesów myślowych w schizofrenii w aspekcie psychologii poznawczej. — W: *Podejścia...*, 83–92.
- PAWŁOWSKA Halina: Zagadnienia mowy w autyzmie wczesnodziecięcym. — *Szk-Spec* 2, 1997, 67–70.
- PENG Virginia M.: Current Trends in Aphasiology. — *LPosn* 39, 1997, 57–82.
- SMÓŁKA Lucyna: Ocena poziomu sprawności językowej dzieci 4–8-letnich za pomocą testów logopedycznych. — *RNDKraK, Prace Pedagogiczne* 17, 1995, 7–11.
- SUROWANIEC Józef: *Logopedyczny słownik terminologii diagnostycznej*. — Kraków: Wydaw. Edukacyjne, 1996, s. 313.
- SZCZEPANKOWSKI Bogdan: Język migowy jako środek komunikacji. — *PrRehabSpot* 2, 1997, 51–64.
- SZCZODROWSKI Marian: Patholinguistik und ihre Gegenstandsbereiche. — *SGG* 3, 199, 117–127.
- WSZEBOROWSKA-LIPIŃSKA Bożena: Trzy modele rozumienia dysleksji. — *ForPsych* 1, 1997, 39–54.
- ZAPAŁA Teresa: Dysleksja — przyczyny, rodzaje, sposoby postępowania. — *BGlottod* 3, 1997, 171–183.

11. Socjolingwistyka.

- AWEDYK Wiesław: On the "social" origin of sound change. — *AUNC, English Studies* 7, 1997, 137–141.
- BARTOL-JAROSIŃSKA Danuta: Socjolingwistyczny opis wspólnot trójjęzycznych — metody eksploracji, metodologia badań. — *PrzPol* 3, 1996, 23–29.
- BORAWSKI Stanisław: Integracja językowa czy asymilacja, przeniesienie lub przejmowanie wzoru językowych zachowań? — *RLubus* 23, cz. 2, 1997, 23–32.
- CYGAN Stanisław: Zmiany w słownictwie mieszkańców wsi w kontekście przemian społeczno-kulturowych. — *KSF* 10, 1996, 43–53.
- DZIEDZIÓŁ-ZABIEROWSKA Krystyna: Wyras *elita* w świadomości współczesnych Polaków. — *PorJęz* 1, 1997, 1–11.
- GRABIAS Stanisław: *Język w zachowaniach społecznych*. [Wyd. 2. poprawione]. — Lublin: Wydaw. Uniw. Marii Curie Skłodowskiej, 1997, s. 382.
- GRZELAKOWA Eliza: Socjolingwistyczne aspekty badań onomastycznych. — *PKJP* 26, 1997, 108–114.
- KANIA Stanisław: *Studia socjolingwistyczne*. Uniwersytet Szczeciński. — Szczecin: Wydaw. Naukowe US, 1995, s. 297.
- KUREK Halina: *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego. Studium socjolingwistyczne*. — Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 1995, s. 210.
- KWAPISIEWICZ Katarzyna: O świadomości językowej przedstawicieli Polonii w Chicago. *PorJęz* 1, 1997, 46–52.
- LUBAŚ Władysław: O polskim «Zarysie socjolingwistyki»: plan metodologiczny. — *Socjoling* 14, 1994, 7–18.
- MASIEWICZ Anna: Badania socjolingwistyczne języka polskiego w Normandii — piętnaście lat później. — *PrzPol* 3, 1996, 51–58.
- MASON Alfredo: Political language and virtual reality. — *LaC* 6, 1996, 37–44.
- Reden, Symbole, Wörter. Studien zum politischen Sprachgebrauch*. Hrsg. von Zdzisław WAWRZYŃIAK, Detlev GÉRTNER. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995, s. 111.
- SOBSTYL Katarzyna: Socjolingwistyczna charakterystyka nadawcy w niemieckich i polskich ogłoszeniach towarzysko-matrymonialnych. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 85–96.
- Wokół społecznego różnicowania języka*. Pod red. Stanisława KANI. [Mater. z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Szczecin 21–22 września 1993 r.]. Uniwersytet Szczeciński. — Szczecin: Wydaw. Naukowe US, 1996, s. 186.
- ZIELIŃSKA Anna: Sytuacja socjolingwistyczna polskich rodzin w Sopoćkiniach i okolicznych wsiach (w świetle relacji ich mieszkańców). — *EtnogrPol* 1/2, 1997, 169–181.

12. Lingwistyka kulturowa,
komunikacja międzykulturowa

- ABRAMOWICZ Maciej, BARTMIŃSKI Jerzy: Francuski *peuple* i polski *lud*: Dwa pojęcia — dwa paradygmaty językowo-kulturowe. — *Etnoling* 8, 1996, 41–56.

- BUGAJSKI Marian: Przejawy snobizmu w komunikacji językowej. — *PorJęz* 3, 1995, 30–34.
- CHLEBDA Wojciech: Zarys polskiej geografii mentalnej. — *PrzHum* 3, 1997, 81–94.
- CZAMARA Agata: *SIEROTA PO RWPG* czy *DOJRZAŁA GOSPODARKA?* — Analiza niektórych aspektów wartościowania zjawisk gospodarczych w prasie polskiej i brytyjskiej. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 7–12.
- FURDAL Antoni: Kilka uwag na temat języka i kultury narodowej w przyszłej wspólnej Europie. — *JP* 2/3, 1997, 84–88.
- GRABARCZYK Zenon: *Język ojczysty w życiu człowieka i narodu w ujęciu teorii lingwistycznej Leo Weisgerbera*. Praca habilitacyjna. Akademia Medyczna im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy. — Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane AM, 1996, s. 140.
- HABRAJSKA Grażyna: Kategoryzacja a klasyfikacja — potoczne i naukowe widzenie świata. (Analiza badań ankietowych dotyczących kategoryzacji nazw roślin). — W: *JKŚ*, 221–241.
- HALAS Elżbieta: Język polski w zdominowanym systemie komunikacji kultur. — W: *KMZI*, 91–100.
- HUSZCZA Romuald: *Honoryfikatywność. Gramatyka — Pragmatyka — Typologia*. — Warszawa: Wydaw. Akademickie „DIALOG”, 1996, s. 258.
- Język wobec przemian kultury*. Pod. red. Emila TOKARZA. [Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1617]. — Katowice: Wydaw. Uniw. Śląskiego, 1997, s. 144.
- Językowa kategoryzacja świata*. Pod red. Renaty GRZEGORCZYKOWEJ i Anny PAJDZIŃSKIEJ. [Wybór referatów przygotowanych na konwersatorium „Światy za słowami”, Kazimierz, 27–29 października 1994]. — Lublin: Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, 1996, s. 356.
- KOMINEK Andrzej: Językowy obraz Kościoła z punktu widzenia głównych sił społecznych w Polsce w latach 1980–1981. — *Etnoling* 8, 1996, 201–233.
- Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*. Pod red. Aliny KAPCIAK, Leszka KORPOROWICZA i Andrzeja TYSZKI. — Warszawa: Instytut Kultury, 1995, s. 200.
- Komunikacja międzykulturowa. Zderzenia i spotkania*. Antologia tekstów pod red. Aliny KAPCIAK, Leszka KORPOROWICZA i Andrzeja TYSZKI. — Warszawa: Instytut Kultury, 1996, s. 385.
- KORZENIEWSKA-BERCZYŃSKA Joanna: Metaforyka cierpienia — choroby — patologii w językowym obrazie świata Rosjan na podstawie współczesnej publicystyki. — W: *Podejścia...*, 55–64.
- Kreowanie świata w tekstach*. Pod red. Andrzeja Marii LEWICKIEGO i Ryszarda TOKARSKIEGO. — Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995, s. 266.
- KUREK Halina: „Dwugłosowość” nadawcy i odbiorcy a typ kulturowy. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 57–62.
- KURYŁO Elżbieta, URBAN Krystyna: Autoprezentacja a cel wypowiedzi. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 77–84.

- LEJČÍK Vladimír M.: Latinskij i pol'skij, cerkovnoslavl'janskij i russkij: kognitivno-lingvističeskie aspekty vlijanija jazyka. — *BPK* 5, 1996, 113–127.
- LINDE-USIEKNIOWICZ Jadwiga: Określanie wymiarów przedmiotów i konceptualizacja przestrzeni. — W: *JKŚ*, 273–284.
- LUBECKA Anna: Cross-cultural communication studies. (Part I — An outline of their development). — *BGlottod* 3, 1997, 37–64.
- MAĆKIEWICZ Jolanta: Świat zaklęty w słowie, czyli: wokół znaczenia. — *JP* 4/5, 1995, 266–272.
- MAĆKIEWICZ Jolanta: Od chaosu do porządku, czyli o pewnym typie kategorii naukowych. — W: *JKŚ*, 243–254.
- MAJCHRZAK Irena: Imię własne. Ponadkulturowa metoda alfabetyzacji. — W: *KMZ*, 79–90.
- MARCJANIK Małgorzata: Opisywanie etykiety językowej: problemy metodologiczne. — *Polonica* 17, 1995, 99–107.
- MARCZEWSKA Marzena: Dąb i przestrzeń: (z badań nad ludowym stereotypem językowym dębu). — *KSF* 10, 1996, 105–116.
- MICHAUX Christine: Proverbe et jugement individuel: deux incompatibles? — *OrbisLing* 8, 1998, 129–138.
- MIKOŁAJCZUK Agnieszka: Kognitywny obraz gniewu we współczesnej polszczyźnie. — *Etnoling* 8, 1996, 131–145.
- MOSIOLEK-KŁOSIŃSKA Katarzyna: Językowa konceptualizacja rzeczywistości. — *PrzHum* 3, 1995, 133–138.
- MOSIOLEK-KŁOSIŃSKA Katarzyna: Antropocentryzm leksyki „zwierzęcej”. — W: *SSSW*, 71–80.
- OŻÓG Kazimierz: Językowe rytualizmy w interakcji. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 63–70.
- PAJDZIŃSKA Anna: Wrażenia zmysłowe jako podstawa metafor językowych. — *Etnoling* 8, 1996, 113–130.
- PELLETIER Catherine: Stereotyp językowy kobiety w przysłowiach francuskich i polskich. — *Etnoling* 8, 1996, 185–199.
- PIIRAINEN Ilpo Tapani: Höflichkeit als linguistische Kategorie. — *OrbisLing* 4, 1996, 201–208.
- PIIRAINEN Ilpo Tapani: “Sie ist intrigante Klapperschlange”: Unhöflichkeiten im öffentlichen Sprachgebrauch. — *OrbisLing* 7, 1997, 151–164.
- Profilowanie pojęć. Wybór prac.* Zestawił Jerzy BARTMIŃSKI. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Instytut Filologii Polskiej. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1993, s. 231.
- PROKOP Izabela: Wie sind die Deutschen?: einige Überlegungen zur Stereotypenproblematik — *Neofilolog* 11, 1995, 42–47.
- REKLAJTIS Elżbieta: Cognitive conditions of intercultural communication. — *Hemispheres* 11, 1997, 5–10.
- SAGANIAK Magdalena: Dlaczego warto bronić istnienia świata. — *SpotOtw* 1, 1996, 18–26.
- SARNOWSKI Michał: Klótnia i spór: (gatunki mowy widziane przez pryzmat ich stereotypów). — *AUW, Slavica* 98, 1997, 85–95.

- SKOWRONEK Katarzyna: Polskie nazwiska a kultura. Propozycja badań kognitywnych. — *BPTJ* 53, 1997, 145–156.
- SZCZĘKOCA-AUGUSTYN Aleksandra, WERESZCZYŃSKA Beata, ZAGRODZKA Teresa: O kategoriach rozmytych. (Na przykładzie rozumienia nazw fauny, flory i artefaktów). — W: *JKŚ*, 255–272.
- SZPYRA Jolanta: Dlaczego *za i przeciw* a nie *przeciw i za* — czyli o językowym obrazie świata Polaków, Anglików i Węgrów. — *Etnoling* 8, 1996, 57–88.
- TARAS Bożena: Taniec jako interakcja komunikacyjna. — *Socjoling* 15, 1996 [1997], 71–75.
- TOKARSKI Ryszard, PAJDZIŃSKA Anna: Językowy obraz świata — konwencja i kreacja. — *PamLit* 4, 1996, 143–158.
- WIERZBICKA Anna: Między modlitwą a przekleństwem: *O Jezu!* i podobne wyrażenia na tle porównawczym. — *Etnoling* 8, 1996, 25–39.
- WIERZBICKA Anna: Wschodnioeuropejska kultura żydowska w świetle żydowskiej „etnografii mowy”. — W: *KMZS*, 183–204.
- WIERZBICKA Anna: *Understanding Cultures through Their Key Words*. [Seria Oxford Studies in Anthropological Linguistics 8; Ed. William Bright]. — New York — Oxford: Oxford University Press 1997, s. 317.
- WITOSZ Bożena: Lingwistyka a problem gatunków mowy. — *Socjoling* 14, 1994, 77–83.
- WRÓBLEWSKA-PAWLAK Krystyna: Dwujęzyczność a dwukulturowość. — W: *KMZI*, 69–77.
- ZAJĄC Jolanta: O etnografii komunikacji słów kilka. — *JOS* 3, 1996, 195–200.
- ZGÓŁKOWA Halina: Szkic językowego obrazu świata. — *Polonistyka* 6, 1997, 327–331.

13. Lingwistyka tekstu, analiza dyskursu

- Anafora w strukturze tekstu*. Pod red. Macieja GROCHOWSKIEGO. — Warszawa: Wydawnictwo „Energeia”, 1996, s. 104.
- BARANOV Anatolij G.: Dinamičeskie tendencii v issledovanii teksta. — *Stylistyka* 4, 1995, 54–69.
- BOGUSŁAWSKI Andrzej: Pronominalizacja w zdaniowych uzupełnieniach predykatów mentalnych. — W: *Anafora...*, 43–48.
- БОНДАРКО А. Б.: Временная последовательность как категория текста (на материале русского языка). — W: *Anafora...*, 15–21.
- BONIECKA Barbara: Intertekstualny charakter wypowiedzi dziecięcych. — W: *Tekst...*, 87–111.
- BONIECKA Barbara: Konteksty stylistyczne wypowiedzi pytań. — *BPTJ* 53, 1997, 133–144.
- CAP Piotr: On the pragmatic organization of JFK's inaugural speech. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 225–248.
- DOBRYŃSKA Teresa: Tekst — w perspektywie stylistycznej. — W: *Tekst...*, 125–144.
- DUSZAK Anna: Reduction and elaboration in Polish academic discourse. — W: *LH&LM*, 1911–1924.

- GROCHOWSKI Maciej: O partykułach jako wykładnikach nawiązania. Analiza wyrażenia *wręcz*. — W: *Anafora...*, 97–104.
- GRZEGORCZYKOWA Renata: Polskie leksemy z wbudowaną informacją anaforyczną. — W: *Anafora...*, 71–77.
- HOFFMANNOVÁ Jana: Koherence v uměleckém textu. — W: *Tekst...*, 63–69.
- JANICKI Karol: An essay in critical discourse analysis: How can linguists contribute to alleviating conflicts? — W: *LH&LM*, 1935–1946.
- KONIK Tomasz: Koncepcja „figury i tła” w analizie stylistyczno-retorycznej tekstów pisanych. — W: *Podejścia...*, 65–73.
- KOŘENSKÝ Jan: Reinterpretace tradičních gramatických kategorií z hlediska procesuální gramatiky. — W: *Anafora...*, 9–14.
- KOVAČEVIĆ Marina: Semantika teksta i makrostilistička analiza. — *Stylistyka* 5, 1996, 140–163.
- KRAUZ Maria, LITWIN Jadwiga: Delimitatory początku opisu. — W: *Tekst...*, 31–39.
- MARNIOK Andrzej: Zum Problem der Textfunktion und Deskription in einem Phänomenologischen Text. — *SGP* 23, 1996, 105–114.
- MAZUR Małgorzata: Packungsbeilage als Textmuster. — *LMN* 21, 1997, 193–215.
- MICZKA Ewa: Construire une représentation textuelle. — *Neophil* 12, 1996, 59–75.
- MICZKA Ewa: Rola kategorii ponadzdaniowych w procesie rekonstrukcji tekstu. — W: *Tekst...*, 41–52.
- MICZKA Ewa: Sytuacja — tekst — rozumienie tekstu. — *Stylistyka* 5, 1996, 113–127.
- MOLČANOV Aleksej: Tekstoobrazujuščaja funkcija kvantifikatorov i kogerentnost' teksta v uslovijach semantičeskoj anizotropii. — *ZNRz, Seria Językoznawstwo* 2, 1995, 133–138.
- NICOLOVÁ Russelina: Strategien der semantischen Interpretation von Possessivkonstruktionen im Text. — W: *Anafora...*, 49–55.
- OSTASZEWSKA Danuta, ŚLAWKOWA Ewa: Kontekst rozważania w strukturze tekstu. (Analiza strukturalno-funkcjonalna). — W: *Tekst...*, 7–18.
- PANEVOVÁ Jarmila: Referenční platnost elidovaných aktantů (k některým otázkám koreference). — W: *Anafora...*, 23–34.
- PUZYNINA Jadwiga: Kontekst a rozumienie tekstu. — *BPTJ* 53, 1997, 15–32.
- RUDZIŃSKI Grzegorz: O potrzebie prowadzenia językowych badań tekstów naukowych. — *AUL, Kształc. Cudz.* 6, 1996, 5–11.
- RŮŽIČKA Rudolf: Reflexivität und Reziprozität. — W: *Anafora...*, 35–41.
- STELMASZUK Anna: Različnye tekstovye proekcii dialoga i ich lingvističeskij status. — *BPK* 3, 1995, 227–236.
- STELMASZUK Anna: Warunki harmonijnej komunikacji i tekst. — W: *PKI*, 67–73.
- Tekst i jego odmiany*. Zbiór studiów pod redakcją Teresy DOBRZYŃSKIEJ. — Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 1996, s. 144.
- WITOSZ Bożena: „Anarchiczna” struktura opisu? — W: *Tekst...*, 19–30.

ХРАКОВСКИЙ Б. С.: Анафора в условных конструкциях. — W: *Anafora...*, 65–71.

14. Teoria przekładu

BERDYCHOWSKA Zofia: Personaldeiktischer Verweis als Übersetzungsproblem. — W: *FAS*, 45–56.

CHLEBDA Wojciech: Problem tzw. jednostek języka i praktyka przekładu na język obcy. — W: *KPZK*, 41–48.

Gramatyki translacyjne. Pod red. nauk. Jurija LUKSZYNA. — Warszawa: „Topos”, 1996, s. 166.

KIELAR Barbara: Na manowcach tłumaczenia tekstu prawnego: prawdopodobieństwo wywołania szoku kulturowego. — W: *PKI*, 135–141.

KIELAR Barbara: Zasada relewancji mechanizmem napędowym tłumaczenia? — W: *Podejścia...*, 93–97.

KOPCZYŃSKI Andrzej, KOWALUK Agnieszka: Nature or nurture: Are conference interpreters born or made? — W: *LH&LM*, 2075–2084.

LEJČÍK Vladimír M.: Převed naučných i technických terminův. — *SPrHum* 15a, 1996, 145–165.

LEWICKI Roman: Èkzotizacija v perevode kak vopros perevodčeskoj strategii. — *SIO* 3, 1996, 401–408.

PIOTROWSKA Maria: Kompensacyjne ujęcie elementów kulturowych w tłumaczeniu. — *BGlottod* 3, 1997, 159–168.

PISARSKA Alicja: Gender and translation: Obstacles to the successful transfer of socio-political and cultural phenomena. — W: *LH&LM*, 2025–2034.

URBANÉK Dorota: Element kulturowy znaczenia wyrazu w aspekcie translatorskim. — W: *PKI*, 115–119.

ZYGMA Jaromír: Wokół problematyki tłumaczenia związków frazeologicznych z języka niemieckiego na polski. — *BGlottod* 3, 1997, 83–90.

15. Geografia lingwistyczna, dialektologia

FURDAL Antoni: Kultura współżycia języków. — *PorJęz* 9/10, 1995, 73–77.

HETZER Armin: Areale und Konfrontative Linguistik. — *SGG* 3, 1997, 99–114.

LASATOWICZ Maria K.: Die neueren Entwicklungstendenzen in der Sprachinselforschung. — *ZNUO, Filologia Germańska* 2, 1996, 7–14.

SERWAŃSKI Jacek: Języki międzynarodowe. — *SprNar* 1, 1997, 163–181.

TAMBOVCEV Jurij: The total of the distances between languages as an indicator of the compactness of language families. — *LPosn* 36, 1994, 183–187.

16. Onomastyka

ABRAMOWICZ Zofia, DACEWICZ Leonarda: Założenia słownika polskiej terminologii onomastycznej. — *Onomastica* 40, 1995, 247–253.

CIEŚLIKOWA Aleksandra: O motywacji w onomastyce. — *Polonica* 16, 1994, 195–199.

KALETA Zofia: Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób: (semantyka imion staropolskich z członami *-mir*, *-mysł*, *-sław* na tle indoeuropejskim). — *SIOcc* 53, 1996, 7–13.

STOLZ Stanisław: Imiona pochodzenia łacińskiego. — *JOS* 1, 1996, 76–80.

ZIERHOFFER Karol, ZIERHOFFEROWA Zofia: Historia polskich nazw stolicy Bawarii *Monachium*. — *JP* 1, 1996, 51–52.

17. Językoznawstwo kontrastywne.

Językoznawstwo stosowane. Glottodydaktyka

Aspekte der Wortschatzbeschreibung für Zwecke des Fremdsprachenunterrichts. Hrsg. von Jan ILUK. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 1507. — Katowice, Wydaw. UŚ, 1995, s. 130.

BAKUŁA Kordian: *Kształcenie językowe w szkole podstawowej w świetle współczesnych teorii psychologicznych i lingwistycznych*. [Acta Universitatis Wratislaviensis 1898]. — Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997, s. 229.

BANASIK Elwira: Nauczanie języków obcych w państwowej szkole podstawowej. (Wybrane problemy). — W: *PKI*, 167–175.

BANASIK Elwira: Nauczanie języka obcego w publicznej szkole podstawowej. — W: *Podejścia...*, 171–175.

BANASIK Elwira: Nauczanie języków obcych w państwowej szkole podstawowej. (Wybrane problemy). — W: *PKI*, 167–175.

BARAŃSKI Władysław: Łacińskie koniugacje? Ależ to proste! — *JOS* 6, 1995, 518–520.

BARTOSZEWICZ Lidia: Kultura informacyjna: implikacje glottodydaktyczne. — W: *PKI*, 57–60.

BOBROWSKI Ireneusz: *Tertium comparationis* and contrastive linguistics. — W: *LH&LM*, 1693–1702.

BOROWCZYK Lidia: Między platońsko-logiczną koncepcją języka a pragmatyczną komunikacją: kilka refleksji nad tym, jak teorie Fregego i Wittgensteina implikują rzeczywistość edukacyjną. — *DydLit* 16, 1996, 113–122.

BURZYŃSKI Marek: Algunos tipos de ejercicios útiles en la enseñanza del español: nivel medio y avanzado. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 203–207.

CHODKIEWICZ Halina: Learning Vocabulary from Context vs. direct Vocabulary Teaching — Developing Reading Skills in a Foreign Language. — W: *FoL*, 49–62.

CHODKIEWICZ Halina: Words and their meanings from the perspective of a foreign language teacher. — *LMN* 21, 1997, 249–263.

CHYB Jerzy: Errors as reporting tools in L2 written output. — *AUW, Anglica* 30, 1995, 41–52.

CIRKO Lesław: Grammatische Probleme in der Lehrerausbildung: Versuch einer Diagnose und therapeutische Vorschläge. — *AUW, Germanica* 107, 1995, 111–124.

DAKOWSKA Maria: *Models of language use and language learning in the theory of language didactics*. — Warszawa: Wydawnictwa UW, 1995, s. 155.

DAKOWSKA Maria: Ocena podejścia komunikacyjnego do nauczania języków obcych z punktu widzenia psycholingwistyki. — *PrzGlott* 15, 1996, 37–48.

- DALEWSKA-GREŃ Hanna: Badania konfrontatywne języków genetycznie i typologicznie bliskich — problem synonimiczności środków formalnych (na przykładzie konstrukcji *z/s(a)* Instr w funkcji predykatu dodanego w języku polskim i serbsko-chorwackim). — W: *SKJ*, 143–148.
- DANECKA Irena: Rol' stereotipa v parallel'nom prepodavanii dvuch inostrannykh jazykov. — *SRSP* 27, 1996, 281–286.
- DARSKI Józef: Die deutsche Substantivdeklinatation in pädagogischer Aufbereitung. — *Glottod* 24, 1996, 5–25.
- DARSKI Józef: Unterrichtsorientierte Einteilungen der Verben nach der Art der Flexion seit Adelung. — W: *FAS*, 67–76.
- DIAZ Olga: Lexématique: onomasiologie et didactique. [ref.]. — *Glottod* 23, 1995, 109–117.
- DORODNYCH Anatolij I.: Form, function and field in contrastive analysis: implications and application. — *SPrHum* 13a, 1995, 73–82.
- DORODNYCH Anatolij I., REKALO Valentina V.: Sravnitel'nyj analiz rekvestivov (na materiale anglijskogo, pol'skogo, russkogo i ukrainskogo jazykov). — *SPrHum* 15a, 1996, 129–144.
- DROŹDZIAŁ — SZELEST Krystyna: *Language learning strategies in the process of acquiring a foreign language*. — Poznań: „Motivex”, 1997, s. 175.
- DUSZAK Anna: “And now get to the point!” Cross-cultural studies and communication styles. — *AmerStud* 15, 1997, 109–120.
- Dyskurs edukacyjny*. [Materiały z konferencji 10–11 VI 1995]. Praca zbiorowa pod red. Teodozji RITTEL i Jana OŹDŹYŃSKIEGO. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zakład Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej. Seria *Studia Logopedyczne* 3. [Wyd. 2 popr. i poszerz.]. — Kraków: „Edukacja”, 1997, s. 404.
- FIGARSKI Władysław: Z badań nad uczeniem się języków obcych. — *JOS* 4, 1997, 318–324.
- Foreign language acquisition studies*. Ed. by Janusz ARABSKI. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1996, s. 220.
- GAJEWSKA Elżbieta: Zabieranie głosu w rozmowie — między teorią językoznawczą a jej wykorzystaniem w dydaktyce języków obcych. — *JP* 2/3, 1996, 174–181.
- GAJOS Mieczysław: Komunikaty graficzne na lekcji języka francuskiego. — *JOS* 6, 1995, 495–500.
- GAJOS Mieczysław: Przyswajanie relacji fonogramicznych w języku obcym. — *JOS* 5, 1997, 463–465.
- GAWARKIEWICZ Roman: Błędy językowe i komunikacyjne w wypowiedziach obcojęzycznych. — *ZNUSzcz, Slavica* 4, 1994, 243–255.
- GAWARKIEWICZ Roman: Kompetencje lingwistyczna i komunikacyjna w ujęciu glottodydaktyki. — *ZNUSzcz, Slavica* 5, 1995, 247–262.
- GNYŚ Małgorzata: Elementy kulturoznawstwa w procesie glottodydaktycznym na lektoratach języka francuskiego w uczelniach humanistycznych w Polsce: stan aktualny. — *PrzGlott* 14, 1995, 47–56.

- GÓRSKI Rafał L., KONIECZNA-TWARDZIKOWA Jadwiga, MINCZEW Georgi, MERCADER Montserrat Pruna: Rodzaj żywotny/osobowy: dzieli czy łączy języki? Analiza kontrastywna wybranych języków słowiańskich i romańskich na przykładzie rzeczownika. — *BPTJ* 52, 1996, 127–134.
- GREBLICKA-KOWALSKA Anna: The importance of teaching prepositions to second language learners. — *OrbisLing* 3, 1995, 175–181.
- GREŃ Zbigniew: Analiza sytuacyjna w badaniach konfrontatywnych leksyki. — W: *SKJ*, 209–215.
- GRUCZA Franciszek: Kilka uwag o historii lingwistycznych zainteresowań komunikacją interkulturową. — W: *PKI*, 7–10.
- GRUCZA Franciszek: O przeciwstawności ludzkich interesów i dążeń komunikacyjnych, interkulturowym porozumiewaniu się oraz naukach humanistyczno — społecznych. — W: *PKI*, 11–31.
- GRUCZA Sambor: Przyczyny błędów w użyciu rodzajników niemieckich przez Polaków uczących się języka niemieckiego. — *PrzGlott* 15, 1996, 59–78.
- GRYNKIEWICZ Marek: O intensywnym sposobie nauczania języków obcych. — *RNDK* *Krak*, *Prace Językoznawcze* 8, 1994, 49–53.
- HEINEMANN Wolf-Dieter: Deutsch und Auslandsgermanistik in Mitteleuropa. Geschichte — Stand — Ausblicke. — *StNiem* 12, 1996, 331–333.
- HERVÁS Fernando: La referencia temporal en las narraciones orales en E/LE. — *AUW*, *Estudios Hispánicos* 4, 1995, 161–172.
- HETZER Armin: Fehler als Anhaltspunkt zur Aufdeckung divergenter Sprachstrukturen. (Anmerkungen zur kontrastiven deutsch-chinesischen Linguistik). — W: *SKJ*, 227–233.
- HETZER Armin: Areale und Konfrontative Linguistik. — *SGG* 3, 1997, 99–114.
- HOSTYŃSKI Paweł: Inductive Lehrverfahren im Fremdsprachenunterricht: der Versuch einer zeitgemäßen Bestimmung des Begriffs und seiner Funktion in historischer Perspektive. — *Glottod* 24, 1996, 37–62.
- JANKOWSKI Michał: English-Polish Dictionary of Idioms: The computing background. — W: *LH&LM*, 1743–1750.
- JARZĘBOWSKA-SADKOWSKA Bernadeta, PYŚK Renata: Nauczanie gramatyki języka francuskiego na poziomie zaawansowanym. — *Neofilolog* 11, 1995, 5–9.
- Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*. Praca zbiorowa. Pod red. Jana OŹDZYŃSKIEGO. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zakład Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej. *Studia Logopedyczne* 2. — Kraków: Wydaw. Naukowe WSP, 1995, s. 511.
- KACHLAK Tadeusz: Über die Arroganz der Computerära und Andere Gedanken-splitter. — *StNiem* 14, 1997, 277–282.
- KALINKIN Walerij, MIERZYŃSKA Władilena: Dialog kultur w aspekcie lingwistycznym i glottodydaktycznym. — W: *PKI*, 97–103.
- KARPIŃSKA-SZAJ Katarzyna: Discours écrit en tant qu'objet à interpréter dans l'enseignement de lecture/écriture en langue étrangère. — *SRP* 22, 1997, 159–169.

- KLAFKOWSKI Piotr: Current West Greenlandic teaching aids — a review article with some reflections. — *LPosn* 37, 1995, 119–140.
- KONIEWICZ Dariusz M.: Aspects of cultural relativity in EFL handbooks. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 305–370.
- KONIK Tomasz: O badaniach zmian stylistyczno-retorycznych w redakcji tekstów pisanych. — W: *PKI*, 121–133.
- KOPER Beata: Znaczenie środków paralingwistycznych w komunikacji dydaktycznej. — *RNDK Krak, Prace Pedagogiczne* 17, 1995, 13–20.
- KORZENIEWSKI Jan: Zur Auswahl von sozio-kulturellen Sachverhalten im DaF-Unterricht. — *Glottod* 23, 1995, 23–28.
- KOSZLA Małgorzata: Criterios de selección del material lingüístico para el aprendizaje del español con enfoque real y cultural. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 195–201.
- KOSZLA-SZYMAŃSKA Małgorzata: Podejście kognitywne w komunikatywnym nauczaniu języka hiszpańskiego. — W: *Podejścia...*, 157–163.
- KOZŁOWSKI Aleksander: *Metodyka nauczania języków obcych w szkolnictwie średnim i wyższym*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wydział Zamiejscowy w Piotrkowie Trybunalskim. — Piotrków Trybunalski: Wydaw. WZ WSP, 1996, s. 188.
- KRUPOWICZ Andrzej: Analysis-through-resynthesis — the model for the teaching of English intonation to Polish speakers. — *AUW, Anglica* 32, 1997, 19–25.
- KRZEMIŃSKA Wanda: O Polsce z cudzoziemcem — nowy wymiar glottodydaktyki. — W: *Podejścia...*, 177–182.
- KRZYSZPIEŃ Jerzy: O przyczynach zawilości pisowni angielskiej. — *PrzGlott* 14, 1995, 37–46.
- LATKOWSKA Jolanta: Rola i miejsce języka ojczystego w procesie nauczania języka obcego. — *JOS* 4, 1996, 300–306.
- LAWAL Adebayo: Implications and applications of semantic field theory and componential analysis in vocabulary teaching. — *Glottod* 24, 1996, 63–72.
- LELENTAL Elżbieta J.: Parametry aktu komunikacji w sytuacji obcojęzycznej a glottodydaktyka. — *PrzGlott* 14, 1995, 7–15.
- LELENTAL Elżbieta J.: Dialog jako forma prezentacji aktów komunikacji interpersonalnej (na przykładzie podręcznika J. i G. Capelle'a "La France Direct"). — *PrzGlott* 14, 1995, 17–28.
- LEŃKO-SZYMAŃSKA Agnieszka: Computers for teaching writing in a foreign language. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 295–304.
- LEWICKA Grażyna: Lingwistyka tekstu a nauczanie komunikacji w języku obcym. — *OrbisLing* 5, 1996, 195–210.
- LIETZ Gero: Zwischensprachliche Interferenz als Fehlerquelle in schriftlichen Arbeiten polnischer Germanistikstudenten. — *Glottod* 24, 1996, 73–120.
- LOTKO Edvard: Niektóre zagadnienia semantyczne słownictwa czeskiego i polskiego. — W: *SKJ*, 235–239.
- LOUCHIN André: L'argot en classe de français langue étrangère? Et pourquoi pas. — *JOS* 4, 1996, 291–293.

- MACGREGOR Martyna: Differences in parameter settings in Polish and English and their implications for research and second language learning. — *AUW, Anglica* 32, 1997, 27–53.
- MACIEJEWSKI Witold: *O przestrzeni w języku. Studium typologiczne z językiem polskim w centrum*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* 19. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 178.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta: Parę uwag o pierwszej gramatyce języka angielskiego wydanej w Polsce. — *JOS* 5, 1996, 395–398.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta: O konieczności nauczania gramatyki języka obcego. — *JOS* 2, 1997, 138–143.
- MARKUNAS Antoni: K probleme rečevoj korektnosti pri obučenii inostrannomu jazyku. — *SRSP* 26, 1995, 265–270.
- MATEOS José Lázaro R., REY Pablo García: Contextos dirigidos para la producción oral con medios audiovisuales. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 181–193.
- Materiały XVII Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*. Bydgoszcz — Wenecja 22–24 maja 1990. Pod red. Andrzeja OTFINOWSKIEGO. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy. — Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane WSP, 1995, s. 222.
- MENDAK Ewa: Kody niewerbalne jako obiekty nauczania języka obcego. — *AUL, Kształc. Cudzo.* 6, 1996, 63–68.
- MENDYCHOWSKI Mieczysław: Język ludzki i maszyna. — W: *PKI*, 143–148.
- MIODEK Waław: Didaktische Implikationen des sprachlichen Größverhaltens für den Deutschunterricht an Polen. — *Glottod* 23, 1995, 29–40.
- MORCINIEC Norbert: O wartościach poznawczych językoznawstwa kontrastywnego. — *OrbisLing* 5, 1996, 241–250.
- MURKOWSKA Anna: O kształt współczesnej gramatyki pedagogicznej języka angielskiego. Gramatyka dla ucznia a gramatyka dla nauczyciela. — *BPTJ* 52, 1996, 181–189.
- MYCZKO Kazimiera: *Die Entwicklung des Hörverstehens auf der Fortgeschrittenenstufe des Fremdsprachenunterrichts. Unter besonderer Berücksichtigung des Germanistikstudiums*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo Stosowane* 15. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1995, s. 159.
- Nauczanie języków obcych w szkole wyższej*. Materiały VIII konferencji naukowo-dydaktycznej 21–22 września 1995 r. Oprac. red. Romualda KUŹMIŃSKA, Mieczysław MENDYCHOWSKI. Prace Naukowe Studium Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej 31. — Wrocław: Oficyna Wydawnicza PW, 1996, s. 142.
- NERLICKI Krzysztof: Theoretisch-praktische Anmerkungen zur Speicherung fremdsprachlicher Sprachstrukturen. — *SGG* 3, 1997, 129–136.
- OKRUTNA-ZALIWSKA Urszula: Językoznawcze teorie przyswajania języka a psychologiczne i kulturowe uwarunkowania komunikacji międzyludzkiej. — W: *PKI*, 33–39.

- OKRUTNA-ZALIWSKA Urszula: Praktyczne implikacje mutacyjnego/transformacyjnego *vs* stratyfikacyjnego/kognitywnego podejścia do nauczania języka angielskiego. — W: *Podejścia...*, 149–155.
- PACHOLCZYK Tadeusz: K voprosu o glottodidaktičeskich obuslovlennostjach bilingvizma. — *SRSP* 27, 1996, 309–314.
- PFEIFFER Waldemar: Tekst w nauczaniu języków obcych. Metodologiczny przyczynek do glottodydaktycznej typologii tekstu. — W: *FAS*, 119–127.
- PIENIAŻEK Artur: Anteil und Bedeutung der Grammatik im kommunikativ orientierten Fremdsprachenunterricht. — *OrbisLing* 2, 1995, 177–180.
- PIETRZYK Izabela: Z problematyki obcojęzycznej działalności komunikacyjnej. — *ZNUSzcz, Slavica* 5, 1995, 231–246.
- PLUSA Paweł: O niektórych tendencjach podejścia kognitywnego w glottodydaktyce. — W: *Podejścia...*, 165–169.
- Probleme der Schreibeentwicklung im Fremdsprachenunterricht*. Hrsg. von Jan ILUK. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1997, s. 174.
- Problemy komunikacji interkulturowej: Jedna Europa — wiele języków i wiele kultur*. Materiały z XIX Ogólnopolskiego Sympozjum Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW i Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej, Warszawa-Bemowo 17–19 lutego 1994 r. Pod red. nauk. Franciszka GRUCZY i Krysztyny CHOMICZ-JUNG. Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej. Instytut Lingwistyki Stosowanej UW. — Warszawa: Wydawnictwa Uniw. Warszawskiego, 1996, s. 203.
- RICHTER Günther: Mündliche Handlungsfähigkeit des Deutschlehrers. Umriss eines Forschungsprojekts. — *Glottod* 23, 1995, 41–63.
- RICHTER Günther: Zur Förderung der mündlichen Handlungskompetenz im Fremdsprachenunterricht (DaF). — *Glottod* 23, 1995, 65–69.
- ROVDO Ivan: Leksičeskie lakuny kak otryaženie intra- i ekstralingvističeskich faktorov v sopostavljaemych jazykovych sistemach. — *BPK* 3, 1995, 207–217.
- RYTEL-KUC Danuta: Subjektsätze im Deutschen und im Polnischen im Rahmen der kontrastiven deutsch-polnischen Valenzgrammatik. — *LingSil* 15, 1993, 107–122.
- SADOWNIK Barbara: *Glottodidaktische und psycholinguistische Aspekte des Fremdspracherwerbs: Lernerperspektive*. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Rozprawy Habilitacyjne [Rozprawy Wydziału Humanistycznego]. — Lublin: Wydaw. UMCS, 1997, s. 296.
- SCHATTE Czesława: Höflichkeitsformeln in Lehrbüchern des Deutschen als Fremdsprache. — *Glottod* 23, 1995, 83–92.
- SCHATTE Czesława: Zur Bedeutung pragmatischer Idiome für den Fremdsprachenunterricht. — W: *FAS*, 167–174.
- SCHMELZ Michael: Übersetzungen von polnischen Familien- und Städtenamen. — *StNiem* 14, 1997, 259–264.
- SIEK-PISKOZUB Teresa: Rola świadomości w procesie przyswajania języka: wyniki badań nad strategiami uczenia się języków obcych. — W: *Podejścia...*, 133–141.

- SKOWRONEK Barbara: Welche Konzeption der Sprache für die Glottodidaktik? — *Glottod* 24, 1996, 133–142.
- SKOWRONEK Barbara: *Methodologische Rekonstruktion glottodidaktischer Theorien*. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1997, s. 194.
- SOBKOWIAK Włodzimierz: Radically simplified phonetic transcription for Polish speakers. — W: *LH & LM*, 1801–1830.
- STOPYRA Janusz: Aussprachefehler der polnischen Muttersprachler im Bereich des deutschen Konsonantismus. — *AUW, Germanica* 116, 1996, 149–153.
- STRACHANOWSKA Iwona: Pomiar sprawdzający wielostopniowy w badaniach nad skutecznością nauczania języka esperanto metodą kognitywną. — *ZNBydg, Studia Pedagogiczne* 20, 1995, 59–79.
- STRACHANOWSKA Iwona: Esperanta instruado. — *ZNBydg, Studia Pedagogiczne* 20, 1995, 197–200.
- STYKA Jerzy: Nauczanie łaciny w grupach zerowych na I roku studiów filologii klasycznej. [ref.]. — *JOS* 4, 1996, 364–369.
- SZALEK Jerzy: El papel del lenguaje periodístico en la enseñanza del español a nivel universitario. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 173–179.
- SZCZODROWSKI Marian: Sterowanie w glottodydaktyce obcojęzycznej. — *JOS* 5, 1996, 399–405.
- SZCZODROWSKI Marian: Zur Spezifik der fremdsprachlichen Kodematik. — *SGP* 23, 1997, 193–203.
- SZEFLIŃSKA-KARKOWSKA Magdalena: Quelques remarques théoriques et pratiques sur la place de la traduction en classe de langue étrangère. — *SRP* 22, 1997, 179–185.
- SZELUGA Adam: Theorien der kommunikativen Kompetenz vom glottodidaktischen Standpunkt aus betrachtet. — *LaC* 7, 1997, 123–138.
- SZULC Aleksander: *Słownik dydaktyki języków obcych*. [Wyd. 2]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 321.
- Świadomość językowa — kompetencja — dydaktyka. Materiały ogólnopolskiej konferencji: „Z badań nad kompetencją i świadomością językową dzieci i młodzieży”, Warszawa, 25–26 listopada 1994 r. Pod red. Elżbiety SĘKOWSKIEJ. Instytut Języka Polskiego UW, Pracownia Językoznawstwa Stosowanego, Zakład Metodyki Języka Polskiego. — Warszawa: Dom Wydawniczy „Elipsa”, 1996, s. 236.
- TOMASZKIEWICZ Teresa: Grzeczność językowa: konieczność, konwencja, czy element zbyteczny w nauce języka obcego. — W: *PKI*, 61–66.
- TOMCZYK-POPIŃSKA Ewa: *Untersuchungen zu mediolektalen Unterschieden im dialogischen Gegenwartsdeutsch. Didaktische Implikationen*. Warszawa: „Script”, 1997, s. 147.
- TOMICZEK Eugeniusz: Interferencja w komunikacji interkulturowej. — *Orbis Ling* 4, 1996, 219–226.
- TUREWICZ Kamila: At least the teachers should know what they are saying. — *KNf* 1, 1996, 11–22.
- TUREWICZ Kamila: Cognitive grammar for contrastive linguistics: A case study of indirect speech in English and Polish. — W: *LH & LM*, 1859–1886.

- WAGNER-NAWROCKA Maja: Eric H. Lenneberg's theory of the biological foundations of language: a précis — *Glottod* 23, 1995, 153–166.
- WANIEK-KLIMCZAK Ewa: The strategies of voice implementation in English as the second language: a case study. — *SPhP* 5, 1996, 101–140.
- WANIEK-KLIMCZAK Ewa: How to study second language speech: the issue of theory. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 271–293.
- WIDLA Halina: Influence de la langue seconde sur la langue maternelle. — *LingSil* 17, 1997, 97–103.
- WILCZYŃSKA Weronika: Les fautes linguistiques: écarts ou signes d'évolution? — *SRP* 21, 1996, 123–126.
- WITKOWSKA-LEWICKA Franciszka: Koordinirovannyj process obučenija inostrannym jazykam. — *SRSP* 27, 1996, 243–249.
- WLASOFF Marie: Une méthode d'entrée synthétique dans les textes. — *SRP* 22, 1997, 187–200.
- WOJTCZUK Krystyna: Akcentowe warianty wyrazowe w teorii językoznawstwa normatywnego oraz świadomości językowej nauczycieli. — *AUL, Folia Linguistica* 35, 1996, 39–55.
- WOJTCZUK Krystyna: Współczesne wzorce i antywzorce językowe w opinii językoznawców oraz siedleckich studentów. — *ZNSiedl, Seria Nauki Humanistyczne* 42, 1995, 61–70.
- WOLSKI Przemysław: Strategie uczenia się języków obcych w świetle koncepcji kognitywnej. — W: *Podejścia...*, 143–147.
- WOŹNIEWICZ Władysław: Granicy tolerantności językowych ośibok. — *SRSP* 26, 1995, 271–278.
- WOŹNIEWICZ Władysław: O terapii i nejtralizacji „kommunikativnoj bojazni”. — *Glottod* 23, 1995, 167–172.
- WYSOCKA Maria: Metoda kognitywna a tzw. komunikacyjne podejście do nauczania języka obcego — próba krytyki. — W: *Podejścia...*, 127–132.
- ZABOR Lech, KRUPOWICZ Andrzej: Second language acquisition research and foreign language teaching: an interface position. — *AUW, Anglica* 30, 1995, 61–71.
- ZANIEWSKI Jan: Zjednoczona Europa a nauczanie języków obcych. — W: *PKI*, 177–183.
- ZAWADZKA Elżbieta: Stereotypy i uprzedzenia a nauczanie języków obcych. — W: *PKI*, 41–48.
- ZAWADZKA Elżbieta: Kognitywna interpretacja wiedzy językowej i jej glottodydaktyczne implikacje. — W: *Podejścia...*, 119–125.
- ZIMMERMANN Constanze: “Wie der Lehrer, so die Schule”: zu valenzrelevanten Eigenheiten des Unterrichtsgesprächs hinsichtlich einer Kommunikationsbefähigung im Deutschunterricht. — *Glottod* 23, 1995, 101–108.
- ŻARSKI Waldemar: Interferencja kulturowa a glottodydaktyczne aspekty kompetencji komunikatywnej. — *OrbisLing* 1, 1994, 117–119.

II. JĘZYKOZNAWSTWO INDOEUROPEJSKIE

1. Zagadnienia ogólne

- KOWALSKI Wojciech: Dreitausend Jahre linguistischer Evolution. — *RH* 6, 1996, 83–120.
- MAŃCZAK Witold: The original homeland of the Indo-Europeans. — *LPosn* 36, 1994, 135–143.
- MAŃCZAK Witold: L'habitat primitif des IndoEuropéens se trouvait-il vraiment en Arménie? — *FO* 33, 1997, 65–74.
- MAŃCZAK Witold: La désinence primaire de la 1re pers. sing. des verbes thématiques: *-ō ou *-omi? — *LPosn* 39, 1997, 51–56.
- SARAMONOWICZ Waldemar: Some causal aspects of segmentation processes in Indoeuropean drift. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 205–216.
- WALCZAK Bogdan: Witolda Mańczaka teoria pokrewieństwa językowego. — *PrFilol* 41, 1996, 208–220.

2. Języki anatolijskie

- OSHIRO Terumasa: The Sentence Particles: Hieroglyphic Luwian *-ta* and Lycian *-te*. — *LPosn* 38, 1996, 21–28.
- RIKOV Georgi T.: Hittite *ḫarnant-*, *ḫarnammar* and *ḫarnu-*. — *SEC* 2, 1997, 219–226.

3. Języki indo-irańskie i język tocharski

- BALCEROWICZ Piotr: O treściach Pustyni Nubijskiej czyli o systemach spolszczania wyrazów indyjskich (*w odpowiedzi na polemikę*). — *SIndol* 2, 1995, 17–38. [Odpowiedź na artykuł polemiczny Tadeusza HERRMANNA — w tym samym numerze.]
- BEDNARCZUK Leszek: Lenicja spółgłosek w językach irańskich. — W: *IranCracov*, 17–34.
- BLÄSING Uwe: Irano-Turcica: Westiranisches Wortgut im türkeitürkischen Dialektmaterial. — *SEC* 2, 1997, 77–150.
- BLAŽEK Václav: Slavic-Tocharian isoglosses. — *LgB* 4, 1995, 233–238.
- BLAŽEK Václav: Some Slavic-Iranian Lexical Parallels (1–3). — *LPosn* 38, 1996, 111–113.
- BLUMHOFF Wojciech: Teaching Persian as social behaviour. — W: *IranCracov*, 35–42.
- HERRMANN Tadeusz: Artykuł polemiczny. — *SIndol* 2, 1995, 5–16. [Odpowiedź na uwagi Piotra BALCEROWICZA zawarte w słowie wstępnym do 1. nru *SIndol* z 1994 roku oraz w artykule Marka MEJORA dot. transkrypcji polskiej wyrazów indyjskich — tamże, s. 9–11.]
- MACIUSZAK Kinga: Some Remarks on the Northern-Iranian Dialect of the Alamut Region. — *Iran* 33, 1995, 111–114.
- MACIUSZAK Kinga: Notes on etymology of the New Persian colour names. — *SEC* 1, 1996, 25–37.
- MACIUSZAK Kinga: Hints on Persian etymology. — W: *IranCracov*, 63–83.

- MACIUSZAK Kinga: Is the Northern-Iranian dialect of Alamut still alive (The dialect of Marāghi in Rūdbār-e Alamut)? — W: *IranCracov*, 85–94.
- MACIUSZAK Kinga: Nazwy pór roku w językach irańskich. — W: *IranCracov*, 95–112.
- MARSZEWSKI Tomasz: An Ethnohistorical Approach to the Controversies concerning the Provenance and Diffusion of the Ancient Iranian and Indian Names of Hemp (Part I). — *FO* 32, 1996, 1–64.
- MEJOR Marek: W sprawie transkrypcji polskiej wyrazów indyjskich (sanskryt, hindi). — *SIndol* 1, 1994, 9–11.
- MEKARSKA Barbara: Diachronic linguistics in University teaching — the case of Iranian Studies. — W: *IranCracov*, 113–118.
- MEKARSKA Barbara: Is the Arabic alphabet dangerous for the Tajik language? — W: *IranCracov*, 119–126.
- MEKARSKA Barbara: Les transformations dans la structure de la proposition du vieux-perse comme conséquence de l'apparition des formes analytiques du verbe. — W: *IranCracov*, 127–131.
- PINAULT Georges-Jean: Terminologie du petit bétail en tokharien. — *SEC* 2, 1997, 175–218.
- PISOWICZ Andrzej: Über die Herkunft von phonologischen Systemen des Neu- und Mittelpersischen. — W: *IranCracov*, 157–176.
- PISOWICZ Andrzej: Frequency and Irregular Sound Change in Colloquial Persian. — *FO* 33, 1997, 111–112.
- WAŁKÓWSKA Hanna: «Gramatyka sanskrytu» Franciszka Ksawerego Malinowskiego. — *AUW, Classica* 20, 1996, 173–178.
- WIELIŃSKA Małgorzata: Gramatyka — jej początki i miejsce w tradycji indyjskiej. — *SIndol* 1, 1994, 133–142.
- WIELIŃSKA Małgorzata: Wprowadzenie do systemu Asztadhjaji. — *SIndol* 3, 1996, 135–154.

4. Języki tracko-ormiańskie

- WITCZAK Krzysztof T.: New findings in Thracian etymology I–II. Terms for 'goat' and 'mouse'. — *Orpheus* 5, 1995, 35–38.

5. Języki bałkańskie i język albański

- CORTIADE Marcel: Die Fließlaut-Systeme in den Balkan-Sprachen der Gegenwart. — *SlMerid* 1, 1994, 23–46.
- FRIEDMAN Victor A.: Slavic-Albanian contacts and early polyglot lexicons: The Albanian lexicon of the monk Arkádii, a mid-nineteenth century manuscript from the Hilendar Monastery on Mount Athos. — *SlMerid* 1, 1994, 139–156.
- NIKOLAEVA Tat'jana: Dislogovye struktury vs terminal'nye intonacionnye kontury: (na materiale balkanskich voprositel'nykh predloženij). — *AUNC, Studia Slavica* 1, 1996, 31–42.
- SAWICKA Irena: Some aspects of the phonetic development of Albanian in the Italian diaspora. — *SlMerid* 1, 1994, 47–76.

SAWICKA Irena: The Balkansprachbund in the light of phonetic features. — *LPosn* 36, 1994, 145–147.

TOPOLIŃSKA Zuzanna: Factivity as a grammatical category in Balkan Slavic and Balkan Romance. — *SIMerid* 1, 1994, 105–121.

6. Język grecki

BOROWSKA Małgorzata: Μορμολύχη: *książka do nauki języka starogreckiego*. — Warszawa: OBTA [Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego] i Wydaw. „Wiedza Powszechna”, 1996, s. 482.

BEDNARSKI Michał: Tradycja polskich badań językoznawczych nad łaciną i greką. — *PKFK* 25, 1997, 19–31.

KORUS Kazimierz, KORUS Agnieszka: Herodot wobec języków obcych. — *BGlottod* 3, 1997, 11–22.

MORTA Krzysztof: Herodotowy *hipopotam*. — *AUW, Classica* 20, 1996, 19–26.

TURASIEWICZ Romuald: Kompozycja parataktyczna i jej odmiany w prozie helleńskiej. — *PKFK* 23, 1995, 63–84.

TURASIEWICZ Romuald: Z badań nad stylem Lizjasza. — *Meander* 52, 1997, 377–387.

WOLANIN Hubert: *Słotwórstwo w myśli językoznawczej starożytnej Grecji. Od Homera do Dionizjusza Traka*. Prace Komisji Filologii Klasycznej PAU nr 24. — Kraków: nakładem PAU, 1996, s. 189.

WOLANIN Hubert: Starożytne początki gramatyki: Protagoras. — *BGlottod* 3, 1997, 23–35.

7. Język łaciński

BADER Françoise: Autour de lat. *sōl*. — *LgB* 4, 1995, 265–276.

BARAŃSKI Władysław: O łacińskich terminach gramatycznych. — *JOS* 2, 1997, 171–172.

BEDNARSKI Michał: Problem wymowy języka łacińskiego. — *Filomata* 427, 1995, 171–181.

BEDNARSKI Michał: Subiekt i predykat w gramatyce starożytnej. — *ZNUJ, Prace Językoznawcze* 117, 1995, 7–20.

BEDNARSKI Michał: Vulgaerlatein als allgemeines Verstaendigungsmittel. — *BAC* 23, 1995, 41–52.

BEDNARSKI Michał: Tradycja polskich badań językoznawczych nad łaciną i greką. — *PKFK* 25, 1997, 19–31.

KORPANTY Józef: Der lateinische Sigmatismus. — *BAC* 23, 1995, 55–69.

KORPANTY Józef: Sygmatyzm łaciński. — *PKFK* 25, 1997, 5–18.

KORPANTY Józef: Syllabische Homophonie in lateinischer Dichtung und Prosa. — *Hermes* 125, 1997, 330–346.

MAŃCZAK Witold: Origine de l'imparfait latin en *-bam*. — *Eos* 1, 1995, 109–113.

MATUSZEWSKI Józef: *Folia -ae*. — *RKJL* 40, 1995, 187–196.

PTASZEK Ireneusz: Wpływ łaciny na język polski — podobieństwa w zakresie składni. — *BGlottod* 3, 1997, 67–82.

- STYKA Jerzy: Die litterarische Gattung als eine Form der Kommunikation in der Antike. — *BAC* 23, 1995, 195–206.
- TURASIEWICZ Romuald: Zakres znaczeniowy *logographos*. — *Eos* 84, 1996, 1–12.
- WIKARJAK Jan: *Gramatyka opisowa języka łacińskiego*. [Wyd. 7]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 168.
- WOJTCZAK Jerzy: Verba sentiendi, dicendi i opinandi w «Epitome Divinarum Institutionum» Laktancjusza. — *RH* 3, 1996, 179–183.
- WOLANIN Hubert: Aristotle on the Word as a Vehicle of Semantic Function. — *Eos* 83, 1995, 251–263.

8. Języki romańskie

A. Zagadnienia ogólne

- KWAPISZ Katarzyna: L'origine du mode subjonctif (le subjonctif en latin et en français). — *Neophil* 11, 1995, 61–70.

B. Język francuski

- ARVEILLER Raymond: Français *cresson*. — *SEC* 1, 1996, 5–24.
- BANYŚ Wiesław: Propositions „conditionnelles” sont-elles des propositions subordonnées? — *Neophil* 12, 1996, 14–29.
- BOYER Henri: Du traitement médiatique de la variation sociolinguistique en français. — *OrbisLing* 4, 1996, 171–182.
- BULIKOWSKI Brunon: Quelques remarques sur l'emploi du passé composé et du passé simple. — *SRP* 22, 1997, 103–114.
- BUVET Pierre-André: Les compléments de noms intensifs. — *Neophil* 12, 1996, 30–45.
- CASTAGNE Éric: Utilité de la notion de métonymie pour l'analyse syntaxique des structures. — *OrbisLing* 8, 1998, 113–120.
- DESCLÈS Jean-Pierre: Esquisse d'une analyse des temps du français: méthode, réalisation informatique et perspectives didactiques. — *Neophil* 11, 1995, 21–46.
- GAJOS Mieczysław: Mechanizmy słotwórcze we współczesnej francuszczyźnie mówionej i ... pisanej. — *SRP* 22, 1997, 143–150.
- HEUCHIN-KOZŁOWSKA Renata: Étude des locutions conjonctives en français. — *Neophil* 11, 1995, 47–60.
- KITA Małgorzata: Francuskie słowniki języka mówionego. — *Socjoling* 14, 1994, 162–170.
- KWAPISZ Katarzyna: Les propositions antéposées introduites par *le fait que/que* et l'emploi du subjonctif. — *Neophil* 12, 1996, 46–58.
- PACHOCIŃSKA Elżbieta: Représentations cognitives dans le syntagme introducteur du discours rapporté. — *KNf* 1, 1996, 35–46.
- PACHOCIŃSKA Elżbieta: Sur les critères de classement des prépositions. — *AUW, Romanica* 42, 1996, 17–32.
- STAWIŃSKA Krystyna: *Repetitorium z gramatyki języka francuskiego czyli to, co najtrudniejsze dla Polaków*. — Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1996, s. 404.
- VETTERS Carl: Passé simple et imparfait; de la sémantique à la pragmatique. — *OrbisLing* 3, 1995, 129–140.

WIDŁA Halina: Le sexe du sujet parlant. — *Neophil* 11, 1995, 118–125.

C. Inne języki romańskie

AGUILAR Lourdes, MACHUCA María Jesús: Procesos fonéticos en el español actual y su relación con fenómenos diacrónicos: debilitamiento de obstruyentes, asimilación de consonantes contiguas y procesos de monoptongación. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 71–86.

BLANCO Marta: Expresión de la concesividad en el «Fuero de Plasencia». — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 15–27.

CYBULSKA-JANCZEWA Małgorzata, PERLIN Jacek: *Gramatyka języka hiszpańskiego z ćwiczeniami*. [Wyd. 2 zm.]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 392.

CYCHNERSKI Tomasz: Declinările românești — un alt punct de vedere. — *SRP*, 22, 1997, 115–142.

DE LA MOTA GORRIZ Carme, MESTRE Antonio Ríos: Problemas en torno a la transcripción fonética del español: los alfabetos fonéticos propuestos por IPA y RFE y su aplicación a un sistema automático. — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 97–109.

GASZYŃSKA Małgorzata: Hiszpański tryb łączący (subjuntivo) w interpretacji autorów polskich gramatyk języka hiszpańskiego. — *Glottod* 14, 1995, 29–35.

HLIBOWICKA-WEGLARZ Barbara: Os auxiliares pontuais na língua portuguesa. — *LMN* 21, 1997, 231–247.

MAŃCZAK Witold: Chute du „B” et du „D” dans l’espagnol du Chili. — *AUW, Estudios Hispánicos* 6, 1997, 131–136.

NOWIKOW Wacław: Pragmática del tratamiento pronominal metafórico. — *AUW, Romanica* 41, 1996, 289–296.

PAWLIK Janusz: La modalidad semántica del verbo y la extension numerica del nombre. — *SRP* 21, 1996, 65–72.

PÉREZ María Rosa: Algunos aspectos del sistema verbal en «El Conde Lucanor». — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 55–70.

PERLIN Jacek: *Mała gramatyka języka hiszpańskiego*. [Wyd. 2]. — Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1995, s. 221.

SKOTAREK Beata: Categoría de la modalidad en español. — *SRP* 21, 1996, 91–114.

SŁAWOMIRSKI Jerzy: *Crestomatia de català antic*. Uniwersytet Jagielloński — Instytut Filologii Romańskiej. — Kraków: Wydawn UJ, 1995, s. 124.

SŁAWOMIRSKI Jerzy: *Wprowadzenie do języka katalońskiego*. Uniwersytet Jagielloński — Instytut Filologii Romańskiej. — Kraków: Wydawn UJ, 1995, s. 75.

SZALEK Jerzy: Los clichés periodísticos como unidad fraseológica más típica de los textos informativos españoles. — *SRP* 22, 1997, 171–178.

WIDŁAK Stanisław: *Mała gramatyka języka włoskiego*. — Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1997, s. 322.

WILK-RACIEŃSKA Joanna: El pájaro, un bípedo y un taburete: razones del bloque del uso de algunos tipos de los SSNN definidos en la posición de primer argumento. — *Neophil* 12, 1996, 113–120.

9. Języki celtyckie

BLOCH-ROZMEJ Anna: Geminates and Interonset Government in Irish. — W: *FoL*, 9–26.

BLOCH-ROZMEJ Anna: Nasal lenition and the theory of phonological government. — W: *LSP*, 187–216.

BONDARUK Anna: Irish as a Pitch Accent Language (Connemara Dialect). — W: *FoL*, 27–48.

CYRAN Eugeniusz: Super Heavy Rhymes in Modern Irish. — W: *FoL*, 63–82.

CYRAN Eugeniusz: Vocalic systems in government phonology. — W: *LSP*, 217–237.

CYRAN Eugeniusz: Two makes three? Vowel quality in Modern Irish. — *PSCL* 30, 1995, 167–184.

CYRAN Eugeniusz: The Parametric Occurrence of Elements in Phonological Systems. — W: *FEG*, 75–98.

CYRAN Eugeniusz: Irish “tense” sonorants and licensing of empty positions. — W: *LH&LM*, 1261–1272.

DOYLE Aidan: Clitics and Noun Phrases in Irish. — W: *FoL*, 97–110.

DOYLE Aidan: Nominal Borrowings and Word-Formation in Irish. — W: *FEG*, 98–113.

DOYLE Aidan, GUSSMANN Edmund: *A Reverse Dictionary of Modern Irish*. — Lublin: Wydawn. „Folium”, 1996.

DOYLE Aidan: *An Ghaeilge. Podręcznik języka irlandzkiego*. [Wyd. 2]. — Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1997, s. 448.

JASKUŁA Krzysztof: Be a Stop or Give Way: Selected Old Irish Compound Verbs. — *LPosn* 39, 1997, 25–38.

ROWICKA Grażyna: 2+2=3. Stress in Munster Irish. — W: *FEG*, 217–237.

STALMASZCZYK Piotr: Stanowisko języka kumbryjskiego i piktyjskiego w podgrupie brytańskiej języków celtyckich. — *BPTJ* 53, 1997, 81–93.

10. Języki germańskie

A. Język angielski

ARABSKI Janusz, LYDA Andrzej: *Czasowniki angielskie. Słownik*. [Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1642]. — Katowice: Wydaw. Uniw. Śląskiego, 1997, s. 493.

SCHRAMPFER Azar B.: *Understanding and using English grammar*. [2 ed.]. — New Jersey: Prentice Hall Regents. [Warszawa: Warszawski Dom Wydawniczy, 1996], s. XVI + 374.

DYMEL Robert: Body Language — Head: A Look at the Internal Organisation of the Lexical Item “Head”. — W: *FoL*, 111–118.

DZIUBALSKA-KOŁACZYK Katarzyna: Middle English phonology without the syllable. — W: *LH&LM*, 13–28.

- GOŁĘBIEWSKA Lucyna: *Przewodnik po czasach w języku angielskim*. [Wyd. 9]. — Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1996, s. 210.
- GUSSMANN Edmund: Theory and History in the Teaching of Phonology. — W: *FoL*, 119–128.
- HOAD Terry: Planning a New Etymological Dictionary of English. — W: *FoL*, 129–138.
- KAKIETEK Piotr: English stative verbs and passivization. — *LingSil* 16, 1995, 69–77.
- KARDELA Henryk: Analysability and Idiomaticity. Phrasal Verbs in Focus. — W: *FoL*, 139–152.
- KRYGIER Marcin: Nominal markedness changes in three Old and Middle English Psalters — using the past to predict the past. — W: *LH&LM*, 143–152.
- KRZESZOWSKI Tomasz P.: *Early Contrastive Studies in England*. — Gdańsk: Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 1995, s. 227.
- LESZCZYŃSKI Tomasz: *Dumb* as an example of metaphorical motivation for semantic change. — *AUNC, English Studies* 7, 1997, 229–232.
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK Barbara: *It all cruises to a close*: On agentive/middle verbs, analytic constructions and iconicity. — W: *LH&LM*, 1493–1512.
- ŁOZOWSKI Przemysław: So-Called Synonymy in Communication: Or, Why Did The Anglo-Saxons Need Two Verbs For ‘Dream’? — W: *FEG*, 177–198.
- ŁOZOWSKI Przemysław: Świat snów za światem słów: kategoryzacja *snu* w języku staroangielskim. — W: *JKŚ*, 183–198.
- MAŃCZAK Witold: Étymologie de l’anglais *rat*. — *SEC* 1, 1996, 43–44.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta, NIZEGORODCEW Anna, WILLIM Ewa: *A Practical grammar of English*. [Wyd. 5]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1996, s. 279.
- NAGUCKA Ruta: Pre- and Postnominal Adjectives in Middle English. — *AUNC, English Studies* 7, 1997, 125–135.
- OLEJNICZAK Przemysław: Pragmatic phraseology: on the dynamics of idioms — *LingSil* 16, 1995, 63–68.
- ROGERS Ann: A brief comment on American English. — *OrbisLing* 4, 1996, 147–152.
- RUBACH Jerzy: English syllabification. — *Anglica* 7, 1997, 65–84.
- Selected exercises in English grammar*. Iwona KUŹMIŃSKA [et al.]. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki. [Wyd. 2]. — Kraków: PK, 1997, s. 254.
- SOBKOWIAK Włodzimierz: Juncture manipulation in paronomasic punning or: why are there cunning linguists? — *SPhP* 5, 1996, 45–59.
- STALMASZCZYK Piotr: Thematic and conceptual semantics of English middle verbs. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 135–156.
- SZPYRA Jolanta: “Incomplete” Vowels in English. — W: *FEG*, 269–292.
- SZPYRA Jolanta: A feature geometric analysis of palatalization in English. — W: *LH&LM*, 1341–1360.
- ŚWIETLIK Hanna: On the incompleteness of „incomplete” sentences. — *AUNC, English Studies* 6, 1995, 37–50.

- ŚWIETLIK Hanna: On "what" and "how" in idiom comprehension. — *AUNC, English Studies* 7, 1997, 215–228.
- TWARDOWSKA Anna: A brief look at modern English — how it is evolving today. — *OrbisLing* 3, 1995, 247–257.
- TWARDZISZ Piotr: *Zero Derivation in English Cognitive Grammar Approach*. — Lublin: Wydaw. Uniw. Marii Curie Skłodowskiej, 1997, s. 208.
- VIERECK Wolfgang: Dialectometry: Some Applications to English Dialectal Data. — *LPosn* 39, 1997, 113–128.
- WELNA Jerzy: New vowel phonemes in RP?: (on transcriptions in Longman Pronunciation Dictionary). — *Anglica* 7, 1997, 95–100.
- WELNA Jerzy: Weak-to-strong: A shift in English verbs. — W: *LH&LM*, 215–228.
- WIDAWSKI Maciej, GOSS Philip: *A Handbook of American English Pronunciation*. — Gdańsk: Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 1995, s. 97.
- WITKOWSKA-STADNIK Katarzyna, ZALEWSKI Jan: Variability in Interlanguage as a Result of Imagery Alternatives: A Cognitive Semantic Study of a Learner's English Noun Usage. — W: *NTSL*, 219–231.
- WÓJCICKI Adam: Can lexical phonology model language change?: The case of English genitive. — *LingSil* 16, 1995, 57–61.
- ZBIERSKA-SAWALA Anna: Word-formation and the text in Early English: The axiological functions of Old English prefixes. — W: *LH&LM*, 593–602.

B. Język niemiecki

- BEŻA Stanisław: *Nowe repetytorium z gramatyki języka niemieckiego*. [Wyd. 4 i 5]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1996, s. 300.
- BZDĘGA Andrzej Z.: Konversion, Motion and Paradigmawechsel. — W: *Studien zur deutschen und niederländischen Sprache und Kultur*. Festschrift für Jan CZOCHRAŁSKI. Hrsg. von Józef WIKTOROWICZ, Warszawa 1996, 15–22.
- BZDĘGA Andrzej Z.: Zur Wortbildung von Fremdwörtern. — W: *FAS*, 57–66.
- CIRKO Lesław: Definitionen und terminologische Beschreibungen in den Grammatiken der deutschen Sprache. — *OrbisLing* 3, 1995, 183–194.
- CIRKO Lesław: Der Kopulasätze als interpretatorische Falle. — *OrbisLing* 2, 1995, 149–156.
- CIRKO Lesław: Einige Bemerkungen zum Begriff Monoflexion. — *AUW, Germanica* 112, 1996, 107–112.
- CZARNECKI Tomasz: Die Ausdrucksmittel der Finitivität im Deutschen. — *SGG* 3, 1997, 85–97.
- CZOCHRAŁSKI Jan Antoni: *Gramatyka niemiecka dla Polaków*. [Wyd. 3]. — Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1995, s. 575.
- CZOCHRAŁSKI Jan: Zu einigen Problemen der Phraseologie und Phraseographie. — *SGP* 23, 1997, 57–66.
- DEWITZOWA Wanda, PLACZKOWSKA Barbara: *Zwięzła gramatyka języka niemieckiego*. [Wyd. 19]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 371.
- Die deutsche Sprache und Literatur als Brücke in Europa*. Bd 1.: *Beiträge zur Sprachwissenschaft*. Herausg. von Zygmunt TEŹCZA, Zdzisław WAWRZYNIAK. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1996, s. 217.

- DLUŻNIEWSKI Stanisław: *Deutsch Kommunikative übungsgrammatik*. [Wyd. 2]. — Warszawa: Wydaw. Szkolne PWN, 1997, s. 475.
- GAWLIKOWSKI Robert, WEDEKIND Maria: *Nowe zasady ortografii języka niemieckiego. Die neue Deutsche Rechtschreibung*. — Białystok: „Elan”, 1997, s. 59.
- HOMA Jaromin: Zu den Ursachen und Arten des Wandels im Lexikalischen System. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 119–126.
- JASICKA Dorota: Zur schweizerdeutschen Varietät des Wortfeldes der Gebäudebezeichnungen. — *SMZG, Germanistyka* 12, 1996, 65–76.
- JURASZ Alina: Linguistische Reflexe des Sexismus — feministische Linguistik in der BRD. — *OrbisLing* 2, 1995, 233–244.
- JURASZ Alina: Feministische Linguistik in der BRD: programmatische Prinzipien des neuen Forschungszweiges. — *AUW, Germanica* 112, 1996, 49–61.
- KACHŁAK Tadeusz: Philologe oder Linguist — eine Aufforderung zur Diskussion. — *StNiem* 11, 1995, 115–119.
- KACZMAREK Hanna: Zum Vergleich der beiden deutschen Valenzlexika — des «Wörterbuchs zur Valenz und Distribution deutscher Verben» von G. Helbig und W. Schenkel mit dem «Kleinen Valenzlexikon» von U. Engel und H. Schumacher. — *RozprNiemc* 2, 1995, 73–83.
- KALETA-WOJTASIK Sławomira: Deutsche Rechtschreibung auf dem Weg vom alphabetischen zum logographischen Worterkennen. — W: *FAS*, 101–109.
- KONIUSZANIEC Gabriela: Kollokationen im Bereich der Tautonymie. [ref.]. — *SGP* 23, 1997, 97–103.
- LASATOWICZ Maria K.: Die neueren Entwicklungstendenzen in der Sprachinselforschung. — *ZNUO, Filologia Germańska* 2, 1996, 7–14.
- LEFEVRE Michel: IPhénomènes d'actionnalité en allemand. — *OrbisLing* 8, 1998, 121–128.
- LISIECKA-CZOP Magdalena: Zur Funktion und Verwendung ausgewählter sprachlicher Mittel in der deutschen Pressesprache. — *LaC* 7, 1997, 139–145.
- MAŃCZAK Witold: Étymologie de l'allemand *Akt* 'nu'. — *SEC* 2, 1997, 173.
- MAŃCZAK Witold: The development of the Germanic suffix *-isk-*. — W: *LH&LM*, 863–872.
- MIKOŁAJCZYK Beata: Noch einmal über die Klammer. — *SGP* 23, 1997, 115–130.
- MISIEK Dorota: Zusammensetzungen mit adjectivischer Zweitkomponente. — *SMZG, Germanistyka* 12, 1996, 51–64.
- OLPIŃSKA-MAZUREK Magdalena, STĘPNIKOWSKA Agnieszka: Wybrane zagadnienia z zakresu analizy niemieckiego języka prawnego i prawniczego. — *PrzGlott* 15, 1996, 79–89.
- PIIRAINEN Ilpo Tapani: Język niemiecki jako język nauki w przeszłości i obecnie. — *SMZG, Filologia Polska* 9, 1996, 129–140.
- PROKOP Izabela: Zur Tiefenstruktur des Gesprächs. — *SGP* 23, 1997, 145–168.
- PROKOPČUK Aleksej A.: Semantisch-syntaktische Typen der Einschränkung im Deutschen. — *SPrHum* 15a, 1996, 187–200.

- RUSZCZAK Ewa: Zum Motiv „Geld“ in der deutschen Phraseologie. — *StNiem* 14, 1997, 289–298.
- SCHATTE Christoph: Vorannahmen für die semant syntaktische Beschreibung von Verben. — *LingSil* 16, 1995, 7–12.
- SCHATTE Christoph: Die adverbialen Stellen vor den Determinatoren in Nominalphrasen. — *LingSil* 16, 1995, 49–55.
- SCHATTE Christoph: Die Bezugsnormen wertender Satzadverbien in Texten gesprochener Sprache. — *Glottod* 23, 1995, 71–82.
- SCHATTE Christoph: Die Kombination von Negationszeichen mit Partikeln und Adverbien in Entscheidungsfragesätzen. — *LingSil* 17, 1997, 15–24.
- SCHATTE Christoph: Zur Leistung dativischer Nominalphrasen. — *SGP* 23, 1997, 169–179.
- SCHATTE Czesława: Phraseologische Sprachspiele in Medientexten. — *LingSil* 16, 1995, 105–111.
- SCHMIDT Gerhart: Von der Zeichen-Setzung. — *LaC* 7, 1997, 15–29.
- SEKULSKI Birgit: GUT — besser — Europa. Einige Anmerkungen zum gegenwärtigen Umgang mit einem populären Begriff. — *StNiem* 14, 1997, 211–230.
- SIEROŚLAWSKA Elżbieta: Wesen und Funktion der Modalitätsverben. — *ZNRz, Językoznawstwo* 3, 1996, 183–189.
- STARKE Günter: Deutsche Phraseologie in interkultureller und interlingualer Sicht. — *SMZG, Germanistyka* 12, 1996, 7–14.
- SZUBERT Rafał: Zur Fachsprache der Juristik: Forschungsstand und Aussichten. — *OrbisLing* 8, 1998, 139–146.
- SZWED Iwona: Fachsprache der Wirtschaft als eine spezifische Kommunikationsform, dargestellt am Beispiel einer Textanalyse. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 281–296.
- TOMCZYK-POPIŃSKA Ewa: Metatextuelle Mittel in gewählten Textsorten der deutschen dialogischen Sprache. — *Glottod* 23, 1995, 93–100.
- VOLLMANN Ralf: Phonetics of informal speech: the Viennese monophthongization. — *SPhP* 5, 1996, 87–99.
- WALIGÓRA Krystyna: Zur Aufhebung des Rückumlauts in den Krakauer Zunftsatzen aus dem Anfang des 16. Jhs.: Ein Beitrag zur Geschichte des Frühneuhochdeutschen. — W: *FAS*, 183–197.
- WIERZBICKA Mariola: *Grammatische Analyse. Eine Einführung in die Theorie der Satzstruktur und Wortstruktur*. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1997, s. 111.
- WIKTOROWICZ Józef: Temporaladverbien der Sprechereinstellung. — W: *FAS*, 207–217.
- WOYNAROWSKA Aleksandra, WOYNAROWSKI Krzysztof: *Gramatyka języka niemieckiego*. — Wałbrzych: „Aneks”, [1997], s. 208.

C. Inne języki germańskie

- GOOSSENS Jan: Hoe is het Nederlandse taalgebied tot stand gekomen?. — *AUW, Neerlandica* 9, 1996, 63–78.

- HOŁOWIAK Dorota: Förändringar inom nationalekonomiska termers frekvens, böjningsformer och betydelse. — *FSP* 4, 1997, 155–160.
- JANIKOWSKI Krzysztof: Vokalsubstitutionen in niederdeutschen Lehnwörtern im Mitteldänischen. — *AUW, Germanica* 112, 1996, 3–18.
- KLAFKOWSKI Piotr: Runes, Scholars, and Scandinavian Academic Apartheid: Reflections upon Robert A. Hall's Critical Edition of the Kensington Rune Stone. — *LPosn* 38, 1996, 161–184.
- KOWALSKA-SZUBERT Agata: Nogmaals over de hond: vaste verbindingen versus zinsstructuur. — *AUW, Neerlandica* 9, 1996, 79–84.
- LIVANOVA Aleksandra: Funksjonell-grammatisk behandling av semantiske gradsforhold. — *FSP* 4, 1997, 89–113.
- MAŃCZAK Witold: Les étymons protogermaniques sont-ils en *-z ou en *-s? — *SEC* 1, 1996, 39–42.
- MOOIJAART M. A.: *Ick groete di — Ick gruete iu*: interne taalvariatie in het gebodenboek hs. 716 uit de Dombibliotheek van Wrocław. — *AUW, Neerlandica* 9, 1996, 85–96.
- PIOTROWSKI Bernard: Probleme der Entwicklung der Sprache eines kleinen Volkes am Beispiel des Färöischen. — *SGP* 23, 1997, 131–144.
- SADALSKA Genowefa: *Consecutio temporum* im schwedischen. — *W: FAS*, 129–147.
- WETHLIJ A.: Functie-uitbreiding van het transitieve werkwoord: een vooral taaleconomisch verschijnsel. — *AUW, Neerlandica* 8, 1995, 141–155.

11. Języki bałtyckie

- BIRNBAUM Henrik: Reduced and zero grade in Indo-European, with special consideration of Balto-Slavic. — *LgB* 4, 1995, 13–22.
- BREIDAKS Antons: Morphological archaisms in Latgalian folksongs. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 129–132.
- COTTICELLI-KURRAS Paola: "Der Himmlische Vater" im Altlitauischen. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 45–55.
- DERKSEN Rick: On the origin of the Latvian tones. — *LgB* 4, 1995, 163–168.
- DINI Pietro U.: Linguistik und baltische Philologie: Preuß. EV 215 *perftlan/tan* als tautologische Zusammensetzung. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 183–187.
- ERHART Adolf: Archaisch oder konservativ? Das Anatolische und das Baltische. — *LgB* 4 1995, 1–12.
- EULER Wolfram: Altertümlichkeiten und Neuerungen in den baltischen Sprachen. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 11–20.
- FENNELL Trevor G.: Comparatives and superlatives in early Latvian grammars. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 115–127.
- GRINAVECKIS Vladas: Variation mancher verbalen Formen in den Mundarten der litauischen Sprache. — *LPosn* 36, 1994, 37–42.
- GRINAVECKIS Vladas: Präpositionen und Präfixe *an*, *aukšt*, *virš* in den litauischen Mundarten. — *LPosn* 37, 1995, 29–31.
- GRINAVECKIS Vladas: Zu einem Fall des Infinitivgebrauches in den mundarten der Litauischen Sprache. — *ABS* 23, 1996, 19–21.

- GRINAVECKIS Vldas: Zur Wesensart der Zirkumflexbetonung in den Mundarten der litauischen Sprache. — *LPosn* 38, 1996, 7–12.
- GRISLE Rasma: The significance of Latvian syllable intonations: Hetero-tones. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 81–88.
- GUILD David G.: Calquing: Virtue or vice? — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 137–144.
- HINZE Friedhelm: Die altpreußischen Bezeichnungen der Wild-Avifauna und des Hausgeflügels. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 145–181.
- HOLVOET Axel: Infinitive clauses in Latvian. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 69–80.
- JANSONE Ilga: Über das Archiv des Instituts für Lettische Sprache. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 207–216.
- LANSZWEERT René: Lit. *švyl̃ys* 'Wollgras' und die indogermanische Kompositionsmorphologie. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 33–36.
- LÜHR Rosemarie: Zur Umfunktionierung von UND und ODER zu Fragesatzpartikeln im Litauischen. — *LgB* 4, 1995, 119–130.
- MARKEVIČIENĖ Žaneta, GRINAVECKIS Vldas: Erweiterung und Kürzung von Manchen Wörtern in den Mundarten der Litauischen Sprache. — *ABS* 23, 1996, 9–18.
- MATASOVIĆ Ranko: A re-examination of Winter's law in Baltic and Slavic. — *LPosn* 37, 1995, 57–70.
- MIKULĒNIENĖ Danguolė: Einwirkung der slawischen Sprachen auf die Lautstruktur der peripheren litauischen Mundarten. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 57–67.
- NILSSON Torbjörn K.: The illative in Old Latvian. Text-critical and paleographic study of the available corpus. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 89–113.
- PISCHEL Susanne: Zur Übersetzung nominaler sprachlicher Mittel deutscher Geschäftsbriefe in die lettische und litauische Sprache. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 189–206.
- ROSZKO Roman: Litewskie formy krotne typu *-eidavo* (na przykładach gwary puńskiej). — *ABS* 23, 1996, 51–62.
- SABALIAUSKAS Algirdas: Język litewski i jego badanie. — *Lithuania* 2/3, 1994, 152–159.
- SAWICKI Lea: Expressions of inalienability in Modern Lithuanian. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 37–43.
- SCHMALSTIEG William R.: A note on the sigmatic nominative. — *LPosn* 36, 1994, 149–154.
- SMOCZYŃSKI Wojciech: Oboczność *stess-*: *steis-* w staropruskim rodzajniku. — *ABS* 23, 1996, 23–49.
- SMOCZYŃSKI Wojciech: Staropruskie Enchiridion. O emendacjach umotywowanych względami gramatycznymi. — W: *Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai*. Pod red. A. KAUKIENE. — Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltistikos centras, 1996.
- SMOCZYŃSKI Wojciech: Staropruskie kalki dwuczłonowych imion staropolskich. — W: *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc*. Pod red. J. ZIENIU-KOWEJ. — Warszawa: SOW, 1997, 345–351.

- SMOCZYŃSKI Wojciech: Zur Morphologie des altpreußischen Artikels. — W: *Stand und Aufgaben der Baltistik*. Hrsg. von Alfred BAMMESBERGER. — Heidelberg: C. Winters Universitätsverlag, 1996.
- STEINBERGS Aleksandra: The reconstruction of Proto-Baltic body parts. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 21–31.
- SUCHARSKI Robert: Quelques observations sur la racine indo-européenne: *h₃yeu-/ *yeuh₃- ‘joindre’. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 7–10.
- ZEPS Valdis J.: On botanical hydronyms in Latgola. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 133–136.

12. Studia kontrastywne

A. Studia angielsko-polskie

- CETNAROWSKA Bożena: Constraints on Affixless Derivation in Polish and English: The Case of Action Nouns. — W: *FEG*, 15–28.
- DORNISH Ewa: Relativised Minimality and *wh*-Movement in Polish. — W: *FoL*, 83–96.
- FILAR Dorota, GŁAZ Adam: Obraz *ręki* w języku polskim i angielskim. — W: *JKŚ*, 199–220.
- KARDELA Henryk: Telicity as a perfectivising category: Notes on aspectual distinctions in English and Polish. — W: *LH & LM*, 1473–1492.
- LINDE-USIEKNIEWICZ Jadwiga: Określanie kształtu i wielkości części ludzkiego ciała w języku polskim i angielskim. — W: *SSSW*, 81–90.
- LUBECKA Anna: Cultural foundations of speech acts — apologies: A Polish-English perspective. — *BGlottod* 3, 1997, 123–158.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta: Czy rzeczywiście nadużywamy zapożyczeń ... — *JP* 4/5, 1997, 292–297.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta: The influence of English on the language of Polish teenagers. — *SEC* 1, 1996, 44–48.
- SZYMAŃSKA Izabela, ŚPIEWAK Grzegorz: Some Remarks on the Predicate-Argument Structure of Polish and English Nominalisations. — W: *FoL*, 193–204.
- SZYMIK-GRYSCZYK Marzenna: Niegramatyzalizowane wykładniki wysokiej intensywności w języku polskim i angielskim. — *AUW, Studia Linguistica* 17, 1996, 81–94.
- TUREWICZ Kamila: English *In* and *On*: Polish *W* and *Na*: A Cognitive Grammar Perspective. — W: *FoL*, 205–216.
- TWARDZISZ Piotr: Female Noun Formation in English and Polish. Towards a Cognitive Approach. — W: *NTSL*, 199–207.
- WINIARSKA Justyna: Polski modulant *więc* i jego angielskie odpowiedniki. — *JP* 2/3, 1996, 155–159.
- WITKOŚ Jacek: On the syntactic status of *że/that* and its implications for the theory of phrase structure in Polish. — W: *LH & LM*, 1555–1582.

B. Studia niemiecko-polskie

- CZARNECKI Tomasz: Die Kumulativität im Deutschen und Polnischen. — *SGP* 23, 1997, 47–55.
- CZARNECKI Tomasz: Die Multiplikativität im Deutschen und Polnischen. — *StNiem* 14, 1997, 199–210.
- CZECHOWSKA-BŁACHIEWICZ Aleksandra: Über den Gebrauch deutscher Entlehnungen im heutigen Polnisch der Einwohner von Łódź. — *KNf* 3, 1995, 319–323.
- GACA Alicja: Zur Textkonnexion aus deutsch-polnischer Sicht. — *SGP* 23, 1997, 67–82.
- GUŁAWSKA Małgorzata: Passiv und Reflexivum im Deutschen und Polnischen. — *AUNC, Filologia Germańska* 23, 1997, 157–176.
- KATNY Andrzej: Zur kumulativen Aktionsart im Polnischen und deren Äquivalenten im Deutschen. — W: *SKJ*, 43–47.
- KATNY Andrzej: Die deverbalen *-bar-* Adjektive im Deutschen und deren Entsprechungen im Polnischen. — *SGP* 23, 1997, 83–95.
- MAJKOWSKI Dariusz J.: Warum haben binden und abcybinder miteinander nichts zu tun? Einige Bemerkungen zu den deutschen Entlehnungen in polnischen Mundarten. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 197–209.
- RYTEL KUC Danuta: Biernikowe zdania dopełnieniowe w języku niemieckim i polskim. — *SFPS* 32, 1995, 69–91.
- RYTEL KUC Danuta: Wzorce zdaniowe w niemiecko-polskiej gramatyce konfrontatywnej. — W: *SKJ*, 159–166.
- SADZIŃSKI Roman: *Die Kategorie der Determiniertheit und Indeterminiertheit im Deutschen und im Polnischen*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie. — Częstochowa: Wydaw. WSP, 1995/96, s. 132.
- SADZIŃSKI Roman: Zur Leistung der Nominalphrase im Deutschen und im Polnischen. — W: *FAS*, 149–156.
- SCHATTE Czesława: Zu kulturbedingten Gemeinsamkeiten im phraseologischen Bestand des Deutschen und des Polnischen. — *Glottod* 24, 1996, 121–132.
- SCHATTE Czesława: Zur Verwendung von Phraseologismen in deutschen und polnischen Werbeslogans. — *SGP* 23, 1997, 181–191.
- TARANTOWICZ Alfred: Wortbildende Alternationen im Deutschen und im Polnischen. — W: *FAS*, 175–182.
- TOMICZEK Eugeniusz: Sprechakt: Anrede im Deutschen und im Polnischen. — *OrbisLing* 5, 1996, 267–278.
- TOMICZEK Eugeniusz: Interkulturelle Kommunikation zwischen Deutschen und Polen. — *SGP* 23, 1997, 205–213.
- TWOREK Artur: Die *H*-Laute im Deutschen und im Polnischen. Eine Fehleranalyse. — *AUW, Germanica* 112, 1996, 83–100.
- VATER Heinz: Determination im Deutschen und Polnischen. — *SGP* 23, 1997, 215–229.

C. Studia francusko-polskie

- BIARDZKA Elżbieta: Les syntagmes français régis par *hors (de)* exprimant l'exception dans la traduction en polonais. — *AUW, Romanica* 41, 1996, 25–35.
- BIARDZKA Elżbieta: Les moyens de traduire en polonais les syntagmes français régis par *sauf*. — *AUW, Romanica* 42, 1996, 7–16.
- FLORCZAK Jacek: Économie sémasiologique et onomasiologique: tentative d'une analyse contrastive d'expressions verbales en français et en polonais. — *SRP* 21, 1996, 27–58.
- KAUFMAN Stefan: De quelques traductions „obliques” du gérondif français en polonais. — *AUW, Romanica* 43, 1997, 5–21.
- LUBECKA Anna: Póloficjalne formy adresatywne w języku polskim i w języku francuskim. — *JOS* 1, 1996, 32–37.
- SAKOWSKA Anna: Les équivalents français de la préposition polonaise *za* + accusatif au sens causal. — *AUW, Romanica* 42, 1996, 33–46.
- SAKOWSKA Anna: Les équivalents français de la préposition polonaise *od* (+ génitif) au sens causal. — *AUW, Romanica* 43, 1997, 23–38.
- SKIBIŃSKA Elżbieta: L'image du pain dans les expressions figées polonaises et françaises. — *AUW, Romanica* 41, 1996, 367–378.
- SKIBIŃSKA Elżbieta: *Il y a* w polskiej praktyce przekładowej. — *AUW, Romanica* 42, 1996, 47–78.
- SKIBIŃSKA Elżbieta: Un équivalent polonais de *on* + verbe: *V -no/-to*. — *AUW, Romanica* 43, 1997, 39–49.
- SOŁODUCHA Anna: Modalizatory w języku polskim i w języku francuskim. — *JOS* 5, 1995, 387–393.
- STEFAŃSKI Witold: Les consonantismes polonais et français. Analyse phonologique. — *SRLT* 1, 1995, 37–44.
- SYPNICKI Józef, VETULANI Grażyna: Sur l'aspect en français et en polonais. — *SRP* 21, 1996, 115–122.
- SZLACHETKO Elżbieta: Les équivalents polonais du *bien* “confirmatif”. — *OrbisLing* 3, 1995, 159–174.
- UCHEREK Witold: *Au bout de* dans la traduction polonaise. — *AUW, Romanica* 42, 1996, 79–86.
- UCHEREK Eugeniusz: La traduction en polonais des locutions prépositives à la suite de et par suite de. — *AUW, Romanica* 43, 1997, 51–59.
- UCHEREK Witold: La traduction en polonais de quelques locutions prépositives françaises construites avec *bout*. — *AUW, Romanica* 43, 1997, 61–74.
- ZARĘBA Leon: Frazeologia antroponimiczna związana z kulturą i tradycją narodową. Polsko-francuskie i francusko-polskie studium porównawcze. — *PorJez* 1, 1996, 30–42.
- ZARĘBA Leon: Frazeologia toponomastyczna związana z kulturą i tradycją narodową: (polsko-francuskie i francusko-polskie studium porównawcze). — *PorJez* 2, 1996, 40–49.

D. Inne studia kontrastywne

- BADYŃSKA-LIPOWCZAN Beata: Quelques remarques sur *sentir* et *ressentir* en français et en italien. — *Neophil* 12, 1996, 7–13.
- CYMBALISTA Magdalena: Die polnischen Entsprechungen der niederländischen Konstruktionen auf *-boer*. — *AUW, Neerlandica* 9, 1996, 97–104.
- DOROSZKIEWICZ Maria: Apelatywizacja antroponimów jako sposób wzbogacania słownictwa w pewnych odmianach języka rosyjskiego i angielskiego. — *AUW, Slavica* 94, 1996, 39–46.
- DOYLE Aidan, SZYMANEK Bogdan: Inalienable possession in English, Irish and Polish morphology. — W: *LH&LM*, 1379–1398.
- DRZYMAŁA Piotr: Szczególne przypadki użycia zaimków osobowych w celowniku w językach polskim, włoskim i francuskim. — *SRP* 21, 1996, 3–16.
- FABER Pamela, PÉREZ Chantal: Image schemata and light: A study in contrastive lexical domains in English and Spanish. — *AUL, Folia Linguistica* 36, 1997, 63–107.
- GŁOWICKA Monika: Aproximación a algunos aspectos de la fraseología comparada. — *AUW, Estudios Hispánicos* 6, 1997, 117–124.
- GUIRAUD-WEBER Marguerite: Struktura semantyczna osoby nieokreślonej w języku rosyjskim i francuskim. — W: *SKJ*, 101–109.
- HAMMERMEISTER Marek: Dansk og polsk passiv i kontrastivt perspektiv. — *FSP* 4, 1997, 137–153.
- HELLMAN-TEODOROWICZ Ewa: Nazwy odcieni barw w języku szwedzkim i ich porównanie z polskim. — W: *SSSW*, 103–1
- HOLVOET Axel: Uwagi o „partytywności” (na materiale słowiańskim i bałtofińskim). — W: *SKJ*, 111–115.
- IONILĂ Florin Lăzar: Citeva observații asupra unităților frazeologice din limbile română și polonă, referitoare la denumiri ale corpului omenesc. — *SRP* 21, 1996, 59–64.
- KUCAŁA Danuta: Algunas cuestiones acerca del orden de palabras en español y en polaco (teoría y didáctica). — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 219–223.
- LÖTZSCH Ronald: Spezifischer Ausdruck von Modalität, Temporalität und Negation in passivischen Streckformen der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. — *LingSil* 16, 1995, 87–92.
- NILSSON Barbro: Szkic porównania szwedzkich i polskich przymiotników oznaczających wymiary. — W: *SSSW*, 97–102.
- NILSSON Torbjörn K.: Notationes germanicae I–IX. — *SEC* 1, 1996, 49–62.
- NOWAKOWSKA Małgorzata, KOSSAKOWSKA Elżbieta: La complétude et l'incomplétude des syntagmes nominaux abstraits en français et en russe. — *Neophil* 11, 1995, 90–102.
- NOWAKOWSKA Małgorzata: Les noms de sentiments en français et en italien. — *AUW, Romanica* 41, 1996, 277–288.
- PIIRAINEN Elisabeth: Niederländische und deutsche Phraseologie. Zu einem kontrastiven Beschreibungsansatz. — *AUW, Neerlandica* 8, 1995, 193–217.

- PUPPEL Stanisław, JAHR Ernst Håkon: The theory of universal vowel space and the Norwegian and Polish vowel systems. — W: *LH&LM*, 1301–1324.
- RAJNIK Eugeniusz: Formelle og semantiske differenser i polsk-danske tautonyme personbetegnelser. — *FSP* 4, 1997, 65–75.
- RAJNIK Eugeniusz: Formgleiche Wortverkürzungen im Dänischen und Polnischen. — *FSP* 4, 1997, 77–87.
- ROSZKO Roman: Modus imperceptivus in the Polish and Lithuanian languages. — W: *SKJ*, 91–94.
- STOPYRA Janusz: Die Verstärkungen im Bereich der nominalen Wortbildungskonstruktionen im Deutschen und Dänischen. — *OrbisLing* 5, 1996, 257–266.
- SZUBERT Andrzej: Zum Genus der aus dem Englischen ins Dänische entlehnten Substantive. — *FSP* 4, 1997, 125–136.
- WIEMER Björn: Analityczne passivum w języku rosyjskim i polskim. — W: *SKJ*, 167–178.
- ZMARZER Wanda: Internacionalizmy v naimenovanijach social'nych tipov v ruskom, pol'skom i francuzskom jazykach. — *SRSP* 27, 1996, 145–151.

13. Stosunki międzyjęzykowe.

Studia porównawcze

- BAITCHURA Uzbek: On the relation of the Volga Bulgar language to Qazan Tatar and to some other languages. — *RO* 49 z. 1, 1994, 39–62.
- BEDNARCZUK Leszek: Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. [ref.]. — *ABS* 22, 1994, 109–124.
- CZARNECKI Tomasz: Polnisch herb *Wappen*. Eine deutsche oder eine tschechische Entlehnung? — *StNiem* 12, 1996, 279–303.
- CZARNECKI Tomasz: Zur Geschichte eines christlichen Terminus: Poln. *cerkiew* — Dt. *Kirche* ≤ Griech. *Kiriakón*. — *SGG* 3, 1997, 59–83.
- HELIMSKI Eugene: *Дѣа уууа*: Turkic *šiš(ik)* and Fennic *hīsi* in Russian. — *SEC* 2, 1997, 151–157.
- JANIKOWSKI Krzysztof: Adaptacja fonologiczna zapożyczeń dolnoniemieckich w języku duńskim do 1600. — *AUW, Studia Linguistica* 17, 1996, 95–106.
- KARSZNIEWICZ-MAZUR Alicja: Krótki zarys polsko-niemieckich kontaktów historycznych i językowych. Los zapożyczeń niemieckich w języku polskim. — *OrbisLing* 1, 1994, 143–148.
- KARSZNIEWICZ-MAZUR Alicja: Klasyfikacja i adaptacja zapożyczeń niemieckich w języku polskim. — *OrbisLing* 2, 1995, 223–232.
- KÜNSTLER Mieczysław J.: O zapożyczeniach z japońskiego w chińszczyźnie Tajwanu. — *Japonica* 5, 1995, 37–46.
- LEJČIK Vladimir M.: Latinskij i pol'skij, cerkovnoslavljanskij i russkij: kognitivno-lingvističeskie aspekty vlijanija jazyka. — *BPK* 5, 1996, 113–127.
- LEWANDOWSKI Marcin: The Socio-Cultural Role of Jewish Contributions to American Slang. — *LPosn* 39, 1997, 39–50.
- MIROŠNIČENKO Aleksandra: Mesto russkich leksičeskich elementov zaimstvovannyh v period XVIII — načala XX v. v slovarnom sostave sovremennogo nemeckogo jazyka. — *ZNRz, Językoznawstwo* 4, 1997, 211–228.

- OJANEN Muusa: Russko-finskie jazykovye kontakty. — *SRSP* 26, 1995, 127–136.
- OSMAN Anwar M. A.: Arabic language and osmosis during the middle ages. *LaC* 6, 1996, 45–52.
- PROCHOROVA Svetlana M.: Slavjano-baltijskie sintaksičeskie izoglosy. [ref.]. — *ABS* 22, 1994, 131–146.
- PSTRUSIŃSKA Jadwiga: Why the Celto-Asiatic seminar? I. Celtic versus Indo-Iranian. — W: *IranCracov*, 195–215.
- PSZCZÓŁKOWSKI Tomasz G.: Die deutsche Sprache in Polen. — *StNiem* 12, 1996, 179–184.
- SIATKOWSKI Janusz: Problema morfologičeskoj adaptacji na primere slavjansko-nemeckich vlijanij. — *PrFilol* 40, 1995, 79–87.
- SIATKOWSKI Janusz: Slawizmy z sufiksami *-ik*, *-nik*, *-(l)ik* w dialektach niemieckich. — *SFPS* 32, 1995, 241–261.
- SMOCZYŃSKI Wojciech: Altindisch *pāmśú-* und slavisch *pěsəkə*. — *SEC* 1, 1996, 85–90.
- STOIŃSKA Iwona: Los indovenezolanismos en el español de Venezuela. Influencia de las lenguas indígenas en el español de Venezuela. — *EthnolPol* 19, 1995, 153–168.
- WALCZAK Bogdan: Z problematyki wpływów angielskich w polszczyźnie drugiej połowy XIX wieku: (rola Henryka Sienkiewicza w recepcji anglicyzmów). — *SlOcc* 54, 1997, 123–131.
- WITCZAK Krzysztof T.: 'Gold' in Mycenaean Greek and Indo-European. — *Orpheus* 4, 1994, 55–58.
- WITCZAK Krzysztof T.: *Bear* in indo-european, uralic and dravidian. — *LOSP* 2, 1995, 223–228.
- WOJSKI Zygmunt: El vocabulario hispanopolaco en el polaco hablado en Misiones (Argentina). — *AUW, Estudios Hispánicos* 4, 1995, 155–158.
- WUTTKE Britta: Do teorii względności. [ref.]. — *Borussia* 12, 1996, 5–11. [Język polski a język niemiecki].

14. Słowniki dwujęzyczne

- BERDYCHOWSKA Zofia: *Polsko-niemiecka terminologia gramatyczna*. — Kraków: TAiWPN „Universitas”, 1996, s. 75.
- BIEDRZYCKI Leszek: *A Practical pronouncing dictionary of British and American English. Słownik wymowy brytyjskiej i amerykańskiej*. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. XIII + 635.
- COX Heinrich Leonhard, PRĘDOTA Stanisław: *Nederlands-Pools spreekwoordenboek. Nederlandzko-polski słownik przysłów*. — Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997, s. 328.
- GAJOS Mieczysław, DOŃCZYK-GAJOS Anna: *Le P'tit argotier: francusko-polski słownik wyrazów potocznych i ... rubasznych z ćwiczeniami*. — Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995, s. 135.
- KUBITSKY Jacek: *Słownik polsko-szwedzki. Polsk-suensk ordbok. Natur och Kultur*. — Stockholm 1995, s. XIV + 737.

- Mały słownik techniczny angielsko-polski i polsko-angielski.* Oprac. Maria SKRZYŃSKA, Teresa JAWORSKA, Ewa ROMKOWSKA. Wyd. 3. — Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1997, s. 498.
- Niemiecko-polski słownik tautonimów.* [Oprac.] R[yszard] LIPCZUK [et al.]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. 345.
- PRĘDOTA Stanisław: *Mały niemiecko-polski słownik przysłów.* [Wyd. 3]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. 259.
- PRĘDOTA Stanisław, THEISSEN Siegfried: *Nederlandse en Poolse fraseologismen en spreekwoorden. Niederlandzkie i polskie frazeologizmy oraz przysłowia.* — Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997, s. 183.
- PRĘDOTA Stanisław: *Mały niemiecko-polski słownik przysłów.* [Wyd. 4]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 259.
- Słownik naukowo-techniczny angielsko-polski.* Red. Maria SKRZYŃSKA [et al.]. Wyd. 11. — Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1996, s. 1032. Tyt. równol.: *English-Polish dictionary of science and technology.*
- Słownik naukowo-techniczny niemiecko-polski.* Zespół red. Małgorzata SOKOŁOWSKA, Anna BENDER, Krzysztof ŻAK. Wyd. 11. — Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1996, s. 618. Tyt. równol.: *Deutsch-polnisches wissenschaftlich-technisches Wörterbuch.*
- Słownik naukowo-techniczny polsko-angielski.* Red. Maria SKRZYŃSKA, Teresa JAWORSKA. Wyd. 8. — Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1997, s. 881. Tyt. równol.: *Polish-English dictionary of science and technology.*
- Słownik naukowo-techniczny polsko-niemiecki.* Wyd. 7. Red. Małgorzata SOKOŁOWSKA, Anna BENDER, Krzysztof ŻAK. — Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1996, s. 966.
- Słownik przysłów polsko-esperancki.* Bolesław Ludwik PENCIAK [tł., red., oprac. graf. oraz il.]. [Warszawa]. — Bolesław Ludwik Penciak, 1997, s. 55.
- ŚWIERCZYŃSKA Dobrosława, ŚWIERCZYŃSKI Andrzej: *Przysłowia w sześciu językach.* — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. 326. Tekst równol. pol., ang., fr., niem., łac., ros.
- WIDAWSKI Maciej: *Nowy słownik slangu i potocznej angielszczyzny.* — Gdańsk: Wydaw. „L&L”, 1997, s. 370 + indeksy nlb.
- WIDAWSKI Maciej: *The Polish-English Dictionary of Slang and Colloquialism.* — New York: Hippocrene Books, 1997.
- ZARĘBA Leon: *Polsko-francuski słownik frazeologiczny. Dictionnaire phraséologique polonais-français.* [Wyd. 2]. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. 488.
- ZĄBECKA Jolanta: *Mały słownik przysłów niemiecko-polski, polsko-niemiecki.* — Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995, s. 239.

III. JĘZYKI NIEINDOEUROPEJSKIE

- BARŠAJ Oleg: Foreign words in Japanese. — *RO* 49, z. 1, 1994, 33–38.
- BLÄSING Uwe: Irano-Turcica: Westiranisches Wortgut im türkeitürkischen Dialektmaterial. — *SEC* 2, 1997, 77–150.

- BLAŽEK Václav: Altaic numerals. — *SEC* 2, 1997, 33–75.
- CHARETTE Monik, GÖKSEL Asli: Switching and Vowel Harmony in Turkic Languages. — W: *FEG*, 28–55.
- CHUWA Albina Rogati: Semantic Analysis of Swahili Phraseological Units. — *AfrBull* 44, 1997, 21–38.
- DANECKI Janusz: Is language a human creation? Al Quadi 'Abd al-Gabbar on the origin of language. — *Hemispheres* 10, 1995, 45–52.
- DOLGOPOL'SKIJ Aron B.: The Aramaic reflexes of the Semitic glottalized lateral consonant. — *RO* 49, z. 1, 1994, 5–14.
- GAŚSIOR Dariusz: *Gramatyka hindi dla lektoratów*. Wyd. Alfred F[ranciszek] MAJEWICZ. International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies, Steszew, Poland. Cz. 2. *Materiały*. — Steszew: IIEOS, 1995, s. 94.
- GRAND 'HENRY Jacques: La notion de variante en critique textuelle et en linguistique: l'exemple arabe. — *Hemispheres* 10, 1995, 53–58.
- IWANOWSKI Marek: O próbie wyboru metody automatycznej segmentacji grafów *kanji* formy drukowanej. — *Japonica* 3, 1994, 67–82.
- JANKOWSKI Henryk: Tama and Tamaq in Crimean Place Names. — *FO* 33, 1997, 59–64.
- KALUŻYŃSKI Stanisław: Języki altajskie w XX wieku. [ref.]. — *PrzOr* 1/2, 1996, 37–48.
- KEDREBËOGO Gérard: Linguistic diversity and language policy: The challenges of multilingualism in Burkina Faso. — *Hemispheres* 12, 1997, 5–27.
- KLAFKOWSKI Piotr: The Manchu imperial mirror of five languages, with the life of Rolpei Dorje (1717–1786) and a Tibetan-Manchu vocabulary on «Time and seasons». — *LPosn* 36, 1994, 65–100.
- KORTLANDT Frederik: Japanese *aru, iru, oru* 'to be'. — *SEC* 2, 1997, 167–170.
- KOTAŃSKI Wiesław: Intonacja jako narzędzie badań nad tekstem starojapońskim. [ref.]. — *Japonica* 5, 1995, 23–35.
- KOZŁOWSKA Jolanta: *Gramatyka języka arabskiego. Ćwiczenia*. — Warszawa: „Dialog”, 1996, s. 175.
- KÜNSTLER Mieczysław J.: Note on studies in Jesuit sinology. — *RO* 49, z. 1, 1994, 27–31.
- LEX Gloria: La numération dans le parler peul du Fouladou (Senegal). — *LPosn* 36, 1994, 101–133.
- LYKOWSKA Laura: Gramatyczna kategoria czasu we współczesnym języku amharskim. — *PrzOr* 3/4, 1997, 191–195.
- MARSZEWSKA Joanna R.: Niektóre osobliwości gwary Shodon z wyspy Kakeroma. — *Japonica* 6, 1996, 135–144.
- MURKOCIŃSKI Michał: Próba klasyfikacji niektórych idiomów dialektu syryjskiego. — *ZNUJ, Prace Językoznawcze* 117, 1995, 81–92.
- OANH thu Hoang: Nazwy barw w języku wietnamskim i polskim. — W: *SSSW*, 113–120.
- OHLY Rajmund: Herero onomastics. — *AfrBull* 44, 1997, 7–19.
- OHLY Rajmund: The Herero Riddle (*Owihakwa*). — *AfrBull* 45, 1997, 7–22.

- PENG Fred C. C.: Proto-Taiwanese and its reconstruction: The myth of Chiang-Chiu and Tsoân-Chiu. — *LPosn* 38, 1996, 13–19.
- PILASZEWICZ Stanisław: Travellers, missionaries and linguists: Polish studies on African languages. — *Hemispheres* 12, 1997, 45–52.
- PILASZEWICZ Stanisław: Uroki i meandry prac tekstologicznych nad rękopisami Hausa. [ref.]. — *PrzOr* 1/2, 1997, 3–12.
- POMORSKA Marzanna: On the phonetical adaptation of some Russian loanwords in Tuvinian. — *ZNUJ, Prace Językoznawcze* 117, 1995, 93–102.
- POMORSKA Marzanna: Some names for 'button' in Turkic languages. — *SEC* 1, 1996, 63–76.
- ROZMUS Dariusz, SKOCZEK Marek: Sulh. — *FO* 33, 1997, 113–118.
- SIEMIENIEC-GOŁAŚ Ewa: Chuvash Words in Pallas's Dictionary (1787–89). — *FO* 32, 1996, 65–87.
- SIMONOV Mikhail D.: Towards an etymology of the Xianbi anthroponym *Wuyin Kehan*. [tł. Guy Torr]. — *SEC* 1, 1996, 77–84.
- STACHOWSKI Marek: Problem orientalnych etymologii polskiego *ogar* i węgierskiego *agár*. [ref.]. — *SFPS* 32, 1995, 103–120.
- STACHOWSKI Marek: *Studien zum wortschatz der Jakutischen übersetzung des Neuen Testaments*. [PAN — Oddz. w Krakowie. Prace Komisji Orientalistycznej 23]. — Kraków: Wydawn. „Enigma”, 1995, s. 63.
- STACHOWSKI Marek: Einige chakassische Ethymologien. — *UAJ* 14, 1996, 218–230.
- STACHOWSKI Marek: Erklärung zu einer Raubübersetzung. — *TLP* 9, 1996, 11a-b.
- STACHOWSKI Marek: Turkologica aus Krakau 1994–1995. — *TLP* 9, 1996, 5a-6a.
- STACHOWSKI Marek: Über einige altaische Lehnwörter in den Jenissej-Sprachen. — *SEC* 1, 1996, 91–115.
- STACHOWSKI Marek: Altaistische Anmerkungen zum «Vergleichenden Wörterbuch der Jenissej-Sprachen». — *SEC* 2, 1997, 227–239.
- STACHOWSKI Stanisław: *Historisches Wörterbuch der Bildungen auf -ci // -ici im Osmanisch-Türkischen*. [*Studia Turcologica Cracoviensia* 2]. — Kraków: Wydawn. UJ, 1996, s. 197.
- STACHOWSKI Stanisław: Zur Geschichte des osmanisch-türkischen *zibin* 'eine Art Obergewand'. — *SEC* 1, 1996, 117–126.
- STACHOWSKI Stanisław: Arabisches Lehnwort im türkischen Dialekt von Edirne. — *RO* 50, z. 2., 1997, 243–250.
- SZKUDLARCYK Wisława: *Chiński język prasowy. Podręcznik — antologia*. [*Chinese newspaper reader*]. Red. nauk. Alfred F[ranciszek] MAJEWICZ. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Katedra Orientalistyki i Baltologii. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1995, s. LXXXIX + 286.
- TAKÁCS Gábor: Egyptian *bread* and its possible Afrasian cognates. — *LPosn* 36, 1994, 167–171.
- TAKÁCS Gábor: Aegyptio-Afroasiatica X. — *LPosn* 38, 1996, 61–67.
- TAKÁCS Gábor: Aegyptio-Afroasiatica XI. — *SEC* 1, 1996, 173–180.

- TAKÁCS Gábor: Egyptian lexics in an Afrasian perspective: New etymologies. — *SEC* 1, 1996, 125–171.
- TAKÁCS Gábor: Some Berber Etymologies. — *LPosn* 38, 1996, 43–59.
- TAKÁCS Gábor: Some Notes on the History of Egyptian *md* “ten”. — *LPosn* 38, 1996, 39–41.
- TAKÁCS Gábor: The Afroasiatic Origin of Egyptian *rm* “Fish”. — *FO* 32, 1996, 89–93.
- TAKÁCS Gábor: *Tired* and *Weak* in Ancient Egyptian and Afrasian. — *LPosn* 39, 1997, 105–112.
- TAKÁCS Gábor: Aegyptio-Afroasiatica XII. — *LPosn* 39, 1997, 93–98.
- TAKÁCS Gábor: Materials for the Semantic Opposition in Egyptian and Afrasian. — *FO* 33, 1997, 143–162.
- TAKÁCS Gábor: Note on the Name of King Narmer of the Egyptian Predynastic Period. — *FO* 33, 1997, 139–142.
- TAKÁCS Gábor: Observations on the Phonetic Value of Some Egyptian Hieroglyphic Signs. — *LPosn* 39, 1997, 99–104.
- TAKÁCS Gábor: The Common Afrasian nominal class marker **h*. — *SEC* 2, 1997, 241–273.
- TIE-CHAO Yin: An Oroqen glossary and some of its related cultural aspects. — *LOSP* 2, 1995, 189–212.
- TULISOW Jerzy: New data on the Oroqen. — *LOSP* 2, 1995, 183–187.
- WERNER Heinrich: Das jensisejische und türkische Wort für ‘Stein’ im Lichte der Pluralbildung der jensisejischen Nomina. — *SEC* 2, 1997, 275–282.
- WŁODARCZYK André: La thématization en japonais et l’article français. — *W: SKJ*, 131–139.
- WRONECKA Joanna: Métaphore chez Ibn ‘Arabi. — *Hemispheres* 11, 1997, 43–50.
- ZABORSKI Andrzej: Językoznawstwo afroazjatyckie albo chamitosemickie pod koniec XX wieku. [ref.]. — *PrzOr* 1/2, 1996, 15–30.
- ZABORSKI Andrzej: Problems of the Beja Present Seven Years Later. — *LPosn* 39, 1997, 145–153.
- ZABORSKI Andrzej: Remarks on gurage pronouns. — *LPosn* 36, 1994, 189–194.
- ZIEME Peter: Gedanken zum Ursprung von ung. *vászón*. — *SEC* 1, 1996, 181–184.

IV. RECENZJE

1. Recenzje prac z zakresu językoznawstwa ogólnego i dziedzin pokrewnych

- Anusiewicz Janusz: *Lingwistyka kulturowa*. — Wrocław 1994. — Rec. Jerzy JASTRZĘBSKI, *Odra* 4, 1996, 110–112.
- Asheim Olav: *Reference and Intentionality*. — Oslo 1992. — Rec. Jan WOLEŃSKI, *KwartFiloz* 2, 1995, 289–291.
- Batóg Tadeusz: *Studies in Axiomatic Foundations of Phonology*. — Poznań 1994. — Rec. Jerzy POGONOWSKI, *LPosn* 39, 1997, 155–157.

- Beiträge zur Text- und Stilanalyse*. Frankfurt am Main 1996. — Rec. Marek GŁADYSZ, *Glottod* 24, 1996, 161–165.
- Bobrowski Ireneusz: *Gramatyka opisowa języka polskiego*. T. 1. — Kielce 1995. — Rec. Piotr ŻMIGRODZKI, *PorJęz* 4, 1995, 59–63.
- Bobrowski Ireneusz: *Językoznawstwo racjonalne. Z zagadnień teorii językoznawczej i metodologii opisów gramatycznych*. Kraków 1993. — Rec. Marcin PRZY-
NER, *Polonica* 17, 1995, 230–262.
- Burchanov Igor: *Učebnyj slovar sistemy ponjatij lingvističeskoj semantiki*. — Rzeszów 1995. — Rec. Małgorzata ŁUCZYK, *JOS* 1, 1997, 78–79.
- Chlebda Wojciech: *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*. — Opole 1991. — Rec. Przemysław OLEJNICZAK, *LingSil* 16, 1995, 147–152.
- Czy powrót do introspekcji? Zbieranie i analiza danych słownych*. Pod red. Tadeusza Tyszk. — Warszawa 1995. — Rec. Teresa RZEPA, *RuchFiloz* 1, 1996, 86–88.
- Dombrowski Bruno W.: Notes on the Memorial Volume for Jan Safarewicz. — *FO* 33, 1997, 163–175.
- Domińczak Henryk: *Wymowa w nauce języka niemieckiego. Koncepcje, metody, ćwiczenia*. — Warszawa 1993. — Rec. Artur TWOREK, *AUW, Germanica* 116, 1996, 171–174.
- Ducrot Oswald, Schaeffer Jean-Marie: *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. — Paris 1995. — Rec. Anna DUTKA, *PamLit* 2, 1997, 219–225.
- Dukiewicz Leokadia, Sawicka Irena: *Fonetyka i fonologia (w serii Gramatyka współczesnego języka polskiego)*. — Kraków 1995. — Rec. Jolanta SZPYRA, *BPTJ* 52, 1996, 197–208.
- Dzieniarz Wiesława: Werbalne ujęcie intencji semantycznych w mowie dzieci w wieku przedszkolnym. — Opole 1993. — Rec. Tomasz WOŹNIAK, *Audiofonologia* 6, 1994, 97–98.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Pod red. Kazimierza Polańskiego. — Wrocław 1993. — Rec. Magdalena KURATCZYK, *PorJęz* 1, 1995, 61–66.
- Encyklopedia szkolna. Literatura i nauka o języku*. — Warszawa 1995. — Rec. Barbara KACPRZAK, Krzysztof TRYBUŚ, *Polonistyka* 3, 1996, 177–180.
- Felber Helmut, Budin Gerhard: *Teoria i praktyka terminologii*. — Warszawa 1994. — Rec. Wiesław BABIK, *ZIN* 1/2, 1995, 92–96.
- Felber Helmut, Budin Gerhard: *Teoria i praktyka terminologii*. — Warszawa 1994. — Rec. Ewa TOMCZYK-POPIŃSKA, *PrzGlottod* 15, 1996, 91–92.
- Geckeler Horst, Dietrich Wolf: *Einführung in die französische Sprachwissenschaft*. — Berlin, 1995. — Rec. Witold MAŃCZAK, *KNf* 1, 1996, 59–61.
- Germanistik in Mittel- und Osteuropa 1945–1992*. Berlin 1995. — Rec. Piotr SZUBERT, Kazimierz KWAŚNIEWSKI, *ZbPolNiem* 2, 1996, 158–164.
- Givón Talmy: *Functionalism and Grammar*. — Amsterdam — Philadelphia 1995. — Rec. Witold MAŃCZAK, *LPosn* 39, 1997, 159–161.
- Grochowski Maciej: *Wyrażenia funkcyjne w systemie i tekście*. — Toruń 1995. — Rec. Agnieszka FEDOROWICZ, *Polonica* 18, 1997, 229–233.

- Jechle Thomas: *Kommunikatives Schreiben. Prozeß und Entwicklung aus der Sicht kognitiver Schreibforschung*. — Tübingen 1992. — Rec. Róża JAMRÓZ, *SGG* 3, 1997, 191–192.
- Jeziik u savremenioj komunikaciji*. — Beograd 1982. — Rec. Agnieszka FEDOROWICZ, *Socjoling* 14, 1994, 139–143.
- Język a kultura*. T. 10. *Języki subkultur*. — Wrocław 1994. — Rec. Franciszek NIECKULA, *LitLud* 6, 1995, 55–57.
- Kallas Krystyna: *Składnia współczesnych polskich konstrukcji współrzędnych*. — Toruń 1993. — Rec. Piotr ZMIGRODZKI, *Polonica* 18, 1997, 234–236.
- Kloch Zbigniew: *Spory o język*. — Warszawa 1995. — Rec. Barbara BOGOŁĘBSKA, *PorJez* 2, 1996, 55–57.
- Kloch Zbigniew: *Spory o język*. — Warszawa 1995. — Rec. Ewa SZARYMATYWIECKA, *TD* 6, 1996, 81–92.
- Kloch Zbigniew: *Spory o język*. — Warszawa 1995. — Rec. Krzysztof MAĆKOWIAK, *PamLit* 1, 1997, 171–176.
- Kognitive Linguistik und Fremdsprachenerwerb. Das mentale Lexikon*. — Tübingen 1994. — Rec. Małgorzata SIKORSKA, *KNf* 1, 1996, 61–67.
- Krakowiak Kazimiera: *Fonogesty jako narzędzie formowania języka dzieci z uszkodzonym słuchem*. — Lublin 1995. — Rec. Stanisław GRABIAS, *Audiofonologia* 9, 1996, 134–138.
- Krupa Viktor: *Jednota a variabilita jazyka*. — Bratislava 1980. — Rec. Bożena REJAKOWA, *Etnoling* 6, 1994, 195–197.
- Kühn Ingrid: *Lexikologie*. — Tübingen 1994. — Rec. Gabriela KONIUSZANIEC, *Glottod* 23, 1995, 181–182.
- Language aptitude reconsidered*. — Englewood Cliffs 1990. — Rec. Lech ZABOR, *AUW, Anglica* 32, 1997, 69–71.
- Lenk Hartmut E.: *Praktische Textortsenlehre. Ein Lehr- und Handbuch der professionellen Textgestaltung*. — Helsinki 1993. — Rec. Elżbieta SZWEJKOWSKA-OLSSON, *Glottod* 24, 1996, 149–153.
- Macnamara John: *Logika i psychologia. Rozważania z pogranicza nauk*. — Warszawa 1993. — Rec. Jacek MALINOWSKI, *PrzFiloz* 3, 1996, 164–167.
- Nationale Selbst und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa*. — Opladen 1995. — Rec. Magdalena JUREWICZ, *Glottod* 24, 1996, 165–175.
- New Essays in Deixis*. Red. Keith Green. — Amsterdam-Atlanta 1995. — Rec. Elżbieta TABAKOWSKA, *BPTJ* 52, 1996, 191–196.
- Nowikow Wiczesław: *Evolución funcional de los esquemas condicionales no reales en el español de los Siglos de Oro*. — Łódź 1993. — Rec. Joaquín GARCÍA-MEDALL, *AUW, Estudios Hispánicos* 6, 1997, 157–160.
- Porayski-Pomsta Józef: *Umiejętności komunikacyjne dzieci w wieku przedszkolnym. Studium psycholingwistyczne*. — Warszawa 1994. — Rec. Jolanta PANASIUK, *Audiofonologia* 7, 1995, 137–139.
- Prillwitz Sigmund: *Język, komunikacja i zdolności poznawcze niesłyszących*. — Warszawa, 1996. — Rec. Kazimiera KRAKOWIAK, *PrRehabSpoł* 1, 1997, 145–150.

- Pułaski Łukasz: *Słownik poligloty*. — Łódź 1994. — Rec. Aleksander KOZŁOWSKI, *JOS* 3, 1996, 268–270.
- Puzynina Jadwiga: *Język wartości*. — Warszawa 1992. — Rec. Katarzyna WĘGRZYNEK, *Polonica* 17, 1995, 209–213.
- Sachtleber Susanne: *Die Organisation wissenschaftlicher Texte. Eine kontrastive Analyse*. — Frankfurt am Main 1993. — Rec. Elżbieta SZWEJKOWSKA-OLSSON, *Glottod* 24, 1996, 149–153.
- Sawicka Irena: Gramatyka współczesnego języka polskiego, tom III: Fonetyka i fonologia, Kraków 1995 — odpowiedź na recenzję Jolanty Szpyry. — *BPTJ* 53, 1997, 177–183.
- Shugar Grace W.: Dyskurs dziecięcy. *Rozwój w ramach struktur społecznych*. (Child discourse. Development in the framework of social structures). — Warszawa: „Energeia”, 1995, s. 248. — Rev. Bogusław Kwarciak. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 99–100.
- Shugar Grace W.: *Child discourse as developed within social structures*. — Warszawa 1995. — Rec. Ewa STANISŁAWIAK, *PPsB* 1, 1997, 83–85.
- Skubalanka Teresa: *O stylu poetyckim i innych stylach języka*. — Lublin 1995. — Rec. Bożena SIERADZKA, *JP* 4/5, 1995, 359–362.
- Słownik terminologii lingwistycznej (białorusko-rosyjsko-polski i polsko-rosyjsko-białoruski)*. — Białystok 1994. — Rec. Wacław SZERSZUNOWICZ, *BPK* 3, 1995, 275–279.
- Szołtysek Adolf E.: *Metafizyczność języka*. — Katowice 1992. — Rec. Katarzyna NIEBRÓJ, *RuchFiloz* 2, 1994, 174–177.
- Tabakowska Elżbieta: *Cognitive linguistics and poetics of translation*. — Tübingen 1993. — Rec. Marta GIBIŃSKA, *RuchLit* 6, 1995, 786–788.
- Tabakowska Elżbieta: *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. — Kraków 1995. — Rec. Elżbieta MAŃCZAK-WOHLFELD, *KNf* 1, 1996, 67–68.
- Tabakowska Elżbieta: *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. — Kraków 1995. — Rec. Ireneusz BOBROWSKI, *Polonica* 18, 1997, 225–229.
- The Biology of Language*. Ed. by Stanisław Puppel. — Amsterdam — Philadelphia 1995. — Rec. Michael A. FARRIS, *LPosn* 38, 1996, 151–154.
- Tokarz Marek: *Elementy pragmatyki logicznej*. — Warszawa 1993. — Rec. Jerzy POGONOWSKI, *LPosn* 37, 1995, 141–144.
- Topolińska Zuzanna: *Zarys gramatyki języka macedońskiego*. — Kraków 1995. — Rec. Zbigniew RUSEK, *BPTJ* 52, 1996, 209–214.
- Vater Heinz: *Einführung in die Sprachwissenschaft*. — München 1994. — Rec. Ewa WOJACZEK, *SGG* 3, 1997, 193–194.
- Wartościowanie w języku i tekście. Na materiale polskim i niemieckim*. — Warszawa 1992. — Rec. Elżbieta KUCHARSKA, Eugeniusz TOMICZEK, *AUW, Germanica* 119, 1997, 107–111.
- Wesche Birgit: *Symmetric Coordination: An Alternative Theory of Phrase Structure*. — Göttingen 1995. — Rec. Marcin KLEBAN, *LPosn* 39, 1997, 168–189.

- Wilczyńska Weronika: *Introduction à la didactique du français langue étrangère*. — Koszalin 1993. — Rec. Zofia MAGNUSZEWSKA, Urszula KRUSZEWSKA, *JOS* 2, 1997, 174–176.
- Znaczenie i prawda. *Rozprawy semiotyczne*. Warszawa 1994. — Rec. Józef Marceli DOŁĘGA, *SPhChr* 2, 1995, 270–272.
- Znaczenie i prawda. *Rozprawy semiotyczne*. Warszawa 1994. — Rec. Ryszard MACIOLEK, *RF* 1- 1996, 186–199.
- Żydek-Bednarczuk Urszula: *Struktura tekstu rozmowy potocznej*. — Katowice 1994. — Rec. Tomasz WOŹNIAK, *Audiofonologia* 7, 1995, 126–128.
- Żydek-Bednarczuk Urszula: *Struktura tekstu rozmowy potocznej*. — Katowice 1994. — Rec. Katarzyna SOBSTYL, *Socjoling* 15, 1996 [1997], 135–137.
- Żyłko Bogusław: *Michail Bachtin. W kręgu filozofii języka i literatury*. — Gdańsk 1994. — Rec. Edward KASPERSKI, *PrzHum* 4, 1995, 139–143.
- Żyłko Bogusław: *Michail Bachtin. W kręgu filozofii języka i literatury*. — Gdańsk 1994. — Rec. Edward BALCERZAN, *TD* 1, 1996, 108–114.
- „Roczniki Humanistyczne” Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [Księga pamiątkowa dla uczczenia sześćdziesięciopięciolecia Urodzin Profesora Mariana Kucały]. T. 32–40, zeszyt 6 (językoznawstwo). — Lublin 1991/1992. — Rec. Tadeusz MALEC, *Polonica* 17, 1995, 218–226.

2. Recenzje prac z zakresu języków indoeuropejskich

- Akten des VIII. internationalen Kolloquiums zur lateinischen Linguistik*. Hrsg. von Alfred BAMMESBERGER und Friedrich HEBERLEIN. — Heidelberg 1996. — Rec. Witold MAŃCZAK, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 225–226.
- Analecta Indoeuropaea Cracoviensia*, vol. II: *Kuryłowicz Memorial Volume*, Part One. Wojciech SMOCZYŃSKI (ed.). — Rec. Kinga MACIUSZAK. — *SAC* 1, 1996, 189–192.
- Bibliografia generale della lingua e della letteratura Italiana*. T. 1–2. — Roma 1993–1994. — Rec. Irena BEDNARZ, *ORP* 40, 1996, 111–112.
- Borowska Małgorzata: *Μορφολογία: książka do nauki języka starogreckiego*. — Warszawa 1996. — Rec. Mieczysław GRZESIOWSKI, *Meander* 3, 1997, 293–295.
- Boutkan Dirk: *The Germanic ‘Auslautgesetze’*. — Amsterdam 1995. — Rec. Witold MAŃCZAK, *LPosn* 38, 1996, 154–157.
- Cox Heinrich Leonhard, Prędota Stanisław: *Nederlands-Pools spreekwoordenboek. Nederlandzko-polski słownik przysłów*. — Wrocław 1997. — Rec. Iwona BARTOSZEWICZ, *LitLud* 6, 1997, 58–60.
- Deutsche Phraseologie in Sprachsystem und Sprachverwendung*. — Wien 1992. — Rec. Anna GONDEK, *AUW, Germanica* 116, 1996, 163–167.
- Die neue deutsche Rechtschreibung*. — Gütersloh 1996. — Rec. Jacek RZESZOTNIK, *OrbisLing* 7, 1997, 207–210.
- Dombrowski Bruno W.: Concerning Names and Numbers. On Articles in Centenary Volume I for Jerzy Kuryłowicz 1895–1978. — *FO* 33, 1997, 177–196.
- Drechsel Ulrich: *Typen einfachen Satzes im Polnischen und ihre deutschen Entsprechungen*. — Hamburg 1994. — Rec. Borys NORMAN, *MSHum* 2, 1996, 218–220.

- Duden — *Das große Fremdwörterbuch*. — Mannheim 1994. — Rec. Marian SZCZODROWSKI, *SGG* 3, 1997, 183–186.
- Ferrer Eduardo Blasco: *Handbuch der italienischen Sprachwissenschaft*. — Berlin 1994. — Rec. Witold MAŃCZAK, *LPosn* 39, 1997, 157–159.
- Geller Ewa: *Jidysz. Język Żydów polskich*. — Warszawa 1994. — Rec. Krystyna PISARKOWA, *JP* 4/5, 1995, 356–359.
- Griesbach Heinz, Uhlig Gudrun: *Mit anderen Worten. Deutsche Idiomatik, Redensarten und Redeweisen*. [2. Aufl.]. — München 1994. — Rec. Czesława SCHATTE, *JOS* 4, 1996, 374–377.
- Herzog Annelies, Michel Arthur, Riedel Herbert: *Idiomatische Redewendungen von A-Z. Ein Übungsbuch für Anfänger und Fortgeschrittene*. [2. Aufl.]. — Leipzig 1994. — Rec. Czesława SCHATTE, *JOS* 4, 1996, 374–377.
- Jordan Sabine: *Niederdeutsches im Lettischen. Untersuchungen zu den mittelniederdeutschen Lehnwörtern im Lettischen*. — Bielefeld 1995. — Rec. Wolfgang TENHAGEN, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 252–253.
- Kakietek Piotr: *Polsko-angielski słownik frazeologiczny*. — Warszawa 1993. — Rec. Dominika PLUSKOTA, *PorJęz* 2, 1995, 58–62.
- Kalakuckaja L. P.: *Familii. Imena. Otčestva. Napisanie i sklonenie*. — Moskwa 1994. — Rec. Teresa PAKSZYS, *AUW, Slavica* 94, 1996, 122–123.
- Kędelska Elżbieta: *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*. — Warszawa 1995. — Rec. Renata REWERS, *SIOcc* 53, 1996, 133–136.
- King Gareth: *Modern Welsh: A Comprehensive Grammar*. — London 1993. — Rec. Anita BUCZEK, *LPosn* 39, 1997, 161–166.
- Kubitsky Jacek: *Słownik polsko-szwedzki. Polsk-suensk ordbok. Natur och Kultur*. — Stockholm 1995. — Rec. Włodzimierz GRUSZCZYŃSKI: Na marginesie *Słownika polsko-szwedzkiego* Jacka Kubitsky'ego, *PorJęz* 8, 1995, 40–54.
- Kuryłowicz memorial volume*. — Kraków 1995. — Rec. Anna KAŁKOWSKA, *JP* 2/3, 1997, 205–207.
- Lanérès Nicole: *Les formes de la phrase nominale en grec ancien. Étude sur la langue de l'Illiade*. — Lille 1992. — Rec. Alfons PILORZ, Henryk WÓJTOWICZ, *Eos* 2, 1994, 329–331.
- Langenscheidts Großwörterbuch*. — Berlin 1993. — Rec. Liliana SADOWSKA, *SMZG, Germanistyka* 12, 1996, 123–126.
- Langenscheidts Großwörterbuch*. — Berlin 1993. — Rec. Ryszard LIPCZUK, *PrzGlott* 14, 1995, 57–59.
- Mathiassen Terje: *Tense, mood and aspect in Lithuanian and Latvian*. — Oslo 1996. — Rec. Axel HOLVOET, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 238–240.
- MICHELINI Guido: *Philologische Bemerkungen über die Monographie von P.U. Dini L'Inno di S. Ambrogio di Martynas Mažvydas*. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 250–251.
- Miemietz Bärbel: *Motivation zur Motion: zur Bezeichnung von Frauen durch Feminina und Maskulina im Polnischen*. — Frankfurt am Main 1993. — Rec. Danuta RYTEL-KUC, *SFPS* 33, 1996, 385–391.
- Mindt Dieter: *An empirical grammar of the English verb*. — Berlin 1995. — Rec. Piotr KACZMARSKI, *PrzGlott* 15, 1996, 93–95.

- Miodek Waclaw: *Die Begrüßungs- und Abschiedsformeln im Deutschen und Polen*. — Heidelberg 1994. — Rec. Marek GLADYSZ, *Glottod* 23, 1995, 177–180.
- Mitchell T. F., El-Hassan Shahir: *Modality, Mood and Aspect in Spoken Arabic, With Special Reference to Egypt and the Levant*. — London 1994. — Rec. Michael A. FARRIS, *LPosn* 39, 1997, 166–168.
- Mohort-Kopaczyński Wojciech: *Disce latine*. Cz. 1.: Teodozja Wikarjakówna. — Warszawa 1996. — Rec. Joanna MIRZEJEWSKA, *Meander* 2, 1997, 195–196.
- Niemiecko-polski słownik tautonimów*. — Warszawa 1995. — Rec. Ilona GAWĘDA, *JOS* 4, 1997, 382–383.
- Palionis Jonas: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*. — Vilnius 1995. — Rec. Norbert OSTROWSKI, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 246–250.
- Poljakov Oleg: *Das Problem der balto-slavischen Sprachgemeinschaft*. — Frankfurt am Main 1995. — Rec. Wolfgang HOCK, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 227–234.
- Rick Derksen: *Metatony in Baltic*. — Amsterdam — Atlanta 1996. — Rec. Steven YOUNG, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 235–238.
- Romani in Contact: The History, Structure and Sociology of a Language*. Ed. by Yaron MATRAS. — Amsterdam — Philadelphia 1995. — Rec. Alfred F. MAJEWICZ, *LPosn* 38, 1996, 157–159.
- Schönfeld Eike: *Alles easy. Ein Wörterbuch des Neudeutschen*. — München 1995. — Rec. Jacek RZESZOTNIK, *OrbisLing* 4, 1996, 321–323.
- Scuola. Lingue e culture locali. Atti del Convegno Regionale*. Red. Nereo PERINI. — Udine 1989. — Rec. Monika MAŁECKA, *Socjoling* 15, 1996 [1997], 111–121.
- Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie. Struktura fol'klornych tekstov*. — Moskva 1993. — Rec. Joanna MLECZKO, *Etnoling* 8, 1996, 301–304.
- Sławomirski Jerzy: *Wprowadzenie do języka katalońskiego*. Kraków 1995. — Rec. Josep-Antoni YSERN I LAGARDA, *AUW, Estudios Hispánicos* 6, 1997, 173–176.
- Stasik Danuta: *Podręcznik języka hindi*. Cz. 1. — Warszawa 1994. — Rec. Tatiana RUTKOWSKA, *StIndol* 2, 1995, 163–168.
- Studien zur deutschen und niederländischen Sprache und Kultur. Festschrift für Jan Czoichalski zum 70. Geburtstag*. — Warszawa 1996. — Rec. Gabriela KONIUSZANIEC, *StNiem* 14, 1997, 301–307.
- Untersuchungen zum Deutschen als Fremd- und Zweitsprache*. — Rzeszów 1994. — Rec. Małgorzata PŁOMIŃSKA, *LingSil* 16, 1995, 152–154.
- Vuillaume Marcel, Marillier Jean-Francois, Behr Imtraud (hrsg.): *Studien zur Syntax und Semantik der Nominalgruppe [=Eurogermanistik 2]*. — Tübingen 1993. — Rec. Christoph SCHATTE, *LingSil* 16, 1995, 133–147.
- Wawrzyniak Zdzisław: *Adam und Eva im Paradies der Geduld und Neugier. Ein Lernbuch für intelligente Leute*. — Rzeszów 1995. — Rec. Eugeniusz TOMIČEK, *OrbisLing* 2, 1995, 302–303.
- Wawrzyniak Zdzisław: *Adam und Eva im Paradies der Geduld und Neugier. Ein Lernbuch für intelligente Leute*. — Rzeszów 1995. — Rec. Małgorzata SZPALA, *JOS* 4, 1996, 377–379.
- Wer spricht das wahre Deutsch? Erkundungen zur Sprache im vereinigten Deutschland*. — Berlin 1993. — Rec. Artur KRUPA, *OrbisLing* 4, 1996, 323–326.

- Zigmas Zinkevičius: *Lietuvių kalbos istorija*. [Tomas] VI: Lietuvių kalba naujausiais laikais. — Vilnius 1994. — Rec. William R. SCHMALSTIEG, *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 240–246.
3. Recenzje prac z zakresu języków nieindoeuropejskich
- An encyclopaedic dictionary of Sanskrit on historical principles*. Vol. 1–3. — Poona 1976–1982. — Rec. Marek MEJOR, *SIndol* 2, 1995, 153–163.
- Anikin Aleksandr E.: *Étimologičeskij slovar' zaimstvovaniij v russkich dialektach Sibiri. Zaimstvovanija iz ural'skich, altajskich i paleoaziatskich jazykov*. — Novosibirsk 1995. — Rec. Marek STACHOWSKI, *SEC* 1, 1996, 185–187.
- DOMBROWSKI Bruno W.: Qumranologica I. — *FO* 31, 1995, 211–238.
- DOMBROWSKI Bruno W.: Qumranologica II. — *FO* 32, 1996, 165–182.
- DOMBROWSKI Bruno W.: Qumranologica III. — *FO* 32, 1996, 183–199.
- DOMBROWSKI Bruno W.: Qumranologica IV. — *FO* 33, 1997, 197–208.
- DOMBROWSKI Bruno W.: Qumranologica V. — *FO* 33, 1997, 209–222.
- Donbaz Veysel: *Keilschrifttexte in den Antiken-Museen zu Stambul*. — Wiesbaden 1989. — Rec. Krystyna ŁYCZKOWSKA, *RO* 49, z. 1, 1994, 153–155.
- Furnée E. J.: *Urbaskisch und Urkartvelisch*. — Leiden 1989. — Rec. Witold STEFAŃSKI, *SRLT* 1, 1995, 117–122.
- Hesheng Zhang: *Dictionary of Chinese traditional linguistics*. — Hebei 1990. — Rec. Wu TIEPING, *LOSP* 2, 1995, 233–236.
- Hockings Paul, Pilot-Raichoor Christiane: *A Badaga-English dictionary*. — Berlin 1992. — Rec. Alfred F[ranciszek] MAJEWICZ, *LOSP* 2, 1995, 238–241.
- Mondesir Jones H.: *Dictionary of St. Lucian Creole*. P. 1–2. — Berlin 1992. — Rec. Alfred F[ranciszek] MAJEWICZ, *LOSP* 2, 1995, 241–242.
- Tryjarski Edward: *In confinibus Turcarum. Szkice turkologiczne*. — Warszawa 1995. — Rec. Marek M. DZIEKAN, *PrzOr* 1/2, 1997, 115–116.

V. TLUMACZENIA PRAC OBCOJĘZYCZNYCH

- BORDEN George A.: Orientacja kulturowa. (Teoria służąca rozumieniu i badaniom komunikacji międzykulturowej). (Tłum. Kazimierz FRIESKE). — W: W: *KMZS*, 57–79. Oryg.: George A. Borden: *Cultural Orientation: A Theory That Promotes Understanding and Research in Intercultural Communication*. — Presented at the ICA Master's Session, May 23, 1991.
- CARNAP Rudolf: *Logiczna składnia języka*. (Przeł. [z ang.] i wstępem poprzedziła Barbara Stanosz.) — Biblioteka Współczesnych Filozofów; Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995, s. XX + 466. Oryg.: *The logical syntax of language*, 1971.
- CASMIER Fred L.: Komunikacja ludzka w perspektywie wielokulturowej. (Tłum. Bogdan CHELSTOWSKI). — W: *KMZS*, 11–27. Oryg.: Fred L. Casmir: *A Multicultural Perspective of Human Communication*. — W: Fred L. Casmir (ed.) *Intercultural and International Communication*. — Washington, DC: University Press of America, 1978.
- FELBER Helmut, BUDIN Gerhard: *Teoria i praktyka terminologii*. Przekład: Czesława SCHATTE. — Warszawa: Wydaw. Uniw. Warszawskiego, 1994, s. 332. Oryg.: Helmut FELBER, Gerhard BUDIN: *Terminologie in Theorie*

- und Praxis*. [Forum für Fachsprachen-Forschung, BD. 9]. — Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1989.
- Generatywny program badań nad ludzkim umysłem*. Przekł. [z ang., fr.] Agnieszka GRAFF [et al.]. [*Noama Chomsky'ego próba rewolucji naukowej. Antologia tekstów*. Wyboru dokonała Katarzyna Rosner; t. 2]. — Warszawa: Wydaw. IFiS PAN, 1996, s. XII + 234.
- Gramatyka francuska dla młodzieży. Bescherelle junior*. Przekł. [z fr.] i adaptacja Grażyna MIGDALSKA. — Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997, s. 467. Oryg.: *Bescherelle junior*. — Paris 1992.
- HAUPT Evemarie: O terapii zaburzeń głosu w praktyce niemieckiej logopedii. [ref.]. [tł. Mieczysław CHEĆCIEK, Aniela SZRUBARZ]. — *Logopedia* 22, 1995, 61–65.
- KYLE Jim G.: Język w znakach migowych: rozwój języka migowego u dzieci głuchych. [tł. Tadeusz GALKOWSKI]. — *Audiofonologia* 6, 1994, 69–81.
- Na tropie Indoeuropejczyków. Mity i epepeje*. Z Georges'em Dumézilem rozmawia Didier ERIBON. Przełożył i wstępem opatrzył Krzysztof KOCJAN. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996, s. 159. Oryg.: Georges Dumézil: *Entretiens avec Didier Eribon*. — Paris: Éditions Gallimard, 1987.
- PEIRCE Charles Sanders: *Wybór pism semiotycznych*. Wyboru dokonała Hanna BUCZYŃSKA-GAREWICZ. [Redakcja naukowa: Hanna BUCZYŃSKA-GAREWICZ i Andrzej J. NOWAK. Przekład: Ryszard MIREK i Andrzej J. NOWAK]. — Warszawa: „Znak — Język — Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1997, s. 268. [Podstawa przekładu: *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Eds., Ch. Hartshorne and P. Weiss, vols 1–6, and A. Burks, vols 7–8. — Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1931–1935, 1958.].
- PÉRIER Olivier: Metoda oralno-manualna we wczesnym przyswajaniu mowy ustnej. [tł. Tadeusz GALKOWSKI]. — *Audiofonologia* 6, 1994, 59–67.
- PIIRAINEN Ilpo Tapani: Uprzejmość a kultura języka. [tł. z niem. Stanisław BORAWSKI]. — *RKJW* 22, 1996, 47–53.
- SANCHEZ Victor: Gramatyka Lambeka jako możliwa podstawa logiki naturalnej [Z angielskiego przetłumaczyła Anna LUCHOWSKA]. — W: *Przyczynki ...*, 109–119.
- WALKER Laurie: Ideologiczne uwarunkowania nauczania języka angielskiego jako języka ojczystego. [tł. z ang. Czesław MAJOREK]. — *RKNP* 49/50, 1996/1997, 75–85.

VI. HISTORIA JĘZYKOZNAWSTWA

- ADAMSKA-SALACIAK Arleta: *Language change in the works of Kruszewski, Baudouin de Courtenay and Rozwadowski*. — Poznań: „Motivex”, 1996, s. 175.
- ADAMSKA-SALACIAK Arleta: Baudouin de Courtenay on *Lautgesetze*. — W: *LH&LM*, 911–922.
- AWEDYK Wiesław: ‘Speculative’ historical linguistics. — W: *LH&LM*, 923–928.

- ČERNUCHINA Inna Ja.: Idei antropocentričnoj lingvistiki v trudach V.V. Vinogradova. — *Stylistyka* 4, 1995, 215–222.
- KŁOCH Zbigniew: *Spory o język*. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. — Warszawa: Wydaw. IBL 1995, s. 224.
- RUDNIK-KARWATOWA Zofia: Kierunki badań slawistycznych w Polsce i Rosji do roku 1830. U źródeł słowiańskiego językoznawstwa historyczno-porównawczego. — *SIOcc* 53, 1996, 87–94.
- WALCZAK Grzegorz: O metodzie analizy słowotwórczej Witolda Doroszewskiego. [ref.]. — *PorJęz* 7, 1995, 1–7.

VII. OSOBISTE

- BOGUSŁAWSKI Andrzej: Profesor Anatol Mirowicz (1903–1996). Nekrolog. — *SlOr* 3, 1997, 359–362.
- BRZEZIŃSKI Jerzy: Dr Adam Demartin (1930–1996). Nekrolog. — *StZG* 3, 1997, 229–232.
- GAJDA Stanisław: Profesor Jiří Damborský (w 70-lecie urodzin). — *KOpol* 2, 1997, 118–119.
- HOMA Edward: Profesor Stanisław Rospond (19 grudnia 1906 — 16 października 1982). — *RLubus* 23 cz. 2, 1997, 161–162.
- JURKOWSKI Marian: Wspomnienie o Profesorze Władysławie Kuraskiewicz. — *PorJęz* 3, 1997, 2–5.
- KAPERA Zdzisław J.: Józef Tadeusz Milik: The Scroller's Fastest Man with a Fragment. — *FO* 33, 1997, 197–208.
- KISS Zsolt: Marek Marciniak [1937–1996]. — *AfrBull* 45, 1997, 81–82.
- KLAŃSKA Maria: Gruppenbild mit Herrn. Zur Geschichte der Krakauer Germanistik, insbesondere unter der Leitung von Prof. Dr. Aleksander Szulc 1966–1993. — W: *FAS*, 25–43.
- KOBYLIŃSKA Józefa: Sylwetka naukowa Profesor Marii Schabowskiej. — *RND-Krak, Prace Językoznawcze* 9, 1997, 7–9.
- KONDRATIUK Michał: Aleksandras Vanagas (12 VIII 1934 — 13 IV 1995). Nekrolog. — *ABS* 23, 1996, 239–241.
- LESIÓW Michał: Profesor Tadeusz Brajerski (1913–1997). Nekrolog. — *Logopedia* 24, 1997, 27–29.
- OHLY Rajmund: Profesor Roman Stopa. — *AfrBull* 44, 1997, 85–91.
- PISAREK Larysa: Profesor Leszek Ossowski (1905–1996). Nekrolog. — *AUW, Slavica* 98, 1997, 145–146.
- PISARKOWA Krystyna: Śp. Jolanta Rokoszowa (29 III 1944 — 31 IV 1997). Nekrolog. — *JP* 4/5, 1997, 5–20.
- Profesor Witold Śmiech*. [Red. z. Bożena OSTROMĘCKA-FRĄCZAK]. *Sylwetki Łódzkich Uczonych*, z. 29. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. — Łódź: LTN, 1996, s. 18.
- WALCZAK Bogdan: Profesor Władysław Kuraskiewicz (22 II 1905 — 10 III 1997). Nekrolog. — *JP* 4/5, 1997, 241–245.

- SMOCZYŃSKI Wojciech: Aleksandras Vanagas. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 217–218.
- SMULKOWA Elżbieta: Leszek Ossowski (1905–1996). Nekrolog. — *RTNW* 59, 1996, 96–98.
- VITKAUSKAS Vytautas: Vladas Grinaveckis (15 VIII 1925 — 19 IV 1995). Nekrolog. *ABS* 23, 1996, 243–245.
- WALCZAK Bogdan: Władysław Kuraszkiewicz (22 lutego 1905 — 10 marca 1997). Nekrolog. — *RLubus* 23, cz. 2, 1997, 163–166.
- ZAGÓRSKI Zygmunt: Profesor Tadeusz Zdancewicz — uczony, przyjaciel, kolega. — *SIOcc* 54, 1997, 7–11.

VIII. KSIĘGI PAMIĄTKOWE

- A Festschrift for Edmund Gussmann from His Friends and Colleagues*. Ed. by Henryk KARDELA and Bogdan SZYMANEK. — Lublin: The University Press of the Catholic University of Lublin, 1996, s. 308.
- Auditory perception: Some principles and applications*. Ed. Urszula JORASZ. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Akustyka* nr 10. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 162. [Tom dedykowany Prof. dr hab. Halinie Ryffert].
- Eufonia i logos*. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesor Marii Steffen-Batogowej oraz Profesorowi Tadeuszowi Batogowi. Pod red. Jerzego POGONOWSKIEGO. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* 20. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1995, s. 696.
- Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kempfa*. Redaktor naukowy Stanisław KOCHMAN. *ZNUO*, Seria *Filologia Rosyjska* 33. — Opole: Wydaw. Uniw. Opolskiego, 1994 [1995], s. 168.
- Language History and Linguistic Modelling: A Festschrift for Jacek Fisiak on his 60th Birthday*. Raymond HICKEY and Stanisław PUPPEL (Editors). *Trends in Linguistics: Studies and Monographs* 101. — Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1997.
- Litteris vivere*. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Wójcikowi. Pod red. Ignacego LEWANDOWSKIEGO i Kazimierza LIMANA. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Filologia Klasyczna* nr 21. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 155.
- Plus ratio quam vis. Festschrift für Aleksander Szulc zum 70. Geburtstag*. Hrsg. von Antoni DĘBSKI. Uniwersytet Jagielloński. *Varia CCCLXVIII*. — Kraków: Wydawnictwo Uniw. Jagiellońskiego, 1997, s. 217.
- Studia Germanica Posnaniensia* 23. Hrsg. von Andrzej Z. BZDEGA, Stefan H. KASZYŃSKI, Hubert ORŁOWSKI. Redaktion: Gabriela KONIUSZANIEC, Izabela PROKOP. [Festschrift für Andrzej Zdzisław BZDEGA zum 70 Geburtstag]. — Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 1997.
- Studia slavistica et humanistica in honorem Nullo Minissi*. Pod red. Ireneusza OPAKIEGO, Aleksandra WILKONIA i Jolanty ŻURAWSKIEJ. *Prace Nau-*

- kowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 1595. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1997, s. 374.
- Studien zur Deutschen und Niederländischen Sprache und Kultur*. Festschrift für Jan CZOCHRAŁSKI. Hrsg. von Józef WIKTOROWICZ. — Warszawa 1996, s. 235.
- Symbolae slavisticae*. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborckiej. Pod red. Ewy RZETELSKIEJ-FELESZKO. Polska Akademia Nauk. Instytut Sławistyki — Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1996, s. 352.
- Utopia ... w językach, literaturach i kulturach Słowian*. [Księga dedykowana Profesorowi doktorowi habilitowanemu Kazimierzowi POLAŃSKIEMU]. T. 1.: *Ze świadomości utopijnej w refleksji językowej*. Pod. red. Emila TOKARZA. Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1599. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1997, s. 121.
- Utopia ... w językach, literaturach i kulturach Słowian*. [Księga dedykowana Profesorowi doktorowi habilitowanemu Kazimierzowi POLAŃSKIEMU]. T. 2.: *Z przemian świadomości utopijnej w procesie historycznoliterackim*. Pod. red. Barbary CZAPIK-LITYŃSKIEJ. Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1600. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1997, s. 176.
- Utopia ... w językach, literaturach i kulturach Słowian*. [Księga dedykowana Profesorowi doktorowi habilitowanemu Kazimierzowi POLAŃSKIEMU]. T. 3.: *Z zagadnień struktury artystycznej i świadomości kulturowej*. Pod. red. Bożeny TOKARZ. Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1607. — Katowice: Wydaw. UŚ, 1997, s. 127.
- Valeriana. Essays on human communication / Eseje o komunikacji*. Pod red. Jerzego MIKUŁOWSKIEGO-POMORSKIEGO i Zbigniewa BAJKI. [Prace dedykowane Profesorowi doktorowi habilitowanemu Waleremu Pisarkowi]. — Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, 1996, s. 375.
- Vetustatis amore et studio*. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Kazimierzowi Limanowi. Pod red. Ignacego LEWANDOWSKIEGO i Andrzeja WÓJCIKA. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Filologia Klasyczna* nr 19. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1995, s. 153.

IX. INFORMACJE

1. Bibliografie Noty bibliograficzne

- A Current Bibliography of Turkic Etymologies 1 (1994–1995). Compiled by Marek STACHOWSKI. — *SEC* 2, 1997, 283–330.
- Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej za lata 1980–1984*. Podręczniki do nauki języka obcego. [Red. wyboru Małgorzata GNYŚ; wybór i oprac. Piotr KACZMARSKI et al.]. — Warszawa: Międzyuczelniany Ośrodek Metodyki Nauczania Języków Obcych. Uniwersytet Warszawski: staraniem Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej, 1995, s. 54, [2]. *Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej i obcej od roku 1980*; t. 1.

- Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej za lata 1985–1988. Podręczniki do nauki języka obcego.* [Red. wyboru Małgorzata GNYŚ; wybór i oprac. Piotr KACZMARSKI et al.]. — Warszawa: Międzyuczelniany Ośrodek Metodyki Nauczania Języków Obcych. Uniwersytet Warszawski: przy współudz. Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej, 1995, s. 52, [4]. *Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej i obcej od roku 1980; t. 2.*
- Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1992.* Pod red. Zofii RUDNIK-KARWATOWEJ. Instytut Slawistyki PAN i Towarzystwo Naukowe Warszawskie. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1995, s. 555.
- Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992. Cz. I.* Pod red. Zofii RUDNIK-KARWATOWEJ. Opracowana przez zespół w składzie: Małgorzata KORNACKA, Zofia RUDNIK-KARWATOWA, Ilona SUCHOCKA i Hanna KARPIŃSKA przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. Instytut Slawistyki PAN. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1996, s. 540.
- Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992. Cz. II.* Pod red. Zofii RUDNIK-KARWATOWEJ. Opracowana przez zespół w składzie: Małgorzata KORNACKA, Zofia RUDNIK-KARWATOWA, Ilona SUCHOCKA i Hanna KARPIŃSKA przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. Instytut Slawistyki PAN. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1996, s. 351.
- Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1994 z uzupełnieniami za lata 1992–1993.* Pod red. Zofii RUDNIK-KARWATOWEJ. Opracowana przez zespół w składzie: Hanna KARPIŃSKA, Małgorzata KORNACKA, Zenon MIKOS, Zofia RUDNIK-KARWATOWA i Vladan STAMENKOVIĆ przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. Instytut Slawistyki PAN. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1997.
- Bibliography of Baltic Linguistics for 1995. Compiled by Norbert OSTROWSKI on the basis of materials supplied by Aleksey ANDRONOV, Pietro U. DINI, Wolfram EULER, Axel HOLVOET, Juozas KARACIEJUS, Ilga MIGLA, Wojciech SMOczyński, Sergej TEMČIN, Paweł WÓJCİK. — *LgB* 5/6, 1996–97 [1997], 255–299.
- DLUGOSZ-KURCZABOWA Krystyna, KUPISZEWSKI Władysław, WINIARSKA Iza: Przegląd polskich prac językoznawczych ogłoszonych drukiem w roku 1994. — *PorJez* 5/6, 1995, 22–86.
- HAMAN Maciej: Introduction. [Wprowadzenie do numeru dokumentującego *The Workshop on Permanence and Change in Conceptual Knowledge* — Kazimierz Dolny, 18–20 listopada 1995]. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 1–4.
- ISKRZYCKI Artur: *Bibliografia prac prof. dr hab. Jana J. Mazura.* — Lublin: „Norbertinum”, 1997, s. 30. Tyt. okł.: Jan Józef Mazur — bibliografia.
- Język polski jako obcy.* [Red. wyboru Małgorzata GNYŚ; wybór i oprac. Jadwiga LATUSEK, Hanna PREJS]. Cz. 1.: *Podręczniki do nauki języka polskiego dla*

- cudzoziemców za lata 1980–1993*. — Warszawa: Międzyuczelniany Ośrodek Metodyki Nauczania Języków Obcych. Uniwersytet Warszawski: przy współudz. Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej, 1996, s. 49, [2]. *Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej i obcej od roku 1980*; t. 3, cz. 1.
- Język polski jako obcy*. [Red. wyboru Małgorzata GNYŚ; wybór i oprac. Jadwiga LATUSEK, Hanna PREJS]. Cz. 2.: *Słowniki i rozmówki za lata 1980–1995*. — Warszawa: Międzyuczelniany Ośrodek Metodyki Nauczania Języków Obcych. Uniwersytet Warszawski, 1996, s. 122, [2]. *Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej i obcej od roku 1980*; t. 3, cz. 2.
- KOZIARA Stanisław: Bibliografia prac prof. dr hab. Marii Schabowskiej. — *RND-Krak, Prace Językoznawcze* 9, 1997, 11–14.
- KUPISZEWSKI Władysław, MAJEWSKA Małgorzata, WINIARSKA Iza, DŁUGOSZ-KURCZABOWA Krystyna: Przegląd polskich prac językoznawczych ogłoszonych drukiem w roku 1996. — *PorJęz* 4, 1997, 25–65.
- KUPISZEWSKI Władysław, WINIARSKA Iza: Przegląd polskich prac językoznawczych ogłoszonych drukiem w roku 1995. — *PorJęz* 5/6, 1996, 41–95.
- LATUSEK Jadwiga, PREJS Hanna: Bibliografia prac z zakresu nauczania języka polskiego jako obcego, badań nad językiem polonijnym i studiów kontrastywnych za rok 1992. — *PrzGlott* 14, 1995, 64–83.
- NOWAKOWSKI Paweł: A selected bibliography of contemporary works written by Poles or printed in Poland on phonetics and phonology. — *SPhP* 5, 1996, 141–188.
- POMORSKA Marzanna, STACHOWSKI Marek: Bibliography of *FOLIA ORIENTALIA* 1–30 (1959–1994). — *FO* 32, 1996, 203–256.
- Przewodnik po stylistyce polskiej*. Red. nauk. Stanisław GAJDA. Uniwersytet Opolski. Instytut Filologii Polskiej. — Opole: UO. IFP, 1995, s. 477.
- STALMASZCZYK Piotr: Bibliografia celtologii polskiej. Języki celtyckie. — *BPTJ* 53, 1997, 185–189.
- STRACHANOWSKA Iwona: *Wykaz bibliograficzny — wybrane sprawności językowe*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy. Wydział Pedagogiczny. Katedra Dydaktyki Ogólnej. Zakład Pedagogicznego Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli. — Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane WSP, 1995, s. 80.
- Summaries of papers presented at the Workshop on Permanence and Change in Conceptual Knowledge (Kazimierz Dolny [18–20 listopada] '95). Autorzy: Twila TARDIF, Cees van LEEUWEN, Svetlana SHEVELEVA, Dobrosława BARTKOWSKA-NOWAK, Dedre GENTNER. — *PLC* vol. 1, nr 2, 1997, 95–98.
- WACH Marian, WĘDRYCHOWSKI Rafał: Polska bibliografia językoznawstwa ogólnego i indoeuropejskiego oraz języków nieindoeuropejskich za lata 1993–1994 z uzupełnieniami. — *BPTJ* 52, 1996, 215–240.
- WALCZAK Mariola: Bibliografia prac prof. dr hab. Tadeusza Zdancewicza za lata 1956–1996. — *SIOcc* 54, 1997, 12–16.
- WĘDRYCHOWSKI Rafał: Polska bibliografia językoznawstwa ogólnego i indoeuropejskiego oraz języków nieindoeuropejskich za rok 1995. — *BPTJ* 53, 1997, 191–210.

ZAJĄCZKOWSKI Włodzimierz, LEWICKA-RAJEWSKA Urszula: Bibliographie des travaux de Tadeusz Lewicki. — *RO* 50, z. 2., 1997, 11–53.

2. Sprawozdania naukowe

ANUSIEWICZ Janusz, KŁADOCZNY Piotr: Studenckie Koło Naukowe Językoznawców. — *AUW, Prace Literackie* 35, 1997, 283–290.

BERA Małgorzata: Konferencja naukowa na temat wyrażen funkcyjnych (Toruń, 21–23 X 1993). — *Polonica* 17, 1995, 269–274.

BILUT-HOMPLEWICZ Zofia, ŻYDEK-BEDNARCZUK Urszula: Bericht über das 31. Linguistische Kolloquium in Bern (12–14.09.1996). — *LaC* 7, 1997, 147–148.

BOBROWSKI Ireneusz: Kronika Instytutu Języka Polskiego PAN (za okres I IV 1995 — 30 VI 1996). — *Polonica* 18, 1997, 247–248.

BONDKOWSKA Magdalena, ZAWISŁAWSKA Magdalena: Sprawozdanie z konferencji „Tekst — Dyskurs — Obraz Świata” (Kazimierz, 7–9 listopada 1996 r.). — *PorJez* 10, 1996, 74–77.

CZYŻEWSKA Marta: Über die deutsch-polnische Nachwuchskonferenz zur germanistischen Linguistik in Karpacz. — *StNiem* 14, 1997, 313–315.

Die nordischen Länder in den 70er und 80er Jahren — Sprache, Literatur/Kultur und Ökonomie/Politik (Poznań, 21. –23. 10. 1994). Materiały z konferencji. — *FSP* 3, 1996, 7–316.

Dzień Bydgoski w Poznaniu. Referaty z sesji językoznawczej. — *PKJP* 25, 1996, 66–114.

Dzień Toruński w Poznaniu. Referaty z sesji językoznawczej. — *PKJP* 25, 1996, 115–157.

Dzień Zielonogórski w Poznaniu. Referaty z sesji językoznawczej. — *PKJP* 26, 1997, 7–41.

GARDZIŃSKA Janina: Funkcjonowanie języka w różnych warunkach socjokulturowych i tekstowych (konferencja naukowa zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach w dniach 23–24 kwietnia 1996). — *PorJez* 5/6, 1996, 103–105.

IALP [International Association of Logopedics and Phoniatrics] o kształceniu logopedów. — *Logopedia* 22, 1995, 154–164.

IX Światowa Konferencja Sanskrytu (Melbourne, Australia, 9–15. 01. 1994). — *SIndol* 1, 1994, 148–150. [Oprac. red. na podst. informacji Iwony Milewskiej.]

JACKIEWICZ Mieczysław: Poznański ośrodek lituanistyczny. — *Lithuania* 1/2, 1996, 206–211.

Językoznawstwo a nauki formalne. Referaty. — *PKJP* 26, 1997, 42–107.

KIKLEWICZ Aleksander: Międzynarodowa konferencja naukowa „Funkcjonowanie języka w różnych warunkach socjokulturalnych i tekstowych”: Siedlce, 23–24 IV 1996. — *SIO* 4, 1996, 556–558.

KOŁODZIEJEK Ewa, DŁUGOSZ Kazimierz: Szczecińska etnolingwistyka. — *Etnoling* 8, 1996, 319–323.

KONIUSZANIEC Gabriela: Deutsch und Auslandsgermanistik in Mitteleuropa Geschichte — Stand — Ausblicke. — *Glottod* 24, 1996, 145–147.

- KOSZLA-SZYMAŃSKA Małgorzata: Sprawozdanie z Sympozjum PTLS w Grzegorzewicach (12–14 I 1996). — *KNf* 1, 1996, 69–72.
- LEHMANN Christian: Allgemeine Sprachwissenschaft an der Universität Bielefeld. — *LPosn* 38, 1996, 143–149.
- ŁAZIŃSKI Marek: Konferencja „Prototypy i profilowanie w języku i tekście” (Kazimierz, październik 1995). — *PorJęz* 2, 1996, 50–52.
- MALACHOWSKA Ewa: LIHI Zjazd Naukowy PTJ. — *PorJęz* 4, 1995, 52–55.
- MEJOR Marek: Międzynarodowa Konferencja Sanskrytologiczna w Krakowie (23–26 IX. 1993). — *SIndol* 1, 1994, 148–150.
- MICHALAK-PIKULSKA Barbara: XVIIIth Congress of Union Européenne des Arabisants et Islamisants, Leuven 3–10 September 1996. — *FO* 32, 1996, 201.
- PISARKOWA Krystyna: XXXI Zjazd Instytutu Języka Niemieckiego, Mannheim 14–16 III 1995. — *Polonica* 18, 1997, 241–246.
- PLUSA Paweł: Problematyka kompetencji komunikatywnej w wybranych referatach sympozjów lingwistyki stosowanej i X Kongresu AILA '93. — W: *PKI*, 49–56.
- PODRACKI Jerzy: Z prac Komisji Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN. — *Normalizacja* 8, 1996, 34–35.
- Sesja poświęcona pamięci Profesora Adama Tomaszewskiego. Referaty. — *PKJP* 25, 1996, 7–65.
- SICIŃSKI Bogdan: Główne obszary badań językoznawczych. — *AUW, Prace Literackie* 35, 1997, 193–201. [Zakłady językoznawcze działające w ramach Instytutu Filologii Polskiej i Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego].
- SZULC Arleta: XI Konferencja Międzynarodowej Komisji Fonetyki i Fonologii, Toruń, 15–17 listopada 1994. — *SIOr* 3, 1995, 457–458.
- TOMCZAK Katarzyna: Językowa kategoryzacja świata. (Konwersatorium z cyklu „Światy za słowami”). — *PorJęz* 1, 1995, 56–60.
- Uniwersytet Warszawski. Warszawa. Zakład Języków i Kultur Afryki. The Department of African languages and cultures in 1993–94. [Ed. board Janusz KRZYWICKI, Joanna MANTEL-NIEĆKO, Stanisław PIŁASZEWICZ (chief ed.)]. — Warsaw University. Institute of Oriental Studies. — Warsaw: WU, 1995, s. 68.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA Ewa: IX Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna. Syntezy antroponimiczne i antroponimia obszarów pogranicznych. — *Onomastica* 40, 1995, 253–256.
- WSZEBOROWSKA-LIPIŃSKA Bożena: 47 Doroczna Konferencja *The Orton Dyslexia Society*. Boston 6–9 listopada 1996 r. — *PsWych* 4, 1997, 370–372.
- WSZEBOROWSKA-LIPIŃSKA Bożena: Dysleksja. Uwarunkowania biologiczne, rozpoznawanie i korygowanie. IV Międzynarodowa Konferencja *The British Dyslexia Association*, Wielka Brytania, York, 14 kwietnia 1997 — *PsWych* 1, 1998, 82–83.
- ZALESKI Tomasz: XXIII Kongres Międzynarodowego Towarzystwa Logopedów i Foniatorów, Kair 6–10 sierpnia 1995. — *Logopedia* 22, 1995, 151–154.
- ŻMIGRODZKI Piotr: Konferencja naukowa: Nowe czasy, nowe „języki”, stare (i nowe) problemy. — *PorJęz* 8, 1996, 51–54.

X. WYKAZ SKRÓTÓW

- AAc* — Archives of Acoustics. Warszawa.
ABS — Acta Baltico-Slavica. Warszawa.
AfrBull — Africana Bulletin. Warszawa.
Akcent — Akcent. Literatura i sztuka. Lublin.
AmerStud — American Studies. Warszawa.
Anafora ... — *Anafora w strukturze tekstu*. Pod red. Macieja GROCHOWSKIEGO. — Warszawa: Wydawnictwo „Energeia”, 1996, s. 104.
Anglica — Anglica. Warszawa.
AnnSiles — Annales Silesiae. WTN. Wrocław.
AnnUMCS — Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin.
ArchPol — Archaeologia Polona. Instytut Historii Kultury Materialnej PAN. Warszawa.
Audiofonologia — Audiofonologia. Warszawa.
AUL — Acta Universitatis Lodziensis. Łódź.
AUNC — Acta Universitatis Nicolai Copernici. Toruń.
AUW — Acta Universitatis Wratislaviensis. Wrocław.
BAC — Bochumer Altertumswissenschaftliches Colloquium. Trier.
Balt — Baltistica. Vilnius.
BGlottod — Biuletyn Glottodydaktyczny. Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych UJ. Kraków.
Borussia — Borussia. Olsztyn.
BPK — Białostocki Przegląd Kresowy. Białystok.
BPTJ — Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Kraków.
DaU — Dialogue and Universalism. Warszawa.
DydLit — Dydaktyka Literatury. LTN. Zielona Góra.
EdukFiloz — Edukacja Filozoficzna. COMSNP. Warszawa.
Eos — Eos. Commentarii Societatis Philologicae Polonorum. Wrocław.
EthnolPol — Ethnologia Polona. Wrocław.
EtnogrPol — Etnografia Polska. Wrocław.
Etnoling — Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury. Lublin.
EufLogos — *Eufonia i logos*. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesor Marii Steffen-Batogowej oraz Profesorowi Tadeuszowi Batogowi. Pod red. Jerzego POGONOWSKIEGO. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* 20. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1995, s. 696.
FAS — *Plus ratio quam vis. Festschrift für Aleksander Szulc zum 70. Geburtstag*. Hrsg. von Antoni DĘBSKI. Uniwersytet Jagielloński. VVria CCCLXVIII. — Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1997, s. 217.
FEG — *A Festschrift for Edmund Gussmann from His Friends and Colleagues*. Ed. by Henryk KARDELA and Bogdan SZYMANEK. — Lublin: The University Press of the Catholic University of Lublin, 1996, s. 308.
Filomata — Filomata. Kraków.
FilozNauki — Filozofia Nauki. Warszawa.
FO — Folia Orientalia. Revue des études orientales. Kraków.

- FoL* — *Focus on Language*. Papers from the 2nd Conference of the Polish Association for the Study of English *Kazimierz '93*. Ed. by Edmund GUSSMANN & Henryk KARDELA. — Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press, 1994, s. 232.
- FSP* — *Folia Scandinavica Posnaniensia*. Poznań.
- ForPsych* — *Forum Psychologiczne*. Bydgoszcz.
- Glottod* — *Glottodidactica*. An international journal of applied linguistics. Poznań.
- Hemispheres* — *Hemispheres*. Studies on Cultures and Societies. Warszawa.
- Hermes* — *Hermes*. Zeitschrift für Klassische Philologie. Stuttgart.
- Iran* — *Iran*. Journal of Persian Studies. London.
- IranCracov* — *Iranica Cracoviensia*. *Cracow Iranian Studies in memory of Władysław Duleba*. — Kraków: Cornelius Publishing House, 1996, 271.
- Japonica* — *Japonica*. Warszawa.
- JKŚ* — *Językowa kategoryzacja świata*. Pod red. Renaty GRZEGORCZYKOWEJ i Anny PAJDZIŃSKIEJ. [Wybór referatów przygotowanych na konwersatorium „Światy za słowami”, *Kazimierz*, 27–29 października 1994]. — Lublin: Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, 1996, s. 356.
- JOS* — *Języki Obce w Szkole*. Warszawa.
- JP* — *Język Polski*. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Kraków.
- JWPK* — *Język wobec przemian kultury*. Pod. red. Emila TOKARZA. [Prace Naukowe Uniw. Śląskiego w Katowicach nr 1617]. — Katowice: Wydaw. Uniw. Śląskiego, 1997, s. 144.
- KMZI* — *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*. Pod red. Aliny KAPCIAK, Leszka KORPOROWICZA i Andrzeja TYSZKI. — Warszawa: Instytut Kultury, 1995, s. 200.
- KMZS* — *Komunikacja międzykulturowa. Zderzenia i spotkania*. Antologia tekstów pod red. Aliny KAPCIAK, Leszka KORPOROWICZA i Andrzeja TYSZKI. — Warszawa: Instytut Kultury, 1996, s. 385.
- Knf* — *Kwartalnik Neofilologiczny*. Komitet Neofilologiczny PAN. Warszawa.
- KOpol* — *Kwartalnik Opolski*. Opole.
- KolPsych* — *Kolokwia Psychologiczne*. Komitet Nauk Psychologicznych PAN. Warszawa.
- Kosmos* — *Kosmos*. Warszawa.
- KPKZ* — *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kempfa*. Redaktor naukowy Stanisław KOCHMAN. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Seria *Filologia Rosyjska* 33. — Opole: Wydaw. Uniwersytetu Opolskiego, 1994 [1995], s. 168.
- KSF* — *Kieleckie Studia Filologiczne*. Kielce.
- KwartFiloz* — *Kwartalnik Filozoficzny*. PAU — UJ. Kraków.
- LgB* — *Linguistica Baltica*. International Journal of Baltic Linguistics. Warszawa — Kraków.
- LaC* — *Lingua ac Communitas*. Warszawa — Poznań.
- LgQ* — *Langues et linguistique*. Québec. Les Presses de l'Université Laval.
- LingSil* — *Linguistica Silesiana*. PAN — Oddział w Katowicach. Katowice.
- Lithuania* — *Lithuania*. OKML. Warszawa.

- LitLud* — Literatura Ludowa. Wrocław.
- LH&LM* — *Language History and Linguistic Modelling: A Festschrift for Jacek Fisiak on his 60th Birthday*. Raymond HICKEY and Stanisław PUPPEL (Editors). *Trends in Linguistics: Studies and Monographs* 101. — Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1997.
- LMN* — Lubelskie Materiały Neofilologiczne. PTN. Lublin.
- Logopedia* — Logopedia. Lublin.
- LOSP* — Linguistic and Oriental Studies from Poznań. Poznań.
- LPosn* — Lingua Posnaniensis. Czasopismo poświęcone językoznawstwu porównawczemu i ogólnemu. PTPN. Poznań.
- LSP* — *Licensing in Syntax and Phonology*. Edited by Edmund GUSSMANN. (PASE [Polish Association for the Study of English] *Studies and Monographs* 1). — Lublin: Wydawn. „Folium”, 1995.
- Lud* — Lud. Komitet Nauk Etnologicznych PAN. Wrocław.
- Meander* — Meander. Miesięcznik poświęcony kulturze świata starożytnego. Warszawa.
- Mechanika* — Mechanika. Kraków.
- MSHum* — Mazowieckie Studia Humanistyczne. MWSHP. Łowicz.
- NHum* — Nauki Humanistyczne. Kraków.
- Neophil* — Neophilologica. Katowice.
- Normalizacja* — Normalizacja. Warszawa.
- NowPsych* — Nowiny Psychologiczne. Warszawa.
- NTSL* — *New Trends in Semantics and Lexicography*. [Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 127]. Eds. Henryk KARDELA and Gunnar PERSSON. Proceedings of the International Conference at Kazimierz, December 13–15, 1993. — Umeå: Swedish Science Press, 1995, s. 231.
- Odra* — Odra. Wrocław.
- ORP* — Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Instytut Historii PAN. Warszawa.
- Onomastica* — Onomastica. Pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu. Kraków.
- OPR* — *Opuscula Polonica et Russica*. Łódź.
- OrbisLing* — *Orbis Linguarum*. Legnickie Rozprawy Filologiczne. Legnica.
- Orpheus* — Orpheus. Journal of Indo-European and Thracian Studies. Sofia.
- PamLit* — Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. Warszawa.
- Phaenomena* — Phaenomena. Kielce.
- PKI* — *Problemy komunikacji interkulturowej: Jedna Europa — wiele języków i wiele kultur*. Materiały z XIX Ogólnopolskiego Sympozjum Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW i Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej, Warszawa-Bemowo 17–19 lutego 1994 r. Pod red. nauk. Franciszka GRUCZY i Krystyny CHOMICZ-JUNG. Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej. Instytut Lingwistyki Stosowanej UW. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1996, s. 203.
- PKJP* — Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Językoznawczej. Poznań.

- PKFK* — Prace Komisji Filologii Klasycznej PAU. Oddział w Krakowie. Kraków.
- PLC* — Psychology of Language and Communication. Warszawa.
- PNUŚ* — Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Katowice.
- PNCz* — Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Częstochowa.
- Podejścia ...* — *Podejścia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce*. Materiały z XX Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW i Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej, Grzegorzewice 12–14 stycznia 1996 r. Pod red. nauk. Franciszka GRUCZY i Marii DAKOWSKIEJ. Uniwersytet Warszawski, Instytut Lingwistyki Stosowanej. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1997, s. 182.
- Polonica* — *Polonica*. Instytut Języka Polskiego PAN. Kraków.
- Polonistyka* — *Polonistyka*. Warszawa.
- PorJez* — Poradnik Językowy. Warszawa.
- PPsB* — Polish Psychological Bulletin. Warszawa.
- PrFilol* — Prace Filologiczne. Warszawa.
- Principia* — *Principia*. Pisma koncepcyjne z filozofii i socjologii teoretycznej. Kraków.
- PrRehabSpoł* — Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej. Warszawa.
- PrzGlott* — Przegląd Glottodydaktyczny. Warszawa.
- PrzFiloz* — Przegląd Filozoficzny. Warszawa.
- PrzHum* — Przegląd Humanistyczny. Warszawa.
- PrzOr* — Przegląd Orientalistyczny. Warszawa.
- PrzPol* — Przegląd Polonijny. PAN. Warszawa.
- PrzPsych* — Przegląd Psychologiczny. Warszawa.
- Przyczynki ...* — *Przyczynki do metodologii lingwistyki*. Pod redakcją Jerzego POGONOWSKIEGO oraz Tadeusza ZGÓŁKI. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* nr 21. — Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996, s. 167.
- PSCL* — Papers and Studies in Contrastive Linguistics. Poznań.
- PsWych* — Psychologia Wychowawcza. Warszawa.
- RF* — Roczniki Filozoficzne. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin.
- RH* — Roczniki Humanistyczne. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin.
- RKJŁ* — Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Rozprawy Komisji Językowej. Łódź.
- RKJW* — Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Rozprawy Komisji Językowej. Wrocław.
- RKNP* — Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych. PAN — Oddział w Krakowie. Wrocław.
- RNDKkrak* — Roczniki Naukowo-Dydaktyczne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Kraków.
- RLubus* — Rocznik Lubuski. LTN. Zielona Góra.
- RO* — Rocznik Orientalistyczny. Warszawa.
- RTNW* — Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Warszawa.
- RozprNiemc* — Rozprawy Niemcoznawcze. Warszawa.
- RuchFiloz* — Ruch Filozoficzny. PTF. Toruń.

- RuchLit* — Ruch Literacki. Kraków.
- SAP* — Studia Anglica Posnaniensia. Poznań.
- SEC* — Studia Etymologica Cracoviensia. Kraków.
- SGG* — Studia Germanica Gedanensia. Gdańsk.
- SGP* — Studia Germanica Posnaniensia. Poznań.
- SFPS* — Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. PAN. Warszawa.
- SIndol* — Studia Indologica. Instytut Orientalistyczny UW. Warszawa.
- SKJ* — *Semantyka a konfrontacja językowa*. Pod redakcją Violetty KOSESKIEJ-TOSZEWEJ i Danuty RYTEL-KUC. Instytut Slawistyki PAN. — Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 1996, s. 255.
- SLAntiqua* — *Slavia Antiqua*. Czasopismo poświęcone starożytnościom słowiańskim. Poznań.
- SLMerid* — *Slavia Meridionalis*. *Studia linguistica, slavica et balcanica*. Instytut Slawistyki PAN. Warszawa.
- SLOcc* — *Slavia Occidentalis*. Instytut Zachodnio-Słowiański przy UAM. Poznań.
- SLOr* — *Slavia Orientalis*. Komitet Słowianoznawstwa PAN. Warszawa.
- SMZG* — *Studia i Materiały*. WSP w Zielonej Górze. Zielona Góra.
- Socjoling* — *Socjolingwistyka*. Instytut Języka Polskiego PAN. Kraków.
- SpolOtw* — *Społeczeństwo Otwarte*. Warszawa.
- SprNar* — *Sprawy Narodowościowe*. Zakład Badań Narodowościowych PAN. Poznań.
- SPhChr* — *Studia Philosophiæ Christiana*. ATK. Warszawa.
- SPhP* — *Studia Phonetica Posnaniensia*. An International Journal for Linguistic Phonetics. Poznań.
- SPrHum* — *Słupskie Prace Humanistyczne*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku. Słupsk.
- SRLT* — *Studia Romanica et Linguistica Thorunensia*. UMK. Toruń.
- SRP* — *Studia Romanica Posnaniensia*. UAM. Poznań.
- SRSP* — *Studia Russica Posnaniensia*. UAM. Poznań.
- SSSW* — *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*. Pod red. naukową Renaty GRZEGORCZYKOWEJ i Zofii ZARON. — Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 1997, s. 213.
- STC* — *Studia Turcologica Cracoviensia*. Kraków.
- StNiem* — *Studia Niemcoznawcze/Studien zur Deutschkunde*. Warszawa.
- StZG* — *Studia Zielonogórskie*. PTH w Zielonej Górze. Zielona Góra.
- Stylistyka* — *Stylistyka*. Warszawa-Kraków-Opole.
- SzkSpec* — *Szkoła Specjalna*. Warszawa.
- Tekst ...* — *Tekst i jego odmiany*. Zbiór studiów pod redakcją Teresy DOBRZYŃSKIEJ. — Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 1996, s. 144.
- TD* — *Teksty Drugie*. Teoria literatury — krytyka — interpretacja. IBL PAN. Warszawa.
- TLP* — *Turkish Linguistic Post*. Mainz.
- UAJ* — *Ural-Altaische Jahrbuch*. Neue Folge. Wiesbaden.

- Utopia ... — Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian.* [Księga dedykowana Profesorowi doktorowi habilitowanemu Kazimierzowi Polańskiemu]. T. 1.: *Ze świadomości utopijnej w refleksji językowej.* Pod. red. Emila TOKARZA. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 1599. — Katowice: Wydawnictwo UŚ, 1997, s. 121.
- ZbPolNiem* — Zbliżenia Polska Niemcy. UW. Wrocław.
- ZIN* — Zagadnienia Informacji Naukowej. Warszawa.
- ZKSK* — *Z zagadnień kwantytatywnej semantyki kognitywnej.* Pod red. Jadwigi SAMBOR. — Warszawa: „Znak – Język – Rzeczywistość” — Polskie Towarzystwo Semiotyczne, 1997, s. 266.
- ZNBydg* — Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Bydgoszcz.
- ZNRz* — Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Rzeszów.
- ZNUJ* — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków.
- ZNUO* — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Opole.
- ZNUSzcz* — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Szczecin.
- ZNSiedl* — Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach. Siedlce.

Sprawy administracyjne

WALNE ZGROMADZENIE CZŁONKÓW PTJ w r. 1998

5 czerwca 1998 r. w auli Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach miało miejsce Walne Zgromadzenie Członków Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Zebranie prowadziła prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko. W imieniu organizatorów Zjazdu Naukowego PTJ zebranych przywitał dr hab. Marek Ruszkowski.

Program Walnego Zgromadzenia składał się z następujących punktów:

1. Wspomnienie o zmarłych członkach PTJ.
2. Wymienienie honorowych członków PTJ.
3. Wymienienie nowo przyjętych członków PTJ.
4. Sprawozdania: Zarządu Głównego, Komisji Rewizyjnej i redaktora Biuletynu PTJ.
5. Dyskusja nad sprawozdaniami.
6. Udzielenie Zarządowi absolutorium.
7. Wybory czterech członków Zarządu.
8. Miejsce i tematyka następnego Zjazdu.
9. Wolne wnioski.

Ad. 1. Prof. Z. Leszczyński przedstawił zebrany sylwetkę zmarłego 24. lipca 1998 roku Profesora Tadeusza Brajerskiego. Następnie prof. A. Cieślikowa przypomniała, że w roku 1998 mija setna rocznica urodzin Profesora Witolda Taszyckiego, 70 rocznica śmierci Profesora Jana Łosia, 20 rocznica śmierci Profesora Jerzego Kuryłowicza, 10 rocznica śmierci Profesor Marii Renaty Mayenowej, Profesora Józefa Reczka, Profesora Alfreda Zaręby. Zebrani chwilą milczenia uczcili pamięć Zmarłych.

Ad. 2. Prof. A. Cieślikowa wymieniła nazwiska osób obdarzonych 5. czerwca br. tytułem członka honorowego PTJ. Są nimi: prof. prof. Leon Zawadowski, Kazimierz Polański, Marian Kucała, Andrzej Bogusławski.

Ad. 3. Dr E. Kossakowska poinformowała, że na zebraniu Zarządu w poczet członków PTJ przyjęto 30 osób, a następnie odczytała listę nowo przyjętych.

Ad. 4. Sprawozdanie z pracy Zarządu za okres czerwiec 1997 czerwiec 1998 odczytała prof. A. Cieślikowa (skarbnik) i dr E. Kossakowska (sekretarz).

Kolejne sprawozdanie przedstawił zebrany prof. K. Polański (redaktor Biuletynu PTJ), który zaproponował, aby na sekretarza Redakcji Biuletynu powołać dra Krzysztofa Korzyka z Katedry Językoznawstwa Ogólnego i Indoeuropejskiego UJ. Sprawozdanie z pracy Komisji Rewizyjnej odczytała dr D. Janeczko.

Ad. 6. Po krótkiej dyskusji nad sprawozdaniami przystąpiono do głosowania nad udzieleniem Zarządowi absolutorium. Wynikiem jawnego głosowania było jednogłośnie przyjęcie przez zebranych przedstawionych sprawozdań.

Ad. 7. W czerwcu 1998 roku z pracy w Zarządzie w wyniku mijającej kadencji ustępują: skarbnik prof. A. Cieślíkowa oraz członkowie prof. prof.: J. Brzeziński, J. Wojtak, J. Puzynina.

Zgłoszono pięć kandydatur: dr B. Czopek-Kopciuch, prof. J. Kidy, dra hab. M. Ruszkowskiego, prof. B. Walczaka, doc. E. Wolnicz-Pawłowskiej. W wyniku tajnego głosowania zdecydowaną większością głosów do Zarządu weszli: B. Czopek-Kopciuch, J. Kida, M. Ruszkowski i B. Walczak. Aktualny skład Zarządu po jego ukonstytuowaniu przedstawia się następująco:

prezes	prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko
zastępca prezesa	prof. dr hab. Wiesław Boryś
sekretarz	dr Elżbieta Kossakowska
skarbnik	dr Barbara Czopek-Kopciuch
członkowie:	dr hab. Adam Bednarek, prof. dr hab. Jan Kida, dr hab. Marek Ruszkowski, prof. dr hab. Kazimierz Sroka, prof. dr hab. Bogdan Walczak

Aktualny skład Komisji Rewizyjnej:

przewodnicząca prof. dr hab. Iwona Nowakowska-Kempna, członkowie: dr Dorota Janeczko, mgr Katarzyna Skowronek, mgr Maria Węgiel, dr Jadwiga Wronicz.

Aktualny skład Sądu Koleżeńskiego:

prof. dr hab. Kwiryna Handke, prof. dr hab. Maria Honowska, prof. dr hab. Witold Mańczak.

Ad. 8. Prof. E. Rzetelska-Feleszko poinformowała, że na ostatnim posiedzeniu Zarządu PTJ zaproponowano, żeby LVII Zjazd Naukowy odbył się w Rzeszowie. Temat Zjazdu brzmiałby „Języki specjalne”. Podjęcie decyzji co do czasu i tematyki najbliższego Zjazdu pozostawiono Zarządowi.

Ad. 9. Prof. A. Cieślíkowa poruszyła problem wysokości składek członkowskich, które wobec wzrostu kosztów organizacji zjazdów oraz kosztów druku Biuletynu są zbyt niskie. Należałoby je podnieść do 30 zł. W wyniku dyskusji i jawnego głosowania przyjęto, że składka członkowska będzie wynosić nadal 15 zł. Natomiast zostanie podniesiona od przyszłego roku.

Na zakończenie Walnego Zgromadzenia głos zabrała prof. E. Rzetelska-Feleszko, która podziękowała za pracę ustępującym członkom Zarządu, a następnie zamknęła obrady.

protokołowała sekretarz Zarządu

LVI ZJAZD NAUKOWY PTJ w r. 1998

Kolejny Zjazd Naukowy PTJ był poświęcony dwóm tematom: A. Kategorie gramatyczne oraz B. Edukacja językowa. Wygłoszono następujące referaty:

Referaty plenarne:

1. Prof. dr hab. Jadwiga Puzynina (Warszawa), Jak uczyć dziś języka polskiego? Prof. J. Puzynina zaproponowała, aby uczestnicy Zjazdu powołali Komisję PTJ ds. reformy programowej nauczania języków nowożytnych i języka polskiego. W skład Komisji weszli: prof. prof.: Irena Bajerowa, Jerzy Bartmiński, Regina Pawłowska, Walery Pisarek, Jadwiga Puzynina, Halina Wiśniewska. Komisja w tym składzie opracuje uchwałę dotyczącą niezwykle istotnych zagadnień związanych z reformą oświaty.

Dysk.: J. Bartmiński, H. Wiśniewska, A. M. Lewicki, K. Polański, M. Hownowska

2. Prof. dr hab. Kazimierz Sroka (Gdańsk), Pojęcie kategorii gramatycznej.

Dysk.: R. Laskowski, A. M. Lewicki

3. Prof. dr hab. Antoni Furdal (Wrocław), Edukacja historyczna a językoznawstwo.

Dysk.: A. M. Lewicki

4. Prof. dr hab. Renata Grzegorczykowa (Warszawa), Właściwości aspektowe czasowników ruchu we współczesnej polszczyźnie.

Dysk.: J. Kobylińska, R. Laskowski, Z. Leszczyński

Kategorie gramatyczne (obrad w sekcjach)

1. Prof. dr hab. Grażyna Habrajska (Łódź), Kategoria liczby rzeczowników — gramatyczność a semantyka.

Dysk.: H. Wróbel

2. Dr Małgorzata Nowakowska (Kraków), Przymiotnik jakościowy a przymiotnik relacyjny.

Dysk.: I. Bellert, H. Wróbel, M. Bańko, M. Szymoniuk

3. Prof. dr hab. Maciej Grochowski (Toruń), Szyk jako kryterium klasyfikacji syntaktycznej leksemów polskich.

Dysk.: K. Pisarkowa, R. Laskowski, A. M. Lewicki, M. Bobran, R. Grzegorczykowa, J. Bartmiński, W. Pisarek, M. Nowakowska.

4. Dr Mirosław Bańko (Warszawa), Imiesłowy przymiotnikowe w gramatyce i słowniku.

Dysk.: R. Laskowski, A. M. Lewicki, M. Bobran, R. Grzegorczykowa, J. Bartmiński, M. Nowakowska, H. Wróbel

5. Dr Anna Bondaruk (Lublin), Struktura frazy przymiotnikowej w języku polskim.

Dysk.: H. Wróbel, A. M. Lewicki, I. Bobrowski, R. Grzegorczykowa, W. Kaniuka

6. Dr hab. Romuald Huszcza (Warszawa), *Nie ma, żeby nie było* o segmentalnych wykładnikach tematyczno-rematycznej struktury zdania w języku polskim.

Dysk.: Z. Saloni, J. Bartmiński

7. Dr hab. Anna Krupska-Perek (Łódź), *Kategoria okolicznika*.

Dysk.: H. Wróbel, A. M. Lewicki, R. Grzegorzczkova

8. Prof. dr hab. Marian Bobran (Rzeszów), *O interpretacji kategorii gramatycznych w Słowniku wyrazów kłopotliwych*.

Dysk.: A. M. Lewicki, M. Preyzner, Z. Saloni

9. Dr hab. Marek Ruszkowski (Kielce), *Opozycja: wypowiedzenie pojedyncze — wypowiedzenie złożone w modelu składni tradycyjnej*.

Dysk.: A. M. Lewicki, M. Preyzner, H. Wróbel, I. Bobrowski, Z. Saloni

10. Dr hab. Piotr Stalmaszyk (Łódź), *Pojęcie predykcji w gramatyce generatywnej*.

Dysk.: H. Wróbel, I. Bobrowski, M. Nowakowska

11. Prof. dr hab. Andrzej Kątny (Gdańsk), *Części mowy w niemieckopolskiej gramatyce kontrastywnej*.

Dysk.: J. Zydrón

12. Mgr Władysław Chłopicki, Mgr Jerzy Świątek (Kraków), *Angielski w polskiej reklamie, czyli rzecz o wrażliwości językowej Polaków*.

Dysk.: E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślíkova, J. Zydrón

13. Dr Jadwiga Stawnicka (Katowice), *Uwagi o kategorii gramatycznej aspektu czasownika w języku rosyjskim i polskim i jej odpowiednikach funkcyjnych w języku niemieckim*.

Dysk.: A. Kątny

14. Mgr Maciej Gaca (Poznań), *Z problemów wyrażania kategorialnego znaczenia CZASU w piśmie piktograficznym języka Naxi*.

Dysk.: A. Majewicz, A. Kątny, J. Zieniukova

15. Dr Piotr Krzyżanowski (Lublin), *O zmianach w normie fleksyjnej współczesnej polszczyzny*. Dysk.: S. Drewniak, J. Zieniukova, Z. Saloni, J. Perlin

Edukacja językowa (obrazy w sekcji)

1. Prof. dr hab. Ireneusz Bobrowski (Kraków, Kielce), *Oczekiwany system wiedzy językoznawczej „idealnego” absolwenta WSP w Kielcach*.

Dysk.: I. Bajerova, R. Starz

2. Prof. dr hab. Teodozja Rittel (Kraków), *Od edukacji lingwistycznej do lingwistyki edukacyjnej*.

3. Prof. dr hab. Jan Kida (Rzeszów), *Kategorie gramatyczne a nowoczesne koncepcje kształcenia językowego*.

Dysk.: T. Lewaszkiewicz, M. Kosztołowicz, I. Bajerova, R. Pawłowska, B. Bojar, M. Preyzner

4. Dr Michał Kosztołowicz (Kielce), dr Marcin Preyzner (Warszawa), *Kategorie gramatyczne. Edukacja językowa*.

Dysk.: B. Bojar, R. Starz, R. Pawłowska

5. Dr hab. Regina Pawłowska (Gdańsk), Kształtowanie w szkole pojęć kategorii gramatycznych dla potrzeb rozumienia czytanych tekstów.

Dysk.: I. Bobrowski, T. Rittel, W. Kaniuka, M. Preyzner

6. Dr hab. Ewa Wolnicz-Pawłowska (Olsztyn), Wiedza o językach mniejszości narodowych w Polsce w nauczaniu uniwersyteckim.

Dysk.: E. Rzetelska-Feleszko, J. Zieniukowa, R. Pawłowska, A. Perczyńska

7. Dr Katarzyna Węgorowska (Zielona Góra), Dialektologia polska w edukacji językowej.

Dysk.: S. Cygan, E. Rzetelska-Feleszko, J. Kobylińska, A. Perczyńska, K. Kleszczowa, R. Starz

8. Dr Barbara Krucka (Łódź), Rola nauczania gramatyki w edukacji ucznia szkoły podstawowej (na podstawie kategorii czasu).

Dysk.: J. Kobylińska, A. Perczyńska, K. Kleszczowa

9. Dr Roman Starz (Kielce), Nabywanie kategorii semantycznych — wyrazy przeciwstawne w charakterystyce postaci.

Dysk.: E. Rzetelska-Feleszko, J. Zieniukowa, J. Kobylińska, E. Wolnicz-Pawłowska, A. Perczyńska, K. Kleszczowa

Obrady LVI Zjazdu Naukowego PTJ podsumował prof. dr hab. A. M. Lewicki, podkreślając wysoki poziom merytoryczny referatów i dziękując za rzeczową dyskusję nad nimi.

Prof. dr hab. E. Rzetelska-Feleszko złożyła podziękowania drowi hab. Markowi Ruszkowskiemu i zespołowi za sprawną organizację Zjazdu i zaprosiła uczestników konferencji do Rzeszowa na LVII już Zjazd Naukowy PTJ.

Lista osób obdarzonych tytułem honorowego członka PTJ

5. czerwca 1998 roku:

1. Prof. dr hab. Andrzej Bogusławski
2. Prof. dr hab. Marian Kucała
3. Prof. dr hab. Kazimierz Polański
4. Prof. dr hab. Leon Zawadowski

Lista osób przyjętych w poczet członków PTJ
na Walnym Zgromadzeniu 5. czerwca 1998 roku:

1. Dr hab. Zofia Abramowicz
2. Dr Tadeusz Borucki
3. Dr Lesław Cirko
4. Dr hab. Leonarda Dacewicz
5. Dr Jolanta Domańska-Gruszka
6. Mgr Maciej Gaca
7. Prof. dr Gerd Hentschel
8. Dr Józef Jaworski
9. Dr Alicja Kacprzak

10. Dr Katarzyna Karpińska-Szaj
11. Dr Andrzej Kominek
12. Mgr Dorota Kozaryn
13. Dr Wojciech Kubiński
14. Mgr Małgorzata Kułakowska
15. Mgr Leonarda Mariak
16. Dr Ewa Modrzejewska
17. Dr Magda Potok-Nycz
18. Dr hab. Oleksij Prokopczuk
19. Mgr Elżbieta Sielanko
20. Mgr Elżbieta Skorupska-Raczyńska
21. Dr Olga Sokołowska
22. Dr Urszula Sokólska
23. Dr Danuta Stanulewicz
24. Dr Roman Starz
25. Dr Irena Szczepankowska
26. Mgr Natalia Szydłowska
27. Dr hab. Ewa Teodorowicz-Hellman
28. Dr Mariola Walczak
29. Dr Maciej Widawski
30. Mgr Piotr Wojdak

Polskie Towarzystwo Językoznawcze
Kraków

Kraków, 1 grudnia 1999 r.

Członkowie

Polskiego Towarzystwa Językoznawczego

Zarząd PTJ uprzejmie zawiadamia, że kolejny, tj. LVIII Zjazd Naukowy naszego Towarzystwa odbędzie się w Poznaniu na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w dniach 23–24 czerwca 2000 roku. Temat Zjazdu brzmi następująco: Język i języki na przełomie stuleci. Streszczenia wystąpień prosimy przysyłać do dnia 29 lutego 2000 roku na adres: Elżbieta Kossakowska, Instytut Filologii Rosyjskiej Akademii Pedagogicznej, ul. Studencka 5, 31-116 Kraków.

Apelujemy o systematyczne płacenie składek członkowskich. Jest to obowiązek statutowy każdego z nas. Składka za rok 1998 wynosi 15 zł, za rok 1999 – 30 zł, za rok 2000 – 50 zł. Nazwa konta naszego Towarzystwa: Polskie Towarzystwo Językoznawcze Kraków; PKO BP, I oddz. w Krakowie, nr rachunku: 10202892-9494-270-1.

Zarząd z okazji nadchodzących Świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku składa serdeczne życzenia wszelkiej pomyślności członkom Towarzystwa i ich bliskim.

W imieniu Zarządu:
sekretarz

E. Kossakowska
dr Elżbieta Kossakowska

Société Polonaise de Linguistique

Le Bulletin est l'organe de la Société. Il paraît en fascicules libres. Les articles peuvent être rédigés en polonais, anglais, français, russe ou allemand.

Comité de Rédaction

Rédacteur: Kazimierz Polański, professeur à l'Université de Cracovie

Membres:

Andrzej Bogusławski, professeur à l'Université de Varsovie,
Stanisław Karolak, professeur à l'École Normale Supérieure de Cracovie,
Ruta Nagucka, professeur à l'Université de Cracovie,
Krystyna Pisarkowa, professeur à l'Académie Polonaise des Sciences,
Aleksander Szulc, professeur à l'Université de Cracovie

Secrétaire: Krzysztof Korzyk

Prière d'adresser tout ce qui concerne la Rédaction (articles, comptes rendus, livres, revues, etc.): Katedra Językoznawstwa Ogólnego i Indoeuropejskiego, Uniwersytet Jagielloński, al. Mickiewicza 9/11, 31-120 Kraków, Pologne.

Les membres de la Société reçoivent le Bulletin contre versement d'une cotisation annuelle. Les personnes et les établissements ne faisant pas partie de la Société peuvent se procurer le Bulletin en s'adressant à la maison d'édition Energeia, Szturmowa 1, skr. poczt. 43, 00-976 Warszawa, Pologne.

Wychodzi od r. 1927. Do r. 1938: t. I-VII. Kontynuacja od r. 1948